

KABDEBÓ TAMÁS

BLACKWELL KÜLDETÉSE

BUDAPEST 1990

BLACKWELL KÜLDETÉSE

**A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRÁNAK KÖZLEMÉNYEI**

**PUBLICATIONES BIBLIOTHECAE
ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE**

26 (101)
ÚJ SOROZAT

**SOROZATSZERKESZTŐ: FEKETE GÉZÁNÉ és
VEKERDI LÁSZLÓ**

KABDEBÓ TAMÁS

BLACKWELL KÜLDETÉSE

BUDAPEST 1990

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Lektor: Urbán Aladár

Fordította: Kádár Judit (az ötödik fejezet végéig) és Magyarics Tamás

ISSN 0133 - 8862
ISBN 963 7302 67 0

THE "JUDICIOUS BOTTLE-HOLDER;"

Or, Downing Street Pet.

"BLESS YOU! IT'S ALL CHAFF—WON'T COME TO A FIGHT. OLD NICK'S GOT NO CONSTITOOTION—AND THEN I'M BOTTLE-HOLDER ON T' OTHER SIDE, TOO!"

Szurmay Tibornak

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Őszinte köszönettel tartozom a következő személyeknek: Miss P. Anderson, Mr. Basil Blackwell, dr. John D. Blackwell, dr. John Breuilly, Dr. Francis Celoria, professor William Chaloner, professor G. F. Cushing, Forgács Dezsőné, dr. Frank Tibor, Mrs. J. Hampartamian, dr. Haraszi Éva, Miss Judith Hodgkinson, Kabdebó Tamásné, Kabdebó Andrea, Katona Ágnes, Kádár Judit, dr. Lukács Lajos, Magyarics Tamás, dr. Norbert Müller, dr. Oltványi Ambrus, Parragi László, dr. M. A. Pegg, Miss Joe Petty, Miss K. Podhradszky, professor Brian Pullan, dr. F. W. Ratcliffe, dr. Rózsa György, Sik Csaba, Siklós István, Suhai Pálné, dr. Szathmáry Lajos, Szurmay Tibor, dr. Urbán Aladár, Miss Jennifer Vaughan, dr. Vizkelety András és dr. Windisch Éva.

TARTALOMJEGYZÉK

Rövidítések 13

Bevezetés 17

I. A küldetések előzménye 27

(a) Blackwell származása 27

(b) Tanulók - Blackwell, az utazó 34

(c) Utazók Magyarországon - Blackwell elődei 43

(d) Pásztorlás magyar tájakon 61

II. Első küldetés 75

(a) Nem hivatalos misszió: irodalom 75

(b) Nem hivatalos küldetés: az ügynökség és a vasút 79

(c) Félhivatalos ügynök a diétán 90

III. Második küldetés - hivatalos megbízatás 102

(a) A konzulátus és a konzuli állás ígérete 102

(b) Az 1844-es diétán: alkotmányosság és reform 111

(c) Az 1844. évi országgyűlésen: a "magyarizmus" változatai és két fő képviselője 122

IV. Harmadik küldetés: a reformtól a forradalomig 138

(a) A két országgyűlés közti évek 138

(b) Március idusáig 150

(c) Forradalom 166

(d) Elszakadás a hivatalos politikától 181

V. Negyedik küldetés - az utolsó misszió 190

(a) Információszerzés 190

(b) Elkésett megbízás 202

VI. A küldetések után 218

(a) A Palmerstonnak küldött beszámolók 220

(b) A Kék könyv (Blue Book) 228

(c) A lezajlott háború angol szemmel 234

(d) Magyar szem, angol toll 242

VII. Epilógus 253

(a) Blackwell konzuli évei: Gondok és aggodalmak 253

(b) Blackwell konzuli ideje: örömei 259

Konkluzió 267

Függelék 281

Bibliográfia 291

RÖVIDÍTÉSEK

ACTS Acts of the Hungarian Diet 1832-1836, az *Atheneum* 1837-es számaiban.

A Magyar Tudományos Akadémia Blackwell kéziratok gyűjteményében:

- H. C. Hungarian Characteristics or characteristic sketches of Hungarian statesmen, politicians, etc. during the period reform and revolution 1830-1849 by a Hungarian magnate. (Magyar jellemvonások, avagy magyar államférfiak és politikusok arcképvázlatai a reformkor és forradalom idején 1830 és 1849 között, egy magyar mágnás tollából.)
- H. M. Hungarian Missions, azaz J. A. Blackwell hivatalos személyekhez intézett leveleinek és jelentéseinek másolatai illetve kivonatai az 1843-1851 közti és azt követő időszakból, leginkább Blackwell magyarországi küldetéseikhez kapcsolódó frások.
- H. M. I. Hungarian Missions, I. rész: J. A. B. által Sir Robert Gordonhoz intézett levelek kivonatai 1843-as első küldetése idejéből (saját kézírású vázlatok és másolatok.)
- H. M. II. Hungarian Missions, II. rész: J. A. B. által Sir Robert Gordonhoz írt levelek és jelentések kivonatai 1844-es második küldetése idejéből (saját kézírású vázlatok és másolatok).
- H. M. III. Hungarian Missions, III. rész: J. A. B. által Lord Ponsonbyhoz írt jelentések másolatai és kivonatai 1847-48-as harmadik küldetése idejéből (saját kézírású vázlatok és másolatok).
- H. M. IV. Hungarian Missions, IV. rész: J. A. B. által Lord Ponsonbyhoz írt félhivatalos és magánlevelek kivonatai 1847-48-as harmadik küldetése idejéből (saját kézírású vázlatok és másolatok).

- H. M. V. Hungarian Missions, V. rész: J. A. B. által írt jelentések kivonatai 1849-es negyedik küldetése idejéből (saját kézírású vázlatok és másolatok).
- H. M. VI. Hungarian Missions, VI. rész: J. A. B. által Lord Palmerstonhoz írt levelek másolatai abból az időszakból, amikor nem állt az angol kormány szolgálatában, 1846 és 1851 között.
- H. M. NOTES Notes, azaz Jegyzetek, melyeket J. A. B. írt 1845-ben, továbbá Függelék, mely Blackwellnek a magyar ügyekkel kapcsolatos fordításait tartalmazza (saját kézírású másolatok).
- LETTERS J. A. B. által különböző személyeknek írt levelek kivonatai 1822-1881-ből (saját kézírású másolatok).
- H. M. a Memoár és más írások; a "Bee Memoir" – Memoár Zichy-Ferraris Emanuel grófnak.
- T. P. Translations and papers in H. M. Notes (a H. M. Notes közt található fordítások és írások).
- TRAVELS Travels in the 1820s, a Journal. Utazások az 1820-as években, Napló.
- BLUE BOOK A magyarországi 1848-49-es eseményekkel kapcsolatos levelezés.

CORRESPONDENCE RESPECTING REFUGEES A Törörországba menekült magyarokkal kapcsolatos levelezés 1849-50-ből.

- DEÁK Deák, I., *The Lawful Revolution*, New York, 1979.
- D. N. B. *Dictionary of National Biography*, Oxford 1917-Blackwell levelezése Francis Emeryvel, Gladstone Museum, Longton, Staffordshire.
- HANDBOOK *Handbook for Travellers in Southern Germany*, ed. by J. A. Blackwell.
- H-SZ Hóman B. és Szekfű Gy., *Magyar Történet*, Budapest, 1936, V. kötetben.
- K.-e. A. Jánossy D., *A Kossuth-emigráció Angliában és Amerikában 1851-1852*, Budapest, 1940-48, 2 kötetben.
- K.-e. T. Hajnal I., *A Kossuth emigráció Törökországban*, Budapest, 1927.

- MACARTNEY: HE C. A. Macartney, *The Habsburg Empire*, London, 1968.
MÉK. Juhász J. és mások, *Magyar Értelmező Kéziszótár*,
Budapest, 1972.
- M. I. L. *Magyar Irodalmi Lexikon*, Budapest, 1963, három
kötetben.
- O. L. Országos Levéltár, Budapest.
- Pach MT. Pach Zs. P., (főszerkesztő) *Magyarország története*,
Budapest, 1980, 5. és 6. kötet.
- SOED *Shorter Oxford English Dictionary*, Oxford, 1972, 2 köt.
- SZ.-B.-B. Lev. OSZK Szemere-Blackwell-Batthyány Levelezés, Országos
Széchényi Könyvtár, Budapest.
- Szinnyei Szinnyei J., *Magyar Írók Élete és Munkái*, Budapest,
1891-1914, 14 kötet.
- WALDAPFEL: A Waldapfel E., *A szabadságharc levelestára*, Budapest,
1950-1965, 4 köt.
- WALDAPFEL: B Waldapfel E., *A független magyar külpolitika*, Budapest,
1962.

BEVEZETÉS

Habár Joseph Andrew Blackwell, a Magyarországon tevékenykedő politikai ügynök (diplomatic agent) életpályája egy teljes életrajzot is megérdemelne, a jelen tanulmány mégsem életrajz, hanem "küldetéseinek" ismertetése, megbízatásainak és fő törekvéseinek tükrében. Megbízatásai és törekvései, melyek egyaránt politikai természetűek voltak, Blackwellt a Foreign Office-hoz (a brit külügyminisztériumhoz), és az annak alárendelt bécsi brit követséghez kötötték. Másrészt azonban, célkitűzéseinek megvalósítása érdekében Blackwell a magyar politikusokra és politikára is támaszkodott. Ezen kívül, mivel Magyarország Blackwell tartózkodása idején egy rövid időszakot leszámítva nem volt független ország, küldetései Ausztria Magyarországra irányuló *belpolitikájától*, s Angliával kapcsolatos *diplomáciai tevékenységétől* függttek.

Blackwell küldetéseinek tanulmányozása így különleges lehetőséget nyújt arra, hogy a fentieket, ahol lehetséges, 1843 és 1849 között egymás kölcsönhatásaiban, részletesen vizsgálhassuk. A tanulmány *metodikáját* akaratlanul is maga Blackwell határozta meg, mivel az 1860-as években úgy döntött, hogy összegyűjti az általa elérhető dokumentumokat, s a kutató követi példáját. Feldolgozza Blackwell hagyatékát, s kiegészíti más, a tárgyhoz tartozó-kapcsolódó anyaggal. A tanulmány erre az alappillérre támaszkodik. A két lehetőség közül – kronológiai vagy tematikai felépítés szerint haladjon – az író az előbbit választja, részben mert maga Blackwell is időrendbe szedte levelezése nagyobbik részét, részben pedig mert a kronológiai elrendezés a tematikai variációkat is magában foglalhatja, míg a tematikai elrendezés a témára való összpontosítás által elhomályosíthatja a történelmi események természetes kibontakozását.

Nyilvánvaló, hogy a brit külpolitika ismerete nélkül Blackwell számos cselekedete és azokhoz fűzött magyarázata érthetetlen maradna. Egyrészt ez a politika folyamatosan változott, lépésről lépésre alkalmazkodott a szabadkereskedelmen alapuló új nemzetköziség kívánalmaihoz, másrészt viszont állandó volt, amennyiben a Napoleon bukása után lefektetett hatalmi egyensúly politikáján alapult. Magyar kortársai rosszul értelmezték ezt a politikát, sőt egy ideig maga Blackwell is bizonytalan volt. Úgy tűnik, hamarabb értette meg a magyar politikai élet árnyalatait, mint Palmerston végső elszántságát, hogy kiáll Ausztria mellett. Magára vállalta-e, hogy megváltoztassa ezt az elhatározást? Palmerston politikája megmásíthatatlan volt-e és részletesen kidolgozott, vagy volt rá lehetőség, hogy legalább részben rábírja módosítására?

Ezek a tanulmány fő kérdései, – a válaszokat a Kék könyv *Blue Book* Magyarországról szóló anyaga és az abból kihagyott dokumentumok támasztják alá.

Blackwell küldetéseinek vizsgálata éppúgy lehetetlen lenne a magyar történelem tanulmányozása nélkül, mint ahogy Blackwell sem vállalkozhatott volna misszióira kora magyar társadalmi- és politikai életének ismerete híján. Mivel a tanulmány szoroson nyomon követi a Blackwell által említett eseményeket, az ügynök utalásait, hivatkozásait intézményekre és személyekre, s csak ritkán távolodik el az adott kerettől, helytelen volna, ha nem vázolnánk fel a korabeli Magyarország általános helyzetét.

Mikor Blackwell 1818-ban először látogatott Magyarországra, I. Ferenc osztrák császár volt a magyar király. Magyarországot Ausztria kormányozta és tartományának tekintette, ha az elsőnek és legnagyobbnak is, mellyel sajátos viszonyt tartott fenn. A magyar nemesség független királyságnak tartotta országát a magyar országgyűlés különleges helyzete miatt. A nemesség szerint az ország függetlenségét a rendeletek, rendszabályok és a kormány fondorkodásai kurtították. Mindezt közvetve fel lehetett róni Metternichnek vagy Kolowratnak. Néhány ártalmatlan kormányügyet helyben, Pesten vezettek a helytartótanács tisztviselői. Csak egy párt volt, a kormány oldalán állóké, s a politikai szereplésre csak két helyszín: a diéta és a megyegyűlés. A bármiben is eltérő véleményt kifejezésre juttató személyeket "ellenzéknek" nevezték, de a liberálisok, akik az esetek többségében kiérdemelték ezt a nevet, 1847-ig nem alkottak külön pártot. A napoleoni korszak magyar írói – sokan közülük megérték az 1835-ös esztendő – Magyarország helyzetét Béccsel *vis a vis* félgyarminak nevezték.

Az előkelőségek, hogy a magyar szóhasználattal éljünk, a nádor budai udvarában, a fővárosban vagy a diéta üléséhez idején Pozsonyban rendezett bálokon találkozhattak, ahová az arisztokraták és gazdag földbirtokosok elvitték feleségeiket, lányaikat vagy szeretőiket; ezeken kívül még a nemesek palotáiban tartott estélyeken, a hangversenytermekben és az operában.

A politikai tevékenység a megyegyűlésekre és az országgyűlésekre korlátozódott. A helyi választások előtt a politikai élet megélenkült, megtartotta lendületét a diéta ideje alatt, majd újra tompultságba süllyedt. Akkoriban, mint ahogy a későbbiek folyamán oly sokszor, azt tartották, hogy a magyar élet ünnepnap, dínomdánomokból, névnapokból, esküvőkből, keresztelőkől, búcsúkból, disznóölésekből áll: evészeti és ivászati alkalmakból a gazdagoknak, olcsó bor ivásából a szegényeknek. A földesúri várakban pantomimesek jártak

és társasjátékokat játszottak; a városokban vándorszínészek adtak elő, s a parasztnépszokásaikat követve ünnepeltek nagyböjt előtt, május elsején és a különböző ünnepek másnapján.

Az ország nagy volt – majdnem akkora mint Franciaország –, mezőgazdasági jellegű, primitív úthálózattal, meglehetősen háziiparral és szerény gyáriparral. Földbirtokkal a nemesség három rétege rendelkezett: az arisztokrácia, a földesurak és a kisnemesek, továbbá az egyházak, néhány város és polgárai; a bányák pedig a király tulajdonát képezték. Adót csak a földtulajdonnal nem rendelkező személyekre róttak ki, ha a nemesség fizetett – akár háborús, akár egyéb célra –, azt szubvenciónak nevezték. A behozatal majdnem kétszerese volt a kivitelnek: Magyarország ugyan elmaradott, de több mint önellátó ország volt. El tudta látni tizenhárom milliós népességét, és idővel egyre több gabonát exportálhatott.

Nyelvészek, tanárok, tisztviselők, írók, egyházi és világi férfiak egy csoportja a jakobinus Kazinczy vezetésével a magyar nyelv újjáélesztésére törekedett. Az irodalmi renaissance ötven évvel korábban kezdődött, a Mária Terézia udvarában élő magyar gárdatisztek mozgalmával. Mikor Blackwell az 1830-as években visszatért Magyarországra, a nyelvújító mozgalom már túllépett eredeti célján, amely a magyar nyelvet az új irodalom művelésére igyekezett alkalmassá tenni és önálló politikai erővé vált. A tudományfejlesztő reform, mely a Magyar Tudományos Akadémia, különféle irodalmi társaságok, vitaklubok és kaszinók létrehozására törekedett, kéz a kézben járt az 1825-ös, 1829-30-as és 1832-36-os országgyűléseken előterjesztett birodalmi és gazdasági reformokkal. Blackwell így, miközben az országgyűlés munkáját kísérte figyelemmel, tanúja lett a hosszú álomba merült óriás ébredésének. Magyarországon a *reform* szó összefonódott Széchenyi nevével, akiben egyesült az aulikus nacionalizmus és a neofiták buzgótsága. Az Ausztria által külön kormányzott Erdélyben Wesselényi szorongatta az országgyűlést társadalmi reformot sürgető magyar többséggel. A jobbágyság megszüntetése, a nemesség adóztatása, a polgárság bevétele a választók sorába – ezek voltak a magyarországi és erdélyi megyegyűlések és országgyűlések törekvései; a bankrendszer problémái, a hitelrendszer, a cenzúratörvények, új ipari szubvenciók, csatornák, kikötők, folyami hajózás – ezek voltak az egymást követő magyar országgyűlések részleges sikert elért tárgyai.

Az ország földrajzi középpontjával nagyjából egybeeső Pest-Buda egyetlen szempont kivételével az ország fővárosának volt mondható: a törvényhozók az osztrák-magyar határhoz közel eső Pozsonyban ülészetek, azaz szinte egyforma

távolságra Bécestől is, Budától is. A három várost elfogadható úthálózat kötötte össze – Magyarországon a legjobb –, az 1840-es évektől pedig rendszeres gőzhajójárat, s a dunántúli nemesség lakóhelyeihez is több út vezetett. Budapest épp úgy vonzotta a látogatókat mint Prága, s mint talán kevésbé, de még Belgrád is. A város két részét összekötő csónakhíd csak növelte a két természeti egység összetartozását, ahol az idelátogatók rossz állapotban lévő régi házakat találhattak – a legszebbek a budai hegyek lankáin épültek –, lassú fejlődés útjára lépett bank- és kereskedelmi központot a város szívében és épülő gyárakat a külvárosokban.

Amikor Blackwell újra ellátogatott Magyarországra a 40-es évek elején, hogy beszámoljon a negyedévi vásárokról, a Duna partját éppen kiegyengették, lefektették egy új híd alapkövét, új színházakat avattak, új napilapok és folyóiratok szerkesztőségei nyíltak meg, és új gazdasági társaságok fogtak tagjaik toborzásába. Hogyan kísérelte meg Blackwell, hogy előnyt szerezzen az 1830-as években elkezdődött gazdasági fellendülésből? Hogyan lett "politikai ügynök"? Miképp utasították felettesei? Mennyire voltak sikeresek erőfeszítései, hogy Britannia és Magyarország közös érdekeit képviselve, egyben saját helyzetét is előmozdítsa?

Ezekre a kérdésekre az időrend szerint felosztott fejezetekben keressük a választ. Van egy harmadik kérdéscsoport is: ez Blackwell küldetéseinek gyakorlati megvalósításához kapcsolódik. Nemcsak ahhoz, hogy honnét, milyen gyakran küldött tudósításokat, nemcsak jelentéseinek kronológiájához, hanem elsősorban ezeknek a beszámolóknak és jelentéseknek a tartalmához. Miről küldött beszámolót és milyen módszer alapján válogatott? Mennyire értette meg a magyar politikai eseményeket és mennyit tudott belőlük megértetni feletteseivel? Sikeresek voltak-e küldetései?

Blackwell küldetéseinek *történeti feldolgozását* a Blackwell örökség adta lehetőségén belül kíséreljük meg. A kifejezés – *Blackwell hagyatéka* – három, egymással összefüggő értelemben használható. Elsősorban Joseph Andrew Blackwellnek fiához írt kéziratait és feljegyzéseit értjük alatta, melyek utóbbi halála után a Magyar Tudományos Akadémiához kerültek. Ezekre dolgozatomban mint *Blackwell kéziratokra [Blackwell Manuscripts]* hivatkozom, de mások, gyakran éltek a "Blackwell papers" és a "Blackwell deposit" elnevezéssel. A magyar szövegek a "Blackwell levelezés" vagy a "Blackwell iratok" megnevezést használják.

Szélesebb értelemben véve a Blackwell hagyatékon érthetjük Blackwell összes nyomtatásban megjelent vagy kéziratban maradt frását. Ezeknek nagyobb

részét a Public Record Office-ban, a Brit Központi Levéltárban található fóliánsok beszámolóí és jelentései teszik ki. Kisebb részük, Blackwell néhány magántermészetű vagy félhivatalos jellegű beszámolója a Southamptoni Egyetem kéziratárának [Broadlands] Palmerston iratai közt található.

Végül, a *Blackwell hagyaték* kifejezésnek van egy speciális, bár absztrakt jelentése is. A magyar történészek, akik felfedezték a Blackwell kéziratokat, s különösen azok – mint például Horváth Jenő és Haraszti Éva – akik tanulmányozták Blackwell közreműködését a Kék Könyvhöz, úgy vélték, ő volt az egyetlen tizenkilencedik századi angol *diplomata*, aki tisztában volt Magyarország törekvéseivel, problémáival, gondjaival. Blackwell nem "független ember", hanem politikai ügynök volt, akinek feladata elsősorban abban állt, hogy a magyarországi ügyek állásáról és a diétáról beszámoljon Bécsnek és Londonnak. Úgy osztotta be azonban idejét és erejét, hogy amennyire csak lehet, kifejezhesse saját politikai nézeteit – és Magyarországon az 1840-es években még a közlekedés és a nemzetközi kereskedelem is politikai ügynek számított –, s megpróbálta befolyásolni az események menetét, döntéseket, barátait és feljebbvalóit.

A magyar történészeknek nem róható fel, hogy Blackwell személyében olyan angol diplomatát láttak, akinek nézetei különböztek a palmerstoni állásponttól, s aki a magyarellenes bécsi brit követ, Lord Ponsonby pozitív ellentéte volt. Absztrakt értelemben ugyanis a Blackwell hagyaték egyféle embrionális állapotban lévő magyar orientációjú hatalmi egyensúlyi politikát képviselt, melyet Blackwell *A few remarks to our foreign policy* [Néhány megjegyzés külpolitikánkhöz] címmel már 1836-ban megfogalmazott. Ez az írás szembeállt a hagyományos brit hatalmi egyensúlyi politikával, amely Ausztria orientációjú volt. Blackwell nézetei röviden: szerinte Magyarország potenciálisan erősebb védőbástyát jelenthetett volna Oroszország ellen, mint Ausztria. Más szóval, azt az álláspontot képviselte, hogy a történelmi Magyarországot meg kell őrizni, míg a Habsburg birodalom saját tetszése szerint részeire válhat szét¹. 1848-ban kész volt gyászdal t zengeni a monarchia bukásáról. Akkori és későbbi nézetei egészen 1853-ig nem szerézhetek neki túl sok barátot a Foreign Office-ban. A monarchia még további hetven évig fennmaradt.

1. Ezt a magyar történészek: Horváth Jenő, Hajnal István, Urbán Aladár jól felismerték. (V. ö. Hajnal, I. *A Bathányi kormány külpolitikája* Budapest, 1957, és Urbán Aladár, *Bathányi Lajos miniszterelnöksége*, Budapest, 1986.)

A *Blackwell hagyatéka* konkrét jelentéséhez visszatérve kísértést érzünk, hogy az anyagot nagyobb egységekre bontsuk. Különválaszthatjuk például Blackwell "családi jellegű" és "hivatalos iratait". A családi jókívánságokon, házassági értesítőkön, születési- és gyászjelentéseken, a vagyoni helyzetről számot adó elszámolásokon és hasonló papírokon kívül, tudomásunk szerint csak a Gladstone Pottery Museum-ban, annak *Emery levelezésében* [*Emery Correspondence*] található magánlevelek: számszerint tizenhat Blackwell által írt, illetve hozzá címzett levél, melyeket a tanulmányban elemezni fogunk. Ezek Blackwell utazásaival, anyagi gondjaival és néhány magánjellegű üzletével kapcsolatos információt tartalmaznak. Ennél lényegesen nagyobb személyes anyag található az Akadémia *Blackwell kéziratok* c. gyűjteményében. Itt van az utazásai kezdetétől, az 1820-as évek elejétől többé-kevésbé folyamatosan vezetett "Journal" [Napló], továbbá az 1819 és 1880 között írt költemények és episztolák csoportja, melyket időrendbe szedett. *A personabilia*¹ harmadik és legnagyobb csoportját magánleveleinek kivonatai teszik ki. Blackwell hivatalos és félhivatalos iratai a négy magyarországi küldetésével kapcsolatos leveleket, jelentéseket és beszámolókat tartalmazzák, jegyzetekkel, indexekkel és kiegészítő anyaggal. Az Akadémia *Blackwell kéziratai* közt megtalálhatók azoknak a dokumentumoknak a rekonstruált vázlatai, melyek eredeti példányai a Foreign Office 1843-1849 közti időt felölelő *Austria* kartotékjaiban vannak.² Németországból küldött jelentéseit (1854-1872), melyek kívül esnek e tanulmány tárgykörén, csak futólag tanulmányozta a szerző, s eddig más történészek sem tettek említést róluk.

1. Az Akadémia ugyanabból a forrásból két részletben jutott a Blackwell kéziratokhoz. 1895-ben szerzeményezték a Blackwell iratok következő négy részét: I. Másolatok és kivonatok J. A. Blackwell leveleiből és jelentéseiből, melyeket hivatalos személyekhez intézett 1843-1851 között, magyarországi küldetési ideje alatt és azt követően, az események többségében a küldetésekhez kapcsolódóan. Ezeket Blackwell a küldetések szerint csoportosította *Missions I-IV* részekre, és a küldetésekhez kapcsolódó jegyzetekkel látta el. II. Magyar jellegzetességek, III. Emlékirat [Bee emlékirat] és vegyes iratok, IV. Egy 1850-ben Lord Palmerstonhoz intézett magánlevél másolatát. [Egy másik másolat a *Missions* 6. részében található.] 1918-ban a kéziratok második részét is átadták az Akadémiának: V. J. A. Blackwell által írt levelek kivonatai különböző személyekhez. A levélköteg borítóján Szily Kálmán, az Akadémia titkárának feljegyzése olvasható: "Magyar dolgokra vonatkozó (Blackwell J. A. angol konzul és fia Robert osztrák mérnök irataiban) Blackwell J. A. neje volt: Agnes Warmuth. Ennek fiútestvérétől Sebestyéntől született Elise Warmuth, aki előbb Fernkorn bécsi híres szobrász, azután Dr. Gustav Novy radegundi fürdő-tulajdonos neje volt. Ennek leányától, Irene Novy, Dr. Ruprich Gusztávnétől kapta ez iratokat 1918 augusztus 10-én a M. Tud. Akadémia számára Szily Kálmán."

2. P.R.O. F.O. (Ausztaria) kötetek, melyekben a Blackwell anyag van: 310, 311, 316, 317, 337, 346, 347, 348, 349, 354, 368 és 373.

Több brit történész – elsősorban a Kék könyv alapján – Blackwell-ről és tevékenységéről nem alakított ki pontos képet.¹ Onnét, a Kék könyvből, a gondosan szerkesztett magyarországi jelentések alapján Blackwell korrekt, higgadt és mérsékelt magyarbarát angol úrnak tűnt fel. Sproxton volt az egyetlen brit történész², aki vette a fáradságot, megvizsgálta a Public Record Office-ban található feljegyzéseket és összehasonlította őket a Kék könyv változataival, felismerte Blackwell nézetkülönbségét feletteseivel, de nem látta jól Blackwell politikai nézeteinek fejlődését, ahogy az az 1830-as évek magyarbarátságától 1848-ra magyaralközpontú felfogásig jutott el.

Blackwell-t ismerték kortársai (főleg az Aberdeen, Palmerston és Clarendon vezetése alatt álló Foreign Office-beli hivatalnokok), diplomáciai küldetésben lévő vagy konzuli munkát végző kollégái, néhány neves újságíró, író, londoni könyvkiadó, Metternich beosztottjai és rendőrségi ügynökei Ausztriában, legalább három széles és változatos baráti kör (angol, osztrák, magyar) és saját családjának a tagjai. Többen ismerték jelesebb magyar kortársai közül, akiktől, amint ez a dolgozat bemutatni szeretné – levelek, naplójegyzetek és visszaemlékezések maradtak fenn Blackwell tevékenységéről. Így például Széchenyi István gróf naplójából kiderül, hogy Blackwell gyakori vendég volt házában, s hogy megtárgyalták a magyarországi iparfejlesztésről vallott nézeteiket. Blackwellnek eredeti elképzelései voltak és jó vázlatokat tudott rajzolni. Például tervek mutatott Széchenyinek az új *magyar parlament* két házához. Blackwell jelentéseiből kiderül, hogy figyelemmel kísérte Kossuth pályafutását és gyakran folytatott vele megbeszéléseket. A magyar politikus úgy tűnik, kétszer is számított Blackwellre; egyszer egy Angliával kötendő kedvező kereskedelmi egyezményért folyamodva, egy másik alkalommal pedig mikor Magyarország diplomáciai elismerését kérte 1894-ben. Másrészről Kossuth emberei, mint például Pulszky Ferenc, aki teljhatalmú megbízottja volt Angliában, mindent megtettek, hogy Blackwell nyelvtelhetségét igénybe vehessék. Blackwell fordította le a Pulszkytól kapott magyar iratokat és ő továbbította őket Palmerstonnak. Lelkesen és boldogan vállalta, hogy kiadót

1. H. Temperley és L. M. Penson, *Foundations of British Foreign Policy from Pitt to Salisbury, 1792-1902*, Cambridge, 1938, 169-191. pld.

C. A. McCartney, *The Habsburg Monarchy*, London, 1968. A London School of Economics és a School of Slavonic and East European Studies néhány történésze szintén ismeri a Blackwell anyagot.

2. C. Sproxton, *Palmerston and the Hungarian Revolution*, Cambridge, 1919, 40, 42-43, 60-65, 69-79. old.

szerez a független ország utolsó miniszterelnökének, Szemere Bertalannak emlékirataihoz. A téma kutatóinak öröme az Országos Széchenyi Könyvtár őrzi levelezésük kicsi, de értékes gyűjteményét.¹ A levelezés harmadik résztvevője, Batthyány Kázmér, a független Magyarország utolsó külügyminisztere volt. Kiadatlan memoirjainak rövidített változata Blackwell angol fordításában megtalálható a Magyar Tudományos Akadémia *Blackwell kéziratai* közt.²

Nagy kár, hogy Magyarország *első* miniszterelnökével, Batthyány Lajossal folytatott levelezésének egy része nem maradt fenn, pedig ő és Blackwell 1848 tavaszán számos alkalommal folytattak eszmecsere-t. A legérdekesebb az 1848. április 21-én folyt beszélgetés, és a titkos megbeszélés 1848 májusában, amikor is Blackwell elfogadta, hogy magyar megbízottként részt vegyen a zágrábi magyar-horvát tárgyalásokon.

A politikus-történész-polihisztor Szalay László Blackwellhez intézett levelei nyomtatásban és kéziratos formában is fennmaradtak. Két jeles férfiú alkalmazottjai, Tasner Antal (Széchenyi titkára) és Mayer Fidelis (Esterházy Pál titkára) feljegyzéseket, leveleket, ajánlóleveleket írtak Blackwell számára, de így tettek sokkal kevésbé ismert személyek is. Meglepő azonban, hogy a gazdag *Blackwell papers* anyagban (több mint 1500 írott oldalt tesz ki) viszonylag kevés nyoma maradt annak, hogy mit írtak Blackwellnek, a Blackwell által másoknak írt levelek mennyiségéhez képest.

A korábbi és kortárs történészek különböző mértékben és mélységben ismerik a Blackwell anyagot. A *Blackwell kéziratokat* tanulmányozó első történészgeneráció tagjai közül az irodalom- és kulturtörténész Péterfy Jenő volt a legelső. Blackwell-ről szóló tanulmánya jól informált áttekintés az emberről, elképzeléseiről, rokon- és ellenszenveiről, politikai nézeteiről.³ Péterfy azt szerette volna megtudni és olvasóival közölni, hogy mit gondolt egy tizenkilencedik században élő angol Magyarországról. Mindent összevéve, Péterfy korrekten válaszolt saját kérdéseire – hiszen Blackwell is nyíltan képviselte saját nézeteit –, s lefektette a későbbi kutatás alapjait.

Az 1920-as és 1930-as években a *Blackwell kéziratokat* a diplomáciatörténész Horváth Jenő vette extenzív, ám nem igazán intenzív

1. Sz-B-B lev. OSZK

2. H.M. II. Hungarian Characteristics (Magyar jellegetességek)

3. Péterfy, J., "Egy angol Magyarországról", *Budapesti Szemle*, 81. köt., 1895, 205-236. old.

vizsgálódás alá.¹ Edit lányának, illetve Szily Kálmánnak, az Akadémia titkárának alkalmi segítségével Horváth periódikus publikációra készítette elő a *Blackwell Missions* nagyobb részét.² A Blackwell anyag, melyet más, időrendben hozzá kapcsolódó angol-magyar dokumentumokkal keverve publikáltak, magán viseli a nem megfelelő megértés, félreolvasás, hibás másolás nyomait. Horváth a fenti hibák ellenére is – mint ahogy majd e dolgozatban látni fogjuk – *egészében véve* megbirkózott az anyaggal, és sok, jó, tudományos szintű (és csak szöveghibákat tartalmazó) cikket írt Blackwell-ről.³ A *Blackwell Missions*-t [Blackwell küldetései] épp úgy, mint a kéziratok többi részét⁴, mégis, Horváth serény munkája ellenére is "kiadatlan" kell tekintenünk.⁵

A háború utáni magyar történésznemzedék újult lelkesedéssel fogott a reformkor és 1848-49 tanulmányozásához, újra felfedezte Blackwellt és sikeresen használta feljegyzéseit, hogy kiderítse, milyen megfigyeléseket tett és milyen hatással lehetett egy angol politikai ügynök a magyar politikára. Haraszti Éva kivételével, aki a Foreign Office és a *Blackwell kéziratok* anyagát is megvizsgálta, a magyar kutatók csak az utóbbira támaszkodtak, ami – lett legyen is bármilyen gazdag – nem volt, és ma sem eléggé teljes ahhoz, hogy kimerítő képet nyerhetnénk.

A rekonstruált *Blackwell kéziratok* közül például sok függelék és az eredeti jelentéseket alátámasztó dokumentum hiányzik, továbbá néhány jelentésről a lényegét illetően helyes, de rövidített változat készült. Blackwell eredeti iratainak a Kék könyvben kiadott változatukkal való összehasonlítása – Haraszti Éva kutatásaitól eltekintve,⁶ aki a forradalmi időszakra vonatkozó dokumen-

1. Horváth, E., "An Unknown English Poet", *Angol Filológiai Tanulmányok*, Vol. 1, 1939, pp. 108-117.

2. Horváth, J., "Anglo-Hungarian Documents", 1841-1859... South Eastern Affairs, Vols. I-IV, 1931-1934 (I. pp. 135-151, 183-230; II. pp. 28-54; III. pp. 81-132; IV. 192-218.)

3. Hajnal István *A Batthyány-kormány külpolitikája* c. könyvének (Budapest, 1957) negyedik fejezetében összefoglalja Blackwell küldetéseit és nézeteit.

4. Horváth E., *op. cit.*, például úgy ír Blackwellről, mint cambridge-i költőről. Apját követve Horváth Edit összetévesztette Cobridge-t (Blackwell szülőhelyét) és Cambridge-t. Blackwell költeményét "Biography of an odd fellow" (Egy furcsa fickó életrajza) a két Horváth úgy fordította "old fellow", mert nem vették észre, hogy akrosztichonról van szó, s azt hitték, hogy az magának Blackwell-nek az életrajza. Valójában a fia életrajza, s a két Horváth tévedését a háború után Blackwell kutatók is átvették.

5. 1980-ban Haraszti Éva arra az elhatározásra jutott, hogy a Blackwell kéziratok nagyobb részét a Blackwell kéziratok alapján ki kell adni. Akkor Katona Agnes foglalkozott a szöveg fordításával. 1989-ben megjelent az Európa Kiadónál.

6. Haraszti, É., *Az angol külpolitika a magyar szabadságharc ellen*, Budapest, 1951.

tumok esetében ezt megtette – nem történt meg.¹ Így Horváth Zoltán, Waldapfel Eszter, vagy őket megelőzően Szalay Gábor, illetve az őket követő Varannai Aurél saját, különböző szempontokat felölelő kutatásaik során Blackwell munkájának csak kis részét használták fel, nézőpontjaik megvilágítására.²

A fenti történészek közül néhányan tudtak Blackwell egyik-másik nyomtatásban megjelent írásáról – így Horváth Jenő is –, de egyikük sem tett többet, mint hogy elolvasta és felhasználta az *Atheneum*-ban megjelent "Magyar diéta törvényeit". Kétségtelen, hogy nem minden Blackwell irat maradt fenn, s az is igaz, hogy az életrajzírók kivéve senkinek sem lehetett szüksége rá, hogy minden munkáját behatóan tanulmányozza, mint például a *Northern Antiquities*-t [Északi régiségek], vagy az *A Handbook for Travellers in South Germany* [Kézikönyv Dél-Németországba utazók számára] mely könyveket Blackwell maga szerkesztett, illetve ő maga írt. A három felvonásos tragédia, a *Rudolf of Városnay*, melyet Blackwell Londonban adatott ki, nem politikai dráma. Bár nem kell ahhoz marxista irodalomtörténésznek lenni, hogy valaki a társadalmi témák iránti érdeklődés politikai jelentőségét felismerje. Mint a másik két könyv, ez is Blackwell (szerény) írói találmányáról, s egyben pénzügyi helyzetéről tanuskodik, melyen e munkák kiadásával próbált segíteni.

1. Horváth J. az "Angol-magyar dokumentumok" kiadásakor megkísérelte, de két okból is hiábavalóan: (1) A Blackwell szövegek, szinte kizárólag Blackwell vázlataira vagy rekonstrukcióira támaszkodtak, néhány kivételtől eltekintve minden utalás nélkül a Foreign Office-ban megtalálható beadványokra. (2) A Horváth által kiadott vázlatoknál összekeveredtek a Kék könyvből kihagyott, illetve abba belevett szövegrészek.

2. A szövegben a megfelelő helyen bemutatjuk az egyes történészek közreműködését, s az adatokat megadjuk.

I. A KÜLDETÉSEK ELŐZMÉNYE

(a) Blackwell származása

Egy a Sir Robert Gordonnal, az osztrák udvarban a 40-es évek elején brit követi posztot betöltő diplomatával folytatott beszélgetés során a két férfi megegyezett abban, hogy mindketten skót származásúak.¹ A Gordonok családfájának eredetéhez nem férhet kétség,² nem könnyű azonban Joseph Andrew Blackwell származásának nyomait fellelni. A Scottish Genealogical Society, a Skót Geneológiai társaság nem rendelkezik adatokkal, de az angol Blackwellek legjelesebb tagja kíváncsi volt az összefüggésekre.³ Kanadában létezik egy *Blackwell Newsletter* című kiadvány, amelynek szerkesztője, Dr. John D. Blackwell valószínűnek tartja, hogy egy bizonyos aberdeen-i John Blackwell Staffordshire-be költözhetett a tizenhetedik században, s ott letelepedve ő alapította meg a staffordshire-i fazekasüzem "Blackwell dinasztiáját".⁴

Családi papírok híján ez a feltételezése nem erősíthető meg. Kétségtelen azonban, hogy a 18. század folyamán a Blackwell család több ágáról található feljegyzések, mind a burslemi St. John plébánia anyakönyvében⁵, mind a cserépedénykereskedelmi címjegyzékekben.

A feljegyzések közül egy kiválasztott csoportot vizsgálunk tüzetesebben.⁶ 1775. április 25-én Richard Bagnall Burslemből elvette a szintén burslemi Ann Blackwellt feleségül. A tanúk Robert Bucknall és John Blackwell voltak. A hetvenes évek második felében Charles és Martha Blackwellnek több gyermeke született (néhány közülük hamarosan meghalt) és kereszteltetett meg a St. John templomban.⁷ A családnak abból az ágából, amelyik az udvarházban élt, Thomas Blackwell 1794-ben halt meg, Jemina Blackwell 1796-ban és May Blackwell 1801-ben.⁸

1. *Memoir of the two Bees*, MM. Ősei Aberdeenből talán a 18. században kerültek át Cobridge-ba.

2. D.N.B. 8. köt. 228-229. old.

3. Sir Basil Blackwell levele e tanulmány írójához, 1980. márc. 5.

4. John Blackwell levele az íróhoz, Kingston, Ontario, 1960. júl. 22.

5. Burslem St. John Parish Register, 1761-1806, Staffordshire County Record Office, Stafford.

6. A feljegyzéseket megtalálhatjuk az indexszel ellátott: *Burslem Parish Register*, 1761-1806, 1913-ban kiadott harmadik kötetében is.

7. *Ibid.*, 1775; II. kötet, 314 old.

8. *Ibid.*, 1775; II. kötet, 379 és 388. old., II. köt. 662. old. *passim*.

1806 november 7-én Joseph Stone és Theresa Blackwell kötöttek házasságot, s tanúik John Blackwell és Mary Ann Blackwell voltak. Amint Mary elhalálozási bejegyzése tanúsítja, abban az időben John és Mary Cobridge-ban laktak. Mary, John Blackwell felesége, harminckilenc éves korában, 1807 június 24-én halt meg.

Joseph Blackwell 1798-ban született Cobridge-ben. Születési évét és helyét saját állítására alapozva közöljük. Egy a Foreign Office-nak készített kérdőívben a "Nyugdíjért, könyöradományért, vagy leszerelési kompenzációért folyamodó személyek adatairól", Blackwell, mint stettini konzul 1789. augusztus 16-án azt írta, hogy nyolcvanegy éves.¹ Ez pontosan egybevág az örökösei által 1918. augusztus 20-án a Magyar Tudományos Akadémiának adományozott kézirat-levél- és emlékiratkötegre írt feljegyzéssel.² Ezen Joseph Andrew Blackwell születési és halálozási évszámaként 1798 és 1886 szerepel.

A Blackwell kéziratok közt van egy 1825-ös keltezésű, *Figulina* című vers.³ Alcíme: "A fazekas mester művészete, *Cobridgensis* verse".⁴ Hogy az álnevet még jobban felfedjük, Blackwell 30. jegyzetében büszkén ír "a falunkról, ahol fazekasmesterséget űznek". A cobridge-i St. Peter római katolikus templomban valóban meg is van a Joseph Andrew Blackwell keresztelését fejező nyilvántartási könyv:

"1798 Junu Natus et eadem
Die Bapitizatus fuit Joseph
Blackwell, filius Andr.
Blackwell et Hanna Blackwell
(olim Vernon) Conjugum
Patrini Joannus Blackwell
et Martha Blackwell."

Ma az Arnold Bennett által ünnepelt valaha volt cserépedénykészítő városok és az égetőkemencét körülvevő falvak helyén az 1910-ben alapított Stoke-on-Trent áll. Az öt városból álló csoportból – Hanley, Stoke, Burslem, Tunstall és Longton –, melyek mindegyike a Trent folyótól tíz mérföldön belül

1. F.O. 64/946.

2. Az emlékirat előtt található külön lap. MTA, Blackwell Mss.

3. POEMS

4. *Ibid.*, I. 61. és *passim*.

épült, egy várost és egy községet alakítottak. Cobridge helységet, mely Burslem mellett feküdt, Burslemmel együtt beolvasztották.¹

A városkák lakói azonban emlékezetben tartják származásukat.

Blackwell kétségtől büszke volt falujára. A Figulinához készített 30. jegyzetben kifejti, hogy "a mi takaros Cobridge-ünknek" semmi köze nincs a Cow-bridge szóösszetételhez. [Cow = tehén, bridge = híd, Oxford mintájára kreált szóösszetétel. A ford.] Eredeti angolszász neve van, mivel a *Cob* azt jelentette, hogy *top* (tető, csúcs), a *ridge* pedig arra a hegyvonulatra utal, ami a cserépedénykészítő városokat szeli át. "Dr. Johnson és más angol lexikográfusok meghatározása szerint a Cob csúcsot vagy tetőt jelent, s ez a jelentés mutatható ki olyan összetett szavakban is, mint a *cob-swan*, azaz azaz hím-hattyú... . A holland *Kop*, a német *Kopf*, a latin *Caput*, a szanszkrit *Kapat* – mind ugyanabból az ősi szóból származnak." A burslemi St. John parókia anyakönyvi feljegyzéseinek Blackwell John-jában a cobridge-i John és Robert fazekasok leszármazottait vélhetjük felfedezni, és Joseph Blackwell korai leveleinek valójában ők a címzettjei. Ezek az epikus méreteket öltő, napló vagy úti beszámoló formájú levelek egy művelt unokaöccs írásai tehetős nagybátyjának.² A dátumok 1822 márciusa és szeptembere közöttiek, de a kézirat hivatkozik "a naplóra, amit 1818-1819-ben vezettem", mint Joseph Blackwell írja, s ami nem maradt fenn.³ A stafordshire-i cserépedénygyártók listái közül csak az 1882-1923-as említi "John Blackwell Cobridge" nevét.⁴

Néhány magyar kutató véleménye szerint Joseph Blackwell metodista volt.⁵ Blackwell majdnem egyidőben élt Alfred Bourne-nal⁶, aki régi burslemi fazekascsaládból származott, nem anglikán imaházba és vasárnapi iskolába járt Burslemben, s aki a Hugh Bourne által 1818-ban alapított helyi, negyedévenként megjelenő folyóiratba írt cikkeket. Blackwell, naplói tanúsága szerint azonban huszonnégy éves korában inkább szabadgondolkodó, vagy legalább félig-meddig

1. "A burslemi választókerület Burslem, Sneyd és Cobridge városából ... továbbá a Hulton uradalom Sneyd Green részének 166 holdjából állt." (J. G. Jenkins, *The History of the County of Stafford*, London, 1963).

2. Blackwell Mss. Travels.

3. Blackwell Mss. Travels, 223. lap.

4. Pigot and Co., *Commercial Diary*, London, 1822-1823, 476. old.

5. Dr. Gál I. 1980. augusztus 15-én kelt levele az íróhoz. Néhai dr. Gál az angol-magyar kapcsolatok kiváló tudósa volt, s vélekedése valószínűnek látszott.

6. H. A. Wedgewood, *People of the Potteries*, Bath, 1970, 97. old., passim. Blackwell családi kapcsolatairól ld. az I. Függelékét. A továbbiakban EMERY-ként hivatkozunk rá. (Gladstone Museum, Longton, Stoke-on-Trent.)

szabadgondolkodó volt. Mégis, a katolikus háttér, mely egyben azt is jelenti, hogy közeli hozzátartozói valamikor áttértek, bizonyosság, hiszen katolikus templomban keresztelték meg. Mindazonáltal sem verseinek tónusa (1817-1819), sem idősebbik unokatestvéréhez John-hoz 1822-ben írt leveleinek szemléletmódja nem mutatja a katolicizmus nyomát.

Mivel az kétségtelen, hogy megkeresztelték, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy felnőttkorára hitehagyott katolikussá vált. Ezt a nézetet megerősítik az "Emery levelek" (tizennégy, J. A. Blackwell által Francis Emerynek és barátainak címzett levél.) A címzettek többsége katolikus volt. Az 1830-as és 1840-es években írt levelek tónusa, beleértve a Gerard atyához (a Cobridge-i St. Péter templom lelkésze) címzettek is, eléggé tiszteletlenek ahhoz, hogy úgy vélhessük, szerzőjük szabadgondolkodó volt.

Tudjuk, hogy a tizennyolcadik század elején Cobridge-t és Burslemet elfogadható utak kötötték össze.¹ Az évek számával az utak száma nőtt, minősége tovább javult, de:

"The landscape of the Potteries
Was once of meadow green
But the smoke and grime of ages
Has changed that pleasant scene."²

A költő Thomas Campbell, amikor 1803-ban meglátogatta Ralph Stephenson Cobridge Hall-ban, ezt írta a staffordshire-i cserépgyártó városokról: "Nehézkes, faragatlan, fárasztó, ám vendégszerető emberekkel találkoztam ... és néhány úr akit fölkerestem, igen kiváló elme volt".³ Egyikük talán John Blackwell lehetett. A helység egyáltalán nem volt kicsi. A munkások gyerekei számára létrehozott ingyenes iskoláját 1760-ban alapították, Cobridge és Burslem között állt egy iskola lányoknak, s ott volt a Sneyd utcai öreg cobridge-i iskola,⁴ ahol talán Joseph Blackwell kezdhette iskolaéveit.

A helység sűrűn lakott részén túl állt az udvarház – egy tekintélyes méretű, már a tizenhetedik században is meglévő épület – melyet régen Rushton

1. E. J. D. Warrilow, *A Sociological History of the City of Soke-on-Trent*, Stoke-on-Trent, 1960, 32-34. old.

2. "A staffordshire-i cserépedénygyártó városok mezői régen zöldelltek, de a kor füstje és szennye megváltoztatta a vidéket." *Ibid.*, 1. old.

3. *Ibid.*, 234. old.

4. *Ibid.*, 276. old.

Grange-nak, Rushton udvarháznak neveztek, s mely az egyik legrégebb cobridge-i égetőkemencével rendelkezett.¹ A parókia anyakönyvéből tudjuk, hogy onnét vitték eltemetni Jane, Jemina és May Blackwellt, s Joseph Blackwell korai verseinek címzéséből az is kiderül, hogy Richard Bagnell is az udvarház lakója volt.² Ezeknek az 1817 és 1819 közötti időszakban írt verseknek a joviális hangulatából és stílusából megtudhatjuk, hogy "a Rushton Grange-ban lakó Mr. Richard Bagnell"³ nagyjából egy időben élt Joseph Blackwellel, s azt is, hogy "Rushton Grange neves poétája" Joseph Blackwell unokatestvére volt. Minden valószínűség szerint annak a Richard Bagnellnek és Ann Blackwellnek a fiáról van szó, akik esküvőjén John Blackwell volt a tanúk egyike.

Egy 1819-ben keltezett versben, melynek címe "Azokhoz, akik visszautasították, hogy részt vegyenek a cobridge-i őrzőpatrolban" ("Addressed to those who refused to join the Cobridge Patrol"), Joseph Blackwell megfeddi a "hitvány keveseket":

"dastard few who are not on the roll
of names that grace the Cobridge Patrol."
"Stamped with the stigma of a sordid name
disgraced by actions and debased by fame."⁴

Ez az időszak a staffordshire-i cserépedénygyártó városokban a heves politikai küzdelmek ideje volt. Szakszervezeti agitátorok és politikai vándorszónokok "szították a munkások közt az elégedetlenség tüzét".⁵ John Ward, Staffordshire neves történésze kapcsolatot lát "a cserépgyártó városokban az 1817-1819-es években kezdődött politikai reform agitáció járványszerű terjedése és a bérmunkások fokozódó gyáripari munkája között."⁶ Természetesen az őrzőpatrolra a munkaadók toborozták az embereket, s a belügy-

1. *Ibid.*, 7. old.

2. POEMS. Egy Richard Bagnell-hez címzett levél másolata. A Bagnell családnak egy másik tagja úgy látszik Wolverhamptonban kereste a kenyerét. "Joseph Bagnell valószínűleg kézműves mesterember volt, katolikus családból való és a staffordshire-i cserépgyáros városokban kereste a megélhetést." (J. Bossy, *The English Catholic Community, 1570-1780*, London, 1975).

3. *Ibid.*, A verscsoport alcíme "Egy korszak".

4. *Ibid.*, ("hitvány kevesek kik nem szerepelnek a dicső cobridge-i őrzőpatrol résztvevőinek neveit tartalmazó listán, / Azok nevei mocsokkal bélyegzettek, cselekedetük szégyenteljes és lealacsonyító.")

5. J. Thomas, *The Rise of Staffordshire Potteries*, Bath, 1971, 181. old.

6. *Ibid.*, 184. old.

minisztérium 1816-1820-ból való feljegyzései a magisztrátusok munkájáról, a kivezényelt csapatokról és a gyárosok izgatott levelei a városok felbolydult hangulatáról tanúskodnak. A parlament csak 1825-ben hagyta jóvá a törvényt, mely más hasonló intézkedés mellett szabályozta az őrzáratozást a cserépedénygyártó városokban, így Cobridge-ben is.¹

Az 1820-as évek végén Blackwell-éket olyan balszerencse érte, melyből sohasem lábaltak ki teljesen. Egy Londonban, 1850. június 14-én kelt magánlevélben Joseph Blackwell azt írta Palmerstonnak, hogy egy az 1820-as években bekövetkezett szerencsétlenség fosztotta meg családját magánvagyonuktól.²

Több mint valószínű, hogy a Joseph Blackwell helyzetében bekövetkezett változás, melynek következtében megszűnt tehető és gondtalan fiatalember lenni, kapcsolatban áll egy staffordshire-i újságban megjelent hirdetéssel: "Ezúton közöljük, hogy az udvarházbeli néhai John Blackwell, Burslem egyházközösségi, Staffordshire megyei lakos és a cobridge-i, Burslem egyházközösségi Francis Dillon és Nicholas Dillon, fazekasáru gyártók társas viszonya, melyet *Blackwell és Dillonék*-ként cégjegyeztek, megszűnt és felszámoltatott 1828 február 28-ik napjától."³

Kelt 1832. november 13-ik napján
Francis Dillon,
Mary Blackwell⁴ (az elhunyt John Blackwell végrendeleti
végrehajtója,
Nicholas Dillon.

A Dillon név Blackwell hagyatékában maradt verseiben is előfordul. 1825. október 6-án Joseph Blackwell egy verset küldött haza "Blackwell és Dillon uraknak, hogy november 21-ét ünnepeljék":

1. Warrilow, *op. cit.*, 200. old.

2. Blackwell Palmerstonhoz, 1850. június 14. Blackwell: "Csinos jövedelem volt, amelyet elvesztettem – nem a saját hibámból, de nagymértékben olyan családi ügyek következtében melyekbe egyáltalán nem, vagy alig volt beleszólásom."

3. *The Staffordshire Advertiser*, 1832. november 24.

4. Talán John és Mary Blackwell lánya. Joseph Andrew Blackwell, aki unokatestvérük volt, abban az időben külföldön tartózkodott.

"Here's success to the firm that's established this day:
 May prosperity round it her garland entwine;..." (és tovább)
 "Here's that Blackwell and Dillon long prosper and thrive."¹

Nyilvánvaló, hogy a dalt egy új partneri viszonyt és John Blackwell, Francis és Nicholas Dillon vállalkozásának jövődjét megünneplendő írta Joseph Blackwell. Nicholas Dillont nagyra becsülhette, mivel egy másik verset címzett hozzá, a "Dal Nicholas Dillonhoz" címűt:

..."Let's obey the glorious call
 Despotick lands shall fall
 From amidst feudal aims equality shall rise."...²

Az elnyomottakkal való együttérzésnek e korai kifejezése a jövő előjelének bizonyult: annak, aki 1825-ben Firenzében az olaszok oldalára állt, nem esett nehezére, hogy a "magyarok ügyét" az elkövetkezendő évtizedekben a magáévá tegye.

Ezt a fejezetet az "Angol cseréparu és porcelán kisenciklopédiája" a cobridge-i, staffordshire-i Blackwell családról szóló részével egyetértésben foglalhatjuk össze.

A Blackwell család körülbelül 1820-tól folytatott fazekasmesterséget Cobridge-ban. John Blackwell neve először 1783-ban szerepelt a Tuncliffe's Survey-ben.³ 1787-ben Joseph és John Blackwell nevét külön sorolták fel (feltehetőleg testvérek voltak), mint Cobridge-i "kék és fehér kőedény illetve krémszínű vagy festett cseréparu gyártókat."⁴ 1796-ban a cég John és Andrew Blackwellé. (Valószínűleg Andrew volt a négy közül a legidősebb testvér.) Amikor Andrew meghalt a porcelán és cserépedénygyártást John Blackwell folytatta. 1825-ben társas viszonyba lépett Francis és Nicholas Dillonnal, ami 1828-ban szűnt meg. A fazekasságot Dillonék tovább folytatták, 1834-ig, vagy azon is túl. Andrew Blackwell Joseph Andrew Blackwell apja volt. Amikor

1. "Siker köszöntson a vállalkozásra, mely ma alapítottott: /Koszorúzza a gyarapodás virágfüzére..." "Blackwell és Dillon gyarapodjon és virágozzon soká." POEMS.

2. "Engedelmeskedjünk a dicső hívásnak / A despotizmus világa elenyészik / s a feudalizmust legyőzi az egyenlőség". *Ibid.*, "Firenze, 1825. október" dátummal.

3. W. Mantowitz and R. G. Hagger, *The Concise Encyclopaedia of English Pottery and Porcelains*, London, 1857, 25-26. old.

4. *Ibid.*,

Andrew meghalt, John Blackwell nemcsak a céget vette át, ő lett J. A. Blackwell gyámja is. Amikor a Blackwell és Dillon cég 1828-ban feloszlott, a valaha gazdag gyáros család, akiknek Cobridge-ban cserépedénygyáruk volt, elvesztette vagyonát. A "Blackwell utca" azonban máig őrzi nevüket.

(b) Tanulóévek – Blackwell, az utazó

Az utazás a tizenkilencedik század elején az angol uriemberek egyik szokássá vált elfoglaltsága volt. Természetesen kedvtelésből utaztak, melynek a szabadidő épp olyan magától értetődő előfeltétele volt, mint a megfelelő mennyiségű pénz, melyből az útiköltségeket fizették, s fenntartották magukat, anélkül, hogy közben pénzkereséssel kellett volna elfoglalniuk magukat. Mindamellettt kalandvágy is kellett hozzá, s a nehézségeket is el kellett viselniük, akár rázós postakocsi, akár gőzhajók és vitorlások formájában. Csak a nagyon gazdagok vagy/és a nagyon híresek engedhették meg maguknak, hogy egész idő alatt külön az ő számukra kibérelt járművet vegyenek igénybe; a többiek számára, és ilyen volt Sterne, Goethe, Stendhal, Shelley, s néha még Byron is, maradt a kétes útítársak kíséretében eltöltött mindenki által igénybe vehető járműveken való utazás. Mindazonáltal az utazók utaztak, s ha már így tettek, episztola jellegű leveleket írtak vagy naplót vezettek. Az esszéista és modern utazó-író P. Anderson¹ szerint a dolog sikeréhez a következők kelleneek:

1. személyiség és egyéni hozzáállás,
2. valami, ami az illetővel és csakis vele történt,
3. hogy az illető személy egyensúlyt tudjon tartani belső lényegi tulajdonságai és a külvilág felé mutatott viselkedése közt, hogy fly módon helyes tapasztalatokra tehessen szert.

A Grand Tour, a Nagy Utazás vonala igen különböző lehetett: néhány esetben, ilyen volt Byroné is, magában foglalta Görögországot, mások viszont, mint például William Beckford, Portugáliába mentek. Legtöbbük számára a Nagy Utazás hosszú kontinentális kirándulást jelentett. El akartak jutni legalább az Alpok lábáig, látni akarták a Földközi tengert, meg akarták kóstolni a német bort, a francia sajtot, az itáliai művészetet, s meg akarták ízlelni, hogy Miss Pardoe szavaival éljek – más európai országok "nyalánkságait". A naplójírás megfelelő kifejezési eszköznek bizonyult: a kortársak beszámolóí közt itt említhetjük Sterne *Sentimental Journey* [Érzelmes utazás] című könyvét, ami

1. P. Anderson, *Over the Alps: reflection on travel*, London, 1969, I. fejezet, 32. oíd.

naplóból lett regénnyé, Boswell *Corsican Journal*-ját [Korzikai útinapló], mely típusának kiváló példája, s Byron *Childe Harold*-ját, ezt az útleírásból formált verses regényt. Ezek mindegyike kettős tükör. Miért? Először is mert az utazó, azáltal, hogy megpróbálta leírni első benyomásait, s a benyomásokon keresztül azt remélte, hogy – észrevételei által – saját magának új vonásait is megismerheti. A vállalkozó kedvűek, mint például Bowring vagy Burton, olyan helyeken jártak, melyek leírása felért felfedezésükkel. Az egyszerű utazó az *Európai Nagy Utazás* egészét vagy nagy részét végigcsinálta, s ellátogatott mindenhová, ahová a képzelete vitte, vagy összegyűjtött mindent, ami "tudását" vagy "tanulmányait" szolgálhatta. A tehetsős fiatal embereknek az utazás felnőtté válásuk egyik elfogadott részét jelentette. Az utazás során a tehetséggel megáldott ifjú megtanult egy-két nyelvet, bár mindennapos dologgá vált épp egy olyan nyelvnek az ismeretével dicsekedni, melyet alig ismertek. John Bowring, Blackwell ismerőse, saját állítása szerint beszélt magyarul¹, s maga Blackwell egyszer azzal kérkedett, hogy húsz nyelven tud.² Ha a *Nagy Utazás* a nevelés részét képezte, méginkább így volt ez a katolikusok számára, akik nem vehettek részt az egyetemi oktatásban, mint Blackwell esetében is történt. Valószínűleg egy magántanár oktatta, aki talán a napló "G"-jeként szerepel, az a Gerard atya, akihez az Emery levelek egy részét írta.

Az utazók naplóikat – s ez a tükör másik oldala – nemcsak egy kedves olvasójuk kedvéért írták: fél szemmel az utókorra néztek. az utókor elismerése megadatott, ha a naplót felfedezték (esetleg újra felfedezték), s megbecsülésük jeléül kiadatták. Ez a gondolat Joseph Blackwell-től sem járhatott távol, amikor, 67 éves korában, 1865-ben úgy határozott, hogy a fiára, Robertre hagyandó iratok közé *Naplóját* is beveszi.³ Ugyanabba a csomagba tette a verseit is. Habár verseinek színvonala valamivel alatta marad jó prózájának, a véletlen szeszélyei folytán éppen költeményeiből jelent meg egy bő válogatás 1936-ban.⁴ Mivel a *Naplóból* csak egy hosszú, az 1822-es évből félévnyit felölelő töredék maradt fenn, a költemények, melyek mind dátummal vannak ellátva, fontos életrajzi bizonyítéknak számítanak, mert sokukon Blackwell tartózkodási helye is szerepel. Segítségükkel nagyjából nyomon követhetjük Blackwell kontinentális

1. J. Bowring, *Poetry of the Magyars*, London, 1830, Bevezetés, VI-VIII. old.

2. Blackwell Emerynek, 1837. január 6. EMERY

3. Blackwell Mss. Ld.: Bevezetés

4. E. Horváth, *op. cit.*

utazásának útvonalát első, 1820-as magyarországi látogatása és első magyar, 1836-os vállalkozása közt.

Az első fennmaradt Blackwell vers keletkezési helye Joseph Blackwell szülővárosa, Cobridge. 1817 február 1-jén, november 8-án és december 1-jén egy-egy verset írt unokatestvéréhez, Richard Bagnallhoz, "Rushton Grange neves poétájához".¹ A keletkezési hely még 1818-ban is ugyanaz, de a versekben már megjelenik az utazás és az utazás utáni vágyakozás, habár még a Brit szigeteken belül. A "Gondolatok Valle Crucis Abbey"-nél² (ami egyébként a legsikeresebb verse, s melyben már megmutatkozik, hogy a szerző szabadgondolkodó, a vallásos téma ellenére is), arról tanúskodik, hogy Blackwell jól ismeri Derbyshire-t; a "Song of Cambria" pedig szeretettel rajzolja meg a hegyvidéket.

A naplótöredék 1822. március 15-én kezdődik, egy az unokatestvérének, John Blackwellnek írt levéllel. Blackwell Párizsból írta, ami számára "rendkívül szokatlan hely" volt, bár a "franciák nagyon udvariasak".

Április 30-án már több száz kilométerre keletre, Grenobleban találjuk. Beszámol apjának, hogy "miután Lyon-ban időztem ... és kirándultam Bécsbe ... 20-án érkeztem ide."³ A környéken maradt egészen júliusig, a hegyekbe kirándulva "tanulmányozta a geológiát", belekóstolt a kémiaiba, heraldikába és az építészetbe. Úgy látszik, nagy vonzódást érzett a vallásos helyek iránt. *La Grand Chartreuse*-ba látogatva a laikus testvérekkel étkezett, s így írt erről:

"De mire képes a vallásos hevíület, különösen, ha ambícióval jár együtt! Vallásos hevíület, fanatizmus, ambíció és hiúság... legyen ezek bármelyike domináns, vagy keveredjék különböző mértékű intenzitással, éppen elég, hogy megmagyarázza a keresztény szerzetesek rideg önmegtartóztatását, a mohamedán dervisek vad kiszámíthatatlanságát, és a hindu fakírok önmagukra kiszabott kínszásait."⁴

Július 4-én Genfből írt unokatestvérének. (Nagyon valószínű, hogy a napló eredetijét küldte el John Blackwellnek, s amit az utókor olvas, az Joseph Blackwell saját másolata). Tudósítja, hogy a neuchатели tó mellett fekvő

1. POEMS 2-3. lap.

2. *Ibid.*, 6. lap.

3. *Travels*, 82. lap. Maga az oldalszámozás is bizonyíték arra, hogy korábban kezdődött, de az 1-81-es számozású lapok hiányoznak. Valószínű, hogy már 1865-ben is hiányoztak, amikor Blackwell egy hevenyészett indexet készített hozzájuk, mivel minden címszó a 82-244-es lapokra vonatkozik.

4. 100. lap.

Yverdenben meglátogatta Pestalozzit.¹ Ajánlólevele volt hozzá, s a nagy nevelésügyi reformer szívélyesen fogadta.²

A július 25-én Chamonix-ban írt feljegyzés jól jellemzi a klasszikus Grand Tourokat megörökítő stílusát. Egy antikváriusnál Blackwell megvette magának Saussure négy kötetes *Voyages dans les Alpes* című munkáját.³ Már korábban, Genfben megvásárolta Rousseau összes műveit húsz kötetben, elolvasta a *Nouvelle Heloise*-t, melyet túlságosan érzékinek és szentimentálisnak talált. Nagyon tetszett neki viszont "Lord Byron csodálatos költeménye", a *Childe Harold*, amit utazásai során mindig magával vitt. A Hotel de Londres-ben lakott, egy első osztályú, drága szállodában, s a burgundi volt a kedvenc bora.

"Rendkívül meglepett, mikor először jártam Magyarországon 1820-ban, hogy a jobb magyar vörösborok némelyike mennyire hasonlít a burgundira, különösen a budai és Erlau egri borok, bár miként a magyarok, kissé túl tűzesek; a boroknak is, az embereknek is hasznára válna a szelídítés, s a megfelelő csillapítás jó tulajdonságaikat bizonyára észrevehetően megnövelné." Ez volt az első alkalom, amikor Blackwell Magyarországot említette.

Mindent egybevéve Blackwell-t legjobban a turisztika érdekelte. "Annak aki a Mont Blanc-on jár, Snowdon csak vakondtúrás, a Wesminsteri Apátság pedig eltörlül a milánói dóm mellett." Az olvasó megtudhatja – a címzett bizonyára tudta is –, hogy Blackwell először 1819-ben, majd 1821-ben járt Londonban, "a két látogatás közti időt Itáliában töltöttem".⁴

Augusztusban Blackwell alpinista meteorológiai naplót vezetett és a hotel többi vendégét tanulmányozta. Olaszul társalgott az olasz nemesekkel, majdnem beleszeretett egy olasz hölgybe, egy diplomatával politizált és hangot adott ama félelemnek, hogy "egy forradalom Itáliában köztársasághoz, és robespierrei túlkapasokhoz vezethet."⁵ Ugyanakkor elítélte a laibach-i kongresszusra készülődő Szent Szövetséget, akik "szét akarják zúzni a szabadságot Spanyolországban."⁶ Az otthoni politikai élet eseményei, bármilyen érdekesek is, távol történtek, s csak régi újságokból szerezhetett róluk tudomást. Castlereagh

1. Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827) svájci nevelőreformert volt, aki tanítási módszerét arra alapozta, hogy a gyerekek képesek saját magukon segíteni. 1805-től 1825-ig Neuchatel mellett, Yverdonban egy kollégiumot vezetett. vö. *Encyclopædia Britannica*, 8. köt. Chicago, 1982, 138. old.

2. *Travels*, 106. lap.

3. *Ibid.*, 108. lap és *passim*.

4. *Ibid.*, 115. lap.

5. *Ibid.*, 159. lap.

6. *Ibid.*, 163. lap.

öngyilkossága akkor gondolkoztatja el, amikor épp a Childe Haroldot forgatja.

Szeptemberben, mely még mindig Chamonix-ben találja, Blackwellt a természetrajz foglalkoztatja. Éppen akkoriban fejezett be két könyvet Cuvier-től, a "*La Regne Animal*" címűt és a "*Lecons d'anatomie Comparée*"-t. Tartalmuk, a tézisek logikus kifejtése, további olvasásra ösztökélik. Destuth-Tracy-t, Bichat-t, Cabonis-t és Virey-t olvassa, s véleményét így foglalja össze naplójában: míg az állatok természetes nyelve hangokból, jelekből és taglejtésekből állhat, addig az emberek tagolt beszéd formájában érintkeznek egymással.¹ Amatőr természettudományi tanulmányait Lamarck 1809-ben megjelent *Philosophie Zoologique* című munkájának elolvasásával teszi teljessé. Lelkesen veszi át Lamarck gondolatait, melyek úgy látszik, egy addig ismeretlen területre vezették. "Az emlősök egymást követik, mindig magasabb formákba fejlődve – a legalacsonyabból a legmagasabba –, a zoofitáktól az emberig." És tovább: "... belátva tehát, hogy ezek a farkatlan majmok a farkos majmokból fejlődtek ki, majdnem szükségszerűen következik, hogy az ember pedig a majmokból fejlődött."²

Ne feledjük, hogy a fenti következtetés dátuma 1822 volt, tehát több évtizeddel korábbi, mint Darwin könyve az *Origin of the Species*, viszont tizenkét évvel későbbi mint az inspiráló Lamarck kötet. Blackwell megfogadja, de mivel "minden lében kanál" lesz belőle, nem tartja meg, hogy utazásai befejeztével, letelepedvén a zoológia tanulmányozásának szenteli életét. Egy tanulmánnyal, a *Canine Psychology*-val mutatkozik majd be, "melyben, inter alia, témám megvilágításaként be fogom mutatni, hogy egy bernáthegyi kutyának, kutya mivoltában több esze, jobban kialakult agya van, mint Castlereagh-nak államférfiúként."³

Egy tehetős iparos család fiaként Blackwell megtehetette, hogy szokása szerint igazi dilettante módjára más időtöltéssel, s más tanulmányokkal foglalkozzon. Naplójából megtudjuk, hogy nagyon szerette a zenét és csodálta Rossinit. Nagybátyjának írja: "Gyakran hallhatta, hogy elnökként, vagy inkább igazgatóként milyen véleményt fejtettem ki az ilyen zenei kérdésekről, zenekörünkben tartott előadásaimon."⁴ A század elején Cobridge-ban nagy figyelmet szentelhetek az ifjúság nevelésének, így Blackwellt minden nehézség

1. *Ibid.*, 195. lap.

2. *Ibid.*, 198-199. lap.

3. *Ibid.*, 202. lap.

4. *Ibid.*, 206. lap.

nélkül vezethették be a bécsi társaságba, mint ahogy elhagyván Bécsset, 1820-ban erről maga is nyilatkozik. Sőt, Blackwell, a staffordshire-iek szokásos félénkségét levetkőzve még Beethovennek is bemutatta magát.¹

Az utolsó Chamonix-ben írt értekezését Blackwell naplójában a történelemnek és politikának szentelte. Bár gyakorlatilag minden naplóíró igyekszik kedvező képet festeni magáról, a beszélgetéseiről beszámoló írások közvetve azt bizonyítják, hogy a fiatal Blackwell jó hallgató volt. Nem volt okoskodó vagy erőszakos, s inkább türelmesen hallgatott, mint hogy ellentmondott volna az idősebbeknek. Amit nem mondott ki, leírta a naplójába. A katolicizmusról rossz véleménnyel volt. Hiába volt valaha templomba járó katolikus, nem tetszettek neki se a jezsuiták, se a római pápa, sem pedig, mint ahogy egy beszélgetés során ki is fejtette, a nantes-i ediktum. A napóleoni háborúkat az ember agresszív természetével magyarázta és úgy gondolta, hogy "valószínű, hogy az emberek harcolni és háborúskodni fognak az idők végezetéig."²

Ez a rész egy boldog mondattal zárul: "Holnap vagy holnapután elindulok innét (Franciaországból) a szép Itáliába".³

A folytatólagosan vezetett napló utolsó utazásáról hírt vivő üzenete John Blackwell-nek szól, Milánóból, 1822. szeptember 27-én.

Mielőtt elindult volna, hogy átkeljen az Alpokon, könyveit – már volt szó róluk – előre elküldte, s barátjára "G"-re bízta.⁴ Mint írta, elég befolyása volt, hogy átengedjék őket az itáliai vámnál, "máskülönben a könyveim felét elkoboznák, például Rousseau-t, ... az 1793-1794-es pamfleteket..."⁵

Miután megérkezett Milánóba, kicsomagolt, elhelyezkedett, s az első kínálkozó alkalommal élve környéknézőbe indult.⁶ A sziklamászás, felkapaszkodás egy hegy csúcsára újra alkalmat adott a filozófikus tündőzésre. Egy ilyen alkalommal azon töprengett, hogy a "véletlen" vagy a "körülmények"

1. *Ibid.*, 207. lap. Lehetséges, bár a homályos utalás nem teszi bizonyossá, hogy Blackwell jóban volt Hofrath Müllerrel és Müller mutatta be a nagy férfiúnak.

2. *Ibid.*, 212. lap.

3. *Ibid.*,

4. Néhány levél címzettje a cobridge-i katolikus pap, Louis Gerard atya. Ő lehetett a napló "G"-je, s Blackwell tanítómestere.

5. *Ibid.*, 218. lap.

6. "Az átkelés az Alpokon (mely a számomra sokkal több, mint átkelni a Csatornán), két dolgot jelent: az európai helyeken a nyugati kultúra fő áramlatában fürdünk ... és új, s talán meglepő dolgokat fedezünk fel magunkról az egzotikus környezetben." (Anderson, *op. cit.*, 37. old.)

ellene szólnak a "Legelső Oknak", mellyel elkezdődött az okok és okozatok láncolata. Elfogadta azonban a "Legelső Ok" létezését (bár talán csak történeti szempontból), azzal, hogy talán valószínűbb, mint a véletlenek szabálytalan uralma, a körülmények egybefonódó káosza. De arra a következtetésre jutott, ha van is "Legelső Ok", "egyáltalán semmit nem tudunk róla."¹

Aligha kétséges, hogy 1822-ben Blackwell agnosztikus volt. Mivel a napló egy része elveszett, ezt alátámasztani csak néhány levéllel, a naplóhoz csatolt rövid feljegyzésével és a versek tartalmával tudjuk. Erre a különálló feljegyzére Blackwell felírta utazásának állomásait, 1822 és 1827 között. A listához zárójelbe téve hozzáírtuk az 1822 előtt meglátogatott főbb városok nevét is, az információkat Blackwell naplójára alapozva.²

(London	1819
Bécs	1820
Pest	1820
Róma	1821)
Párizs	1822 február-március ³
Lyon	április ⁴
Grenoble	május
Genf	július
Chamonix	augusztus-szeptember
Milano	szeptembertől
Palermo	1823 augusztus ⁵
Róma	1824 ⁶
München	1824 április ⁷
Bécs	1827 június 6-tól

1. Travels, 220. lap.

2. Nem tudhatjuk pontosan, hogy Blackwell 1820-ban először vagy másodszer járt Pesten és Bécsben. Ha a *Bee Memoir*-ban emlékezete jól működött, akkor 1818-ban járt először Pesten.

3. Fennmaradt egy rövid kivonat abból a levélből, melyet Blackwell Párizsból írt nagybátyjának, 1822. február 3-án. (H. M. LETTERS, Preconsular period, A1).

4. Egy John Blackwellnek írt levél kivonat fennmaradt 1822. április 4-éről. (*Ibid.*, A2).

5. J. A. Blackwell John Blackwellnek, 1823. augusztus 6. A nyolcoldalas levél, melynek legnagyobb része az Etnáról szól, eredetileg a Napló egy részét képezhette. (H.M. LETTERS, A3-A10).

6. J. A. Blackwell John Blackwellnek, 1823. november 8. Rövid írás a barátságról általában. (*Ibid.*, All).

7. J. A. Blackwell John Blackwellnek, 1824. április 14-én. Beszámoló az utazásról Ravennán át, csónakázásról a Nagy Tavakon és Ferraráról, az Alpokon való átkelés előtt. (*Ibid.*, A 11-14).

A Versekből nyerhető bizonyosság a következő: egy 1824. július 25-én keletkezett Pistoia-ban írt akrosztikon elég rövid ahhoz, hogy teljes terjedelmében közöljük.

Free in his thoughts tho'seldom to thought inclin'd
 In friendship firm tho, of a wavering mind
 Deep versd in learning yet a learned fool
 Engaged in studies fit but for the school
 Leaving fair Science for Chaldaick lore
 Imbueting thus each day his judgement more
 Sober in conduct, in ideas wild,
 Manly in purpose but in deeds a child
 Aspiring now and then to break his chains
 Yet for want of spirit still a slave remains
 Extracted from a Hun; Unknow to fame
 Read th'initials and you'll find his name.

A fenti sorok kezdőbetűiből nyert név Fidelis Mayer neve, aki Esterházy Pál herceg titkára, s Blackwell első tanácsadója és élete végéig hű barátja volt.¹

Az 1820-ban Bécsben-Pesten kötött ismeretséget kétségtelenül a későbbiek folyamán is ápolták.² Mayer barátsága s az általa Esterházyval kötött ismeretsége abban az időben értékes, később pedig rendkívül fontos magyar kapcsolat volt a számára.

-
1. Merészen gondolkodik de ritkán bántja gond
 A kedves hű barát aligha nem bolond
 Jóságában, s tudását nézve, mert tutyimutyi;
 Elmélyültségéről mégis fölismerhetni.
 Rámondhatnám, hogy a tudományokat
 Felhagyta, s most gyűrja a kaldeusokat
 Is, ha pedig nem gyárt horoszkópokat
 Dejszen ád gyakori jóslatokat.
 Elvetné a sulykot de józan esze van,
 Láncait letörné de béklyója van.
 Hunniából jött, céljai nemések,
 Sorkezdő betűkben nevé megjeled.
 [Kabdebó Tamás fordítása]

Fidelis Mayer Esterházy Pál hercegnek, a későbbi londoni osztrák követnek a titkára volt Bécsben. (Vö. Horváth E., *op. cit.*, 8. old.) Londonban Mayer kapcsolatot tartott a londoni University College professzoraival (University College Correspondence, MAYER, 1838:4321). Élete utolsó szakaszában Magyarországon volt katolikus pap. 1862-ben halt meg. (Szinnyei, 8. köt. 349. old.)

2. Blackwell Palmerstonhoz, London, 1850. június 14. (H. M. VI.)

Az *Impromptu to Kelly* (Rögtönzés Kelly-nek)¹ című vers keletkezése: Róma, 1825. Mivel Róma már 1824-ben szerepel Blackwell *főbb városok*-listáján, nyilván nem akarta 1825-re újra beírni. A vers jó tanácsokat ad egy Kelly nevű barátának, magánügyben. Egy másik költemény, egy *Vow* (Eskü) című szabályos, tizennégy soros, öt-öt verslábas szonett Firenzében, 1826 januárjában keletkezett.² A vers Blackwell jártasságát tükrözi a klasszikus ókor tudományában. Blackwell vagy nem tartózkodott elég hosszú ideig Firenzében ahhoz, hogy belevegye a *főbb városok*-listájába, vagy az összeállításakor kiment a fejéből. A második feltételezés a kevésbé valószínű, hiszen 1825 októberében Firenzéből írta gratuláló versét nagybátyjának és annak partnerének, a már említett *To Messrs. Blackwell and Dillon, to be sung on the 21 of November* címűt.³

A *Sonnet To Minerva* (Szonett Minervához) című vershez egy megjegyzést is fűzött: "A görög nyelv jelen télen való tanulására Firenzében tett fogadalom betartásának elmulasztása alkalmából."⁴ A költeményben a szerző a Bölcsesség Istennőjének bocsánatát kéri ígéretének meg nem tartásáért, s azzal magyarázza a mulasztást, hogy beleszeretett egy gyönyörű lányba. Ha rápillantunk a dátumra, január 21, nem látszik véletlen egybeesésnek a költemény írása Szent Ágnes napjával, következésképp a vers névnap gratuláció lehetett Miss Agnes Warmuth számára. S valóban, a versköteg következő két poémája megerősíti az előző mibenlétéről való feltételezésünket. A Bécsben, 1827. január 18-án írt *Sonnet* (Szonett) lap tetejére írt megjegyzése: Agnes Warmuth kisasszonynak; míg a másikat, *To the fair maiden of the adamantine head* (A hajthatatlan szépséghez) Miss Agnes Warmuth-nak ajánlotta.⁵ Mind a kettő szerelmes verse, egy amatőr bárd vallomása jegyesének. Egyébként a második vers Bécsben, december 25-én keletkezett, s ez, az írás bensőségeségét és jelen idejét is tekintetbe véve arra utal, hogy Joseph Blackwell és Agnes Warmuth 1826 karácsonyát együtt töltötte Bécsben.

Ha Blackwell saját időrendje a főbb városokról helyes, akkor a körülbelül egy hónapos, karácsonytól január végéig tartó bécsi időzés után Blackwell és minden valószínűség szerint menyasszonya is, elutaztak a fővárosból. Nagyon

1. POEMS 36. lap.

2. *Ibid.*, 39. lap.

3. Két másolata is fennmaradt: POEMS, 8. és 14. lap.

4. *Ibid.*, 43. lap.

5. *Ibid.*, 49. lap.

valószínűnek látszik a feltételezés, hogy Grazba mentek, a Warmuth család otthonába, ahol valamikor a tavasz során házasságot kötöttek. Mivel Blackwell azt állítja, hogy június 6-tól tartózkodott Bécsben, lehetséges, hogy a mézesheteiket töltötték Bécsben, s már azzal a szándékkal érkező, hogy ott telepednek le.¹

Amint ennek a fejezetnek (a) részében megtudhattuk, Blackwell anyagi helyzete radikálisan megváltozott a *Blackwell and Dillons* családi vállalkozás 1828. február 28-iki felbomlása következtében. Bizonyára ez a pénzügyi szerencsétlenség volt az oka annak, hogy felesége visszatért Grazba, s hogy az elkövetkezendő huszonöt évben Blackwell is mindig oda tért vissza. Blackwell apósa, Sebastian Warmuth von Schlachtfeld, a császári hadsereg tisztje, az osztrák nemesség alacsonyabb rétegéhez tartozott. Mint vértés ezredes szerelt le 1823-ban. Kétségtelen, hogy Warmuthék melegséget árasztó, kellemes és viszonylagos anyagi jólléttel jellemezhető² családi körben éltek, Blackwell azonban, kinek a családja épp akkoriban vesztette el a vagyonát, nem elégedett volna meg a semmittevéssel. A vagyonos fiatalember utazóként eltöltött tanulóévei véget értek.

(c) Utazók Magyarországon: Blackwell elődei³

Ez a rész a nyugati utazók Magyarországról alkotott ismereteinek útirajzok formájában megírt lassú felhalmozódását kívánja illusztrálni. A feladat megköveteli, hogy Blackwell rövid útikalauzát szembe állítva, megmutassuk, hogy a naplószerű, gyakran téves ismereteket tartalmazó egyéni útirajzoktól milyen út vezet a pontos, tényszerű, tömör útikönyvekig. De még ennél is fontosabb, hogy a kora tizenkilencedik századi, többnyire a kuriózumok kedvéért utazó személyek feljegyzéseit szembe állítsuk a későbbi fejezetekkel, melyekből megtudhatjuk, hogy Blackwell mennyire pontosan megismerte a magyar intézmények működését, a magyar politikai élet útvesztőit, s a magyarok tetteinek mozgatóerőit.

1. J. A. Blackwell John Blackwellnek, 1827. június 6-án: "Mindig elvektől vezérelve cselekszem, melyek lehetnek jók és rosszak is. Én jónak tartom őket, s számomra közömbös, ha a többi ember úgy gondolja, rosszak."

2. Egy Graz, 1846. január 21-i keltezéssel ellátott és "Legdrágább Ágnesemnek" címzett vers így kezdődik: "Tizenkilenc éven át tökéletes feleségem voltál." (POEMS, 55. lap.)

3. Kabdebó, T. Travellers to Hungary: Blackwell's predecessors', *Maynooth Review*, 9. kötet, 1983, 31-48. old.

A tizenharmadik század második felében a külföldi utazó választhatott: lassan, s többnyire kényelmetlenül halad az utakat igénybe véve, vagy gyorsabban, valamivel kényelmesebben, de költségesebben, folyón. A Magyarországra utazók a társadalom felsőbb rétegéből származnak, mint például a női utazó, Lady Mary Wortley Montagu, aki hintón ment Bécsbe, majd Mohács felé Belgrádba 1716-1717-ben,¹ vagy John Lindsay, Crawford grófja, aki egy csatában megsebesülvén felfele hajózott a folyón Belgrádból Pestre, 1739-ben.

"Október 27-én körülbelül tizenegy órakor érkeztek a Bayá-val (Baja) szemben lévő parthoz, ahol a pestis rövid idő alatt elpusztította a házak összes lakóját..."². Az utazók egy része diplomata volt, mint a török követ és kísérete, akik Bécsből Pestig hajóztak 1744-ben, vagy Riesbeck báró, aki hintón utazta át a síkságot 1780-ban³, de voltak köztük tehetősebb kereskedők is, mint például Nicolas-Ernest Kleman, aki a Duna teljes magyarországi szakaszán végig utazott az árujával 1780-ban, vagy Jan Claude Flachet és mások.

A memoárt vagy útijegyzetet ránk hagyó utazók közül, akik egyben a legjobb megfigyelők is voltak, a legtöbb angol volt: az arisztokrata származású utazók mellett meg kell említenünk Edmund Chishull-t, Dr. Dalloway-t, William Huntet és Robert Townsont. Ők átutaztak Magyarországon, de voltak közülük olyanok is, akik utazásukat megszakítva egy időre megálltak.

Az utazók mindegyike ugyanazt a három folyót említi: a Dunát, a Tiszát és a Drávát. A nemzetközi utakat igénybe vevő utazók számára a többi folyó, mint például a Maros, a Szamos vagy a Száva nem jöhetett számításba. Panaszaik alapján megítélve az utak az állandó javítás állapotában lehettek, bár voltak a nemzetközi érintkezés hálózatába bakacsolódóak is. Ilyen volt a Bécs – Pozsony – Buda, vagy alternatívája, a Bécs – Győr – Buda(Pest) útvonal; a Bécs – Sopron – Szombathely – Körmend – Csáktornya – Zágráb – Fiume, a Bécs – Körmend – Kanizsa – Szigetvár – Pécs – Eszék – Vukovár – Pétervárad – Belgrád útvonal, vagy más Budáról Nagyszébenbe vezető utak, melyek a délkeleti részt kötötték össze Erdéllyel.

1. G. F. Cushing, "Travel in 18th century Hungary", *Hungarian Studies in English*, 6. kötet, 1972, 49. old.

2. *Ibid.*, 63. old.

3. *Ibid.*, 49. old. *passim*.

A tizennyolcadik századi utazót jobban érdekelték az útviszonyok mint a korábbi vagy későbbi korok utazóit. Miért? Mert a tizennyolcadik században Magyarország megszűnt politikailag is érdekes lenni a külföldiek számára.

Korábban, mikor 1667-ben dr. Edward Brown látogatott Magyarországra¹, az ország fele török kézen volt. Ennek a közép-európai hódításnak a visszaszorítása egész Európát érintő kérdés volt. Ennélfogva Brown magyarországi útirajza politikai-történelmi, földrajzi leírás, s kisebb mértékben mendemondák, legendák és régészeti ismeretek közzététele volt. Más szóval, tájékoztató arról, amit fontos tudnivalónak ítélt, s mondandójába személyes élményei is belevegynének. Hiszen Magyarország akkor a törököktől védő (omladozó) bástyaként volt ismert, Zrínyi Miklós², s az európai egyetemeket látogató protestáns diákok hazájaként tartották számon.³ Amikor 1839-ben Julia Pardoe látogatott ide könyvet írni, Magyarország újra visszakerült az európai tudat főáramába. Így adhatta könyve alcíméül azt, hogy "Magyarország és intézményei", s így írhatott a maga csevegő, szabadon áramló, de mégis tájékoztató stílusában az újra a társadalmi és politikai térképre került országról. Ami régen a rossz és véget nem érő utak, a szinte sivataghoz hasonló alföldek országa volt, olyan durva kocsmárosokkal, mintha berberek lennének (Európa legrosszabb fogadói, írta Blackwell), a tizenkilencedik századi tanúk szemében újra történelmi érdekességű hellyé vált. Régi alapítású életerős intézményeket ismerhettek meg, vendégszerető nemeseket, akik fényűző vidéki rezidenciájukban látták őket vendégül; egy országot, ahol új hidakat terveztek, utakat építettek, folyókat tettek hajózhatóvá. Más szóval, a tizenkilencedik század Magyarországa kezdett ébredezni tizennyolcadik századi mély álmából. Gazdasági függését Ausztriától (melyet oly élesen elleneztek valaha a jakobinusok, kik ezért az életükkel fizettek) évről évre lazították az utazók szeme láttára végbevitt reformok. A vállalkozók egyre jobban bizakodtak az új ipari és kereskedelmi távlatok láttán, s a föld egyre csalogatóbbá vált a külföldi pénzemberek és egyre érdekesebbé a turisták számára.

1. I. Szamota, *Régi utazások*, Budapest, 1891, 290-392. old. voltak természetesen olyan utazók is, akik minden fajta utazási módot kihasználtak, ld. erről: J. G. Keysler, *Travels through Germany, Bohemia, Hungary...*(London?), 1756-1757. 4. köt.

2. *The Conduct and Character of Count Nicholas Serini ... most prudent champion of Christendom ...* London, 1664.

3. I. Gál, *Hungary and the Anglo-Saxon World*, Budapest, 1947.

A nemzetközi hírnévre szert tett P. S. Beudant, aki egyaránt publikált angolul és franciául; a "sok tudós társaság tagja" bevallotta, hogy "az utazók által kevésbé feltárt" Magyarországra látogatásra a kíváncsiság mellett nem kevésbé készítette az ország "fizikai és politikai felépítése".¹ "Utazások Magyarországon 1818-ban" című könyve angol fordításban először 1823-ban jelent meg, a *Voyages and Travels* (Utazások, szárazföldön és vizen) IX. kötetének 5. számaként, s még ugyanabban az évben önállóan kiadta Richard Philips és tsa. is. A címoldal hátlapján lévő hirdetés ismertette a könyvet, s egyben megállapítást tett annak hézagpótló mivoltára is: "Magyarország olyan ország, amelyről, igen csekély kapcsolatban lévén vele, alig tudunk valamit. Egy nemrégiben ott járt utazót kötelességérzete arra készítette, hogy feltárja és tanulmányozza azt a távoli ismeretlen vidéket, azzal a céllal, hogy egy rendszerező elv alapján összegyűjtsön, megállapítson, felhasználjon minden új, de bőséges információt, mely a geológia tanulmányozása során a tudomására jutott.

De míg fő és közismert tárgyát, a geológiát tanulmányozta, fontosnak tartotta, hogy ismereteit kiegészítse a lakosok ízlésének, szokásainak, karakterének megfigyelésével és leírásával, melynek főbb részét fódításunkban is gondosan megőriztünk" – írják. M. Beudant nagyon jó forrásokból szerezhette információit: Podmaniczky E. báró, a párizsi bécsi követ – aki egyébként magyar nemes volt –, ellátta tanácsokkal és címeikkel indulása előtt. Még Párizsban előbányászta a magyarországi népességről készített, az elmúlt ötven évre érvényes statisztikai adatokat, s geográfiai, etnográfiai és történelmi kutatásokat is végzett. Hosszú előszavából kiderül, hogy Beudant jól ismeri az ország "természetes termékeit", s néhány vidéket személyesen is bejárt.² "A bőség a szomszédos országokéhoz képest olyan nagy, hogy többé nem csodálkozunk a régi magyar mondáson, *Extra Hungariam, non est vita, se est vita, non est ita*."³ Politikáról írva, az *Of the form of Government* (A kormányzás módjáról) című fejezet a könyv egyik legfigyelemreméltóbb része. "Magyarországot néhány évszázad óta az osztrák uralkodóház kormányozza, de

1. Az idézet az angol fordítás 37-ik oldaláról származik. Az eredeti francia kiadás címe: F. J. Beudant, *Voyage meteorologique en Hongrie ... Paris, 1822, 4 kötet.*

2. Beudant, *op. cit.*, 29. old.

3. *Ibid.*, 24. old.

mégis különálló királyság, sajátos törvényekkel, bíróságokkal és privilégiumokkal.¹ Beudant ezután kifejti a Habsburg uralkodó és a magyar nemzet összekapcsolódásának természetét, a nádor hivatalát és tevékenységi körét, a diéta jogkörét és funkcióit, s alkotmányos illetve akkori korlátait, a király végrehajtói hatalmát, s annak gyakorlását tanácsa segítségével, a Magyar Kancellária által, mely Bécsben székel. Megjegyzi, hogy a királyságban helytartótanács, vagy államtanács működik Budán, a nádor irányításával, s kapcsolatot tart a megyei igazgatással, s hogy a határvidékeknek külön adminisztrációja van, a bécsi Haditanács irányítása alatt, sőt tud a városokat igazgató különleges törvényekről is. Megjegyzés nélkül hagyva közli, hogy a közbevételek (a bányákból, állattállományból, földből, kereskedelemből)² származó pénzbevétel "kizárólag a szabad városok polgárait és a parasztságot sújtják; a nemesek fel vannak mentve a teherviselés alól". Beudant felsorolja, hogy az egyetlen adó (a háborús adóbehajtás) kivételével, mennyi privilégium illeti a nemeseket: részvétel az országgyűlésen, a földtulajdon örökös használati joga, hivatali tisztségek betöltése, robot igénybevétele. A parasztok kötelezettségeiről optimista képet fest: a paraszt szabad és elégedett, jól él a földesuraktól bérelt földjén, szívesen fizet érte robottal és tizeddel; terményének nyolc-kilenced részével szabadon rendelkezik és nyájait és csordáit gyerekeire hagyhatja. Beudant szerint a parasztok életkörülményei "nem rosszabbak mint sok francia parasztéi."

Könyvében Beudant a *bölcsélet diákjának* nevezi magát, akinek legfontosabb dolga az *új tények összegyűjtése*. Könyvének kezdő fejezete az *Utazás Párizsból Bécsbe* (36-48. old.) az egész műre jellemző, amennyiben azt nézzük, hogyan mutatta be Bécset, mint a Habsburg birodalom fővárosát. Az *Utazás Bécsből* (1818. május 26-iki kezdettel) az osztrák emberekről szól. "Az osztrákoknak Magyarország egyenértékű Szibériával", magyarázza a bölcsélet diákja. Átutazik Pozsonyon (Pressburg) és elfelejti megemlíteni, hogy a város a magyar országgyűlés székhelye. Nyitra érintésével ellátogat Felső-Magyarországra és úgy találja, hogy a parasztok illő magaviseletűek, s a földesurak több nyelvet beszélnek; Gimesben Forgács gróf vendége. Újbánya környékének bányáiban geológiai és meteorológiai megfigyeléseket végez, onnét Selmecbányára (Schemnitz) megy.

1. *Ibid.*, 24. old.

2. *Ibid.*, 25. old.

Földtani kutatásokat végez "Schemnitz megyében" (56-68. old.) ellátogat Nógrád megyébe (73-77. old.), a tátrai sóbányákba (85-96. old.), és Eger környékére.

Az egész korra jellemző, hogy Beudant milyen keveset tud Eger múltjáról. (Blackwell viszont jól ismerte a magyar történelmi hagyományokat és le is írta az Egerről és a közelben lévő csatamezőről szóló részben.) *A Mountains between Eperjes and Tokaj* (Az Eperjes és Tokaj közötti hegyek) leírásakor megemlíti, hogy ott harcolt Rákóczi; ellátogatott Kassára, Felső-Magyarország legjelentősebb városába, s Tokajba, mely "méltán híres borairól" (102. old.), s bemutatta az aszabor készítésének folyamatát. *A mountains of Vihorlát*, a Vihorláti hegyek közt a Szirmay család tagjai kalauzolták, Nagymihályban pedig meglátogatta Sztáray Albert grófot a kastélyában. A rossz idő miatt Beudant nem tudott elmenni Erdélybe, s Debrecenben és Pesten (113-126. old.) is csak rövid időt töltött. Míg Debrecen városa nem nagyon érdekelte, a környékbeli sík vidéken talált salétromsó és felhasználása annál inkább. Utolsó előtti utazása – a négy napig tartó út Debrecenből Pestre – olyan volt, mint egy sivatagi út, át a Tiszán, s az egyhangúságot csak a marhacsordák és tábortüzek fel-felbukkanása enyhítette.

1818-ban, tehát hatvan évvel a két város hivatalos egyesítése előtt, Beudant Pestet és Budát a magyar főváros két részének tekintette. Egy városnak két névvel. A pesti, fejlődésben lévő ipar egyenrangúvá válik majd "a legnagyobb európai városok iparával." (109. old.) Pest-Budán Beudant meglátogatta a VI. Károly kórházat, régi templomokat, az épülő "nemzeti színházat", a hidat és a palotát.

Bécsbe visszafelé a *bölcsészet diákja* ellátogatott Veszprémbe, s a Balatonparti Keszthelyre, ahol Festetich gróf fogadta "a magyar úrnak minden, a jelleméhez tartozó jóságos emberszeretetével és gyengéd figyelmességével".¹ Nagy hatással volt rá a gróf által alapított Georgicon, "a mezőgazdász iskola, mely a fiataloknak a birtokok irányítására és felügyeletére ad képzést". (Ibid.) Beudant utazását eszterházi látogatása és a kastély leírása zárja le. Ugyanannak az évnek, november havának közepén tért vissza Bécsbe.

Amikor Beudant 1818-ban Magyarországon járt, két lóval húzott "járműveken" és kocsikon utazott; ellátogatott a felső-magyarországi városokba, járt síkságain és hegyvidékein, átutazott az Alföldön, s számos kastély vendége volt. Találkozott tudós emberekkel, a nemesség közép- és felsőosztálybeli

1. *Ibid.*, 122. old. és *passim*.

képviselőivel, s a szabad városok néhány polgárával. Szolgái vagy alkalmi kísérői kocsisok, parasztok és kézművesek voltak. Leginkább a bányák és a bányavárosok érdekelték, de volt annyira polihisztor, hogy történelemmel is foglalkozzon, s hogy értékelje az illető hely gazdasági teljesítőképességét is.

Az utazás egy másik fajtájának példájául vehetjük Michael J. Quint, a népszerű *A Steam Voyage down the Danube* (Gőzhajó utazás a Dunán) című könyvét.¹ Quin tizenhat évvel később járt Magyarországon, s más fajta emberekkel találkozott. *Sketches of Hungary, Wallachia, Servia and Turkey* alcímmel ellátott könyve szerint utastársai magyar úrihölgyek, árusnők, parasztok és kereskedők voltak. Vidéki kóborlásai során találkozott jobbágyokkal, halászokkal, vándormadarakkal, molnárokkal és segédjeikkel, papokkal, nevelőnőkkel és ipari munkásokkal. A kora viktoriánus kor utazó-íróinak felületes politikai ismereteivel rendelkezett, s tudta, hogy a köz hasznára váló munkálatok tervezője és irányítója gróf Széchenyi István volt. (Nem volt véletlen, hogy tíz évvel később Joseph Blackwell elképzeléseinek feltárásakor még mindig a nagy emberre hivatkozott, s megfordítva, hogy Széchenyi megpróbálta új, az 1840-es években született terveinek Blackwellt megnyerni.)

Quin Pestről Péterváradra (Peterwardein), a magyar-szerb határhoz közel eső városba kevesebb mint egy hónap alatt utazott le tavasszal, s ez az utazásának körülbelül egy ötödét tette ki. Kevés politikai jellegű megfigyelést tett csak: egyszer egy vacsorán valamelyik küldött szavai keltették fel az érdeklődését, mikor hajójuk Tolna megyében megállt valahol.² Latinul beszélgettek, olyan szabadon tárgyalva meg a magyar politikai eseményeket, ahogy a francia urak csevegnek a francia politikáról. A küldöttet P. grófnak hívták, nyilvánvalóan gazdag volt, s beszélgetésük lényegét Quin így foglalta össze: "Azt mondta, hogy a diéta csak árnya annak, aminek az ország ősi törvényei szerint lennie kellene. Sok küldött a reform híve ugyan, de uralkodójuk iránti tiszteletből, míg él, nem is tesznek semmit. Egy új uralkodó alatt azonban biztosan ragaszkodnának a magyar alkotmány visszaállításához."³

Magyarországi utazásának vége felé, már a Duna alsó folyásánál, Quin ismeretséget kötött George Dewarral, Széchenyi dunai útépitési munkálatainak

1. Michael, Joseph Quin, *A Steam Voyage down the Danube*. London, 1835. A két kötetes mű három kiadást ért meg. Quin könyvet írt a mexikói császárról, megírta szajnai utazásait, s ő a szerzője egy románcnak is. Fenti könyvből a Gondolat Kiadó "Közös dolgaink" sorozatában 1989-ben jelent meg válogatás.

2. Quin, *op. cit.*, 1. kötet, 35-37. old.

3. *Ibid.*, 37-38. old.

felügyelőjével. Dewar ajánlólevelével felszerelve 1834. október 1-jén Orsovánál találkozott "a gazdag magyar mágnással, aki életét teljesen hazája újjászületésének szentelte".¹ Október 2-án Széchenyivel ebédelt, s megtudta tőle, hogy a gróf "a Duna partján olyan széles utat kíván építtetni, melyen a szekerek is elférnek"², s szándékában áll, hogy a Dunát teljes hosszában hajózhatóvá tegye. Ennek megvalósítása érdekében korlátolt felelősségű társaságot alapított, melynek tagjai a diéta két házából verbuválódtak. Három hajót építtetett Triestben, birminghami gépeket hozatott hozzájuk, s aztán "a részvényjegyzők a diétához fordultak petíciójukkal, hogy szentesítse a vállalkozást."³ Metternich ellenezte, amire a "gróf válasza ... egyértelmű volt. Ha nem óhajtja, hogy a diéta maga fogadja el a petíciót, s cselekedjen a megszületett megállapodás szerint, akkor fogadja el Ön ezt..."⁴

Úgy látszik, Széchenyi gondot fordított rá, hogy Quin kedvező képet formáljon, s bevezette őt a magyar reform program útvesztőibe, melyek jó részét ő kezdeményezte. Orsován Quin tudomást szerezhetett a magyarok tudásszomjáról, a reformerek törekvéséről, hogy megváltoztassák a tulajdonjogi törvényt, a magyar nyelv fejlesztéséről, s megtudta, hogy "Széchenyi gróf volt az első, aki magyarul beszélt az országgyűlésen."⁵ "Mivel a reformerek Európa legtöbb országának intézményeit jól ismerik, különösen Angliáéit, melyet szinte a bálványozásig imádnak, [kiemelés a szerzőtől], Magyarország állapotának tökéletlenségei miatt, mely gátolja civilizálódását, s ezt tisztán látják és keseregnek is fölötte, egyidejűleg azonban arról is meg vannak győződve, hogy ... az alapvető változásokhoz idő kell."⁶

Mr. Quin leír néhány a reformot elősegítő változást, beszámol a jelentősebb nemesek számára londoni mintára létrehozott, Nemzeti Kaszinónak nevezett klubról, a Dunán átívelő híd tervéről, egy új magyar nyelvű újságról, s Széchenyi gróf kiadott kötetéről. Ami a cenzúrát illeti, annak nemlétéről vagy létezéséről nemsokat tudott, mint ahogyan a kormányzati formáról, s a magyarországi parlamentáris rendszerről sem. Metternich kormányzata tökéletesnek látszott a szemében.

1. *Ibid.*, 109. old.

2. *Ibid.*, 125. old.

3. *Ibid.*, 124. old.

4. *Ibid.*, 125. old.

5. *Ibid.*, 130. old.

6. *Ibid.*, 131-132. old.

Az 1830-as évek végén az angolok érdeklődése megnőtt Magyarország iránt. Olyan mánások, mint például Széchenyi vagy Wesselényi vonzották a brit szakembereket és kereskedőket: hídépítők, hajóépítők, lótenyésztők, idomárok, zsokék, gépészek jöttek Magyarországra. A magyar értelmiség köréből is többen ellátogattak Angliába, mint például a jogász Szalay László, az esszéista Pulszky Ferenc, vagy a liberális politikus Szemere Bertalan. Barátságokat kötöttek s cikkeket írtak a tapasztalatról, melyekbe Albion mint a haladás bajnoka, s a civilizáció csúcsa szerepelt. A tudós Schöpf Ágoston pedig angol nyelven számolt be a pesti árvízről, mely éppen 1838-ban, a nagy pesti árvíz évében jelent meg. A kölcsönös érdeklődés tehát egyre nőtt. Ehhez járult a gazdasági fejlődés vágya a magyarok, s az anyagi haszoné, az angolok részéről. Látni fogjuk, hogy egyes kereskedők és vállalkozók hogyan próbálkoztak a valós és potenciális magyar piacon, hogyan lett a laissez-faire gazdaságfilozófiája követendő vagy elvetendő elv, s hogyan vétózták meg az osztrák közigazgatás irányítói a brit árucikkek szabad forgalmát elősegítő próbálkozásokat.

1839-1840-ben, azaz úgy négy évvel Mr. Quin gőzhajóutazását követően, Miss Julia Pardoe, a jól ismert útirajz író és regényíró, a "Traits and Traditions of Portugal" (Portugália jellegzetességei és tradíciói), a "The city of the Sultan" (A szultán városa), a "The Beauty of Bosphorus" (A szépséges Boszporusz) és sok más népszerű könyv szerzője¹ úgy határozott, hogy a kíváncsi brit közönség érdeklődését kielégítendő, az egzotikus föld leírása érdekében beutazza Magyarországot. A körülbelül tizennégy hónapig tartó utazását leíró három kötetes munkát politikai jellegű megjegyzéssel kezdi: azért nem nevez meg bizonyos magyar személyiségeket, mert így csak egyedül ő felelős a könyvében kifejtett nézetekért. Ezzel utal arra, hogy védeni kívánja őket a rágalmazástól vagy cenzúrától. Ennek ellenére a nevükön is szerepelnek, mint például az első kötet XIX-XX. fejezeteiben "Count Ladislaus Teleki" vagy "M. de Deák".² A harmadik kötet függelékében két polémikus parlamenti beszédüket is közli a "törvényes szólásszabadságról" (ami feltétlenül liberális nézőpontra utal), Széchenyi grófnak a békéltető záradékával, aki mint konzervatív radikális politikus gondot fordított rá, hogy a liberálisok diétai szereplésén enyhítsen a bécsi hatóságok szemében. Miss Pardoének információi feldolgozásában, értékelésében sok magyar volt a segítségére, de leginkább az irodalomtörténész

1. *The Hungarian Castle* (A magyar vár), London, 1842. *The Recollection of the Rhine; the River and the Desert*, stb.

2. J. Pardoe, *The City of the Magyar*, London, 1830, 3 kötet. 1. köt. 252-308. old.

és konzervatív nyelvész Döbrentei Gáborra támaszkodott.¹ Nem kétséges azonban, hogy Miss Pardoe szíve merre húzott: az országgyűlési és országgyűlésen kívüli magyar alkotmányosság felé. (A magyar alkotmányosság kifejezést kortársai jól ismerték és Blackwell is gyakran élt vele.)² Bevezetése a politikába a pozsonyi magyar diétán való részvételével kezdődött, amiről azt írta, hogy "hét évszázados múltú törvényhozó testület, melyet az angol parlamentnél nem több, mint öt évvel később hoztak létre."³ A szerző röviden leírja a pozsonyi diéta felépítését, az alsó- és felsőtáblát, megemlékezik az 1832-1836-os "reformországgyűlésről", s a liberálisok állandó törekvéséről, hogy "egy ediktumot bocsássonak ki, mely csökkentené a parasztság terheit."⁴ Miss Pardoe ír Kossuth "vád alá helyezéséről és bebörtönzéséről"⁵, de elsősorban Ráday gróffal kapcsolatban, akinek képviselői helye veszélyben forgott, mivel támogatta a kézíratos tudósításokat közreadó liberális ügyvédet.

Mint egy egzotikus vidékre küldött riporter, Miss Pardoe leírja benyomásait, melyeket az alsótábla "Landhause"⁶ ülésein szerzett. Meglepte a képviselők fegyelmezettsége, a horvát küldöttek latin szónoklatai, a liberálisok fülsiketítő éljenezése, ha megnyertek egy szavazást, s a "MAGYAR FIZIOGNÓMIA" vonzó mivolta.⁷ A felsőtáblán a szerző (valószínűleg a karzatról) személyre vette az állam legmagasabb rangú képviselőit: a nádort, a *Judex Curiae* Majláth Györgyöt, a primást (esztergomi érseket),⁸ s más magas rangot betöltő személyiségeket. Tanulságos lenne tudni, hogy az érdeklődésünket kiváltó főnemesek közül, mint például gróf Teleki László, báró Maithényi Antal, gróf Andrássy, gróf Széchenyi István, báró Eötvös József, s hogy az alsótábla kiemelkedő tagjaiból kikkel beszélt személyesen. Deákról, Klauzálról,

1. Döbrentei Gábor (1786-1851), a Magyar Tudományos Akadémia egyik alapító tagja. (SZINNYEI, 2. köt. 1034-1044. old.)

2. Pardoe, *op. cit.*, 3. köt. 403-430. old.

3. *Ibid.*, 1. köt. 218. old.

4. *Ibid.*, 231-232. old.

5. *Ibid.*, 233-234. old.

6. *Ibid.*, 241. old.

7. *Ibid.*, 251. old.

8. *Ibid.*, 256. old. Joseph Blackwell szintén ellátta fölötteseit a magyar előkelőségekről leírt magvas jegyzetekkel. Ezt írta például az esztergomi érsekről: "Kopácsy József, Gran-Esztergom-Strigonium érseke és Magyarország hercegérseke körülbelül 50000 L-nak, 1 000 000 márkának, vagy 1 250 000 franknak megfelelő 500 000 guldenre becsülhető évi jövedelemmel rendelkezik!!" (Magyarázó jegyzetek a Lord Palmerstonnak, 1850. július 14-én írt Memorial-hoz, Blackwell Papers, VI. köt. MTA.)

Bcöthyről, Bezerédyről, Pázmándyról, Nagy Pálról, Szentkirályiról, Pulszkyról, Ürményiről és Zsedényiről írt rövid ismertetéseit személyes ismeretségük vagy Döbrentei információi alapján készítette-e jellemzéseit. Akárhogyan is legyen, Miss Pardoe több embert ismert meg és több információt gyűjtött össze, mint bárki is előtte. Vendégeskedett Szapáry grófnőnél, aki korának egyik legszeretetre méltóbb hölgye volt, lakott kolostorokban és szállodákban (mint például a kiváló pesti *Az Angol Királynőhöz* szállodában), fogadták az írók, s ellátogatott néhány északi bányavárosba, melyek már a korábbi utazók figyelmét is felkeltették. Ha a történelmi háttérre volt kíváncsi Falkland kapitány útikönyvére,¹ vagy John Bowring jegyzeteire támaszkodott.² Miss Pardoe először Felső-Magyarországot kereste fel, majd Pozsony környékét, s legvégül hat hetet Pest-Budán töltött el. Közben megjárta az Alföldet, ellátogatott Debrecenbe, többször kirándult a Dunán, belekóstolt a színházi életbe, folklórbá, történelembe. "Miss Pardoe melegszívű hölgy volt, páratlanul derűs és élénk teremtés, remek elbeszélő, s írói tehetsége mellett a színművészetben is jártas."³ Nem csoda hát, hogy a teljesítménye alapján – 1840-re már öt fontos könyve jelent meg – Miss Pardoe a kor legjobb magyar költőjének a figyelmét is felkeltette. Vörösmarty Mihály Anglia irodalmi követét láthatta benne, mikor 1840-ben e sorokat írta:

Miss Pardoe emlékkönyvébe

Mit kérjünk születendő nép, magas Anglia, tőled?
 Harci szerencsét, vagy békei műveidet?
 Adj példát honn s künn jól tenni az emberiséggel,
 S e kis nép nyomodon küzdeni s élni tanul.⁴

Amikor 1839 szeptemberében Miss Pardoe felső-magyarországi útjára készülődött, John Paget már befejezte Pardoe-énál is hosszabb utazását az országban, s éppen könyvének, a *Hungary and Transylvania* (Magyarország és Erdély) című munkának az előszavát írta. Paget 1808-ban, a leicestershire-i Thorpe Satchville-ben született.⁵ Az edinburgh-i orvosi egyetemre járt, s

1. *Captain Falkland's Travels*, London, 1830.

2. John Bowring, *The Poetry of the Magyar*, London, 1835.

3. D. N. B. 43. köt., 201. old.

4. Vörösmarty Mihály, *Összes művei*, Budapest, 1955. 1. köt. 378. old.

5. Maller Sándor, a "Magyarország és Erdély" címmel megjelent Paget-válogatás szerkesztője szerint Paget Loughboroughban született. (Budapest, 1987, 329. old.)

orvosként végzett. Később Párizsban és Itáliában folytatta tanulmányait, ahol megismerkedett Wesselényi Polixéna bárónővel, Bánffy László feleségével és későbbi özvegyével, a liberális politikus Wesselényi Miklós báró unokahúgával.¹ Rómában, 1837-ben házasodtak össze. Polixéna² barátsága megnyitotta előtte a magyar nemesség kapuit, s ő is, mint előtte oly sokan, Széchenyi István hatása alá került, akinek könyvében egy egész fejezetet szentelt, (1. kötet, VIII. fejj., 204-228. old.), de a többi részben is sokat foglalkozott terveivel, politikai elképzeléseivel és nézeteivel. Kifejtett véleménye alapján a diétáról (1. köt., II. fejj. m 26-52. old.), a Paget, op. cit., 1. köt. 535. old. és az adózásról (1. köt., XVII. fejj., 535-560. old.), az erdélyi történelemről és politikáról (2. köt., VII. fejj., 181-210. old.), azt mondhatjuk, hogy Paget nézetei valamelyest demokratikusabbak voltak Széchenyiéinél, s inkább egyeztek Wesselényiéivel, kinek ellenzéki bátorságát gyakran idézte. Miután 1835-ben és 1836-ban beutazta Magyarországot, s személyesen jelen volt több országgyűlési ülésen, "felesége birtokainak igazgatásának szentelte magát, s tudós mezőgazdaként és jótevő földesúrként nagy megbecsülést élvezett. Nagyon sokat tett az erdélyi unitárius egyházért, melynek maga is hívő tagja volt, különösen abban az időben (1857), amikor az osztrák kormány rendeletei fenyegették oktatási rendszerét."³ Más szóval, a tizenkilencedik századi külföldiek közül Paget került a legközelebb ahhoz, hogy maga is magyar nemes legyen.

Amikor két kötetes munkáját írta – mely bizonyára a legmegbízhatóbb tényyszerű és ismeretterjesztő könyv amit valaha is angol ember írt Magyarországról –, saját állítása szerint még nem tudott magyarul. Nagylétszámú forrásai, melyeket az előszóban vagy a lábjegyzetekben részletesen felsorol, kivétel nélkül német eredetűek. 1848-49-re azonban már beszélt valamennyire, s az 1850-es évek végére pedig jól tudott magyarul.⁴ John

1. Magyar Élet, 1982. január 2., 2. old.

2. Wesselényi Polixéna, *Olaszthoni és schweizi utazás*, 1842 (Jékely Zoltán jegyzeteivel), Budapest, 1981, 403. old.

3. D. N. B. 43. köt., 58. old.

4. A szabadságharc alatt Paget Bem tábornok egyik szárnysegédje volt, így 1849 őszén feleségével menekülniük kellett az osztrák hatóságok elől. A külügyminiszter Lord Palmerston szeptember 22-én levelet írt Lord Ponsonbynak, a bécsi angol követnek, melyben Paget hollétééről és a szabadságharcban betöltött szerepéről tudakozódott. Válaszában Lord Ponsonby ezt írta Palmerstonnak, 1849. október 2-án: "Szeptember 11-iki 222-es számú jelentésemben tájékoztattam Ölordóságát, hogy a hatóságok nem látták el vízummal az általam Mrs. Pagetnek adott útlevelet, és a Kormányzó, Welden tábornok, két hónapon keresztül megtagadta az engedélyt, hogy elhagyhassa Bécsset, azon az alapon, hogy Mrs. Paget a lázadók leveleit továbbítja... Nem állnak eszközök a rendelkezésemre, amivel bizonyíthatom, hogy az osztrák hatóságok Mr. Pagetre vonatkozó

Paget az angol-magyar kapcsolatok terén tett sokrétű és lankadatlan tevékenységéből¹ most a "reformpolitiká"-nak azoknak az aspektusaira összpontosítom a figyelmet, ahol – brit elődeivel és kortársaival összevetve – Magyarországról írt könyve által² az angolul tudó olvasók új információkhoz juthattak.

Amikor Miss Pardoe, némileg önkényesen, a magyar diéta összetételéről ír, royalistákról, és liberálisokról, konzervatívokról és reformerekről, a kormánypártról és az ellenzékéről szól.³

Paget a "magyar táblák (alsótábla, felsőtábla) szervezetének"⁴ ismertetésekor sorra veszi a reformügyeket: a magyar nyelv kérdéseit, a feudális terhek csökkentését, de a *reformer* szót, mint egy eposzi állandó jelzőt, fenntartja Széchenyi Istvánnak. A kor legjobb történésze – egy pap, aki résztvett a szabadságharcban – az 1825 és 1839 közt eltelt időszakot reformkornak nevezte,⁵ s mivel a kortársak is, a történészek is átvették, s a liberálisok és a konzervatív párt radikális tagjai is ezt használták, ez a kifejezés terjedt el. A "Törvényhatóságokról és az adózásról"⁶ írva beszámol az adminisztratív gépezet működéséről, kitér a megyegyűlésekre, rámutat a királyi befolyás irányító

feltételezései tévesek. (Hogy a magyarok oldalán állt.) Nem hallottam Mr. Pagetról. Ha ide jön, adok neki útlevelet." Ezt meg is tette, pontosan két hónappal később, amikor Paget december 6-án megjelent a bécsi Brit Követségen és beszélt Lord Ponsonbyval, aki hűen beszámolt látogatásáról Lord Palmerstonnak.

"My Lord, Bécs, 1849. december 7-e.

Útban Erdélyből Londonba, tegnap felkeresett Mr. Paget. Azt mondta, hogy ott nagyon jó viszonyban vannak az oroszokkal, hogy az oroszok jól bánnak velük (az erdélyiekkel), és az osztrákok kegyetlenek..." (Public Record Office, Foreign Office 7/370, No. 234, 276).

1. Az 1860-as és 1870-es években Paget mezőgazdasági témájú jegyzeteket és cikkeket írt több magyar újságba, mint például az Erdélyi Gazdába, a Borászati füzetekbe. (Vö. Gál I., Paget, "Erdély angol honpolgára", *Pásztorút*, 1939, 18-22. old. és Balogh J., "John Paget", *Pester Lloyd*, 1939. július 9.) 1849 és 1855 között Pagetéek Londonban éltek. Paget kiadója 1850-ben újra nyomatta *Hungary and Transylvania* című könyvét, melyet bizonyára elkapkodtak, a Kossuth 1851-es első látogatását követő, a magyarok ügye iránt Britanniában feltámadt általános érdeklődés következtében. Pagetéek kapcsolatban voltak a Kossuth-emigráció Londonban élő tagjaival, de visszatértek Erdélybe, amint a hatóságok visszaadták Polixena elkobzott birtokait. 1878-ban Paget kétezer kötetes gyűjteményt ajándékozott a kolozsvári Conversation Club számára. Abban az évben meghalt Polixéna Paget. John Paget tizennégy évvel élte túl. Gyéresen halt meg Erdélyben, 1892. április 30-án.

2. J. Paget, *Hungary and Transylvania*, London, 1839. Két kötetben. Az első kiadást németre is lefordították (Leipzig, 1842).

3. Pardoe, *op. cit.*, 1. köt. 253. old.

4. Paget, *op. cit.*, 1. köt., 153-184. old.

5. Horváth Mihály, *Huszonöt év Magyarország történetéből*, Geneva, 1864. Két kötetben. Ld. az I-III. fejezetek nomenklaturáját, 3-448. old.

6. Paget, *op. cit.*, 1. köt. 535. old.

erejére, s felsorolja a különféle adókat.¹ A látottakból azonban hiányzik a dinamizmus.

"Ha ősi alkotmányunkat és annak szellemét megtartva csak annyiban módosítanak, amennyiben sérti és elnyomja a gyengéket, ez az alkotmány biztosítaná számunkra azt a szabadságot, amelyre az emberiség az ésszerűség határain belül vágyik."² Ezek atyai érzések, egy reformok iránt bizalmatlan magyar földesúr nézetének visszahangjai. Paget részletesen beszámol Erdélyről, ami nagyon fontos, mivel korábban egyetlen angol kortársa sem ismerte meg Erdélyt alaposabban.³ Ennek az anyagnak egy része, melyet a *Hungary and Transylvania* második kötetében is megtalálhatunk, a következő körülmények közt került kiadásra: "Amikor egy rövid időre visszatértem Angliába, a körülmények alakulása kétségessé tette, mikor fejezhetem be munkámat, s mivel nagyon fontosnak tartottam, hogy az illusztrátor Mr. Heringnek alkalma nyíljon tehetségét a nyilvánosságnak bemutatni, s kész voltam rá, hogy az angolokat minden lehető módon hozzásegítsem Magyarország megismeréséhez, a rendelkezésére bocsátottam vázlatkönyvemet... az eredmény a gyönyörű képeskönyv lett⁴. Vázlatok a Dunán."

Természetesen a két kötetes könyvben is ezek a rajzok szerepeltek, néhány magyar művész rajzaival együtt. Paget második kötetében elhagyja a magyar koronabirtok területét, amint a *Zrinyi* gőzösön lehajózik a Dunán, Moldovára, majd Orsovára menet, s útközben a szerző magyar legendákat és érdekességeket ismertet. Futólag megtekinti Széchenyi George Dewar (vagy Dewar) irányítása alatt álló al-dunai munkálatainak haladását, júniusban meglátogatja az orsovai török pasát, s kiszáll a hajóról, hogy a Bánságban utazást tegyen. A kép, melyet Paget Wenkheim báró, a királyi biztos Temesvárról vagy megyei adminisztrációjáról fest csupa derű és nyugalom.

Erdélyben Paget doktor a négy fő népfajta, a magyar, a szláv, a szász és a román elődeiként ott élő vlachok tulajdonságait és életmódját tanulmányozta. A

1. Forrás: "Neuste statistish – geographische Beschreibung des Königreichs Ungarn", 1832 (Paget, *op. cit.*, I. köt. 556. old.)

2. Paget, *op. cit.*, I. 554. old.

3. Sem a már korábban említett írók, Townsen, Quin, Pardoe, sem Richard Bright "Travels for Vienna through Lower Hungary," Londonban 1818-ban megjelent könyve, vagy W. Beattie, *The Danube and its History, Scenery and Topography* (London, 1840) nem mond lényeges dolgokat Erdélyről.

4. Hering, George Edwards és Paget, John, London, 1838, *Sketches on the Danube, in Hungary and Transylvania*, London, 1838.

vlachok létszámát Paget 700 000 főre tette.¹ Dr. Paget jól ismerte az újkori erdélyi történelmet, s a magyar történelem részeként tárgyalta. Úgy beszélt azonban korának Erdélyéről, mintha közigazgatásilag nem választották volna külön, és nyilvánvalóan helyesli az osztrák uralmat. "Ezzel szemben én őszintén hiszem, hogy a legnagyobb ... előny, melyhez Magyarország és Erdély az Ausztriával való kapcsolatuk révén nyert, az, hogy elvesztették ezt a jogot (a királyválasztását), s a királyságot öröklés útján töltik be."² Dr. Paget felsorolja a *Diploma Leopoldinum*, a "Habsburg alkotmány" cikkelyeit, melyek elméletben az 1840-es évek elejéig érvényben voltak. Az erdélyi adminisztratív ranglétra élén a királyi titkos államtanács (és a királyi biztos) állt, ennek bécsi párja az Erdélyi Udvari Kancellária volt, egy osztrák miniszter vezetése alatt. Országgyűléseket évente tartottak. A kormányzati és törvényhozási intézményrendszer vizsgálva dr. Paget nagyon elégedetlen volt a helyi kormányzattal: a megyegyűléseket hanyagolják, a tisztviselők korruptak, a kormányzat iránt a népben táplált ellenséges érzések irányításához, vezetéséhez, kifejezéséhez jó vezetőre lenne szükség. Ilyen vezetőt találtak Erdélyben báró Wesselényi Miklós személyében.³ Harcolt az országgyűlések megtartásáért, a hivatalnokok törvénytelen kinevezése ellen, s Jósika báró konzervatív kormányzatának önkényesen felemelt adói ellen. Dr. Paget 1835 késő augusztusában érkezett Kolozsvárra. Ott részletesen beszámolt az 1834 tavasza és 1835 ősze közt történt eseményekről. Wesselényi és liberális társai magukra vonták a kormány haragját. Estei Ferdinánd főherceget nevezték ki királyi biztosnak, udvarpárti személyeket állítottak a régi tisztviselők helyére, nem hívták össze az országgyűlést, s számos csapatot küldtek Kolozsvárra.⁴

Joseph Blackwellel szemben, aki elsősorban a tényeket analizáló politikus volt, s csak a helyzetből fakadóan útirajz író, dr. Paget nem volt politikai esszéíró, s ha be is számolt egy politikai eseményről, rögtön mindent megtett azért, hogy az olvasók figyelmét az egyszerű életre, a mezőgazdaság örömeire irányítsa. Így sokat megtudtunk tőle a lovakról, szőlőművelésről, birka- és marhatartásról. Ahogyan dr. Paget könyvének Magyarországról szóló részében Széchenyi tevékenysége és szavai domináltak, Erdély székely részében

1. Paget, *Hungary*, 2. köt., 130. és 182. old. Az Erdély leírásához használt forrás, Lebrecht 1804-es Bécsben kiadott munkája kissé már idejétmúlt volt. Adatai: 728 000 vlach, 358 600 magyar, 123 000 székely, 181 000 szász, 65 000 egyéb (cigányok, zsidók, görögök, örmények, bulgárok).

2. *Ibid.*, 2. köt. 191. old.

3. Paget, *Hungary*, 2. köt. 199. old.

4. *Ibid.*, 324. old.

Wesselényi lett a jelszó. "Alkalmunk volt megfigyelni azt a rendkívüli érzületet és tiszteletet mellyel Wesselényit körülveszik. Arcképe ott függ minden ház falán, minden ember róla beszél. A székelyek jogaik szószólójának, szabadságuk védelmezőjének tartják."¹

Erdély szászok lakta vidékén dr. Pagetre nagy hatással volt a lakosság szorgalma. Kelmefestői, bőrkereskedői, tímárjai és molnárai alapján Kronstadt városát Manchesterhez hasonlítja. Dr. Paget az erdélyi társadalmi élet más területeit is tanulmányozta: az iskolákat, az egyházat, a nyelvet (a magyart), a törvényeket, az írók és tudósok világát – találkozott a legjelentősebb költővel, Kölcseyvel, s a legjelentősebb regényíróval, Jósikával –, megfordult a Kaszinóban és járt a színházban. A politika, mint rejtett forrás tör a felszínre munkájában újra és újra. A kiváltó ok mindig Wesselényi és az erdélyi Liberális Párt. Paget azt tapasztalta, hogy "a politika még a legközelebbi barátokat is megosztja".² (Wesselényi hűtlenségi pere, s az országgyűlés nélküli kormányzás.)

A két kötet vége felé Paget felvetette azt az elképzelést, hogy Magyarországra és Erdélybe egy angol kereskedelmi ügynököt kellene küldeni.³ Volt egy általa nem ismert ember, aki ezt a célt próbálta elérni: Joseph Andrew Blackwell.

Jánosy Dénes szerint, aki századunkban egyik legkitűnőbb szakértője volt az angol-magyar kapcsolatok történetének, "John Paget ... és Julia Pardoe útirajzai csak cseppek voltak az ismeretlenség óceánjában..."⁴ Ahogyan a brit *közönségnek* több népszerű szerzőre és könyvre volt szüksége, úgy a brit *kormány*nak is szüksége volt a hű és pontos Magyarországot ismertető leírásokra.

Az ő emberük Blackwell volt.

Amint meg kellett keresnie a megélhetésre valót, ambíciója nagyobb lett annál, hogy egyszerűen európai utazó maradjon. A kormány szolgálatába akart állni, így az utazás – melyet továbbra is épp úgy szeretett – több lett számára a tanulásnál, vagy tétlen időtöltésnél. Fiatalkori írásai tanúsítják, hogy jó megfigyelőképességgel rendelkezik, s az átlagosnál jobb prózai stílusa és – mindennek előtt – jó fizikuma volt, amivel állta a hosszú utazások viszontagságait, mely a kora tizenkilencedik századi viszonyok velejárója volt.

1. *Ibid.*, 342. old.

2. *Ibid.*, 2. köt. 420-422. old.

3. Paget, *Ibid.*, 2. köt. 546-547. old.

4. Jánossy, D. *A Kossuth emigráció Angliában és Amerikában*, Budapest, 1942, 1. köt. 34. old.

A jól informált útirajz író szerepköréből kikerülve Blackwell a magyarországi reform és változások politikai tudósítója és magyarázója lett. Csak akkor fordult az útirajz íráshoz – és akkor is már annak speciálisabb változatához, az útikalauz íráshoz – amikor épp meg volt fosztva a diplomáciai munkától.

Fél évszázaddal Beudant követően Blackwellt megbízták a *Handbook for Travellers in South Germany* kiadásával. A könyvhöz egy alapos *Magyarország* című részt csatolt, melyben ismertette ugyanazokat az utakat, amelyeket a késő tizenyolcadik századi utazók is használtak. Az "Útikellékek" felsorolásánál megjegyezte: "Egy rövid utazásokra alkalmas kocsi feltétlenül szükséges ... Magyarországon nincsenek postakocsik vagy hintók; semmi sincs csak egyszerű szekerek..."¹

Így emlékezett tehát vissza első, 1818-ban, húszéves korában tett magyarországi látogatására, melyről egy sokkal későbbi, 1868-as utalást leszámítva (Függelék 5), 1822-ben a naplójából csak egy pár szavas összefoglalást írt (ld. I/b). *Kézikönyve* lapjain azonban így is találunk burkolt, közvetett összehasonlításokat. Végig élve a reformkor izgalmas időszakát s a szabadságharc alatti felfordulást, Blackwell eképpen oktatja 1852 utazóit: "Az angolok számára valóban nehéz engedélyt szerezni ahhoz, hogy átléphessék Magyarország határát."² Mert akárcsak Beudant idején, mikor annak néhány bécsi ismerőse szemében Magyarország olyan távolinak tűnt mint Szibéria, a Habsburg abszolutizmus időszakában Blackwell angoljai újra épp olyan elérhetetlennek találhatták.

Blackwell azonban azt is tapasztalhatta, hogy Beudant néhány pozitív jóslata valóra vált. Buda és Pest 1848-ra Buda-Pest lett, és *de facto* az ország fővárosa volt, annak ellenére, hogy az egyesülést hivatalosan csak az 1867-es kiegyezés után ismerték el. A *Handbook* leírásai a magyar fővárosról különösen jók és részletesek (506-513. old.). 120 000 lakosával európai nagyvárossá vált: története, az ostromok, középületei, vendéglői – ezek voltak a témák, amelyekről Blackwell személyes tapasztalatai alapján írhatott. Egy útikalauz olvasásakor lehetetlen eldönteni, hogy az adatokat mikor gyűjtötték hozzá. Blackwell esetében körülbelül harminc évről beszélhetünk 1818 és 1848 között, amikor személyesen járt Magyarországon, a többi információ könyvekből származik.

1. *Handbook*, 498. old. A *Magyarország* című rész a 498-560. oldalakon található.

2. *Ibid.*, 499. old.

Ha Beudant mint látogató járt a század elején néhány palotában, figyelemre méltó udvarházban, Blackwell 1843 és 1848 között vendégként fordult meg bennük. *Kézikönyvében* Esterházy Pál herceg mindhárom rezidenciájáról beszámol: Fraknóvárról, Eisenstadtról és a budapestiről is, habár nem a herceg, hanem titkára, Mayer Fidél meghívását élvezhette. (540-541. old.) Kétségtelen viszont, hogy Nagycenken Széchenyiék, Csúnyon Zichyék vendégszeretétét dicsérhette, nem is egyszer. Így hát e nemesi lakóhelyekről röviden de saját ismereteire támaszkodva írt.

Feltehetően a Nagy Reformerről – ahogy Széchenyit nevezték – a vele való kapcsolata következtében írhatta *Kézikönyvébe*: "A dunai gőzhajózás (Széchenyi egyik vállalkozása) megvalósulása két angol hajóépítőnek, a velencei Andrews-nak és Pritchardnak köszönhető, akik 1828-ban fogtak hozzá..." (496-497. old.)

Blackwell korai, és jó darabig magánjellegű vállalkozásai Magyarországon egybeestek mind Miss Pardoe látogatásával, mind dr. Paget hosszúra nyúlt útjával. Érdekes lenne összehasonlítani Miss Pardoe országgyűlési képviselőkről készített karaktervázlatait a Blackwell feletteseinek írt beszámolóiból kihámozható jellemrajzokkal. Politikai ellenfelek véleményét is figyelembe véve Blackwell gyakran tisztán látta a parlament tagjának, megyei hivatalnokoknak, tehetőes kereskedőknek politikai motivációit. Jelentéseinek kritikus megjegyzései ellenére 1868-ban Blackwell megvallotta, hogy az 1850-es években maga is egy dr. Pagethez hasonló magyar úriemberré szeretett volna válni.¹ Nagyra becsülte Pagetet, könyvét "kiválónak" tartotta és kétszer is hosszan idézett belőle a *Kézikönyv* Magyarország részében (488, 530, 543. old.) Konzervatívizmusának egy részét ő is osztotta, s kétségtelenül nagyra tartotta a magyar alkotmányt. Paget futólagos megjegyzése az alkotmányról Blackwell Magyarország oldalán felhozott érveinek a támpillére lett az 1840-es évek végén.

Pageettel szemben Blackwellnek soha nem nyílt alkalma rá, hogy Erdélybe utazhasson. Jelentéseiben azonban számos bizonyítékot találhatunk arra nézve, hogy helyeselte az erdélyi magyar hazafias nemesség Erdély és Magyarország egyesítésére, vagy hogy pontosabban legyünk, újra egyesítésére, irányuló törekvését. Amikor az 1847-1848-as országgyűlésen ez megtörtént, Blackwell jelentést készített a korábban lezajlott vitákról. Amikor a *Kézikönyvet* írta 1852-ben, Erdélyt újra különválasztották Magyarországtól, így Erdély leírását nem

1. Emlékiratainak lefordításáért Battyány K. gróf egy birtokot kívánt Blackwellre iratni 1853-ban, de mielőtt tervét véghez vitte volna, a gróf meghalt.

foglalhatta bele a Magyarországról szóló részbe, de 1867-ben örömmel üdvözölte újraegyesítését Magyarországgal.

(d) Pásztázás magyar tájakon

Mialatt más látogatók döngették Magyarország kapuit, 1828 és 1836 között Blackwell útjairól alig tudunk valamit. Nyilvánvaló, hogy megpróbált pénzkeresethez jutni, s ennek érdekében bizonyára sokat utazhatott a most "Kelet-Közép Európának" nevezett, de akkoriban Közép-Európaként ismert térségben, s talán járt néhány balkáni országban. Francis Emery vegyi laboratóriumában van egy színes, Csehszlovákiából származó agyagföld minta, amit Blackwell küldött neki az 1830-as években.¹

Továbbá egy pamfletet is publikált 1836-ban, mely sajnos nem maradt fenn, "*Few Ramarks to our Foreign Policy* (Néhány megjegyzés külpolitikánkhoz) címmel,² melynek anyagát a Duna medencében az 1830-as években tett utazásai során gyűjthette össze. A rá vonatkozó közvetett és közvetlen utalások alapján legalább Blackwell főbb érvelését rekonstruálhatjuk. Anglia érdeke volt, hogy a Duna alsó folyásánál erős szövetségesre tegyen szert. Blackwell megfogalmazásában (amint Palmerstonnak idézte³): "A brit érdekek számára lényegbevágóan fontos, hogy egy erős dunai hatalommal szoros szövetségre lépjen."

Véleménye szerint csak másodrendű kérdés, "hogyan ennek az államnak Ausztria, Magyarország vagy Dácia a neve; hogy a fővárosa Bécs vagy Pest, s hogy a Habsburg uralkodóház egy tagja, esetleg egy magyar mágnás kormányozza, vagy hogy arisztokratikus illetve demokratikus konföderáció-e." A többi, a tárgyra vonatkozó részen már érződik az 1848-1849-es szabadságharc hatása, s így nem különíthető el, Blackwell gondolataiból mennyi volt már meg az 1836-os pamflet írásakor, s mennyire módosította nézeteit négy diplomáciai missziója.

Mindenesetre 1849-ben, miután tanúja volt "az osztrák Kamarilla hitzegésének" 1848-ban, azt állította, hogy Ausztria az osztrák uralkodóház egyenmely tagjának káros befolyása következtében vált Európa egyik

1. A longtoni Gladstone Museum raktárában őrzik.

2. Blackwell Emerynek, London, 1836. december 8. EMERY.

3. Blackwell Palmerstonnak, 1849. december 21-én, HM. VI. (Ennek a pamfletnek egyetlen másolata sincs meg, sem Britannia, sem az USA, sem Magyarország jelentősebb könyvtáraiban.)

leggyöngébb államává. Lord Ponsonby véleményével ellentétben, aki Britannia nagykövete volt Bécsben, s aki konzervatívabb nézeteket vallott mint Palmerston, Blackwell úgy vélte, hogy Ausztria csak akkor nyerheti vissza erejét, ha megszabadul itáliai tartományaitól, dunai tartományait pedig igazi alkotmányos kormányzattal fűzi egybe. A Duna alsó folyásánál fekvő államok alkotmányos konföderációja, amelynek létrehozását már 1848. március 28-iki levelében javasolta Palmerstonnak,¹ még mindig kivitelezhetőnek látszott a szemében 1849-ben, mint ahogy, kétség kívül már 1836-ban is hitt benne.

A fennálló helyzet, azaz a heterogén birodalom fenntartása úgy, hogy az egekig magasztalt egység valójában nem volt más, mint olyan bürokratikus központosítás, mely minden egyes államot a politikai és szociális degradálás egyazon szintjére szorított, Blackwell szerint már elavult volt. Nem találta helyesnek a nagy hadsereg fenntartását, ami épp azoknak a részeknek anyagi javait apasztotta, amelyeknek az elégedetlen lakosságát a hadsereg legyőzni és ellenőrzése alatt tartani volt hivatott. Blackwell véleménye szerint szükség volt egy, az orosz nagyhatalmi törekvéseknek útját álló bástyára, aminek a konföderáció eleget tudna tenni.

Érdeemes ebből a szempontból Blackwell 1837-ben írt cikkét, a *Progress and Present Position of Russia in the East* (Oroszország előrenyomulása és jelenlegi pozíciója Keleten) című írást felidézni: "Területi hódítás és egyetemes uralomra törekvés: ezek az orosz politika céljai."² Blackwell szerint az Orosz Birodalom logikus törekvése volt az expanzió, s külpolitikája teljes egészében – nyíltan vagy burkoltan – ezt a célt szolgálta, szolgálja, s fogja szolgálni, s úgy gondolta, hogy Oroszország Keleten meg fogja szerezni Törökország ázsiai részét, Nyugaton pedig a későbbiekben az Osztrák Birodalmat. Mindez egybevág 1836-os pamfletjének önmaga elmesélte tartalmával, melynek szerinte meglehetősen jó fogadtatása volt.

"A pamfletemet annyira dicsérték – dicsérték Londonban, dicsérték Párizsban – dicsérték Bécsben, úgyhogy kezdem azt kívánni, bárcsak a barátaim szigorúan megkritizálnák. Nagyobb szívességet tennének velem, ha rámutatnának a hibáira, – (hét nap alatt íródott) mint az erényeire – az emberek többet

1. Blackwell Ponsonbynak, Pozsony, 1848. március 28. (Az eredeti Palmerstonnak szóló Blackwell levél amiből idézett, elveszhetett.)

2. *Metropolitan Magazine*, 1837. február, 46. old. Oroszellenessége nem akadályozta meg Blackwellt abban, hogy megpróbáljon üzletet kötni a cári orosz udvar nevében. Ismerősén, a londoni orosz ügyvivőn keresztül azt tanácsolta, hogy az oroszok vásároljanak Wedgwood, Copeland és Davenport kerámiát. (Blackwell Emerynek, London, 1837. szept. 23. EMERY).

segítenének vele. Amint a minap egy kiváló diplomatának mondtam – aki a gratuláció után kijelentette: az ön pamfletje, Mr. B. nagy hasznára lesz a köznek. Nem a *közösségnek* hozott *majdani* haszon az, ami engem érdekel – válaszoltam – hanem a közvetlen tanulság, amit *én* nyertem belőle – mert az igazat megvallva a közösség oly sokféle személyiségből áll, melyet nem becsülök túl sokra.”¹

Könnyen megállapíthatjuk, hogy vagyona 1828-ban történt elvesztését Joseph Blackwell még nem heverte ki, s hogy 1836-ban állást keresett magának.

Magánleveleinek címzettje, melyek olykor bizalmas politikai jellegű információt is tartalmaztak, Francis Emery, egy tehetséges festékgyáros volt.

Emery a barátja, üzlettársa, a szülővárosával összekötő kapocs volt a számára, aki Cobridge-ben élt és szerzett vagyont – így Blackwell 1836-1837-ben hozzá fordult barátságért, vigaszért, biztatásért, és (burkoltan) pénzért.² A hozzá írt leveleket Londonból, a Great Titchfield Street 8-ból adta fel "Francis Emerynek, a Newcastle melletti Cobridge-be, Staffordshire-be", de néha a "University Street 9-ből", vagy a "Clarendon Square, Charles Street 4-ből" címezte őket, vagy – mint az utolsó levelet – "Pressburg-ból".

Egy 1837. január 6-án lebélyegzett levélből Emery megtudhatta, hogy Blackwell hat hónappal korábban Londonba érkezett, s hogy "egy lelket sem ismert". Úgy vélte, sok időt elvesztegetett azzal, hogy Esterházy hercegre várt, s mikor megjött végre, sajnálkozva állapította meg, hogy a herceg befolyása a tory párt hatalomra kerülésétől függ, s amíg ez nem történik meg, Blackwellnek nincs esélye, vagy legalábbis a hercegen keresztül nincs, hogy a kormánytól megbízást kapjon.

"Mert bár a herceg Ausztria londoni nagykövete³, Magyarország első mágnása, s Európa legnagyobb földbirtokának tulajdonosa, ők, azaz a hivatalnoki kar, többre tartanak egy angol földbirtokos által ajánlott személyt..."⁴ Ezért Blackwell megkérte Emeryt, hogy bírja rá Mr. Copeland-t. a cserépgyártó

1. Blackwell Emerynek, London, 1836. december 8. EMERY.

2. Az Emery leveleket Dr. Francis Celoria és a Galdstone Pottery Museum igazgatója és levéltárosa, Miss Judith Hodkinson fedezte fel. Az író ezúton mond köszönetet a tizenkét Blackwell által írt, illetve két neki szóló, 1836-tól 1847-ig keletkezett levelek másolatáért.

3. *Ibid.*, Esterházy Pál herceg (1786-1866) a londoni Osztrák Követségen kezdte diplomáciai karrierjét, mint segédtitkár. Ezt követően Párizsban volt ügyvivő a Bécsi Kongresszust megelőző időszakban. 1815-től 1842-ig volt londoni nagykövet, majd visszatért Magyarországra. 1848 márciusában ő lett a független magyar kormány első "külgügyminisztere". 1848 szeptemberében lemondott hivataláról. (Vö. WALDAPFEL: A, I, 80).

4. Blackwell Emerynek, 1837. január 6. EMERY.

városok egyik leggazdagabb, és legismertebb gyárosát, hogy ha Blackwellnek szüksége lenne rá, hozzá fordulhasson egy "pozíció" megszerzéséhez szükséges ajánlásért.

1837 elején Blackwellnek nyilvánvalóan nagy szüksége volt pénzre. Úgy látszott, hogy korábban már írt Louis Gerard atyának, a cobridge-i St. Péter templom káplánjának, és visszakérte azt a pénzt, amit családja a katolikus iskolába fektetett. "Úgy látszik, hogy a gyülekezet (a cobridge-i gyülekezet) nem tehet többet annál, amit tesz, azaz, hogy a részesedését évente kifizeti, amíg nem találnak ki valamilyen tervet, aminek segítségével visszatérül a tőke", felelte Gerard atya.¹ Más szóval, Blackwellnek be kellett érnie évi járandóságával, mert nem találtak módot a tőke visszafizetésére.²

Blackwell, amint azt Emerynek írta, 1836-ban és 1837-ben "a tehetségéből élt" vagy "a tolla tartotta el". Az első kijelentés azt jelentette, hogy Blackwell politikai információkat szerzett a cserépgyártó városokról és környékükről valakinek Londonban, valószínűleg egy radikális politikusnak a számára. 1836. december 6-án³ azt akarta megtudni, milyen politikai esélyei vannak Peelnek és Mellornak Newcastle-ban, Davenportnak és Heathcotenek Stoke-ban, Moseleynek és Buller-nek Észak-Staffordshire-ben. Kért továbbá egy listát is a cserépedénygyártó városok szavazati joggal rendelkező katolikus polgárainak pontos számával.

Két nappal később⁴ Blackwell azt akarta megtudni, hogy Peel, Huntingdon parlamenti képviselője Sir Robert Peel⁵ fivére-e, s hogy Davenport, Stoke parlamenti képviselője rendszeresen eljár-e a képviselőház gyűléseire. Egy hónapra rá⁶ még mindig ezzel az ügygel volt elfoglalva, mert azt tudakolta Emerytől, hogy Peel és Davenport jó kapcsolatban állnak-e egymással.

1. Gerard Blackwellnek, 1837. január 22. EMERY.

2. Az ügy, bár békésen, de évekig elhúzódott. A londoni University Street 9-ből írva, Blackwell a Kongregációtól 250 L visszafizetését kérte. (Blackwell F. és J. Emerynek és másoknak, London, 1841. január 14., EMERY). A cobridge-ből érkező válaszban az állt, hogy a kérést nem tudják teljesíteni. Az aláírók J. és F. Emery, A. és J. Maguire, C. és T. és W. Cockson, J. Stone, J. Simpson és E. Howard voltak. (F. és J. Emery Blackwellnek, Cobridge, 1841. január 21., EMERY).

3. Blackwell Emerynek, 1836. december 6. EMERY.

4. Blackwell Emerynek, 1836. december 6., EMERY. A valóságban ezen a levélen nincs keltezés, a dátum a postabélyegzőről származik.

5. Jonathan Peel, akit a parlamentben Peel ezredesként ismertek, Sir Robert Peel fiatalabbik öccse volt. (DNB, Vol. XV. pp. 652-653.)

6. Blackwell Emerynek, 1837. január 6., EMERY.

Ami második kijelentését illeti, hogy a "tollából él," igaz: bizonyítható, hogy a pamflet és az idézett folyóiratbeli cikk mellett mást is írt életének ebben a kritikus periódusában. 1837 augusztusában két cikket publikált az Atheneumban.¹ Az első, "J. B." szignóju, kitöltötte a "heti tereferénk az irodalomról és művészetekről" rovatot.² A cikk a Wayland Smith körüli északi mesékkel és legendákkal foglalkozik. (Wayland Smith Walter Scott). Olvastán kiderül, hogy Blackwell alapos ismerője volt a dán történelemnek és irodalomnak. Ezt biztosra vehetjük, mivel egy keltezetlen levélben (1837-es postabélyegzővel) azt írta barátjának Gerard atyának, hogy "[a cikket] nagyon lerövidítették, az eredeti ötször ilyen hosszú volt – de a szerkesztő túlságosan tudományosnak találta az ilyen közönségnek nevezett heterogén valami számára."³

A második cikk némiképp magyarázatot ad az első erudíciójára: Finn Magnussen izlandi kutatásainak kimerítő ismertetése a kereskedelmi kapcsolatokról általában, s Anglia és Izland kereskedelmi kapcsolatairól a tizenötödik században részletesen.⁴

Látszik, hogy Blackwellnek el kellett olvasnia és tanulmányoznia kellett a Dublinban megjelent könyv angol fordítását, de a tíz hasábos ismertetés ezzel együtt is szokatlanul alapos tudásról tanúskodik az izlandi és dán, s nagy jártasságról az északi sagák és történelem tárgykörében. S ami még meglepőbb, a Gerard atyához intézett fent említett levelében Blackwell azt állítja, hogy az anyagot az angol nyelvű megjelentetéshez ő maga készítette elő. "Azzal büszkélkedhetem, hogy az anyagot a dán eredetnél világosabb formában állítottam össze, s azt mondták, hogy én vagyok az egyetlen íróember Londonban, aki ki tud igazodni a British Museum izlandi kézírataiban – és gondom volt rá, hogy megtudják ..., hogy a tudós Izland-szakértő adatait én igazítottam ki."⁵ Valószínűleg a kiadó lektora vagy szerkesztője volt.

Látszólag Blackwell írói munkáinak tárgya távol esett a magyar irodalomtól és a magyar témáktól, miközben olyan írókkal lépett kapcsolatba, mint John Bowring, Captain Marryat vagy Sir Henry Ellis –, de az ellenkezője az igazság.

1. *Atheneum*, 1837. augusztus 12., 587-588. old.

2. Blackwell Gerardnak, (London, 1837), EMERY.

3. *Ibid.*

4. *Atheneum*, 1837. augusztus 19., 595-598. old. Az ismertetés címe: "The Northern Antiquarian Miscellany", Vol. 1-3 (Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed, stb.) Copenhagen, 1832-1836. Dublin, Hodges and Smith, 1836.

5. Blackwell Gerardnak, London, 1837., EMERY.

Egyrészt az jó hírfi folyóiratok világába való bekerülését teljes egészében, vagy legalább részben a magyar Esterházy herceg¹ támogatásának köszönhetette, másrészt legfigyelemreméltóbb újságcikke éppen egy a magyar diétáról írt hosszú beszámolója volt.²

Miért írt Blackwell a magyar diétáról és miért jelentette meg az *Atheneum*? A diéta – vagy a kortárs írók által is használt másik szóval, a magyar országgyűlés – olyan ősi intézmény volt, amely épp akkoriban telt meg újra élettel, és a külföldi látogatók figyelmét is magára vonta. Beudant idejében nem hívták össze, de ő ennek ellenére írt róla; Blackwell kortársa is, Paget, mind az erdélyi, mind a magyarországi diétáról, és így tett Miss Pardoe is, aki makacsul szemügyre vette mind a két ülésező táblát, melyek a következő országgyűlésre készültek, sőt még szerepkörüket is leírta és főbb képviselőinek portréit is megrajzolta. Hogy az 1836-os diétáról beszámolhasson, Blackwellnek ha megszokásokkal is, de Magyarországon kellett tartózkodnia abban az időben. Nem csak befolyásos, hanem jól értesült barátai kellett, hogy legyenek, akik eligazították a magyar politikai élet sűrűjében, s akik átnézték írásait, hogy megmentsék a nagyobb hibák elkövetésétől. Mégis, amit írt az nem igazán beszámoló volt. Blackwell írása olyan történelmi/politikai esszé, mely kiállta az idők próbáját, s ami lényeges mondanivalóját illeti, még ma is állja a versenyt az időszak legjelentősebb kortárs magyar történészének, Horváth Mihálynak munkájával.³

Az *Atheneumot* Esterházy befolyásától eltekintve is őszintén érdekelhették a magyar események. Ugyanannak az évnek korábbi számaiban is jelent már meg beszámoló Ausztriáról⁴, s egy másik a Duna vidékéről.⁵ Ismeretlen vidéket felfedezni és a brit közönség számára birtokba venni, épp olyan divatos dolog volt, mint az általános törekvés, hogy kiterjesszék a brit készáruk piacát. Azonkívül az Európa közepén végbemenő erjedés, forrás is jó téma lehetett egy új folyóirat számára 1837-ben.

1. Blackwell Emerynek, London, 1837. január 6., EMERY.

2. Három részben jelent meg: "Acts of the Hungarian Diet of 1832-1836", *Atheneum*, 1837. november 7., 809-811. old.; 1837. november 11., 828-830. old.; 1837. nov. 18., 845-846. old. A továbbiakban ld. ACTS.

3. M. Horváth, *op. cit.*

4. *Austria and the Austrians*, London, Colburn, 1836. Két kötetben. *Atheneum*, 1837. április 8., 248. old.

5. R. J. Coleridge, *A Guide along the Danube*, London, 1836. *Atheneum*, 1837. augusztus 19., 600. old.

E könyv írójának óhaját, hogy Blackwell tudósítását bemutassa, a múltba pillantás segítségével történelmi összefüggéseit feltárja, s tévedéseit helyesbítse, helyettesíti Blackwell saját, kiváló bevezetője: "Alig van olyan civilizált ország, melyet oly kevésbé ismernek, s mely megérdemelné az figyelmet, mint Magyarország. Habár kormányzata már évszázadok óta rossz kezekben van, alkotmányos szabadságát gonddal ápolja, s egy ideje felébredt az a progresszív reformszellem is, mely, reméljük, azzá teszi majd, mellyé ez országot leghűbb hazafiai változtatni kívánják. Mivel Magyarország politikai jelentősége nő, szükségszerű, hogy figyelmünket felé fordítsuk, s lehet, hogy mielőtt az események maguk következtetésekre sarkallnának minket, az angol emberek már ismerni fogják polgári intézményeit, s a lakosság különböző osztályainak társadalmi viszonyait."¹

Magyarország múltjáról tömören szól, olyan forrásokat igénybe véve, mint például Engel,² Fessler,³ Spittler,⁴ Mailáth,⁵ de nyilvánvalóan korszerűbb információkat is közölt. Négy pontban így foglalja össze az 1836-ban érvényben lévő alkotmány fő tételeit:

1/ Endre király aranybullája, 1222;

2/ Az 1606-os bécsi béke és az 1645-ös linzi béke, melyekben garantálják a protestánsok jogait;

3/ Az 1687-es és 1723-as törvények, melyek a korona örökletességével a császári Habsburg házat ruházzák fel. (Abban az esetben, ha) a fő ág kihalt, a királyválasztás joga visszaszáll a diétára;

4/ A király koronázási esküje, s a királyi hitlevél, melyek által a király kötelezi magát az alkotmány betartására, továbbá arra, hogy Szent István koronáját nem viszi ki az országból, s végül, hogy Magyarországgal újra egyesíti azokat a területeket, melyek korábban már hozzá tartoztak, ha újra megszerzi őket.

Az elkobzott, és a kihalt *nemesi* családok birtokai a koronára szállnak; s bár a hadsereg a király vezetése alatt áll, az inszurrekciót, vagy *levée en masse*-t csak a diéta jóváhagyásával rendelhet el.

1. ACTS, 809. old.

2. J. C. von Engel, *Die Geschichte des Königreichs Ungarn, Wien*, 1813-44. Öt kötetben.

3. Fessler, I. A., *Die Geschichte der Ungarn and ihrer Landsassen*, Leipzig, 1815-25. Tíz kötetben.

4. L. T. von Spittler, *Entwurf der Geschichte der Europäischen Staaten*, Berlin, 1793-94. Két kötetben.

5. János Mailáth, *Geschichte der Magyaren*, Wien, 1828-31.

Az 1830. évi diétát megelőzően ez az előjog heves vitákra adott alkalmat az Itáliába küldött magyar katonák és a Magyarországra küldött német csapatok miatt, de vitát váltott ki a magyar ezredek német tisztek által való vezérlete, s magyar tisztekkel való felváltásuk is. A nádor kérésére a diéta elállt az ilyen inszurrekciós döntések hozatalától.

Mikor élhet előjogával egy nemes vagy a nemesség, hogy ellenálljon, s mik a nemesség fő privilégiumai? Ebben a cikkében Blackwell nem említi annak a magyar ügyvédnek a nevét, akitől felvilágosításait szerezte, de a közvetett bizonyítékok arra engednek következtetni, hogy ez a tanácsadó a jogász Szalay László volt.¹

A három legfontosabb előjog a következő:

- a. Nemesembert nem lehet letartóztatni, amíg állítólagos bűnét be nem bizonyítják;
- b. kizárólag törvényesen megkoronázott uralkodójának az alattvalója;
- c. minden adó kivétele alól mentes.

A nemesség adója, melyet privilégiumaiért cserében fizet, a királyság katonai védelme. Habár a privilégiumok minden nemest megilletnek, mégis két osztályuk van. Az első a nemesi ranggal bíró nemesek körülbelül kétszáz családot magában foglaló csoportja. A második, a címmel nem rendelkező nemesek osztálya három alosztályba csoportosítható:

1. azoknak a csoportja, akiknek van birtokuk, s nagyjából az angol földbirtokosokhoz hasonlíthatóak.
2. azok, akiknek van háza és egy darab földje.²
3. azoknak a csoportja, akiknek a családfájukon kívül semmijük sincs.

A szabad városok a nemesek privilégiumaival rendelkeztek, azt leszámítva, hogy a polgárok tizedet és adókat fizettek. Ezeknek két testületi szerve volt, a választott községi és a városi tanács. Hasonló előjogokat élvezett néhány

1. Szalay László (1813-1864) aki az 1843-1844-es diétán Korpona város követe volt, az 1830-as években találkozott Blackwell-lel. A polihisztor Szalay, aki költő, kritikus, politikus, jogász volt egyszerre, Blackwellhez hasonlóan szintén jelentést írt az 1832-1836-os diétáról. 1848 tavaszán a magyar kormány képviselőjében először a frankfurti parlamentbe, majd Angliába küldték. Palmerston, aki csak osztrák diplomáciai képviselőket ismert el hivatalosan, nem fogadta. (T. Kabdebó, *Diplomat in exile*, New York, 1979, 6-10. old. Szabad Gy., "Szalay László", *Magyar Hírek*, 1982. március; Blackwell MSS, HM Notes: Additional notes); SZINNYEI, 13. köt. 335-339. old.

2. ACTS, 810. old. Blackwell "négyzilvafás" nemeseknek nevezi őket, nyilván félrehallotta a "hétszilvafás" nemes kifejezést.

bányaváros is, engedményeket kaptak bizonyos területek, mint például a hajdu városok, a hitbizomány fennhatóság alá tartozó püspöki városok, vagy az olyan un. felszabadított mezővárosok, mint például Kecskemét.

Blackwell Magyarország lakosságát, Szlovéniát, Horvátországot, Erdélyt és a Határőrvidéket (Dél Bácska, Bánság, stb.) is beleértve körülbelül tizennégy millióra becsülte, akik közül fél millió volt a nemesek, s egy másik millió az előjogokkal rendelkező személyek száma.¹

Évszázadokon át tartó jogi viták után a katolikusok, luteránusok, kálvinisták és a görögkeleti ortodox egyház hívői 1836-ra törvény előtti egyenlőséget élveztek.

Az uralkodó a végrehajtó hatalmat a Bécsben székelő magyar udvari kancellárián át gyakorolta, egy kancellár és tizenkét kormánytanácsos segítségével. A magyar királyi helytartótanács Budán székel, hatásköre az igazságügyi, pénzügyi és hadügyi kérdések kivételével az ország belső igazgatása volt.

Az alkirály vagy más szóval nádor volt a hadsereg főparancsnoka, a diéta elnöke és a felsőtábla, azaz a mánások kamarájának elnöke is. Minden megye élén egy a király által kinevezett főispán állt, kivéve azokat a megyéket, melyeket örökös főispán igazgatott. Két alispán és több adminisztrátor tartozott az irányításuk alá. A megyei igazságszolgáltatás szerve a megyei törvényszék vagy "sedria"² volt, melynek jogköre minden fajta bűnesetre kiterjedt. Eggyel feljebb a nemesi pereket esküdtszékek tárgyalták. Fellebbezni a királyi táblához (Tabula regia), s onnét, ha szükség volt rá, a fellebviteli bírósághoz, a hétszemélyes táblához (Tabula septemviralis) lehetett. Ezek mindegyike Pesten székel.

Miután Blackwell nagyon érthetően, bár röviden ismertette Magyarország közigazgatási és jogi rendszerét, kritizálta a törvények bonyolultságát, az igazságszolgáltatás fogyatékosait, a perek hosszúságát, az ügyvédek szószátyárságát, s mindennek fölött azt, hogy "az előterjesztéseket írásban kell beadni, latin nyelven, mely különbözik a Tiberis partján beszélt nyelvtől és dunainak lehetne nevezni."

Blackwell összefoglalása a magyar oktatásügyről elhomályosítja nemcsak Paget vagy Miss Pardoe leírásait, hanem túltesz minden korabeli magyar

1. Csaplovics Magyarország népességét 1822-ben 9 millióra becsülte. (János Csaplovics; *Ungarns Vorzeit und Gegenwart, verglichen mit jener des Auslandes*, Vienna, 1830.)

2. Sedrium = megyei bíróság

beszámolón is.¹ Az állami és az egyházi nevelés koordinált rendszere, iskola minden faluban, középiskola vagy liceum minden jelentősebb városban, nagy és gazdag egyetem Pesten, kivüle még hat más felsőoktatási intézmény és számos szeminárium: röviden ezzel dicsekedhetett az ország.²

Amikor a pénzügyi és hadügyi igazgatásról ír, Blackwell őszintén kimondja a véleményét: "... bár Magyarországnak független törvényhozó testülete, s nagyszerű helyi intézményei vannak, az irányítás két legfontosabb ága szempontjából *minden tekintetben osztrák tartomány...*"³ [A szerző kiemelése.] Talán, hogy a kedvezőtlen benyomást csökkentse, a megyegyűléseket fölmagasztalta: "Nincs még egy olyan ország Európában – a mienk sem kivétel – mely ilyen hatékony politikai eszköz birtokában lenne, mint amilyenek a magyar megyegyűlések."⁴ Évente öt alkalommal tartanak ilyen a nemesség minden rétegének részvételével, akik szabadon szólhatnak. Blackwell, jellegét tekintve a magyar megyét inkább egy svájci kantonhoz, mint egy angol megyéhez hasonlítja. A megyegyűlésen helyi és nemzeti ügyeket tárgyalhatnak. A tisztviselőket háromévenként választják, közfelkiáltással. A megyegyűlésnek jogában áll panaszával a királyhoz fordulni, s ezzel nem ritkán élnek is, mint például 1823-ban, amikor tiltakoztak a bécsi kabinet alkotmányellenes módszerei ellen. De a gyűlések törvényhozói hatalmának gyakorlása a legfontosabb. Blackwell feljegyezte, hogy a diéta alsótáblájának tagjai nem független képviselők, mint az angol parlament tagjai, hanem küldöttek, akik megyei utasítás alapján cselekszenek. Mivel a küldötteket visszahívhatta a megyéjük, s mivel a megyegyűlések állandó kapcsolatban álltak egymással, Blackwell úgy gondolta, hogy ez a republikanizmus jele, mely dacolhat a királyi önkénnyel.

Blackwell csak értekezése felénél tért át a magyar diéta részletes megtárgyalására. Ha korábban tette volna, az olvasó biztos beleszédül a nemes intézmény bonyolultságába. Először is: a magyar diétán négy rend képviseltette

1. Ezekről a beszámolókról jó összefoglalást ad G. Kornis, *Education in Hungary*, (New York, 1932) könyve, mely diakronikus és kronologikus tanulmány.

2. ACTS, 828. old. (A történész Kosáry D. a tizennyolcadik században kialakuló oktatási rendszert *európai modellnek* nevezi. *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*, Budapest, 1980, 403-447. old.)

3. ACTS, 829. old. A Korona 20 000 fős magyar hadsereget kívánt, az országgyűlés 28 000 embert szavazott meg. (Vö. MACARTNEY, HE., 242. old.)

4. *Ibid.*,

magát: az egyházi emberek, a mágnások, a nemesek és a szabad városok. De ezek valójában nem négy rendet képviseltek, mint például a svéd országgyűlésen; mindannyian egyenlő jogokat élveztek, s mivel mindannyian nemesek voltak, vagy feltételezték róluk, hogy azok, így tehát egy rendet alkottak. Alkotmányos mércével a nemzet feltételezett vagy valódi nemesekből állt, így a bármilyen osztályba tartozó nem nemesek a magyar népességhez, de nem a magyar nemzethez tartoztak. A magyar diéta két táblája körülbelül megfelelt az angol parlament két házának. Az egyházi előkelőségeket és nemesi címmel felruházott nemeseket kivéve a királyság tizenkét bárója és a megyei főispánok vettek részt ex officio a felsőtábla ülésén. Az alsótábla a szabad királyi városok és a megyék delegátusai, a káptalanok, az előjogokat élvező területek és a két felsőbírótság küldöttei vettek részt. A felsőtábla elnöke a nádor, az alsótábláé a királyi tábla egyik tagja, a személynök volt.

Amikor először hivatkozik a "jelenre", azaz az értekezése címét is adó diétára, Blackwell megállapítja, hogy a magyar alkotmány a fejlődés állapotában van. Megoldatlan még például, hogy a diétát egykamarás vagy kétkamarás gyűlésnek tekintsék-e, s hogy mely osztályba tartozó tagok rendelkezzenek szavazati joggal. Habár 1608-ban törvényt hoztak, ami szerint mind a négy "osztály" szavazati joggal rendelkezik, azóta a megyei nemesek, vagyis azok akiket úgy választottak, a többiek szavazatait szinte semmivé tették. Összesen ötvennégy szavazati jog volt, s ebből ötven a megyei nemeseké. (Az utóbbiba a horvát és szlovén szavazatok is beszámítandóak.) Igazi szavazás azonban valójában sohasem történt. A vita folyamán a tábla elnöke felírta a hozzászólók nevét a helyeslők vagy az ellenzők oszlopába. Ha az alsótábla és a felsőtábla nem értett egyet valamilyen ügyben, akkor vegyes üléseket tartottak, hogy elüntessék az ellentéteket.

A diéta szerepe volt, hogy megvitassa a királyi leiratokat, megszavazza a költségvetést (adót a nem nemesektől, szubvenciót a nemesektől, s az inszurrekció elrendelését, mint pld. 1741-ben és 1805-ben), megkoronázza a királyt, megválassza a nádort, honfíúsítsa az idegeneket. A diéta joga volt, hogy a nemzet sérelmeit (gravamina) a király elé tárja, – ezek egyikét sem a mágnások előterjesztésére. Blackwell némi büszkeséggel jegyezte meg, hogy "szándékunktól eltérően azért tárgyaltuk a magyar diétát ilyen részletesen, mert

a szavazás módjáról még a legtöbbre tartott Magyarországon kiadott munkákban sem találtunk kielégítő beszámolót.¹

Blackwell szerint minden magyar reformer szándéka, legyen az illető nemes vagy nem nemesi származású, hogy a népes városok a megyékhez hasonlóan szavazati jogokkal rendelkezzenek, anélkül azonban, hogy az elnéptelenedett választókerületek vagy az urambátyám hatóságok is megkapják ezeket a jogokat.

Az értekezés utolsó része a magyar alkotmány fejlődését tárgyalja II. József uralkodásától I. Ferencéig, azaz Blackwell idejéig. József "Magyarországot osztrák tartománnyá akarta változtatni", aminek következtében nem hívta össze az országgyűlést. II. József az ötvenkét megyét tíz tartományba szorította, melyek mindegyikének élén egy-egy megbízott adminisztrátor állt. A magyarok ezért még a császár haladó intézkedéseiben is gonosz szándékot láttak. Az ország a lázadáshoz közel állt, mikor 1790-ben a halálos ágyán aláírta Revocatioját, melyben a türelmi rendelet és a jobbágyok szabad költözési jogát biztosító rendelet kivételével mindent visszavont. Pozsonyban országgyűlést tartottak, ahol kijelentették, hogy Magyarország független királyság, s csak törvényesen megkoronázott uralkodót ismer el.

Az 1806-os diéta az adminisztráció számos területén engedélyezte a latin mellett a magyar nyelv használatát. Korábban a latin volt a közigazgatás egyedüli nyelve, kivéve a II. József alatti *német* időszakot. A magyar nyelv használatában további előrelépést jelentett az 1830-as nyelvtörvény, melynek értelmében minden közhivatalt viselő embernek tudnia kell magyarul. Az 1832-1836-os diéta törvényt hozott arról, hogy a törvények nyelve a továbbiakban a magyar kell legyen. 1827-ben törvényt fogadtak el a magyar nyelv, irodalom és tudományok ápolása érdekében létrehozandó Magyar Akadémia megalapításáról, melyet adományokból állítanak fel. A példával Széchenyi István járt elől, a maga 6 000 forintos felajánlásával. Az Akadémia megalapítását a Kaszinóé követte Pesten 1832-ben, s egy a dunai gőzhajózást elősegítő társaság megalapítása – mindezek Széchenyi erőfeszítéseinek köszönhetően jöttek létre, "Magyarország leglelkesebb hazafiának óhajait beteljesítendő". Figyelemre méltó alkotmányos változást az 1792-es, 1796-os és 1802-es országgyűlések nem hoztak, s 1813 és 1825 között Ferenc császár a diéta összehívása nélkül uralkodott. Amikor végül 1825 szeptemberében összehívták az országgyűlést, "Magyarország alkotmányos történetében új fejezet kezdődött."² Az 1830-as

1. *Ibid.*, 830. old.

2. ACTS, 845. old.

diétát Ferdinánd főherceg megkoronázására hívták össze, mely azt jelentette, hogy Ferenc császár és király eleget tesz az alkotmányban előírt kötelezettségének. Eredményeiről Blackwell már a magyar nyelv terén elért fejlődés kapcsán beszámolt.¹ Ha az 1830. évben megtartott országgyűlést rövidnek tarthatjuk, az 1832-es volt a leghosszabb a feljegyzettek közül, mivel 1832. december 16-ától 1836. május 2-áig tartott. Az 1790-es országgyűlésen kilenc állandó bizottságot állítottak fel, majd az 1825-ös diétán újabbakat, s az 1832-es országgyűlésnek egyik legfontosabb feladata az volt, hogy a bizottságok jelentéseit megvizsgálja, különösen azokat, melyek a feudális kötöttségeket, az igazságszolgáltatást és az adórendszer visszaéléseit tárgyalták. A királyi leirat a diétát a parasztok életkörülményeinek javítására szólította fel. Az alsótábla kész volt beleegyezni abba, hogy a parasztok eladhassák földjeiket, de a mágnások ellenezték.

Két, az országgyűlés által elfogadott javaslatnak rendkívüli jelentősége volt. Az egyik a király elé vitt kérés volt, hogy az országgyűléseket ne Pozsonyban, hanem Pesten tartsák. A másik törvénycikk formájában engedélyezte egy a Buda és Pest közt megépítendő híd felépítését finanszírozó részvénytársaság létrehozását, s felhatalmazta egyben arra is, hogy minden áthaladó személytől hídvámot szedjen. Ez, mint ahogy Blackwell kommentálta "nyíltan támadja a nemesség előjogait, és ... a jövőre nézve kiváló precedensül szolgál."²

Blackwell legelőrelátóbb megfigyeléseit az összegzésre tartogatta. Figyelmeztetett rá, hogy a magyar liberális ellenzéknek tulajdonítani minden reformot, s a kormánypártnak minden reformellenes törekvést, a helyzet

1. *Ibid.*, Mivel Blackwell itt nem tért ki a részletekre, érdemes Horváth Mihály véleményét felidézni. A magyar történész, jellemzően, az 1825-1827-es országgyűlés törvényeiről azt állította, hogy "az az alkotmányt állította vissza". (*op. cit.*, 1. köt. 134. old.) Abból a feltételezésből indult ki, hogy "Magyarország ősi alkotmánya" már tartalmazta mindazokat a szabadságjogokat, melyeket 1825-1827 folyamán "visszanyertek". (Ez hasonló az angol parlament tagjainak a véleményéhez, I. Károly uralkodásának a végén.) Mindenesetre az 1825-ös országgyűlésen megjelent az ellenzék, megerősítették a régi törvényt, hogy az országgyűléseket háromévenként tartják, hogy a megyéknek joguk van egymással szabadon levelezni, és bizottságot állítottak fel a közigazgatási rendszer megreformálására. Az 1825-ös harmadik törvénycikk megerősíti az 1790-1791-es országgyűlés legfontosabb törvényeit, a 10., 12. és 19. törvénycikkeket. Ezt Horváth Mihály így foglalja össze: "Magyarország kapcsolt részeivel szabad ország, s kormányzatának alakzatára nézve (oda értve minden kormányzékéit) független, azaz, semmi más országtól avagy néptől nem függő, hanem tulajdon megállással és alkotmánnyal bíró, s annál fogva törvényesen megkoronázott királya által saját törvényei és szokásai szerint nem pedig más tartományok módjára kormányozandó; hogy a törvényhozás hatalma Magyarországon csak törvényes országgyűlésen, de azon kívül egyáltalában nem gyakorolható, minél fogva az országot pátensek, udvari rendeletek által tilos kormányozni." (Horváth M., *op. cit.*, 1. köt. 183. old.)

félreértése volna. A gazdasági előrelépést segítő reformot az osztrák kormány is támogatta; a hazafiak (a kifejezést Blackwell átvette és a liberális szó szinonimájaként használta) pedig a függetlenség eléréséhez vezető reformokat sürgették. Ezért ragaszkodtak a magyar nyelv kérdésének megtárgyalásához s fejlődésének elősegítéséhez, a magyar korona hajdani területeinek Magyarországhoz csatolásához, a sajtószabadsághoz, és az országgyűlési jegyzőkönyvek anyagának publikálásához. Azért, hogy e programpontok megvalósítását megakadályozzák vagy késleltessék, a bécsi kabinet kénytelen volt az igazságszolgáltatás fejlesztését, a jobbágyfelszabadítást, a közteherviselés programját napirendre tűzni. "És míg ezen tervek némelyike alássa a nemesek kiváltságos helyzetét, az ellenzékét gyakran irányítja inkább önös érdeke, mint patriotizmusa".¹

Blackwell végső következtetései egybevágóak a pamfletjének, az *A few remarks to our foreign policy*-nak politikai megoldást ajánló javaslataival. Valószínűnek látszik, hogy a magyarok válnak egy dunai birodalom középpontjává; a Habsburg ház tagjainak okosan kell cselekedniük, hogy a monarchia uralkodói posztját megtarthassák. Lehetséges, hogy a magyarok az osztrák császárok helyett igazi magyar királyokat választanak maguknak. Így végződik az értekezés, melynek kétharmad részét Blackwell a magyar történelemnek és kormányzásnak szentelte, s csak egyharmad részét az országgyűlési törvényeknek.

A kormányától megbízást váró Blackwell az 1830-as években ilyen állást ugyan nem szerzett magának, de helyette talált mást – az elkötelezettséget.

1. ACTS, 846. old.1.

II. ELSŐ KÜLDETÉS¹

(a) Nem hivatalos misszió: irodalom

Az 1840-es években Joseph Andrew Blackwell életének és tevékenységének középpontjában Magyarország állt. A kormány nyújtotta állás, melyre annyira vágyott a harmincas évek végén, még váratott magára. Ennek következtében még mindig ugyanazzal a nehézséggel kellett megküzdenie: *tolla segítségével* kellett megkeresnie a megélhetésre valót. Mint bárki másnak, aki írással próbálkozott, s témája Magyarország volt – akár magyar volt az illető, mint Vörösmarty² vagy Petőfi,³ akár német,⁴ vagy szláv –, Blackwellnek is Budapestre kellett jönni.

Pest-Buda, melyre a kortársak, mint a "magyarok városára" tekintettek, a reformkori fejlődés első, és építészetileg leglátványosabb korszakát élte. "Az ipar, a kereskedelem és közlekedés felgyorsuló fejlődése, melyet a népesség gyors növekedése követett, az ikervárosok fontosságát nyilvánvalóvá tette"⁵, mind a kulturális, mind a gazdasági szférában. Buda, mely hajdanán királyok székhelye volt, újra fontos kormányhivataloknak adott otthont – bár, mint Blackwell az *Atheneum* számára írt cikkeiben megjegyezte olvasóinak, ezek a hivatalok nádori irányítás alatt álltak –, Pest pedig olyan új kulturális intézmények szálláshelye lett mint a Nemzeti Múzeum és Könyvtár, színházak, nyomdák és a Magyar Tudományos Akadémia.

Ha át akart kelni a pontonhídon, vagy gőzösre szállt Bécs felé, Blackwellnek látnia kellett a budai part furcsa és ódon házacskáit, s a pesti oldal épülő palotáit, például a Lloyd vagy a Nako palotát. Mivel ismerték őt, biztosan vendégül látták az Esterházy és Károlyi palotában a város központjában, s látnia kellett a Nemzeti Múzeum épületét (1837-1847)⁶, ami a Széchényi Ferenc

1. V. ö. Kabdebó, T. 'Joseph Blackwell's first Hungarian Mission. New Hungarian Quarterly XXXVIII, 105, 1987, 151-164. old.

2. Vörösmarty Mihály (1800-1855) az Akadémia által meghirdetett költői verseny megnyerését követően, 1827-ben telepedett le Pesten.

3. Petőfi Sándor (1822-1849) 1844-ben telepedett le Pesten.

4. Kertbeny Károly (1822-1882) Pesten tanult, mielőtt Bécsbe ment volna.

5. Pest-Buda anno 1838 (K. Vasquez litográfiával), szerk. Rózsa Gy., Budapest, 1972.

6. *Ibid.*, 12. kép.

adományozta Nemzeti Könyvtárnak is otthont adott, s itt Széchenyi István apjáról van szó, aki Blackwell egyik leggyakoribb házigazdája volt.¹ Mint az építészet jó ismerője, kétségtelenül meglátogatta az 1470-ben Budán épült Mátyás templomot, Buda és Pest plébánia-templomait, s toleráns vallási nézeteket valló ember lévén talán még a pesti lutheránus templomot is. Annak közvetlen közelében állt az Invalidusok háza, a pesti vármegyeháza, a Tanácsterem és a megyei börtön. Felkereste-e, hogy így merítsen ihletet egyik-másik nyomorult lakójának életéből?

1840-ben, amikorra Blackwell már meglehetősen jól ismerte a magyarországi intézményeket, s a magyar kulturális és politikai élet számos kiválóságát barátjának mondhatta, rátalált egy témára, melyben a való életből vett realizmust, s a véres legendával és nyilvánvaló igazságokkal átítatott romantikát ötvözte egy gótikus színdarabban. Széchenyi István ezt írta naplójába 1842. január 10-én: "Bleibe zu Hause. Lese. Varosnay von Blackwell gelesen. Belezny's Geschichte."² Ahhoz, hogy a *Rudolf of Varosnay*-t³ megírhasa, Blackwellnek ismernie kellett Julia Pardoe *City of the Magyar* című könyvét, melynek második kötetében a szerző elmeséli a Belezny család⁴ történetét és legendáját, valamint látogatását a pesti megyei börtönben, ahol találkozott Belezny Ferencel.

"Ha a pusztá bebörtönzéssel meg lehet javítani embereket, akkor azt itt, a pesti börtönben teszik... a négyszögletes belsőudvar, minden oldalról galériával körülvéve... onnét nyílnak a hivatalnokok lakásai... azok alatt vannak a börtöncellák."⁵ A leghíresebb börtönlakó Miss Pardoe látogatása idején Belezny Ferenc gróf volt. "Körülbelül harmincnyolc éves lehet, közepes termetű, de erős testalkatú; profilja pont olyan, mint amilyeneket régi érméken láthatunk."⁶

A Rudolf of Varosnay öt felvonásos tragédia. Nem tudjuk, hogy akár angol

1. 1842 és 1845 között Széchenyi István legalább tizenötször fogadta Blackwell-t. (Vö.: *Széchenyi István naplói*, Budapest, 1937-1939, 6 kötetben.)

2. *Ibid.*, 6. köt. 537. old.

3. J. A. Blackwell, *Rudolf of Varosnay: a tragedy*, London, 1841. A címlapon I. A. Blackwellként szerepel a neve; a könyvet "C & H Senior, 49 Pall Mall", a kor egyik kereskedelmi könyvkiadója adta ki.

4. Pardoe, *The City*, 2. köt. 91-133. old.

5. *Ibid.*, 2. köt. 79. old.

6. *Ibid.*, 2. köt. 130. old.

nyelven, akár magyar fordításban valaha is előadták-e.¹ Azt sem tudjuk, hogy ezt a ma már ritkaságnak számító könyvet² 1841. október 18-iki megjelenése után (ezt a dátumot Blackwell rövid előszavából ismerjük) sokan megvásárolták-e Londonban. A tragédia nagyjából a történelmi tényeken alapszik.

Sigismund gróf, Lord of Varosnay tipikus zsarnok magyar mágnás. Fia, Rudolf idealista fiatalember, aki a *hűségért, reményért és szabadságért* lelkesedik, s kész rá, hogy alattvalóival is eszerint bánjon. Ebben sok, bár tehetetlen segítőtársa és barátja akad: Frederich Modor³ gróf, az újító reformer mágnás, Márfy főerdész, Márfy lánya és Rudolf szerelme, Matilda, s más szolgák és polgárok. A cselekmény előrehaladtával fény derül Sigismund sötét múltjára. Egyszer, egy vadkacsa vadászat alkalmával megölt egy engedetlen jobbágyot, később erőszakot követett el egy cigánylánynon, akit azután megölt, s akinek az anyja bosszút esküdött, végül pedig a sok szörnyűségtől felesége lélekben megtört, s behalt fájdalmába. Következő ármánykodása az lett volna, hogy erőszakkal megszökteti az erdész lányát – akiről a második felvonásban megtudja, hogy Rudolf szerelme, s a lány is szereti. Amikor az erdész ellenáll Sigismundnak, tisztartójával lelöveti. Mikor zsákmányáért jön, szembe találja magát a fiával. Rudolf,⁴ szerelmét védve, megöli az apját.⁵ A cigányasszony átka – akinek szörnyű nevetését hallhatjuk – beteljesedett; Varosnay földesúr halott, s örökösét halálra ítélték. Matilda és Rudolf utolsó könnyfacsaró találkozása után a börtönben, a hóhér bárdja elvágja a történet fonálát.

Stendhal, a civitavecchiai francia konzul, kétségtelenül jobban boldogult saját Mathilde-jének megformálásával a *Le Rouge et le Noire*-ban, s Vörösmarty Mihály is összehasonlíthatatlanul jobb elbeszélő költeményeket írt a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában, mégis, a *Rudolf of Varosnay*, mint egy teljesen magyar témájú mű angol szerző tollából, meglehetősen figyelemreméltó. Nehéz lenne nem észrevenni a kapcsolatot Miss Pardoe beszámolója és Blackwell Belezny – Varosnay interpretációja között. Az igazi Belezny

1. *Rudolf of Varosnay*, tragédia 5 felvonásban, kiadja Varannai A., írta I. A. Blackwell, fordította Varannai Aurél, Budapest, 1977.

2. Fraknói V., "Egy magyar könyvgyűjtő New York-ban", *Magyar Könyvszemle*, 1912. 213. old.

3. Valószínűleg Széchenyi Istvánról mintázta, bár kissé idealizált formában.

4. Míg Rudolf *külsőjének* leírásánál a minta a pesti börtönben raboskodó Belezny Ferenc volt, Rudolf belső tulajdonságait egy reformkori magyar mágnásról is mintázhatta akár, s ezek a jellemvonások Wesselényi Miklósei is lehetnének.

5. Bár Belezny Sámuel történelmi atakjáról mintázta, Sigismund gróf nagyon erőteljesen megjelenített szereplője a darabnak. Blackwell Sigismund figurája a feudális, konzervatív magyar földesúr mintaképe, közülük számosat ismert Blackwell bizonyára személyesen is.

Ferencet testvérgyilkosság kísérletével vádolták, aki tettének megkísérlésekor Károly nevű testvérének megölte az egyik, beavatkozni próbáló barátját. Legidősebb bátyját 1819-ben apagyilkosság miatt kivégezték. Apja, az idősebbik Sámuel engedetlenségért meg akarta vesszőztetni. A kacsavadászaton történt balesetet is az apának tulajdonították, aki egyébként szegény lányt vett feleségül, kulcsárának a lányát.

Blackwell trégédiájának első felvonásában van egy sokat ígérő szembeállítás a *jobbágynyúzó* (serf-tormentor) és a *könyörületes* (good-hearted) reformer között, akikben könnyű felismerni a magyar nemes életszerű irodalmi figuráját. Sajnos a cselekmény fordulatai kimerítették Blackwell tehetségét: a későbbiekben a szereplők saját végzetükbe rohannak, a nőkből és szolgálkból álló kórus pedig siránkozik fölöttük.

A angol blank verse-ben, azaz rímtelen ötös jambusban megírt tragédia "magyarsága" sok motívumnál nyilvánvaló. A nyelvezet: "dog's bark does not reach up to heaven" (kutyaugatás nem ér fel az égig, II. felvonás, 1. jelenet); a fogalmak: "szabadság", "törvény előtti egyenlőség"¹; a folklór: a cigányasszony átka, a holttest, melyet visz a víz. Természetesen a színpadkép a legmagyarosabb. A II. felvonás 3. jelenete a végtelen magyar pusztán játszódik. A horizonton a Duna kanyarog. A többi jelenet legnagyobb része Varosnay kastélyában játszódik (egyébként az öt felvonásból három cselekménye játszódik egy nap alatt, így a tragédia majdnem az arisztotelészi mérték szerint íródott), de az egyik Buda utcáin /V./1./, az utolsó pedig a pesti rakparton. /V./3./ A szerzői utasítások szerint látni lehet a folyó túloldalán Budát, a hajókból álló hidat, s a rajta közlekedő parasztokat, polgárokat, stb. A távolban valakiért harangoznak.

Varannai Aurél, a trégédia magyar fordítója, Blackwell Rudolf of Varosnay-ját angol nyelven írt magyar színdarabnak nevezte. "Ez az egyetlen *idegen-írta színpadi mű* amely témájában, szellemében, a szerepek ábrázolásában, történelmi, társadalmi, gazdasági háttérével és környezetrajzában realitásával ízig-vérig hitelesen magyar."²

1. Petőfi Sándor írta 1847-ben: "Ha majd a bőség kosarából / Mindenki egyaránt vehet, / Ha majd a jognak asztalánál / Mind egyaránt foglal helyet, ... Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk, / Mert itt van már a Kánaán!" / A XIX. század költői," *Petőfi S. Összes költeményei*, Budapest, 1891, 2. kötet, 15. old. / 1841-ben Blackwell Rudolfja így szólt a II. felvonásban: "boldog lesz a szolga, ha évszázados láncai lehullanak, s a törvény előtt az egyenlőség köteléke egyesíti urat és parasztot."

2. Varannai, *op. cit.*, 163. old. (Jegyzetek). Az angol színpadon számos magyar karaktert eljátszottak, s olyan darabok is voltak, melyekben a magyar téma domináns volt. Ezek közül egyik sem volt azonban hiteles, még Blackwell egyik kortársának E. T. Hooknak *Tekeli of the siege of*

(b) Nem hivatalos küldetés: az ügynökség és a vasút

Ennél a résznél szükségesnek látszik, hogy nézőpontot változtassunk. Eddig Joseph Andrew Blackwell életét és tevékenységét kísértük figyelemmel, most azonban meg kell vizsgálnunk a politikai erőviszonyokat, fel kell vázolnunk Magyarország gazdasági helyzetét és végül meg kell vizsgálnunk, hogyan próbált meg Blackwell haszonra szert tenni a mérsékelt gazdasági fellendülésből. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy amikor 1843-ban megbízást kapott a kormánytól (ld.: II. c.), az csak átmeneti jellegű volt; így magánvállalkozásaival próbált pénzhez jutni, az 1840-es évek folyamán végig.

A Habsburg monarchia centripetális erői arra a felismerésre készítették a két vezetőt, Kübecket és Pillersdorfot, hogy ha a monarchiának gazdaságilag függetlenné kell válnia Németországtól, akkor saját magának kell gazdasági egységgé válnia. Ebben az esetben Ausztria állná a versenyt a magyar árukkal és így a két ország közti belső vámrendszer eltörlése – melyre oly sok magyar országgyűlés hiába vágyott – kívánatosná válna. Ennek azonban szükségszerű feltétele volna a magyar nemesség adómentességének megszüntetése, és az Ausztriában érvényben lévő közvetett adózás bevezetése Magyarországon, mely olyan árucikkekre is vonatkozna, mint például a dohány, ami addig Szent István földjén adómentességet élvezett. Néhány állami monopóliumot leszámítva a nemesség minden adófizetés alól mentességet élvezett. A többségük elvetette volna a változást. Fizettek adót, ha kellett, de ragaszkodtak az adómentesség elvéhez.

Amint Blackwell beszámolóiból láthatjuk, melyeket az 1843-1844-es országgyűlésekről írt, a nemesség Széchenyi sürgetésére és Kossuth noszogatására kezdte elfogadni a *nemesség megadóztatásának gondolatát*, de csak azért mert úgy ítélték meg, hogy az exportból származó előnyük nagyobb lesz, mint az adózásból származó hátrány, s talán azért is, mert megérezték a forradalom közelségét. Az adózás megnyitja a szabad piac felé vezető utat, ahol az árak magasabbak, mint amit Ausztria vagy a birodalom tagállamai fizetnek. A rendszert, hogy *csak a közemberek fizetnek adót* gyakran kifogásolták, de 1848 előtt sohasem szüntették meg a magyar diétákon. Az adózás alól minden rendű és rangú nemes mentességet élvezett a történelmi (és a későbbiek folyamán teljesen figyelmen kívül hagyott) hagyománynak megfelelően, miszerint a nemesség akkor tartoznak engedelmességgel uralkodójuknak, ha az hadba

Montgatz (A montgatzai ostrom Tekelije) című darabja sem. (Vö.: Varannai A., *Angliai visszhang*, Budapest, 1974, 119-129. old.) Blackwell lehet, hogy túl hosszú időt töltött külföldön ahhoz, hogy a darab bemutatásához szükséges londoni irodalmi kapcsolatait igénybe vehesse.

szólítja őket. "Életükkel és vérükkel fizetnek", ez volt az idejétmúlt vélelem, melyhez a többi, előjogokkal rendelkező csoport is ragaszkodott: a szabad királyi városok polgárai, a szabad mezővárosok, stb. Az adózás alóli mentesség olyan elv volt, amely alól a gyakorlatban igen sok volt a kivétel. A megyei nemességtől nemritkán szedtek vármegyei segílyt, újra meg újra fizették a háborús hadiadót (annyiszor, ahányszor a háborút viselő király kérte), s végül a különféle ipari, helyi, nemzeti vállalkozásokra is fizettek megszavazott "subsidiomot" vagy segílyt. Habár sem a helyi (megyei), sem az országos (nemzeti) adót nem akarták megfizetni, a megyei adó ellen hangosabban tiltakoztak. Kossuth Lajos az 1843-1844-es magyar országgyűlés vezető liberális politikusa meggyőződéses "protektionista", s a nemesi adómentesség megszüntetésének szószólója volt.

Más magyar liberálishoz hasonlóan ő is elolvasta Friedrich List munkáit, különösen nagy figyelemmel *Das nationale System der politische Oekonomie* című könyvét.¹ List a védővámok embere volt, aki az egyoldalú szabadkereskedelmet szorgalmazta Poroszországban, Szászországban, Hollandiában és Ausztriában, mely országok termékei – legalábbis szerinte – eljuthatnának a francia, angol, dán piacra vagy Svájcba, anélkül, hogy egyenlő mennyiségű árut kellene importálniuk. A *National System*ben síkra szállt az összes belső vám eltörléséért, és támogatta a behozatali vámokat, de csak a külföldi országokkal szemben hozott ellenrendszabályként. A szabadkereskedelem elveit helyeselte, de úgy gondolta, hogy egyrészt a nemzeti versengés nem teszi lehetővé, másrészt bizonyos országok, mint például Németország, nem találják magukra nézve kedvező megoldásnak eme elvek alkalmazását. Számára a nemzet volt az organikus egység², s nemzeti rendszerében, ellentétben az iparral, a mezőgazdaságnak kellett a szabad kereskedelem előnyeit élveznie. "Ha angol lennék, akkor a szabadkereskedelem hívének kellene lennem", mondta egyszer List.³

List és a *listiánusok* szemében Magyarország iparosítása csökkentené a mezőgazdasági termékek színvonalának, ami nagyon alacsony volt, és az ipari termékek árainak, melyek viszont nagyon magasak voltak, egyenletlenségét. Ebből következően a diéta azt kérte a királytól, hogy ismerje el Magyarország

1. Stuttgart, 1840. (Angolul: *The National System of Political Economy*) A politikai gazdaság nemzeti rendszere. Másik nagyhatású munkája: *Der internationale Handel, die Handelspolitik und der deutsche Zollverein*. Stuttgart, 1844.

2. M. E. Hirst, *The Life of List*, New York, 1956, 111-113. old.

3. *Ibid.*, 134. old.

jogát arra, hogy saját maga határozhassa meg vámtarifáit. Amikor erre a királytól kétértelmű választ kaptak, a reformerek egy csoportja, Kossuth inspirációjára felállította az "Országos Iparvédegyelet", azzal a szándékkal, hogy ha a nemzeti védővámokat nem lehet védővámval védeni, akkor azt az állampolgárok otthonaiban kell létrehozni. *Vásárolj magyar árut*, ez volt a hazafias jelszó, és valóban nem illett olyan külföldi árucikket venni, amelynek magyar gyártmányú párjához hozzá lehetett jutni.

A "Védegyelet" nemzeti sőt talán tartományi válasz volt, nem csak a tarifa kérdésére, hanem a vámunió kérdésére is, mely List nyomán előtérbe került. A Habsburg birodalom, mint olyan – vagy a dunai államok – nem tudták ellensúlyozni a porosz-német vámuniót, bár egy bizottság¹ javasolta, hogy állítsanak föl egy dunai vámuniót 1829-ben, s a javaslatot az 1832-1836-os diéta is támogatta. A király elvetette a felterjesztést.

Britannia is megsínylette a porosz vámtörvényeket, s kereskedelmét akadályozták a magas francia, osztrák és orosz védővámok. A gyakorlatias brit válasz az volt, hogy átalakították hajózási és vám szabályzataikat, bejelentették a kereskedelmi kölcsönösség elvét, és egy sor kereskedelmi egyezményt kötöttek: Poroszországgal 1825-ben, Ausztriával 1829-ben és – a közvetítő szerepét játszva – Ausztria, Bajorország és Württemberg között is kereskedelmi egyezményt hoztak létre.

Minthogy a *National system* megjósolta, hogy a porosz-német vámunió Anglia kereskedelmi érdekeit *veszélyeztetve*² kiterjed majd Dániára, Belgiumra és Hollandiára is, Britannia úgy járhatott el a legjobban, hogy mozgékonyá tette saját magát, megszabadult gabonatorvényeitől és német-angol kereskedelmi szerződést kötött.³ Az egyezményt 1841, március 2-án írták alá.

Blackwell tisztában volt a nemzetközi helyzettel és felismerte, hogy a reformra éhező Magyarország az új kereskedelmi-vállalkozói lehetőségek előtt nyitva fog állni. Tanuja volt Széchenyi dunai hídja fölépítésének,⁴ és ismerte a munkálatok angol szakértőit. Mint ahogy az előző fejezetben már láttuk (I. d.), az 1832-1836-os diéta számos ülésén részt is vett és beszámolt az ideiglenes

1. Relatio sub-deputationis commercialis in objecto ineundi commercialis tractus Hungarum inter et reliquis hereditariis suae majestatis Sacratissimae ditiones. Pest, 1829, (Horváth J., "Blackwell János angol-magyar kereskedelmi akciója, etc.", *Közgazdasági Szemle*, 49. köt. 1925, 617. old.).

2. Horváth J., *op. cit.*, 620. old.

3. *English Historical Review*, XXV, 1910, 496. old.

4. Széchenyi, *Naplói*, 6. köt. 83, 277. old. Blackwell a híd tervezőjének, Tierney Clarknak (1783-1852), az építőmérnöknek társaságában is meglátogatta Széchenyit.

érvényű törvényről, mely magántársaságok alapítására adott engedélyt utak építéséhez, s mely törvény előre jelezte az adriai magyar kikötőhöz vezető utak megépítését. Az 1840-es évek elején tanuja volt az Országos Iparvédegylet születésének, s jól ismerte a "*Magyar Kereskedelmi Társaság*"¹ szervezőit, mely sok szempontból hasonlított a *Védegyelethez*. A Kereskedelmi Társaság létrehozásának ötletéről a nyilvánosság először Kossuth radikális liberális tulzón hazafias lapjának, a *Pesti Hírlapnak* 1843. szeptember 1-jei és 4-iki számában olvashatott. Az ötlet Szabó Páltól egy dél-magyarországi kereskedőtől származott, aki három programpontot hirdetett meg:

- 1/ A Dunától az adriai Fiuméig vezető vasút megépítése;
- 2/ Fiume újraépítése és átszervezése, hogy nagyarányú nemzetközi kereskedelem befogadására is alkalmas legyen;
- 3/ Egy nemzeti kereskedelmi társaság megalapítása.²

Kossuth azonnal magáévá tette az ötletet és újságjában kampányt kezdett mind a kereskedelmi társaság létrehozásáért, mind a Duna alsó szakaszát Fiumével összekötő vasút megépítéséért. *Tengerre magyarok!* – a híres kossuthi jelszó visszahangzott az egész országban. Kossuth megbízta Szabó Pált, hogy részletesen dolgozza ki a javasolt Kereskedelmi Társaság alapszabályait, s ő maga sem volt rest társait felrázni az 1843-as diétán. Blackwell – amint azt a (II. c.) résznél látni fogjuk – nemcsak, hogy tudott Kossuth és Szabó terveiről, hanem Szabóval többször is beszélt róla az országgyűlési ülések szüneteiben. Blackwell – miután magánzóból félhivatalos megfigyelővé lépett elő – a Társaság sorsáról aprólékosan beszámolt. A diéta egyik albizottsága megvizsgálta és jóváhagyta a terveket, így a Társaság 1843. december 3-án megalakult. A részvények gyorsan elkelttek, Battyány Kázmér elvállalta az elnöki posztot, Szabó Pál pedig igazgató lett.

Ebben a heves, tevékenységi lázban égő atmoszférában Blackwell két egymással összefüggő szervezet létrehozásába fogott, melyek első pillantásra az Anglia és Magyarország közti kereskedelmet kívánták előmozdítani, kétségtelen azonban, hogy Blackwell egy kis személyes hasznot is remélt belőlük.

1. A Magyar Kereskedelmi Társaságot Blackwell National Commercial Association-nek vagy Commercial Company-nak nevezte. (Az utóbbit ld.: Blackwell Gordonnak, Pressburg, 10 May 1844 PRO F. O. 7/315).

2. Széchenyi I. *Írói és hírlapi vitája Kossuth Lajossal*, Budapest, 1930, CX. old.

A Blackwell által tervbe vett szervezetek közül a "Magyar Ügynökség"¹ ötlete volt a korábbi, a másik, később eltervezett szervezet a Fiume Railway Link Limited Company (Fiumei Vasúti Összekötő korlátolt felelősségű társaság) nevet viselte. Blackwell elképzelései szerint a Hungarian Agency-t Londonban szándékozták felállítani. A pesti konzervatív Kaszinó ("a Mágnessok Klubja") tagjaihoz írt beszámolójában 1840. június 28-án Blackwell felhívta a tagok figyelmét egy ügynökségre, amelyik a magyar árukat reklámozna – elsősorban mezőgazdasági termékeket – külföldön. Blackwell itt elsősorban búzára, gabonaneműre, s kisebb mértékben haszonnövényekre gondolt. Bácska és a Bánság látta el gabonával az egész Habsburg birodalmat.² Blackwell saját magát javasolta igazgatónak és felkérte a Kaszinó tagjait, hogy csatlakozzanak a vállalkozáshoz. 1841 novemberére már birtokában volt a szerződő felek listája, és megbízták az ügyek londoni elintézésével, s az igazgatósággal. "Hamarosan ezután pedig lépéseket tettem, hogy a jelentős tőkével rendelkező kapitalistáinkat rábírjam, vegyék ki részüket a Magyarországgal folytatandó kereskedelmi kapcsolataink megalapozásában... Láttam, hogy nem jutunk előbbre."³ Kezdeti nehézségeiről Blackwell 1841. december 20-án beszámolt az aláíróknak,⁴ javaslatokkal is élt, de nem kapott választ. Az angol tőkésék – informálta az aláírókat Blackwell – a magyar termékek pontos megnevezésére, minőségére kíváncsiak, és azt szeretnék tudni, hogy mennyibe kerül az áruknak a számukra az exportálás szempontjából legkedvezőbb fekvésű kikötőbe történő szállítása. Mivel London közel van a tengerhez és közvetlen kapcsolatban állt a civilizált világ minden részével, az angol kereskedők bármelyik kikötő bármilyen árujáról könnyen juthattak információhoz. Ha a fiumei kikötőben valamilyen áru várt szállításra, az angol kereskedő könnyen

1. "A Messieurs les Souscripteurs a l'Agence Hongroise" (A szerződést tartalmazó levél az aláíróknak), London, University Street 9, 1842. július 25. Nyomatásban fennmaradt: Horváth J., "Blackwell János etc." Az eredeti példányt melyről azt állították, hogy az Országos Széchényi Könyvtárban van, nem sikerült megtalálni.

2. Paget, *op., cit.*, 2. köt. 525-547. old.; Pardoe, *op., cit.*, 3. köt. 240-247. old. Egy közelmúltban készült tanulmány összefoglalja Magyarország külkereskedelmi tevékenységét 1790-1840 között. A felsorolt árucikkek listáján (mindet az Osztrák birodalmon belül adták el) a következő áruk állnak az élen: élőállatok, búza, fűszerfélék, dohány, szesz, gyapjú, viasz és bőr. (Mérei G., "Magyarország külkereskedelme", *Századok*, 115. köt., 1981, 4847. old.)

3. "A Messieurs etc." 622. old.

4. Blackwell 50 aláíróról beszélt, de nem említette őket név szerint. Lehetséges, hogy nem csak a mágnessokot próbálta megnyerni. A Blackwell hagyatékban fennmaradt egy Tasner Antal, Széchényi titkára, által írt ajánlólevél Pázmándy Déneshez (1781-1854), Komárom megye küldöttéhez. "Blackwell egy a magyar termelők és angol tőkésék közt kötendő szerződés létrehozásán fáradozik." (Tasner Pázmándynak, Pest, 1843. június 23., MM.)

megtudhatta, hogy mikor köt jobb üzletet, ha elviszi, vagy ha valamelyik bécsi kereskedőházzal tárgyal. Ugyanazt a kereskedőt nem érdekelte volna ugyanaz az áru Pesten, ami a tengertől 350 mérföldre fekszik. "Egyszóval, az angol kereskedő általában csak az egyes országok kikötőit ismeri."¹ Blackwell ennek ellenére hitt benne – s ezzel nyugtatta meg aláíróit is –, hogy néhány angol tőkést rá lehet venni, hogy egyenesen a magyar tulajdonosoktól vásároljon, s maga szállítsa a szárazföldön is az árut. Őt olyan kikötő volt, ahonnan Magyarország árut küldhetett Angliába: Fiume, Trieste, Galac, Hamburg (a Dunán és az Elbán át) és Rotterdam (a Dunán és a Rajnán át). De csak egy kikötő volt a sajátja: Fiume. Az első teendő az volt, hogy kiszámítsák, melyik a legrövidebb út Pestről Fiuméba. Körmend felé 77, Szőlős-Györök felé 71 német mérföld volt. A dunai út Károlyvárosig a Száván és Kulpán, majd utána a Louisenstrassén, háromszor olyan hosszú időt vett igénybe. A hajózás megoldotta volna ezeket a problémákat. Egy angliai ügynök állandó kapcsolatot tartott volna egy Magyarországon felállított bizottsággal. Minden kereskedelmi és közlekedést érintő információt megosztottak volna egymással: az út- és csatornaépítés kérdését épp úgy, mint a folyami hajózását.

Blackwell a következő sorokkal zárta körlevelét: "Az ország érdekeire és boldogulására nézve káros, ha a törvényhozás pontatlan és hiányos adatokon alapszik. Így tehát bizakodva várok arra a percre, amikor az ügynökséget meg lehet szervezni ahhoz, hogy az ügyeket úgy tudja irányítani, hogy az előnyös legyen, s olyan kiváló férfiak is elismerjék, akik szerény erőfeszítéseimet drága szülőföldjük érdekében támogatják."² Aligha lehet kétséges, hogy az 1842 nyarán készült levél megírásakor a következő évi diétára gondolt.

A körlevélben Blackwell rámutatott annak szükségességére, hogy Pest és Fiume között megfelelő vasúti hálózat legyen, s következő magánakciója arra irányult, hogy megalapítsa a vasutat, vagy legalább annak egy feltétlenül szükséges részét. 1842-től 1846 januárjáig kapcsolatban állt Széchenyivel, akinek óriási talentumát és befolyását meg akarta nyerni a vasút-tervnek. Ha Széchenyi ezekben az években írt naplóját olvassuk, az az érzésünk, hogy a kiváló gróf – bár a vasútépítés pártján állt –, a három meglévő terv egyikét sem részesítette előnyben. A bécsi pénzügyi körök – valószínűleg a bankár Sina György báró támogatásával – az európai vasúti hálózat kiterjesztéseként akarták megépíteni a fiumei vonalat, úgy, hogy egy Bécset Triesttel összekötő vasút épüljön. Kossuth

1. "A Messieurs, etc." 623. old.

2. *Ibid.*, 624. old.

és a protekcionisták közvetlen Pest-Fiume vonalat akartak, Blackwell pedig – amint azt elég határozott formában kifejtette a körlevélben – olyan vasútfejlesztést, mely egyrészt összekötné a Bécs-Triest vonalat Pesttel, másrészt Fiumével.¹ Blackwell tervei szerint a magyar vonal vagy Steinbrucknál találkozott volna az osztrákokkal, vagy a Száva és a San összefolyásánál.

Blackwell igen hasznos barátságot kötött 1843-ban Horhy Mihállyal, Fiume delegátusával. Ahhoz, hogy építési engedélyt kapjon (a vasúthoz) és a diéta változásokat érjen el a törvényhozásban, minden barátira szüksége volt, akit csak megszerezni tudott. "Amire szükség van, az az adózás. Ha van adózás, akkor lehet kölcsönt felvenni; a kölcsönből utakat lehet építeni; az utakon az árut Fiuméba lehet szállítani; Fiume segítségével Angliával közvetlen kereskedelmi kapcsolatot lehet létesíteni és e kereskedelem által az angol tőkét, ipart és vállalkozást az országba lehet hozni, elősegítve ezzel jólétét és virágzását... Ha a magyar nyersanyagokat fontonként negyed pennyvel olcsóbban lehet Fiuméba, Triestbe, vagy bármelyik másik elérhető kikötőbe szállítani, mint az orosz nyersanyagokét egy fekete-tengeri vagy balti-tengeri kikötőbe, akkor a piacot Angliában ez fogja uralni. Jól tenné, ha ezt a kollégáinak az elméjébe vésné, különösen néhány ultraliberális barátjába."² Horhy ultraliberális barátai közt voltak a Magyar Kereskedelmi Társaság tagjai, de baráti köréhez tartozott Teleki László, Szemere Bertalan,³ Beöthy Ödön is, s még mások. A veszély Blackwell szerint az volt, hogy az ultrák belebonyolódnak a horvát nyelv kérdésébe, ahelyett, hogy törvényhozás életbevágóan fontos pontjaival foglalkoznának.

Ez az életbevágóan fontos kérdés 1844. október 12-én került napirendre. A Gazdasági Bizottság jelentését vitára bocsátották az alsótábla országos ülésén. Jelentős többséggel elfogadták, hogy 1 800 000 L-ra 5%-os nettó profitot fizetnek egy a vasutat megépítő részvénytársaságnak.⁴

Tíz nappal később, hosszú és érdekes vita után a felsőtábla elfogadta a törvényjavaslatot. Gróf Szécsen Antal és Apponyi György mindent megtettek

1. Széchenyi, *Irói ... viúja*, CIV. old. (A magyarok cselekedeteiből és ellencselekedeteiből, intrikákból és ellenintrikákból – amint az ebben a könyvben feltárul – nehéz rájönni, hogy ki mit akart.)

2. Blackwell Horhynak, Pozsony, 1843. december 27. LETTERS, 1617. lap. (Horhy M. életéről ld.: SZINNYEI, IV. köt. 10611182. old.)

3. Szemere Bertalan (1812–1869) Borsod megyei küldött. Az ellenzék egyik vezető személyisége az 1840-es években, 1849-ben miniszterelnök. Blackwell bizalmas barátja a szabadságharc előtt és azt követően is. (SZINNYEI, XIII. köt. 671. old.)

4. Blackwell Gordonnak, Pozsony, 1844. október 22. H. M. II.

annak érdekében, hogy bebizonyítsák, hogy a Sziszek – Károlyváros vasútvonal minden szempontból megfelelő. Fiume kormányzója rámutatott, hogy a külföldi piacok megnyílnak Magyarország termékei előtt, ha a Dunát és az Adriai-tengert összekapcsolja valamilyen vasút. A kérdés, melyet felvetett már csak az volt, hogy hol kezdődjön ez a vasútvonal: Vukovárnál, vagy Szalántánál; s hogy hol legyen a végállomása: Fiumében vagy Triestben?¹ Akárhol induljon és akárhova is érkezzon, a vállalkozás gyakorlati oldalának előfeltétele az építési engedély megszerzése volt.

Ahhoz, hogy a liberális és konzervatív mágnások segítségével megszerezzék az építési engedélyt, Blackwellnek előbb egy aláírásukkal és pecsétjükkel szentesített kötelezvényvel kellett őket összefogásra bírni, mely egy korlátolt felelősségű társaság felállításáról szólt. Blackwell két részben elkészítette az iratot és 1845ben körözni kezdte. Az ERKLÄRUNG A a fent említett vasútvonalat írta le részletesen, az ERKLÄRUNG B-ben² az aláírók a következő ígéretet tették:

- 1/ Nyolcvan évre szóló építési engedélyt szereznek.
- 2/ Lehetőséget kapnak arra, hogy a tervezett vasútvonal mentén felvásárolhassák a földeket.
- 3/ Mentességet szereznek a helyi és nemzeti adózás alól.
- 4/ Engedélyt szereznek, hogy az országba minden szerszámot, a síneket és gépeket vámmentesen behozhassák – bár a Korlátolt Felelősségű Társaság csak azt importálná, ami külföldön olcsóbb.
- 5/ Megállapítják a Korlátolt Felelősségű Társaság menetdíját és teheráru fuvardíját.
- 6/ Előzetes engedélyt szereznek a vasútvonal megépítésére. Azt követően a munkálatokról, a költségvetés alakulásáról és a végeredményről be kell számolniuk a Hatóságoknak³, s a költségvetésre alapozott végső engedélye lenne a jogerős.
- 7/ A költségvetési összeg 5%-át letétbe kell helyezni, s ez a summa visszafizetendő.

1. Blackwell Gordonnak, Pozsony, 1844. október 24. H. M. II.

2. Blackwell Sir Gordonnak írt levelében egy másik, szintén elveszett dokumentum nyomára bukkantunk: "A levelek közt, melyeket múlt hónapban Gratz felé jövet Sir Alexander Mulletnél hagytam, volt egy jelentés a fiumei vasútról és számos német nyelvű nyomtatott jegyzék is." (Blackwell Gordonnak, 1844. október 22., H. M. II.)

3. A "Hatóságok" a diétának felelős Vasúti Igazgatóság lett volna, mely a Helytartótanácson át a Bécsben székelő osztrák kormánynak is felelősséggel tartozott volna.

8/ A letétbe helyezett összeg 4%-ából az aláíróknak évi részesedést kell a Társaságnak kifizetnie.¹

9/ A Társaságnak jogában álljon a részvények egy részét – negyedrésztől harmadrészig – megtartani.

Nem tudjuk, hogy ennek a német nyelvű nyilatkozatnak és kötelezvénynek hány példánya járt kézről kézre a magyar mágnások körében. Kétségtelenül érdeklődést, sőt szenvedélyes visszahangot keltett, s tagadhatatlanul sok aláírás gyűlt össze. Batthyány Kázmér (Blackwell jó barátja lett később az emigrációban) 1845 decemberében állítólag "dührohamot kapott tőle"²; természetesen ultraliberalis volt, aki Kossuthot és a közvetlen útvonal tervét támogatta. A kancellár Apponyi György, aki maga konzervatív volt, "nagyon megütközött rajta"³, míg Blackwell barátja Zichy Emánuel, aki sok hosszú hétvégén vendégül látta Blackwellt, "a várakozások szerint Sandorfban – vidéki birtokán – készült azt aláírni."⁴ Az ERKLÄRUNG B fennmaradt példányán valóban látható gróf Zichy Emánuel⁵ aláírása, Esterházy Pál herceg, Széchenyi Lajos gróf, Károlyi György gróf, Batthyány József gróf és Széchenyi Pál gróf aláírásával együtt.

Lord Palmerstonnak⁶ írt visszaemlékező "memorandumában" Blackwell felidézte, hogyan kényszerült 1844-ben az osztrák kormány arra, hogy elismerje a magyar országgyűlés azon jogát, hogy Magyarország vámtarifáit maga szabja meg, s azokat úgy szabályozza, hogy a magyar érdekeket – Ausztria érdekeitől függetlenül – a legmegfelelőbbben képviselje. Blackwell úgy vélte, hogy ez az első lépés, mely az Angliával folytatandó közvetlen kereskedelmi összeköttetéshez vezet. Egy másik, ugyanebbe az irányba mutató dolog a Duna alsó szakaszától Fiuméig építendő vasút törvényjavaslatának elfogadása volt. Ennek a törvénynek⁷ egyik cikkelye értelmében öt százalékot biztosítottak bármely, magyar vagy külföldi társaság számára, amely társaság elég biztosítékot tud

1. M. M. ERKLÄRUNG, B. / Az ERKLÄRUNG A és B eredeti példánya Horváth Jenő szerint "a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonában volt". A háború óta egyelőre nem sikerült megtalálni.

2. Széchenyi, *Naplói*, 6. köt. 308. old.

3. *Ibid.*, 301. old.

4. *Ibid.*, 301. old.

5. Zichy-Ferraris Emánuel (1808-1877) Blackwell egyik legkedvesebb magyar barátja volt. Az 1848-1849-es szabadságharc alatt őrnagyként harcolt a magyar hadseregben.

6. Blackwell Palmerstonnak, London, 1850. július 14. H. M. VI.

7. 1844. szeptember 13. (Horváth M., *op. cit.*, 249-251. old.)

szolgáltatni a tervezett vasútvonal gyors megépítésére, s kétségtelen, hogy abban az időszakban – a vasúti láz idején – a szükséges pénzt könnyen elő lehetett volna teremteni. Sir Robert Gordon¹ tisztában volt a törvényjavaslat jelentőségével, de azzal is tisztában volt, hogy mi az ilyen, Magyarország felődését elősegíteni szándékozó törvényjavaslatok sorsa: a küldöttek megszavazzák a mágnások elvetik. "Egyik bécsi látogatásom alkalmával mondtam neki, ha *carte blanche*-t kapnék tőle, a törvényjavaslatot Metternich herceg minden befolyása ellenére is megszavazná a felsőtábla. Ő azt mondta, hogy a vasútépítésnek semmi köze a politikához², s továbbá ha nem csak a brit érdekek, hanem Ausztria szempontjából is kedvező lenne, úgy tehetnék, ahogy jónak látom, de nem vállalja a felelősséget semmi olyan cselekedetért, ami az én pozíciómban lévő ember számára igen kényes dolog volna és Őt 'kellemetlen helyzetbe hozná Metternich előtt'. Ennek ellenére, miután megkaptam hallgatólagos beleegyezését³ igenis beleavatkoztam, s azt hiszem, hogy Metternich hercegnek mind a mai napig a leghalványabb fogalma sincs arról, hogy milyen eszközökhöz folyamodtam. Elég, ha annyit mondok, hogy amikor a törvényjavaslat a felsőtábla elé került, mindenki legnagyobb meglepetésére a derék öreg primás megszavazta, néhány püspök követte a példáját, a többiek tartózkodtak, s a törvényjavaslatot kis többséggel megszavazták és teljesen nyilvánvaló volt, hogy ha a püspökök úgy járnak el, ahogy szoktak, akkor a törvényjavaslat megbukott volna."

Akár befolyásolta Blackwell Magyarország primását, akár nem, hogy a felsőtáblán⁴ a vasúti törvény mellett szavazzon, az nyilvánvaló, hogy 1844 őszén megpróbálta ő is a részét kivenni a magyar gazdaságpolitika élénk vitáiban. Vasúti társasága, mely a fiumei útvonal megépítését vette célba, túlnőtt eredeti, a londoni Hungarian Agency létrehozására törekvő tervein, s bár egyik sem

1. Sir Robert Gordon (1791-1847) Aberdeen 4. Earljének legfiatalabb öccse volt. Sir Robert Peel miniszterelnöksége idején Aberdeen külügyminiszter volt, Gordon pedig nagykövet a bécsi udvarban. (B. N. B. Vol. VIII. pp. 228-229.)

2. Amivel arra is célzott, hogy ez Blackwell magánügye, s kívül esik 1843-as diplomáciai ügynöki kinevezésével járó hatáskörén.

3. Blackwell "hallgatólagos beleegyezésnek" vette Sir Robert Gordon szavait, pedig azok inkább voltak óva intőeknek tekinthetők.

4. Blackwell saját diplomáciai jelentéseiből: "A fiumei vasút törvényjavaslatát a Küldöttek házában október 11-én terjesztették elő, s aznap, s a következő napokon vitatták meg; a Mágnsók házában 22-én, 23-án és 24-én került megvitatásra. A felsőház módosításokkal, visszaküldte az alsóházba. A felsőházban másodszer november 4-én tárgyalta; 7-én, 8-án és 9-én, amikor végül elfogadták, mindkét házban." (Proceedings of the Diet of 1844 from October 11th to its close. P. R. O. F. O. 7/317.)

hozott a számára anyagi hasznot, tovább mélyültek, s neve szinte az angol-magyar kereskedelmi kapcsolatok szinonimájává vált.

1850-ben, a vasútépítési próbálkozásra vissza tekintve Blackwell ezt írta Palmerstonnak: "1845 szeptemberében újra Magyarországra látogattam, de ezúttal saját ügyeim miatt. Megtudtam néhány spekulációval foglalkozó tőkésünktől, hogy egy magyarországi vasútvonal építésére társaságot lehet létrehozni – Pesttől a bécsi és a fiumei vasútig – feltéve ha a mindkét pártbeli szerződő mágnások az akkor Angliában tartózkodó Sir Robert Gordon támogatását élvezve, egy, az aláírásukkal és pecsétjükkel ellátott, meghatározott feltételeket tartalmazó dokumentum alapján koncessziót szereznek a kormánytól. Tudva, hogy utazásom valódi okát mind Aberdeen Earl-jével, mind Metternich herceggel közölnöm kell, s hogy ő nem látna lépésben semmi kivetnivalót, szerencsétlenségemre időmet és pénzemet erre a hiábavaló ügyre pazaroltam. Mindkét párt vezető mágnásaitól megszereztem a szükséges aláírásokat, amiről pedig Esterházy herceg azt állította, hogy az erős pártszellem miatt, mely az akkori időkre jellemző volt, lehetetlen lesz megkapnom. Még a tervezett útvonalon is végig utaztam, tél közepén, de mikor 1846 márciusában visszatértem Angliába, a vasútláznak vége volt, a buborék elpattant, s láttam, hogy nem lehet bona fide társaságot létrehozni, abban bíztam, hogy Esterházy herceg és a többi nemes, aki a dokumentumot aláírta, jól ismernek engem, s egyáltalán nem tartanak attól, hogy aláírásukat bármi másra használnám. Úgyhogy visszavontam a tervet, s a zsebemet körülbelül 200 fonttal üresebbnek találtam, mint a vállalkozás kezdetén."¹

Ennek a résznek lezárásaként érdemes megfigyelni, hogy a korszak legismertebb politikatörténésze, Szekfü Gyula, az alternatív vasúti társaság vetélkedését nem politikai harcnak, hanem alapjában véve két bankház vetélkedésének tekintette.² A bécsi Rothschildok a Duna északi, a Sina bank a déli részére kapott koncessziót. Míg a Sina-féle csoport a folyó jobb oldalán akart vasútvonalat építeni, Rothschildék a Béccsel összekötő vasutat a bal partra tervezték. A vetélkedés igen heves volt, s bár az 1840-es években több Magyarország belső területein futó vasútvonalat is építettek, a Fiuméba vezető vasutat csak húsz év múlva fejezték be. Ha Blackwellnek sikerül az angol pénzügyi köröket is bevonnia, a tervnek egy harmadik, komoly riválisaként léphettek volna fel.

1. Blackwell Palmerstonnak, London, 1850. július 14. H. M. VI.

2. H-SZ. 5. köt. 344-345. old.

(c) Félhivatalos ügynök a diétán

"1842-ben, miután a néhai Sir Robert Gordon elolvasta néhány, a magyar helyzetről szóló cikkemet, melyeket még 1837-ben írtam az "Atheneum"-ba, kész volt rá, hogy levélbeli kapcsolatot tartson velem; Esterházy herceg korábban már biztosította róla, hogy engem még abból az időből ismer, amikor az azóta elveszett vagyonom birtokában voltam"¹ – írta Blackwell Palmerstonnak 1850-ben. Blackwell célja az volt, hogy meggyőzze Sir Robert-et a Magyarországgal kiépítendő közvetlen "kereskedelmi kapcsolat" előnyeiről, s szeretne volna, hogy Pesten angol konzulátust állítsanak fel. Az utóbbi természetesen bizonyára az előbbi javára vált volna, a kezdeményezőnek, azaz Blackwellnek pedig állandó hivatali biztosított volna. Habár Sir Robert Gordon a konzulátus felállítását pártolta, annak időszerűségéről (amint a következő fejezetben látni fogjuk), nem volt meggyőződve. Figyelmét pedig lekötötte a diéta tervezett megnyitása.

"A magyar országgyűlés 1843. május 17-iki megnyitását megelőzően, Sir Robert, rendkívüli negykövet a bécsi udvarnál, Metternich herceg és az osztrák miniszterek meglepetésére kivette az egyik legnagyobb pressburgi lakosztályt és jelezte szándékát, hogy a diéta ülészése idején gyakran kíván a városba látogatni. Egyben azt is megírta, sajnálja, hogy próbálkozása, hogy "Őfelsége kormányát meggyőzze Magyarország kereskedelmi jelentőségéről" sikertelen volt, de szeretne velem személyesen megismerkedni, javasolta, hogy menjek Bécsbe, hozzátette, hogy mint barátját, a házában lát vendégül, s ha jónak látom, elmehetnék Pressburgba; ha időt szakítanék rá, fedezné utazásom költségeit, s Pressburgban felmerülő költségeimet is. Nem utasíthattam vissza egy ilyen szíves meghívást. Ennek megfelelően először Bécsbe mentem, s miután némi időt a követségen töltöttem, Pressburgba utaztam, ahol – néhány bécsi látogatásomat leszámítva – június 12-étől szeptember 25-éig maradtam."²

Ez az elbeszélés Sir Robert Gordon közeledésének számos szokatlan vonását tárja fel. Az első kedves, szinte atyai bánásmódja egy olyan emberrel, aki elvesztette vagyonát, s "a tehetségéből él". Ezt részben két dologgal magyarázhatjuk: Robert Gordon, Aberdeen negyedik Earljének (George Hamilton Gordonnak) a külügyminiszternek legfiatalabb öccseként, tevékenységét illetően teljes biztonságban érezhette magát; diplomáciai szolgálatban szerzett tapasztalatai pedig széleskörűek és elevenek voltak. 1810-ben a perzsiai Brit Követség attaséjává nevezték ki, később a hágai követség

1. Blackwell Palmerstonnak, London, 1850. július 14. H. M. VI.

2. *Ibid.*,

titkára lett. 1815 és 1821 között három alkalommal kísérte Bécsbe Wellington herceget, a Bécsi Kongresszuson mint meghatalmazott miniszter vett részt. 1826-ban rendkívüli követként Brazíliaba küldték, 1828-ban pedig rendkívüli nagykövetként Konstantinápolyba. Lord Grey kabinetje 1831-ben visszahívta posztjáról, s a továbbiakban nem vett részt aktívan a diplomáciai életben, egészen 1841. októberéig, amikor Sir Robert Peel rendkívüli követté nevezte ki Ausztriába.¹

A diétán Sir Robert Gordon kíséretében részt vevő Blackwell, kinevezését *meghívásnak* nevezte. Ehhez hasonló megnevezést nehéz lenne a brit diplomácia történetének 19. századi évkönyveiben találni. Egy rendkívüli nagykövetnek azonban rendkívüli eszközök álltak a rendelkezésére, hogy egy ember munkáját kipróbálja. Ha pedig Blackwell pályájának következő állomását is figyelembe vesszük, azaz hivatalos kinevezését Ófelsége kormányának diplomáciai ügynökévé, akkor az 1843 júniusától szeptemberéig tartó időszakban nyugodtan tekinthetjük őt félhivatalos diplomáciai ügynöknek.

Sir Robert Gordonnal folytatott korábbi levelezése, és az 1840-es évek beli tevékenysége alapján nagyon valószínű, hogy amennyiben a diétán és azon kívül cselekvési lehetősége volt, Blackwell elsősorban kereskedelmi ügyekkel foglalkozott. A Magyar Tudományos Akadémia Blackwell kéziratának tanúsága szerint az 1843-1844-es diéta alatt Blackwell negyvenhat levelet írt (sok csak töredékesen maradt fenn) Sir Robert Gordonnak. Amint a kevés kortárs kutató egyike megjegyzi, ezekben a beszámolókból kereskedelmi érdeklődése a domináns. Talán mert Blackwellnek ezekben az években volt egy *leitmotif*-ja melyet követett, azt gondolták, hogy az országgyűlésről szóló beszámolóit töredékesek. Ezt a benyomást, melyet az Akadémia reprezentatív, ám hiányos hagyatékából merítettek, a Public Record Office erre az időszakra vonatkozó Blackwell beszámolóinak alapos tanulmányozása után helyesbíteni lehet.² 1843-ban két beszámolót küldött Blackwell Sir Robert Gordonnak – s általa Aberdeen Earlinek: "The Address of the King" (A király beszéde) és a "Proceedings of the Hungarian Diet" (A magyar diéta ülései). Az elsőt ő fordította latinból³, a második rendkívül hű beszámoló az országgyűlésen történetekről, kevésbé retorikus, már részleteket kiemelő, de a tárgyat illetően a

1. D.N.B. VII. köt. 228. old.

2. P.R.O. F.O. 7/310-311 tartalmazza a szeptember végéig történetekről készült beszámolót, míg a 315-317. kötetek a többit.

3. "Hálátlan feladat egy ilyen terjengős nyelvet és ilyen hosszú mondatokat angolra fordítani." (Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1843. július 8. H.M.I.)

történész Horváth Mihály beszámolójával méltán összevethető írás.¹ Az 1843-as diétáról augusztust megelőzően illetve azt követően készült beszámolók nagyjából hasonló részleteket tartalmaznak, de nem Blackwell kezeírásával íródtak. Mivel Blackwell azt írta Palmerstonnak, hogy június közepétől szeptember végéig tartózkodott Pozsonyban, s írt jelentéseket, nagyon valószínű, hogy a május 12-e és június 13-a közt készült beszámolókat (Gordon akkor küldte az első jelentését Aberdeennek) kezdetben egy magyar készíthette, akit erre az alkalmi munkára a Brit Nagykövetség alkalmazhatott. Szalay Lászlót, aki később többször is kimutatta Blackwell iránt érzett barátságát, valóban alkalmazta Sir Robert Gordon parlamenti beszámolók írására.² Jogi szakértelme, kiváló angoltudása, állandó jelenléte a diétán³ 1843-1844-ben, őt tették a legmegfelelőbb jelöltté, aki Blackwellt megelőzően dolgozott, s aki képes volt bevezetni őt a magyar parlamenti élet kusza világába.

1825 előtt a diéta nyelve a latin volt, azt követően a magyar. 1843-ban – abból ítélve, hogy leveleiben egyetlen kifejezés sem szerepel magyarul – Blackwell még csak kezdő lehetett a magyar nyelvben.⁴ Az országgyűlés két tábláján kívül a lingua franca a német volt. Így feltételezhetjük, hogy kezdetben Blackwell német nyelvű feljegyzések alapján készítette jelentéseit. A diéta lefolyásáról írt beszámolói először 1844 novemberében tanuskodnak magyar nyelvtudásáról: ekkor a magyar nyelvű eredeti iratot, s angol fordítását is felhasználta a dokumentációs anyag összeállításakor.⁵

Gordonnak írt jelentésében a magyar országgyűlési vitákról (*Debates of the Hungarian Diet*)⁶ Blackwell mellékeli a diéta ülésein a felsőtáblán részt vevő összes prelátus és mágnás névsorát ("Classified List of Prelates, Magnates that have attended the sittings of the Upper House during the present Diet"). A felsőtáblán minden mágnásnak születésénél fogva szavazati joga volt. Ilyen, ex officio tagok voltak a megyei főispánok, főrendek, kormányzók és tartományi képviselők, érsekek és püspökök. Blackwell "pártállásuk" szerint osztályozta

1. Horváth M., *op., cit.*, 2. köt., 178-224. old. Részletesen ld.: Kovács E., *Az 1843/44-iki évi magyar országgyűlési alsó tábla kerületi üléseinek naplója*, Budapest, 1984.

2. Gordon 25 fontot fizetett Szalaynak. (Gordon Aberdeennek, Bécs, 1844. december 16., P.R.O. F. O. 7/317.).

3. Szalay G. szerk., *Szalay László levelei*, Budapest, 1913. Blackwell és Szalay egyaránt a merkantilizmus és a szabadkereskedelem hívei voltak. (Vö.: PACH, MT. 5. köt., 944. old.)

4. De szívesen dicsekedett olasz tudásával. (Blackwell Horhynak, London, 1843. december 27.)

5. "Egy alkotmányosan felelős kormányban". (P.R.O. F.O. 7/317.)

6. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. március 20. H.M. II.

őket.¹ Az A csoportba sorolja az úgynevezett konzervatívokat, vagy más szóval az osztrák *kormánypártiakat*. Ezek: a teljes főpapság, a királyság főrendjei, kilenc megyei földesúr és főispán, tizennyolc kormányhivatalt betöltő személy és további, a "kormányval kapcsolatban nem álló személy."

A másik, a B csoportba, a haladó-konzervatívok, vagy az úgynevezett "centralisták" közé tartozik hét megyei főispán (Blackwell még a vallásukat is följegyezi, ha nem katolikusok), hat "kormányhivatalt viselő személy" és négy "a kormányval kapcsolatban nem álló személy".

"C. Az ellenzék – a liberálisok vagy úgynevezett Nemzeti Párt" soraiba tartozik két megyei főispán és negyven "a kormányval kapcsolatban nem álló személy".

Érdemes megfigyelni, hogy a lista összeállításakor Blackwell jobban bízott saját ítélőképességében, mint a korszak elfogadott csoportosításaiban. A kortársak például Széchenyi Istvánt a kormánypárthoz sorolták volna, vagy pedig semelyik párthoz sem, s a történészek kivétel nélkül centralistának, s nem pedig liberálisnak tartották Eötvöst. Továbbá, habár Blackwell gondot fordított rá, hogy a konzervatív Kaszinót épp olyan gyakran látogassa, mint a liberális Klubot, a "liberálisokkal" jobban boldogult. A konzervatívok közül 1844-re megismerte a nádort, az esztergomi érseket, az egi püspököt, gróf Majláth Györgyöt, a főkancellárt, Esterházy Károlyt és Szécsen Antalt (a párt későbbi vezérét). A centralisták közül ismeretséget kötött Zichy Ödönnel (és talán Jenővel is). Az ellenzék tagjai közül ismerte Andrássy Károlyt, Apponyi Lajost, Batthyány Lajost (az ellenzék elismerte vezérét), jó barátságban volt Eötvös Józseffel. Ismerte mindegyik Esterházyt: Kázmért, Józsefet, a két Miklóst és Pált, patrónusa fiát; nem sokkal később kapcsolatba került a két Pejacevich gróffal, ismerte de nem szerette Teleki Lászlót és gyakran tett látogatást Széchenyinéél. Az évek múlásával gróf Zichy-Ferraris Emánuel lett a legjobb barátja.

Az országgyűlést mindig a király beszéde nyitotta meg. "A magyar diéta folyó hó 20-án gyűlik össze, mely napon a Császár Pozsonyba látogat és személyesen nyitja meg. Mivel Császári Felsője résztvesz és Metternich herceg is ... kötelességemnek tartom, hogy Császári Felsőjét ebből az alkalomból magam is Pozsonyba kövessem",² írta Gordon Aberdennek. A királyi

1. Habár hasonló lista létezik az alsótábla tagjairól, és ilyen névsort a felsőtábla üléseiről készített jegyzőkönyv alapján is össze lehetett volna állítani, a korszak magyar forrásai közt nincs a mágnások pártállását is tartalmazó névsor.

2. Gordon Aberdennek, Bécs, 1843. május 15., P.R.O. F.O. 7/310.

előterjesztést, mely cikornyás és bonyolult jogi latinsággal íródott Blackwell fordította le jól és érthetően angolra.¹ A beszéd legalább egy világos üzenetet tartalmazott: "tervezetük ... hogy a kereskedelem akadályában álló összes korlátozások megszüntessenek, s a vámházakat eltöröljék." Legalábbis így értelmezte Sir Robert Gordon.² Tetszésére volt az alsótáblán uralkodó hangulat, amit írásában is megemlíttet, melyet eltöltött a közteherviselés szelleme, s a mágnások hajlandósága, hogy legalább néhány reformot véghezvigyenek. Sir Robert feljegyzést készített a javasolt reformról: a szabad királyi városok szavazatainak megnöveléséről, s arról, hogy a rendszer alappillérvé inkább a tulajdont, mint a privilégiumokat tegyék. Más szóval Gordon (és a helyzetet ismerő Blackwell) már abban a beszámolóban írt a királyi előterjesztés első országgyűlésbeli visszhangjáról.

A folyamat valójában nagyon lassú és nehézkes volt. A királyi előterjesztést mindkét táblán külön kellett megvitatni. A véleménykülönbségek elsimítására vegyes üléseket tartottak. Az elfogadás azt jelentette, hogy a javaslatokból egyenes úton törvény lehet; a véleménykülönbség pedig azt, hogy az országgyűlési javaslatot – esetleg törvénykiegészítésre – a nádoron keresztül elküldték a királynak, az uralkodó pedig *leiratban* válaszolt a diétának.

Ezt az utat számtalanszor végig lehetett járni, egészen addig, amíg az uralkodó és az országgyűlés megegyezett egymással, vagy míg a diéta, számos kérdést megoldatlanul hagyva feloszlott. A királyi előterjesztés peripatetikus vitájába beleszórták az országgyűlés panaszait (gravamina), megvitaták, a két tábla ide-oda küldte, továbbították a koronához, ott módosították, leiratban visszaküldték, újrafogalmazták, és végül, talán megszámlálhatatlan felszólalást követően döntöttek róla.³

1. P.R.O. F.O. 7/311.

2. Gordon Aberdeennek, Bécs, 1843. június 13., P.R.O. F.O. 7/310.

3. Blackwell egy évvel később a Szabad királyi városok törvényjavaslatával kapcsolatban a következőket írta: "Nem szabad elfelejteni, hogy a diéta végéig egyetlen törvényjavaslatot sem lehet végérvényesen elfogadottnak tekinteni. Az egész folyamat egy üzleti tárgyaláshoz hasonlít, az alsótábla olyan sokat kér amennyit csak lehet, s a felsőtábla olyan keveset ad, amennyit csak bír. Hónapokig tartó kicsinyes alkudozás és civódás után a törvényjavaslatot végül elfogadják kölcsönös consensus alapján és elküldik a magyar kancelláriára, hogy továbbítsa a királynak. Akkor jön a királyi leirat, mely leszögezi, hogy csak ezt és ezt a cikkelyt hajlandó szentesíteni, a törvényjavaslatot újra megvitatják, egyik tábláról a másikra küldik, majd küldöttséget jelölnek ki, mely a magyar kancellária és a két tábla tagjaiból áll. Ez a küldöttség vagy bizottság szövegezi meg az elfogadott törvényjavaslatot, mint országgyűlési törvénycikkelyeket. A királyi biztos elrendeli, hogy bizonyos cikkelyeket – inkább a forma, mint a törvény tartalma miatt – hagyjanak ki. A küldöttek és mágnások saját gyűlésükre sietnek, a táblák elfogadják a bizottság javaslatait, röviden, egyetértésükkel a törvényjavaslat végére cikkely formát kap, amit a vegyes ülésen fölolvassanak, aláírja

"Milyen finom és tüzes emberek ezek a magyarok"¹ – írta Blackwell Gordonnak, aki épp Marienbadba utazott. Blackwell a karzatról követte figyelemmel az eseményeket és nagyon melege volt: "Ha magyar lennék, csak abban az esetben egyeznék bele, hogy küldött legyek, ha az ablakot nyitva tartanák."²

Az országgyűlési előterjesztések tekervényes útját feljegyző Blackwell *qua reporter* beszámolót készített minden ülésről és minden vitára került témáról, s megjegyzés nélkül vagy csak rövid magyarázat kíséretében elküldte őket nagykövetének Bécsbe. A fent már említett témákon kívül így számolt be a *nyelvkérdés* június 20-án kezdődött vitáiról, minek következtében a horvát küldöttek nem voltak hajlandók magyarul beszélni az országgyűlésen; a *vegyesházasságokkal* kapcsolatos vitákról, melyet a kölcsönösség lapján kívántak megoldani; a *büntetőtörvénykönyv* módosításának tervéről, s a *megyegyűlések választási reformjának* kérdéséről.³

Másrésről a félhivatalos ügynökként tevékenykedő Blackwell azt hihette, hogy feladata nem merül ki az egyszerű jelentésírásban, s úgy gondolta, hogy mint kereskedő nemzet fiának kötelessége a magyar országgyűlés befolyásolása. Magánjellegű és félig magánjellegű törekvésein túl (II/b) őszintén törekedhetett a Britannia és Magyarország közti kereskedelmi kapcsolatok előmozdítására. Ezért szerette volna a pesti konzuli állást megkapni (III/a), ezért hangsúlyozta a szabadkereskedelem felsőbbrendűségét a List-féle elmélettel szemben, s ezért foglalkozott a Magyar Kereskedelmi Társasággal. Azt gondolhatta, hogy *küldetésének* – bármilyen szűk keretek közé is szorította a nagykövettől kapott meghatalmazása tevékenységi körét – egy másik, fontosabb oldala is van: az, hogy meggyőzze a Foreign Office politikájának irányítóit, Magyarország Közép-Európában alapvetően fontos szerepet játszik.

Úgy látszik, hogy az országgyűlésen először gróf Zichy Emánuel igyekezett megnyerni a szabadkereskedelem eszméjének, mikor egy hétvégét töltött nála annak sandorfi birtokán. Ezután nemsokára találkozott és vitába szállt Széchenyivel, aki a protekcionista oldalon állt és a magyarországi szabad-

a nádor és felküldik a királynak, hogy szentesítse őket..." (Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. április 2. II.)

1. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1843. június 25., H.M.I.

2. *Ibid.*

3. A magyar országgyűlés lefolyása és folytatása, 1844. május 17-étől szeptember 30-áig. P.R.O. F.O./311.

kereskedelem jövőjének nem sok jót jósolt.¹ Két nappal a sandorfi látogatást követően, visszaúton Pozsonyba összetalálkozott "egy régi ismerősével", Szemerével², aki bemutatta neki gróf Pejacsevich Jánost. A gazdag földesúr és majdani gyáros később hajlott rá, hogy Blackwell érvelését a szabadkereskedelem védelmében elfogadja.³ A találkozásokat megelőzően Blackwell kapott néhány a szabadkereskedelmet ismertető prospektust, hogy elkápráztassa vele a magyarokat⁴. Egy bizonyos Mr. Heilbronn küldte őket (Blackwell szerint egy kereskedő-kalandor), aki feltételezte – s ennek járt utána Blackwell –, hogy Magyarország a brit áru jó piaca lesz, s hogy Ausztria bátorítani fogja ezt a kereskedelmet. Igaza volt-e vagy sem, Blackwell most már meg volt győződve róla, hogy Anglia kész minden országgal kereskedelmi kapcsolatot létesíteni. Heilbronn ideáit először Szemerén próbálta ki, aki azt mondta, a megyék beleegyeznének, hogy brit árut fogadjanak, azzal a feltétellel, hogy a magyar termékeket, mint például az üvegáru, kelme, fazekastermék, papír, vámtarifával védik. Pejacsevich kemény protekcionistaának bizonyult. Blackwell úgy gondolta, hogy "List rabjává vált", azt várta az országgyűléstől, hogy állapítsa meg a vámtarifát, s kész volt Listet idézni: "egy nemzet csak a behozatali vámokkal védett gyáripár segítségével boldogulhat".⁵

Blackwell egyes érzelmekkel kommentálta a diéta ülése után Szalaynál töltött estjét. Úgy találta, hogy Szalay baráti köre nyitottabb a szabadkereskedelem eszméi iránt, de az est végén körültekintve azt kívánta, bárcsak dr. Bowring vagy Ms. McCulloch⁶, vagy a szabadkereskedelem más szószólói beutazhatnák Európát, hogy láthassák, a protekcionizmus az uralkodó nézet. List rendszere, amint Blackwell Gordonnak megjegyezte, nem volt annyira új, mint ahogy Széchenyi és a magyarok gondolták; valójában Erzsébet

1. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1843. június 12. H.M. I.

2. Szemere Bertalan az 1832-1836-os diétán ismerkedett meg Blackwellel. Barátságuk megújult, mikor 1837 előtt Szemere angliai utazást tett, s a negyvenes évek elején is megmaradt, amikor Blackwell többször a magyar fővárosba látogatott. Az 1843-1844-es és az 1847-1848-as diéta idején Szemere Blackwell egyik leggyakoribb vendége volt. 1849-ben miniszterelnök lett, és a háború miatt a két barát elszakadt egymástól. 1850-ben újra személyes kapcsolatba léphettek, s Szemere volt az emigrációban élő magyarok közül Blackwell egyik legjobb barátja. (Vö.: M.I.L., 3. köt., 187. old.)

3. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1843. június 14. H.M. I.

4. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1843. június 16. H.M. I.

5. Blackwell nem nevezi meg őket, de Deák Ferenc és Eötvös József is közéjük tartozhatott.

6. John Ramsay McCulloch (1789-1864), közgazdász, Adam Smith követője. B.N.B. XXXV. köt. 19-21. old.

uralkodásának idején Angliában is "bevezették", a tengerészeti törvénnyel meg is erősítették: de most Angliának eladnivaló gyáripari termékei vannak, így támogatja a szabadkereskedelmet. Akárhogyan is legyen, ő (Blackwell) a maga részéről kész támogatni azt.¹

Blackwell kötelességtudóan beszámolt a nyárutó és az ősz három nagy és lezáratlan vitájáról: a büntetőtörvénykönyv revíziójáról,² a földadó kérdéséről³ és a vegyesházasságról szóló törvényjavaslatokról⁴, de legbelül az foglalkoztatta, hogy az országgyűlés, a kulcsszerepet játszó küldöttek és bizottságaik hogyan vélekednek a kereskedelem kérdésével kapcsolatban.

Blackwell június végén találkozott Kossuthal. Kossuthnak az volt a véleménye, s ennek újságjában, a *Pesti Hírlapban* hangot is adott, hogy Magyarországnak nem szabad a Zollvereinhez csatlakoznia. Kossuth gúnyosan nyilatkozott Adam Smith eszméiről (Magyarországra alkalmazhatóságukkal kapcsolatban) és azt mondta: "Ha egy ipari és egy mezőgazdasági ország közt a szabadkereskedelem elvén alapuló kapcsolat van, az utóbbi mindig függeni fog az előbbitől."⁵ Kossuth elismerte Blackwellnek, hogy Magyarország még nem kész arra, hogy ipari országgá váljon, s azzal érvelt, hogy a Zollverein tagjaként sohasem lenne az.

Július 4-én Blackwell beszámolt róla, hogy találkozott Szabó Pállal, aki egy bona fide társaságot alapított, "annak a kereskedelemnek az előmozdítására, mely Fiume és azon országok közt bonyolódna, melyek hajlandóak a magyar árut elfogadni a gyarmatokról származó árukért cserébe."⁶ Ez az a társaság volt (megalakulásáról már az előző részben beszámoltunk (II./b.)), melynek alapításához talán két kereskedő, a brit Heilbronn és a Pesten élő német Friedrich Rappel vitája adta az ötletet. A Magyar Kereskedelmi Társaság útja a *Pesti Hírlap* lapjairól a magyar országgyűlésig gyors volt: július 3-án az alsótábla különleges bizottságot nevezett ki, hogy a vállalkozás életképességéről beszámoljon. Szabó, a Társaság első számú szorgalmazója azt mondta

1. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1843. július 4., H.M. I. Az ilyen és ehhez hasonló megjegyzések gyakran kísérték, követték vagy megelőzték a diétáról szóló jelentéseket. Joseph Blackwell és Sir Gordon kiváló kapcsolatáról tanulmányozni, hogy Blackwell ilyen félig magánjellegű leveleket írt neki, melyek hangneme őszinte és szókimondó volt.

2. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1843. augusztus 24. H.M. I.

3. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1843. szeptember 10. H.M. I.

4. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1843. július 12. H.M. I.

5. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1843. július 1., H.M. I.

6. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1843. július 4., H.M. I.

Blackwellnek, hogy 200 000 forintra már feliratkoztak, van remény rá, hogy újabb 300 000 forintnyi összeghez jut az országgyűlési küldöttek révén, s hogy fél millióval a Társaság megkezdi működését. "Ha Mr. Szabó állítása helyes, s a Társaság létrejön, az a Magyarország és Anglia közti kereskedelem megindulását jelentheti."¹

Hamarosan mindegyik párt lépett egyet. A Speciális Bizottság Kereskedelmi Bizottsággá szelődött, s a Kereskedelmi Társaság, ügyeinek szemmel tartása mellett azzal foglalkozott, hogy "megakadályozza a magyar termékek meghamisítását".² Szabó azt mondta Blackwellnek, hogy Magyarországnak angol tőkére van szüksége, ehhez pedig egy az ipar mankója nélküli bona fide társaság kell. Blackwell úgy találta, hogy sok küldött járatos a politikai gazdaságtanban, így gondosan tanulmányozta List munkáját (A nemzeti rendszert) és lejegyezte annak gyenge pontjait, hogy vitába szállhasson vele. Azt állította, hogy több küldöttet meggyőzött arról, hogy még kedvenc teóriájuk szerint is "előnyösebb Magyarország számára, jelen helyzetében, az Angliával folytatott kereskedelem, mint a védővamos iparpolitika."³

Az angol-magyar kereskedelmi kapcsolatok előmozdításának helyes és logikus lépése a londoni Hungarian Agency és a pesti Brit konzulátus megalapítása lett volna.

Az úgynevezett "nyelvi kérdés", mely azáltal került előtérbe, hogy két horvát küldött nem volt hajlandó magyarul beszélni, épp annyira felizgatta a kortársakat, mint a későbbi történészeket, akiket szenvedélyes állásfoglalásra készítetett.⁴ A kérdés a félhivatalos angol ügynök tollát is munkára fogta, egyrészt az országgyűlés eseményeinek leírásakor, másrészt amikor főnökének és magyar barátainak megjegyzéseket fűzött hozzá. Megjegyzései egyaránt tanuskodnak eredetiségéről és éleselméjűségéről. Okos megfigyelései, melyekben a nyelvi kérdést a vallási kérdéssel kapcsolta össze, talán mind a mai napig egyedülállóak.⁵ A diéta június 6-iki országos gyűléséről beszámolva Blackwell megjegyezte, hogy egy törvényjavaslatot készítenek elő, mely szerint "mindegyik állami, jogi, egyházügyi és közigazgatási minisztérium" köteles az

1. *Ibid.*

2. Blackwell Gordonnak, 1843. augusztus 24., Pressburg, H.M. I.

3. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1843. július 9. H.M. I.

4. Horváth M., *op. cit.*, 2. köt. 216-219. old. és PACH MT., köt. 916-917. old.

5. Vö., H-SZ., 5. köt. 362-368. old.

ügyintézés során a magyar nyelvet használni.¹ Később, mikor a magyar nyelvről szóló törvényjavaslatot néhány kiegészítéssel elfogadták, Blackwell ezt írta Gordonnak: "A parlament két ülése közt a három horvát megyegyűlés követeket küldött a császárhoz (vagy Magyarország királyához), s azt kérték, hogy küldötteiket engedjék (Őfelsége) utasításainak megfelelően cselekedni, azaz, hadd beszéljenek latinul a diétán."

"A horvátok ellenséges érzései, akik a Magyarországtól való elszakadásról beszélnek – az Unió hatályon kívül helyezéséről!! – inkább vallási, mint nyelvi természetűek:

Horvátországban csak két elismert vallás vagy egyház van, mégpedig a római katolikus és a görög katolikus vallás, míg Magyarországon a kálvinistákat, luteránusokat és unitáriusokat is törvényesen elismerik. Most pedig az alsótáblán elfogadott törvényjavaslat a vallási kérdésről tartalmaz egy olyan cikkelyt, amelynek értelmében a protestáns vallásokat Horvátországban is szabadon gyakorolhatják. Mivel nem mernek szembeszállni egy olyan törvénnyel, amit a kormány szentesített és a pártok támogatnak, helyi jogaik megsértéséről panaszkodnak, stb."²

Blackwell szemmel láthatólag a magyarok pártját fogta, bár a tárgyilagosságát nem vesztette el, még Sir Robert Gordonnak írt beszámolóiban sem. Másrészt viszont mikor magyar barátainak írt, például Horhy Mihálynak (rőla már esett szó: II.b.), vagy Szemere Bertalannak, a hangnemet megváltoztatta. Még mindig objektív volt, de az országgyűléssel és döntéseivel szemben sokkal kritikusabb. Helytelenítette a nyelvi törvényt, melyet a magyarosítási láz kifejezésének tartott, s mely időt és energiát vett el a gazdasági kérdések megtárgyalásától. A kérdést kiváló politikai érzéssel és profétikus előrelátással, Szemeréhez szóló egyik levelében is felvetette: "Sajnálom, hogy a diétán ilyen fordulatot vett a dolgok állása, s attól tartok [az országgyűlés] fel fog oszlani. És miért? Mert Önök nem engedik, hogy a két horvát küldött, nem túl fényes gondolatait, rossz latinsággal fejezze ki! Nem lett volna jobb és államférfiúhoz méltóbb, ha inkább szótlanul engedelmeskednek a királyi leiratnak?³ Tétélezzük fel, hogy a két horvát egy hétig tartó, horvát nyelvű beszéddel zaklatja Önöket: nem kell meghallgatni. Ha a császár- király ezt

1. Proceedings of the Hungarian Diet, P.R.O. F.O. 7/311.

2. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1843. augusztus 24., H.M. I.

3. A királyi leirat utasította a diétát, hogy a nyelvi különbségek ügyét igazságosan és barátsággal oldják meg.

követelné, akkor valóban panaszkodhatnának zsarnokságára. De ha, épp ellenkezőleg, Önök ragaszkodnak az "elhatározásukhoz", a kormány kénytelen lesz a diétát feloszlatni. És mit fognak mondani az emberek? Egész Európában – de legalábbis ebben az országban – egyetlen támogatójuk nem akad majd."¹

Augusztus 27-e és szeptember 1-je közt Blackwell megnézte a pesti nemzeti vásárt. A diéta akkor éppen a büntetőtörvénykönyv szövegét módosította², mely nem érdekelte különösebben. A nyári vásár a magyar mezőgazdasági termékek és ipari termékek legjobb évi bemutatója volt. Blackwellt több szempontból is vonzotta: mint szabadkereskedőt, érdekelték az áruk – és az árak – melyek Britanniában is elkelnének. Mint vállalkozó, és a londoni Hungarian Agency jövődő igazgatója, pontosan ismerni akarta a magyar áru kínálatot és értéküket. Az augusztusi vásár mellett, mely a legnagyobb és legreprezentatívabb volt, a fővárosban kéthavonta nagy vásárt tartottak. A júniusi vásáron Blackwell szert tett egy listára, mely a magyar termékek árait tartalmazta, átszámította angol pénznemre, elküldte Gordonnak, ő pedig Lord Aberdeennek.³

Amikor Blackwell az augusztusi vásárra visszatért Pozsonyba, magával vitt egy másik ilyen listát a vásáron szereplő árukról az ipari kiállítás katalógusával.

"A Kereskedelmi Bizottság több tagja eldicsekedett nekem ezzel a kiállítással, mondván, hogy sok olyan árucikket találok, melyet érdemes magas vámmal védeni. Felesleges kijelenteni, hogy a magyar kiállítás a franciaországi vagy németországi kiállításokhoz képest meglehetősen jelentéktelen. Van néhány jól megmunkált áru, de általában véve nagyon drágák."⁴ Blackwell ezek közé sorolja a késésárukat, bútorokat, selyemfonalat, kesztyűket, kendert.

Pozsonyba visszatérve Blackwell – egy osztrák rendőrspicli jelentése szerint – a *Zöld Parasztban* szállt meg a 41. és 42-es szobában, s idejét az ellenzék vezetőivel, s különösen Szemerével töltötte. Ezek elég konkrét adatok és valószínűleg igazak lehetnek, a kémjelentés többi része azonban tele van tévedéssel. Azt hitték, hogy Blackwell a *The Times* riportere, egy magyar hölgy

1. Blackwell Szemerének, London, 1843. december 20. LETTERS.

2. Pesti útja előtt valószínűleg 1843. augusztus 25-én vett részt utoljára az országgyűlésen, s készített saját kezű jegyzeteket. Naplójának később írt részeiből ítélve Pozsony és Pest között ingázni akart. Valószínűleg a fővárosba gőzhajón utazott, 1843 augusztusának végén. A hajó az utat lefelé Pozsonyból általában kevesebb, mint négy nap alatt tette meg, a folyón fölfele majdnem egy egész napra volt szükség.

3. Gordon Aberdeennek, Vienna, 1843. július 12. P.R.O. F.O. 7/311.

4. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1843. szeptember 10., H.M. I.

férje és a Magyar Tudományos Akadémia tagja.¹

Néhány héttel a rá kirótt diétai munkája teljesítése előtt, mikor is Bécsen keresztül Londonba utazott, Blackwellnek lehetősége nyílt rá, hogy személyesen beszélhessen Kopácsy érsekkel, az "öreg prímással". A beszélgetés során Blackwell tárgyalt a magyar-angol kereskedelmi vállalkozások kivitelezhetőségéről, amit a prímás is kívánatosnak talált. Amikor Kopácsy Írországról kérdezte Blackwellt, azt válaszolta, hogy a népesség gyorsabban nő, mint a munkahelyek száma, s Kossuthot "magyar O'Connellnek" nevezte,² aki olyan törvényekért harcol, melyeket csak egy sikeres forradalom valósíthat meg. A prímás attól félt, hogy a nemzeti szempontok érvényesítése a birodalomtól való elszakadáshoz vezet, s akkor Magyarország, mely így magára marad, Oroszország zsákmányává válik.

Blackwell, aki ezzel a kérdéssel már pamfletjében, az *A Few Remarks to our Foreign Policy*-ban, s *Atheneum*-beli cikkében is szembenézett, nem válaszolt semmit. Nyilvánvalóan tudta, hogy Aberdeen és később Palmerston is egyetértett volna az öreg prímással.

1. Horváth J., "Blackwell András József magyarországi küldetése", *Budapesti Szemle*, 212. köt., 1929, i, 401. old.

2. D. O'Connell (1775-1847) nagy szónoki tehetséggel megáldott ír politikus, kinek néhány vívmánya, mint például a "The Catholic Rent" ("Katolikus Hozzájárulás"), a "The Society of Friends of Ireland" ("Az Ír Baráti Társaság") és mindenekelőtt a "The Catholic Emantipation" ("Katolikus Emancipáció") Kossuth tevékenységével mutat hasonlóságot.

III. MÁSODIK KÜLDETÉS: HIVATALOS MEGBÍZATÁS

(a) A konzulátus és a konzuli állás ígérete¹

"1843 októberében visszatértem Angliába egy Lord Aberdeenhez szóló levéllel, melyben Sir Robert Gordon egy Pesten fölállítandó konzulátus előnyeiről írt, s ennek első lépéseként azt javasolta, hogy engem küldjenek a diétára, mint Őfelsége kormányának meghatalmazott képviselőjét."²

Megkísérlem, hogy bemutassam, a fenti mondat két lényeges állítása mivé lett a való életben.

Az osztrák birodalomban csak Bécsben székelték nagykövetségek, konzuli képviselők pedig csak néhány kikötővárosnak volt: Velencének, Triesztnak, Fiumének, s hogy a kivétel erősítse a szabályt, Milánónak.³ 1840-ben Kappel Frigyes pesti kereskedő meggyőzte a bécsi amerikai nagykövetet egy pesti amerikai konzulátus felállításának szükségességéről. Az amerikai javaslatot a bécsi kormány elutasította, s a nádor szentesítette: "Decisum Reseribetur negativa opinio."⁴ Azzal érveltek, hogy nincs szükség rá, hogy külföldi hatalmak a kikötővárosokon kívül máshol is képviselők nyissanak.

1841-ben egy bizonyos Mr. H. Kirk, egy angol kereskedő tett lépéseket annak érdekében, hogy angol konzullá nevezzék ki Pesten. Amint Kübeck báró értesült Kirk szándékáról, figyelmeztette Metternich kancellárt és megkérte a herceget, hogy beszélje le az angol kormányt egy ilyen, az osztrák kormány által nem helyeselt lépésről.⁵

A kiváló magyar történész, Hajnal István véleménye szerint⁶ Esterházy Pál herceg visszahívása a londoni követség éléről legalább részben annak volt köszönhető, hogy bátorította az angol kereskedők magyarországi útjait, s abbéli szándékukat, hogy feltárják kereskedelmi lehetőségeit. Bár ez csak feltételezés, az nem lehet kétséges, hogy Metternich helytelenített minden olyan lépést, mely Magyarország helyzetét a kereskedelem által úgy megerősíthette volna, hogy az

1. Kabdebó, T. "Joseph Blackwell és a pesti angol konzulátus terve az 1840-es években" *Századok*, 118. köt., 1985, 1201-1214. old.

2. Blackwell Palmerstonnak, London, 1850. július 14. H.M. VI.

3. R. Fynn, *British Consuls Abroad*, London, 1846, 24. old.

4. O.L. 1841/257.

5. Kübeck Metternichnek, Vienna, 1841. július 4., Staatsarchiv, Vienna. (Vö.: Horváth J., "A pesti angol konzulátus kérdése", *Közgazdasági Szemle*, 51. köt., 1927, 777-778. old.)

6. Hajnal I., "Metternich és Esterházy", *Századok*, 61. köt., 1927. 35-36. old.

végül kölcsönös és egyenrangú osztrák-magyar függőségi helyzetet teremtsen. A konzulátusok felállításának kérdése ebből a szempontból különösen kényes ügy volt. Ebből következően az osztrák kancellár különös gondot fordított rá, hogy meghiúsítsa létrehozásukat.

Egy Neumann bárónak¹ címzett rövid jegyzékben² Metternich herceg utasította ügyvivőjét, figyelmeztesse a brit külügyminiszter Aberdeent, hogy Britannianak és Ausztriának a magyarországi konzulátus ügyében először meg kell egyezni. A Habsburg monarchiában Magyarország különleges alkotmányos helyzetet élvez, így a magyarok a külföldi konzulátusok munkáját politikailag befolyásolhatnak. Annak ellenére, hogy a bécsi kormány megbízik benne, hogy a pesti brit konzul nem folytatna politikai tevékenységet, Őfelsége kormányának konzulátusa precedenst támaszthatna a franciák számára, akik így szintén szeretnének egy konzulátust felállítani. Ha a pesti konzulátus felállítására törekvő brit erőfeszítések országgyűlési előterjesztés formájában jelentkeznének, egy ilyen javaslatot az osztrák kormány kénytelen lenne visszautasítani.³

Az előzőhöz csatolt titkos jegyzékben⁴ Metternich azt írta Neumannnak, hogy véleménye szerint a konzulátus ötlete Anglia bécsi követétől, Sir Robert Gordontól származik, aki nem veszi figyelembe Magyarország különleges helyzetét a birodalmon belül. Metternich feltételezte, hogy a nagykövet rokonszenvezik a magyar ellenzékkel, akik készek rá, hogy saját törekvéseik megvalósításához használják, azaz ahhoz, hogy a kormány helyzetét konzulátusok felállításával nehezítsék. Augusztus 12-én⁵ Neumann jelentette Metternichnek, hogy beszélt Aberdeennel, aki méltányolta a bécsiek nézőpontját. Elismerte, hogy az ötlet valóban Sir Robert Gordontól származott, de a külügyminisztérium nem fogadta el.

Aból, hogy Gordon személyesen jelent meg a pozsonyi diétán, hogy Blackwellt támogatta, s hogy kész volt előmozdítani mind a konzulátus, mind Blackwell konzulságának ügyét nyilvánvaló, hogy nem adta fel korábbi

1. Philipp Neumann báró (1778-?), osztrák diplomata.

2. Metternich Neumannnak, Vienna, 1842. július 22., No. 9. – Draft, England, Weisungen, 1842, Staatsarchiv, Vienna.

3. Metternich Neumannnak, Vienna, No. 10, Secrete, England, Weisungen, 1842, Staatsarchiv, Vienna.

4. *Ibid.*, No. 12.

5. Gordon Blackwellnek, Vienna, 1842. április 12., H.M. I.

szándékát.¹ A játszmában Blackwell sem játszotta el a gyalog szerepét. A fent már többször idézett 1850. július 14-iki "emlékirat" szerint 1842-ben közölni akarta Palmerstonnal, azért van Pesten, hogy egy *konzulátus után nézzen*, amelyik elősegítené a kereskedelmi kapcsolatok ügyét, s őt ez ügyben végzett tevékenységéért személyesen megjutalmazná. Egy 1842. április 12-én kelt levelében Sir Robert a következő sorokat írta: "ennek a levélnek az a célja, hogy megerősítse Önt, hogy miután alaposan megtudakoltam a dolgot változatlanul bizonyos vagyok benne, hogy Önnél senki sem alkalmasabb a feladatra, feltéve, ha a kérdéses konzulátus megalapítását Őfelsége kormánya kéri. Erről jelenleg nincsen tudomásom, de helyesnek találom, hogy közöljem Önnel, nyomatékosan Őfelsége kormányának a figyelmébe ajánlottam, s Lord Aberdeennel folytatott személyes levelezésemben Önről mint a kinevezésre legalkalmasabb személyről szóltam."²

1843 júniusában Blackwell beszélt "az ünnepelt Bezerédyvel, az alsótábla egyik legkiválóbb tagjával", aki Blackwell meglepetésére a következő kérdést intézte hozzá: "Az Ön kormánya miért nem állít fel konzulátust Pesten?"

Majd azzal folytatta, hogy mindnyájan azon csodálkoznak, hogy ez miért nem történt meg már korábban. Blackwell azt válaszolta, hogy a brit kormány addig nem tesz semmit, míg meg nem bizonyosodik róla, hogy Ausztria konzuli működési engedélyt ad. "Amit az Ön kormánya akar, azt el is éri", – hangzott a válasz.³

Feltéve, hogy valóban akarta, milyen konzulra volt a brit kormánynak szüksége? Elvárták volna tőle, hogy a Külügyminisztériumnak nagykövetén keresztül, illetve közvetlenül jelentéseket küldjön. Ismernie kellett volna a megfelelő törvényeket és képesnek kellett volna lennie rá, hogy instrukcióinak és kötelességeinek azok szempontjait tekintetbe véve tudjon megfelelni. "Annak érdekében, hogy a KONZUL hivatalának eleget tudjon tenni, a jelöltnek gondot kell fordítania rá, hogy az illető udvar NYELVÉT jól elsajátítsa, s ismerje szolgálati helyének törvényeit, hogy a kötelességéhez kapcsolódó témákról könnyedén tudjon nyilatkozni."⁴ A másodrendű szempont az volt, hogy annak érdekében, hogy országának a művészetek, tudományok, ipar területén hasznot

1. Horváth J., "A pesti...", 779. old.

2. Gordon Blackwellnek, Vienna, 1842. április 12., H.M. I.

3. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1843. július 1., H.M. I. (Bezerédy I. (1795-1856) Tolna megye küldötte, szókimondó liberális politikus. SZINNYEI, 1. köt. 1039-1040. old.)

4. R. Fynn, *op. cit.*, 7. old.

tudjon hajtani, a konzul nem folytathat önálló kereskedelmi tevékenységet. Az utóbbi azonban nem volt több irányelnél. Blackwell például Sir Robert Gordonnak nyíltan kifejtette, hogy abbéli törekvése mellett, hogy Pesten konzulátus alapíttassék, saját kereskedelmi tevékenységet is kíván folytatni.

1843 júliusára Sir Robert Gordon megismerte az osztrák kormány álláspontját és politikusait (Blackwellnek hitelt adva) szűklátókörűséggel vádolta őket, amiért a brit konzulnak nem adnak működési engedélyt. Blackwell úgy gondolta, s ezt meg is mondta Sir Robertnek, hogy igenis alkalmas lenne a konzuli kinevezésre: elveit tekintve konzervatív, s a demokratikus agitációt megveti.¹ Tudni szeretne volna, hogy az osztrákok azért gyanakvóak-e az angolokkal, mert azok alkotmányos kormányzatú országba születtek. Ennek kapcsán bécsi főnökének ki is fejtette a véleményét: "... Az osztrák kormány magyarországi politikája őszintén sajnálatraméltó. Valószínű, hogy egész Európában nincs még egy olyan nép, mely ennyire tisztelné az alkotmányos szabadságot, mint a magyar. Hogy alkotmányos eszközökkel visszaélnének a reformmal, vagy forradalmat akarnak, ezt képzelni esztelenség. Ha végül mégis a forradalom eszközeihez nyúlnának, az osztrák miniszterek magukat hibáztathatnák szűklátókörűségükért, s nem csak a magyarokkal kapcsolatban."² Más szóval, bármi hangzott is el Blackwell és Gordon közt míg együtt voltak Pozsonyban, s bármilyen kifejezésekkel élt is Gordon, hogy Blackwellnek kifejezze csalódottságát a konzulátussal kapcsolatos osztrák visszautasítás miatt, Blackwell mindezt az osztrákok Magyarország iránt tanúsított rövidlátó politikáját tette felelőssé.

Gordon nem adta föl. Miután megkapta Blackwell fent idézett magánlevelét, hosszú hivatalos levelet írt e tárgyban a külügyminiszternek: "Méltóságod talán emlékszik, hogy az elmúlt év folyamán javasoltam a kormánynak nevezzen ki egy brit konzuli ügyvivőt Magyarországra.

Azt, hogy erre a levelemre nem kaptam választ, annak tulajdonítottam, hogy Neumann báró azt mondta Méltóságodnak, hogy az osztrák kormány ellene van a kinevezésnek, mert attól tart, akkor Franciaország hasonló kérését is teljesítenie kell. Metternich herceg így nyilatkozott nekem, de elismerte, hogy a két országnak hasznára válna, sőt olyan utalást is tett a magyar diéta közeledő időszakára, hogy akkor újra napirendre kerülhetne a kérdés.

1. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1843. július 9., H.M. I.

2. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1843. július 9. H.M. I.

Az osztrák kormány biztosan nem ellenezhet hosszú időn át egy a magyarok által kitartóan követelt lépést, melynek előnyei Magyarországra és Angliára nézve nyilvánvalók, azon a kizárólagos alapon, hogy egy francia ügyvivő pesti jelenlétét ellenzik. Annál is inkább fel kívánom Méltóságod figyelmét újra erre az ügyre hívni, mert eljutott hozzám az értesülés, hogy egy pesti amerikai kereskedő¹ komoly kereskedelmi vállalkozásba fogott, melynek célja, hogy magyar termékeket gyarmatárura cseréljenek – a mondott árukat amerikai hajók fogják Fiumébe szállítani. A kereskedőt, akinek a neve "Kappell", mindenütt "amerikai konzulnak"² nevezik, habár nincs exequaturja.³

A másik ok, amiért újra visszatérek e tervre az, hogy itt tartózkodik az a személy, akit már bátor voltam Méltóságod figyelmébe ajánlani, mint olyan valakit, aki kiválóan alkalmas a magyarországi brit konzul tisztségére. Mr. Blackwell, akinek szolgálatait magam is igénybe veszem, s akitől azokat az országgyűlési beszámolókat kaptam, melyeket e küldönc által Önhöz juttatok, amellet, hogy kiválóan tud magyarul és németül, jól ismeri az ország erőforrásait, s lelkes híve annak, hogy köztük és a brit tőke és vállalkozók közt kapcsolat jöjjön létre. Be kell vallanom, hogy jó véleményem, melyet Mr. Blackwell személyéről, s arról a képességéről táplálok, hogy a magyarokkal létrehozott közvetlen kereskedelmi kapcsolatok révén hazánk kereskedelmi érdekeit szolgálja, olyan időkben, amikor az országgyűlés fontolgatja a dolgot, még inkább arra késztet, hogy az ügyet Méltóságod figyelmébe ajánljam, annál is inkább, mivel ilyen figyelemre méltó személy áll rendelkezésünkre.⁴

Az utolsó óriásmondattal a nagykövet óriás jóindulatáról tanuskodik ügynöke iránt, s Metternich ellenvetései és saját bátyja bizonytalan semlegessége után bármilyen kis reményt táplált is, magába foglalja a hitet, hogy a magyarok olyan látványos előrehaladást fognak elérni a diétán a törvényhozásban, hogy a pesti

1. Friedrich Kappel kezdeményezéséről van szó, mely Szabó Pált a Kereskedelmi Társaság létrehozására készítette. (Ld.: II./b.).

2. Néhány héttel később Blackwell közölte Gordonnal, hogy az exequaturra váró Kappel konzuli pecsétet és amerikai zászlót készíttetett magának. (Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1843. augusztus 5., H.M. I.)

3. Exequatur = konzuli működési engedély. / Az engedélyt tartalmazó okiratot nevezik *exequatur*nak. Adományozása meg kell, hogy előzze a konzuli hivatal betöltését, s birtoklása felhatalmazza a konzult, hogy mindazon privilégiumokat, mentességeket élvezze, melyeket hivatali elődei, s általában ezek arra az országra vonatkoznak, ahol hivatalba lép. / R. Fynn, op. cit., 11. old.)

4. Gordon Aberdeennek, Vienna, 1843. július 12., P.R.O. F.O. 7/311.

konzulátus ügye ki fog robbanni. Ha a listiánusok nem nyerték volna meg a gazdasági vitát, ha a protekcionizmus háttérbe szorult volna a szabadkereskedelem elveivel szemben Magyarországon, ha Kossuth Védegylete *korán* megbukott volna (néhány évre rá elveszítette vonzerejét és lendületét), akkor lehetséges, hogy a Kereskedelmi Kamara (Board of Trade) jobb pozícióba kerül és talán a konzulátust valóban létrehozzák.

De ahogy az lenni szokott, a Board of Trade, a Kereskedelmi Kamara és titkára, J. MacGregor a legjobb esetben is úgy jellemezhető, hogy semleges politikát folytatott, vagy ami még rosszabb, Metternich szekerét tolt. Horváth Jenő a konzulátus kérdéséről írt cikkében¹ idézte Metternich Kübecknek szóló 1842. szeptember 1-jén kelt levelét, melyben a kancellár elmondta, hogy MacGregor meglátogatta őt Johannesbergben, s a konzulátus kérdését illetően vele megegyező véleményen volt.

MacGregor ennek kapcsán jelentést írt Viscount Canningnek², aki augusztus 7-én elküldte neki Sir Robert Gordon levelét.

"Méltóságod július 28-án kelt, Sir Robert Gordon július 12-iki, a dunai brit konzuli kinevezésével foglalkozó jelentését tartalmazó levelére válaszolva, a Kereskedelmi Titkos Tanács tagjai felhatalmaztak, hogy Ön által Aberdeen Earljének tudomására hozzam, hogy amennyiben az ügynököt, akit kinevezni szándékoznak, nem az egyik tengerparti kikötőbe vagy egy jelentős kereskedelmet folytató központba helyeznék, úgy a Lordok úgy vélekednek, hogy kereskedelmi szempontból egy ilyen hivatal létrehozására még nem érett meg az idő.

Ugyanakkor, ha csak a kereskedelmi szempontokat vesszük figyelembe, s a nagykövet véleményének súlyát, mely a lordok szava mellett latba esik, szívesen vennének egy ilyen kinevezést, feltéve ha nem jár komoly költségekkel, ha az első pillanattól fogva tisztázott, hogy csak ideiglenes, s állandóvá tétele eredményességétől függ.

Az urak arra a feltételezésre jutottak, hogy az osztrák kormány az ilyen lépést ide nem tartozó okok miatt ellenezné, s e benyomásukat csak megerősítették Sir Robert Gordon szavai. Ugyanakkor az uraknak nincsenek hasonló természetű ellenvetéseik, s miután véleményüket nyilvánították a tárgy-

1. Horváth J., "A pesti..." 781-782. old.

2. Viscount Canning (1812-1862) külügyminiszterhelyettes, majd India kormányzója. (B.N.B. VIII. köt. 414-431. old.)

ban, amennyire azt számukra e minisztériumban szerzett tapasztalataik lehetővé teszik, a végső döntést Aberdeen Earljére bízzák.¹

De Aberdeen Earlje nem tett semmit.

Blackwell nem tudhatta, hogy a terv megfeneklett. 1843 szeptember 13-án, amikor az esztergomi érsekkel folytatott beszélgetéséről számolt be, lelkesen írta: "A primás elfogadni látszott érvelésemet (a brit-magyar kereskedelmi kapcsolatokról), s mikor elbúcsúztam, elégedetten mondta, hogy reméli, hogy hamarosan pesti brit konzullá neveznek ki, s mikor megjegyeztem, hogy még mindig sok nehézséggel kell számolni, megismételte, hogy tisztában van a nehézségekkel, melyekre utaltam, de higgyem el, habár jeletősek, semmi esetre sem legőzhetetlenek."²

Mi volt a háttere annak, hogy a kardinális ilyen megfellebezhetetlenül biztos kijelentést tett egy a diplomáciához kapcsolódó kereskedelmi kérdésben, nem tudni, bár arra gyanakodhatunk, hogy az országgyűlés törvényhozóinak hevülete ragályos volt, s mindenki várta, hogy a belső reformokat majd a külső viszonyok reformja követi.

Blackwell nem tudta milyen fordulatot vettek az események, s még 1850-ben sem tudott róla, hogy mi zajlott le felettesei közt 1843-ban.³ Azt írta ugyanis Palmerstonnak: "Októberben visszatértem Angliába egy Lord Aberdeennek szóló levéllel, melyben Sir Robert újra a pesti konzulátus felállításából származó előnyöket ecsetelte, s kezdő lépésnek azt javasolta, hogy engem küldjenek el a diétára, mint Őfelsége Kormányának akkreditált ügyvivőjét. Némi késlekedés után – úgy gondolom, hogy főleg Mr. MacGregor és Lord Canning erőfeszítéseinek hatására – Lord Aberdeen beleegyezett, s mivel a Board Trade javasolta a pesti konzulátus felállítását, Sir Robert pedig abban a hitben ringatta magát, hogy rá tudja venni Metternich herceget az exequatur kibocsátására, magammal vittem feleségemet és fiamat, s azt híván, hogy néhány hónap elteltével letelepedhetünk a magyar fővárosban, Gratzban hagytam őket."⁴

Blackwell azért hitt abban, hogy pesti konzuli kinevezése csak pár hónap kérdése, mert félreértette a külügyminiszter hallgatását az ügyről, aki különben

1. MacGregor Canningnek, London, 1843. augusztus 7., P.R.O. F.O. 7/314. (J. MacGregor (1797-1857) a Board of Trade titkára volt. D.N.B. XXXV. köt. 96-97. old.)

2. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1843. szeptember 13. H.M. I.

3. A teljes igazságot még 1865-ben, mikor iratait fia számára szánt örökségként rendszerezte, sem tudhatta. Máskülönb, ha ismerte volna Lord Aberdeen és J. MacGregor állásfoglalását, az iratokat eszerint látta volna el jegyzetekkel.

4. Blackwell Palmerstonnak, London, 1850. július 14-én, H.M. I.

hozzájárult ahhoz, hogy őt nevezzék ki, s mint ügyvivő ő számoljon be a még mindig ülésező magyar diéta eseményeiről. Így mikor 1844. március 27-én bemutatották József főhercegnek, Magyarország nádorának, mint a brit kormány kinevezett ügyvivőjét – aki bemutatta, gróf Zichy István, korábban a berlini udvarnál mint Ausztria követe teljesített szolgálatot – arra következtetett, hogy a Foreign Office konzulágához és diplomáciai ügyvivőségéhez is hozzájárult, s mindkét helyre megkapja a kinevezését. Sőt volt egy másik, még kevésbé megalapozott feltételezése is: mivel a császár-király helytartója, Magyarország nádora kedvesen és előzékeny fogadtatásban részesítette, azt hitte, hogy az osztrák kabinet hallgatólagos beleegyezését adta ahhoz, hogy a diétán egy külföldi kormány képviselője is részt vehessen.¹

1844-ben, Blackwell visszatérése után Angliába, a kérdést nem hozták újra szóba. 1845-ben Blackwell hivatalos megbízatás nélkül tett utazást Magyarországon, s próbált meg vasútvonalat építtetni Fiumébe (ld.: II.B.). 1846 tavaszán, miután Bécs érintésével visszatért Londonba, a Clarendon Hotelban találkozott Sir Robert Gordonnal: "Ekkor elmondta nekem, hogy Lord Aberdeen hozzájárulását adta, hogy a pesti konzulátus ügyében megtegye az általa szükségesnek vélt lépéseket, s ha sikerül az osztrák kormánytól exequatort szereznie, engem neveznek ki konzulnak és ő (Sir Robert) állapítja meg a fizetésem összegét, mely mint örömmel mondotta a lehető legmagasabb lesz."² Blackwell azt gondolta, hogy Gordon korábban Esterházy herceget és Széchenyi grófot is be akarta vonni, hogy Metternichet a helyes irányba befolyásolják,³ de próbálkozása eredménytelen maradt. Gordon azt írta neki Londonba: "Azt kívánom, hogy bárcsak ne lett volna olyan biztos próbálkozásom sikerében, hogy ezzel a kormánnyal elismertetem a pesti konzulátust, mert annál nagyobb lesz a csalódása, most hogy megkapja ezt, melyből megtudhatja, hogy Metternich herceg a jelent illetően határozottan elutasítja minden hasonló javaslat meghallgatását. Értésemre adta, hogy a kormányunkban végbement változások csak tovább növelték idegenkedését, hogy kérésemnek eleget tegyen, de mindig

1. "1844 március 27-én mutattak be a nádornak – a néhai József főhercegnek – mint Őfelsége kormányának ágensét, így tehát mondhatjuk, hogy magyarországi hivatalos pályafutásom akkor kezdődött. A cél melynek elérésére törekedtem, egy pesti konzulátus volt – olyan cél, melyet elérhettem volna, valószínűleg 1844-ben, de 1848-ban biztosan, ha azoknak a véleményét, akik meg voltak győződve róla, hogy egy ilyen konzulátus megalapítása igen jól szolgálja mind a brit, mind a magyar érdekeket, nem befolyásolta volna 1844-ben egy magyar mágnás kétszínűsége, s 1848-ban ... a brit követ ellenségessége." (Notes, Preliminary Remarks, H.M. Notes, 314. lap.)

2. *Ibid.*

3. Gordon Blackwellnek, Vienna, 1846. június, H.M. VI.

hozzáteszi, hogy az igazi akadály abban van, hogy Ausztriának eltökélt szándéka egy magyarországi francia konzulátus felállításának megakadályozása.¹

Blackwell erőfeszítéseinek, hogy Pesten konzulátust létesítsenek, s hogy konzul legyen, egy fejezete még hátra van. 1848 tavaszán, Metternich távozása után úgy látszott, hogy a konzulátus felállításának nincs többé akadálya. Batthyány Lajos, a független magyar kormány miniszterelnöke április 27-én azt mondta neki, hogy a külügyminiszter Esterházy herceg kérte a pesti brit konzulátus felállítását.² Nem sokkal azután, hogy Blackwell erről beszámolt nagykövetének, Lord Ponsonbynak, a magyar kereskedelmi miniszter, Klauzál Gábor arra kérte Esterházy herceget, hogy a bécsi brit követségen járjon közbe a konzulátus ügyében.³ Májusban Esterházy herceg válaszolt Klauzálnak, és biztosította róla, hogy kapcsolatba lépett a brit nagykövettel.⁴

Horváth Jenő tömör, tíz oldalas esszéjében a pesti konzulátusról (melyről korábban már szó esett), az utolsó előtti fejezetben leírja Sir Stratford Canning⁵, gróf Batthyány Lajos és Lord Ponsonby 1848. május 17-iki találkozáját, amikor Lord Ponsonby állítólag megígérte a magyar kormánynak, hogy a konzulátus ügyében meg fogja tenni a szükséges lépéseket.⁶ Mikor azonban Blackwell egy ajánlólevéllel, melyet Esterházy írt Palmerstonnak, 1848 május végén Londonba érkezett, legnagyobb meglepetésére azt kellett tapasztalnia, hogy Lord Ponsonby semmit sem tett a konzulátus ügyében.

Ha a pesti konzulátust felállították volna, az lett volna a Brit birodalom 145-ik ilyen hivatala. A brit konzulátusokon összesen 468 személy dolgozott, ebből 23 fizetett főkonzul volt, 121 fizetett konzul, 2 fizetésben nem részesülő konzul, 82 fizetett alkalmazott és 253 fizetésben nem részesülő alkonzul.⁷

1. Gordon Blackwellnek, Vienna, 1846. július 16., H.M. VI.

2. Blackwell Ponsonbynak, Pest, 1848. április 25., H.M. V.

3. Klauzál Esterházynek, 1848. április 26., Pest, 1848. 61.E., O.L. (Klauzál Gábor (1804-1866), Esztergom képviselője, a liberálisok jobbszárnyának egyik vezéralakja volt. SZINNYEI, VII. köt., 475-478. old.).

4. *Ibid.*, Esterházy Klauzálnak, Vienna, 1848. május 2.

5. Stratford Canning, Stratford első vikomtja (1786-1880) a török portán volt brit nagykövet. (B.N.B. VIII. köt., 431-444. old.).

6. A. Loftus, *The Diplomatic Reminiscences of Lord Augustus Loftus, 1837-1862*, London, 1892, I. köt., 129. old., összefoglalja Horváth J., "A pesti..." 784. old.

7. R. Fynn, *op. cit.*, 22. old.

(b) Az 1844-es diétán: alkotmányosság és reform

A magyar történészek az 1843-1844-es országgyűlésről azt tartják, hogy "a beteljesületlen ígéretek országgyűlése" volt, ami alatt azt értik, hogy a királyi beszéd és az azt követő viták és nyilatkozatok haladó szellemű kérdéseit vagy az obstrukció, a nem helyén való szónokiaskodás és a konzervatívok késleltető taktikája fullasztotta meg, vagy a királyi leiratok érvénytelenítették, vagy, mint a földadó kérdésében is elkéstek a felterjesztéssel, s lekésték a királyi szentesítést.¹ A diéta 1844. november 13-iki befejezése után Blackwell mégis csatolni tudta hűségesen és rendszeresen küldött *Proceedings*, azaz jegyzőkönyvei mellé az 1843-1844-es magyar országgyűlés törvényeinek leírását, az *Acts passed by the Hungarian Diet of 1843-1844* c. iratot.² Ezek közül a legfontosabb törvény a 2-ik volt, a magyar nyelvi törvény; a 3-ik, a vegyes házasságokról szóló törvény; s a 4-ik törvény, mely szerint a nem nemesek is bírhatnak nemesi javakat, továbbá az 5-ik, mely engedélyezte, hogy a nem nemesek (plebejusok) is betölthessenek bármilyen közhivatalt.

A király 1844 novemberében összesen 13 törvényt szentesített. Ha a tizenhárom törvényt összehasonlítjuk a diétán megvitattott javaslatokkal, a parlamenti ülések két izgalmas évének *végereedménye* mennyiségileg és minőségét illetően egyaránt lesújtó.³

A parlamenti ülések tizennyolc hónapja alatt összesen 104 ügy került megvitatásra⁴, Blackwell jegyzőkönyvei a viták kétharmadát tartalmazzák, mivel csak öt hónapot volt távol: 1843 szeptemberének végétől 1844 márciusáig. Leveleiben és jelentéseiben azonban alaposabban szelektált. 1843-ban a bel- és külkereskedelemről, iparról, a protekcionizmus versus szabadkereskedelem kérdéséről, a vámtarifákról és belső vámokról, az utakról, vasutakról, a fume kikötőről, a vallási ügyekről és a nyelvi kérdésről számolt be. 1844-ben a fentiekén kívül a büntető törvénykönyvről, a bányászatról, a cenzúráról, a

1. Horváth M., *op. cit.*, 2. köt., 178. old.

2. P.R.O. F.O. 7/317.

3. A többi törvény: 1. törvénycikk: Az országgyűlés ügyeivel kapcsolatos beszámolók (királyi leiratok, határozatok, feliratok) nyelve csak és kizárólag a magyar lehet. 6-ik tc.: a váltójogi törvény módosítása. 7. tc.: a csődtörvény módosítása. 8. tc.: a futóhomok megkötése az Alföldön. 9. tc.: az országgyűlés költségeinek kifizetése nemesi szabad ajánlás formájában. 10. tc.: az országgyűlési szállások költségeinek szabályozása. 11. tc.: a hétszemélyes tábla húsvét alatti munkaszünetének eltörlése. 12. tc.: a koronaörök választásáról szóló törvény. 13. tc.: a Hrabovszky-alapítványra vonatkozó törvény. / *Acts Passed...*, P.R.O. F.O. 7/317.

4. Katona, *op. cit.*, 31. old.

Kereskedelmi Társaság és a Védegyelet helyzetéről, a föld- és házadóról, a Kereskedelmi Bizottság munkájáról, a Pénzügyi Bizottságról. a szabad királyi városokat érintő reformokról és a nacionalizmusról írt. Ha Sir Robert Gordon arra kérte volna diplomáciai ügynökét, hogy az országgyűlési ügyeket valahogy csoportosítsa, Blackwell bizonyára két csoportba osztotta volna őket: az *alkotmányos reformok* tartoztak volna az egyik, a *nacionalizmus gyümölcsei* a másik csoportba, – az utóbbiakat Blackwell "magyarizmusnak" hívta. Az alkotmányosságot még 1844-es viszonylatban is könnyen meg lehet határozni. Tágabb értelemben jelenti:

1. a kormány alkotmányos rendszerét,
2. az alkotmányos elvekhez való ragaszkodást.¹

Mivel az ország kormányának a kereke nem a magyarok kezében volt, az alkotmányosság, ahogy Blackwell és maguk a magyarok használták csak "az alkotmányos elvekhez való ragaszkodást" jelenthette, s még szűkebben: azt, hogy az országgyűlési viták az ősi szokások és lassan fejlődő törvények tiszteletben tartásával zajlanak. De Magyarország különleges helyzetben volt, mint törvényesen deklarált "regnum independens" (1790/1 10.tc.), egy birodalom politikai szervezetén belül különleges helyzetet élvezett (a birodalommal csak a "király" személye kapcsolta össze, törvényei nem), s a törvényhozói és részben a végrehajtói hatalmat maga gyakorolta. Habár nem voltak külön miniszterei, az ősi megyegyűlések rendszere által Magyarország működő alkotmányos hatalommal rendelkezett. S amennyiben megfizették az adókat, és a nádor sikeresen kormányozta az országot, a helyi parlamentként működő megyegyűléseket alkotmányosnak ismerték el. Mivel a megyék küldötteik irányítását teljes mértékben a kezükben tartották, a parlamenti alkotmányosság gyökere a megyerendszerben volt. Mivel az összes tisztséget nemesek töltötték be, ez a rendszer konzervatív volt²: az alkotmányosság bástyái mögött nemesek és szabad emberek álltak, a plebejusok kívül kerültek. Ennek következtében az 1848-at megelőző évek magyar *alkotmányosság* kifejezésének konzervatív árnyalata is volt (a nemesség tradicionális jogainak és privilégiumainak védelmét

1. SOED, 2. köt. 1778. old.

2. II. József uralkodása alatt, aki hivatalába lépve nem akarta az országgyűlést összehívni, a nem nemesek is betölthettek bármilyen közhivatalt. Elhatározásából engedett 1790-ben, s összehívta az országgyűlést. Az 1843-1844-es diéta 5. törvénycikke újra törvénybe iktatta József rendeletét a nem nemesek közhivatal viselési jogáról.

szolgált), még ha támogatóinak fele az országgyűlésen a liberálisok soraiból került is ki.

A "reform" 1844-ben azt jelentette, amit ma is:

1. Megújulást.
2. Más és jobb formák alkalmazását.
3. Törvénymódosítást.
4. A visszaélések megszüntetését.¹

A reform közvetve azt is jelentette, hogy forradalmi eszközök helyett fokozatos fejlődés által jutnak előbbre: a kérdések jogi megoldásához hosszú és tekervényes út vezetett, melynek minden fordulójánál megálltak.

A földadó kérdése, mely az 1844-es ülésszakot és Blackwell jelentéseit egyaránt a leginkább uralta, a legjobb példája az alkotmányosság működésének és a reformszellem érvényesülésének. Kezdeményezője jellemzően a legnagyobb magyar reformpolitikus, Széchenyi István volt. Széchenyi az ipari vállalkozások és közmunkák előmozdítása érdekében tőkét akart előteremteni. A nemesek adómentessége, akik a földtulajdonosok többségét alkották, olyan akadály volt, melyet valamilyen módon meg kellett szüntetni. "Jelenlegi *célja* az, hogy 10 millió korona értékben kölcsönt bocsásson ki, s a részesedést a földadóból, a holdanként beszedett 6 krajcárból fizessék ki,"² jelentette Blackwell Gordonnak március végén.

Széchenyi, aki Kossuth ellenfele volt, "azzal kezdte akcióját, hogy Kossuthról egy dicsérő hangú cikket írt".³ A taktikus politizálásnak e módja kissé meglepte Blackwellt, de amikor látta, hogy a reformer gróf "kart karba öltve sétálgat a liberális párt politikusaival", rájött, hogy Széchenyi számára a cél szentesíti az eszközt, s annak érdekében, hogy a földadó törvényének egy cikkelyét is elfogadtassa, meg kell nyernie a liberális küldöttek, s legtehetségesebb szószólójuk, Kossuth rokonszenvét.

A trükk, legalábbis az első lépésben, bevált. "A küldöttek határozatot hoztak, hogy nunciumot, azaz küldöttséget menesztenek a mágánásokhoz, hogy beleegyezésüket kérjék egy országos, azaz mindkét tábla tagjaiból kijelölt bizottság felállításához, melynek az lenne a feladata, hogy kidolgozza a nemzeti

1. SOED, 2. köt. 1778. old.

2. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1848. március 28., H.M. II.

3. *Ibid.*, és *passim*.

vállalkozások finanszírozásához szükséges tőke előteremtésének módját.¹ A küldöttek lelkesedését nem osztották a mágnások. Eötvös József báró (Blackwell egyik barátja, akit úgy jellemezett, hogy köztük (a magyarok közt) a legokosabb) úgy vélekedett, hogy a mágnások a közvetett adózás pártján állnak. Mivel előre látta a legnagyobb földbirtokos, az egyház ellenvetéseit, Széchenyi azt javasolta, hogy a kiszabandó adó mértékét egy a diéta által erre a célra kinevezett bizottság számolja ki. A vélemények megoszlottak arra nézve, hogy mi történik ha a felsőtáblán szavazás elé kerül a javaslat. Blackwell informátora úgy gondolta, hogy Esterházy Pál és Miklós "keresztes hadjáratot" (azaz fiatal konzervatív nemeseiket) fog toborozni, hogy a törvényjavaslat ellen szavazzanak. Néhányan Széchenyit kritizálták, mondván, hogy aki a tőkét és a kölcsönöket kezeli, az a tervezett kölcsönből maga is hasznot húz.

Végül Blackwell véleménye: "Azt írom meg Önnek, amit hallok... jelen pillanatban képtelen vagyok megítélni, hogy a javaslatot elfogadják-e vagy sem."

Blackwell április közepén írt jelentésében még csak Széchenyi földadó terveinek kezdeti állapotáról tudósíthatott. "A Bizottság ... 16-án tartja első ülését. Az eredményt illetően megoszlanak a vélemények. A földbirtokkal nem rendelkező küldöttek ragaszkodnak a földadóhoz, de mindkét pártbeli elszegényedett és tékozló mágnások meglepően gyanakvóak irányában."²

Annak érdekében, hogy naprakészebb információhoz jusson, április vége felé Blackwell elment az "Ellenzéki Kaszinóba". Ott azt tapasztalta, hogy szinte mindegyik küldött Széchenyi adótörvényének a pártján áll, de kötelesek a megyéjüktől kapott követutasítás szerint cselekedni. Tizenkilenc megye adott olyan utasítást, hogy szavazzák meg, "de ha a többség eléréséhez ennél több szavazatra lenne szükség, akkor a csatát valójában a megyegyűlések tiltó rendelkezései fölött folytatják... Az ellenzék azzal vádolja a püspököket, és valószínűleg nem ok nélkül, hogy a viharos ülésen lepénzeléssel próbálnak többséget elérni."³

De a Sir Robert Gordonnak írt jelentés végén Blackwell a sorok között azt látszik tudatni, hogy a kölcsön és a földadó ügye egyáltalán nem áll valami jól. Talán Széchenyi leállt és arra várt, hogy törvényjavaslatát a két tábla megszavazza, a király pedig szentesítse. A kijelölt bizottság a szükséges kölcsön

1. A folyamatban lévő munkálatok a következők voltak: a Lánchíd megépítése, útépités a Duna alsó szakaszánál, a Duna és Tisza szabályozása. Az új országház megépítése és a Pest-Fiume vasút még csak tárgyalás alatt álló tervek voltak.

2. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. április 13., H.M. I.

3. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. április 29., H.M. II.

összegét 5 millió koronában¹ állapította meg (ami pontosan a fele volt annak, amit eredetileg Széchenyi kért), s ebből következően a földadó összege is arányosan kisebb lett volna.

A beszélgetés során melyet úgy látszik Blackwell az országgyűlésen kívül május elején folytatott, kinyilvánította véleményét a földadóról. "A múltkor mondtam neki, hogy attól tartok a törvényjavaslatot nem fogja keresztülvinni a diéta idején... Azt válaszolta, ha most nem szavazza meg ez az országgyűlés, akkor soha nem fogják."² Széchenyi reményeit a diéta április 16. óta ülésező finansziális bizottsága növelte. Azt várta, hogy "mind a két tábla meg fog szavazni egy földadó formájában beszedett évi 300 00 fontos bevételt – de, hogy ezt több évre fogják megszavazni, vagy csak a következő országgyűlésig, még bizonytalan. Ha az előbbi történik, akkor kétségtelen, hogy egy 500 000 font összegű kölcsönt könnyen biztosítani lehet."³

Néhány nappal később Blackwell jelentette, hogy a határozatot, hogy a nemesek megadóztathatóak, 24 szavazattal 17 ellenében megszavazta a földadó bizottság. Széchenyi ezután javasolta, hogy évente 3 millió koronát, ha másképp nem megy 2 milliót szedjenek be. A kormánypárti mágnások 2,5 milliót javasoltak, amivel önként elfogadták az adózás elvét.⁴ A kivételek közt volt Mednyánszky báró, az udvari kamara elnöke, aki a koronabirtokok igazgatásáért felelt.

Magyarország 52 megyéje közül 47 kész volt adót fizetni a nemzeti kincstár (Regnicolar Cassa) számára, egy felelős miniszter vagy országgyűlési bizottság felügyelete mellett. "Ez nem az, azonban, amit Széchenyi akar, s a mágnások vagy a kormány sem egyeznének bele. Másrészt 19 megye nyilatkozott úgy, hogy a megyei költségeket (Cassa Domestica) a nemeseknek kell állniuk, s ha egy ilyen javaslatot megszavaznának, ezek a megyék Széchenyi tervét támogatnák."⁵ Ennél a pontnál Széchenyi szerette volna, ha Blackwell közbenjárna az ügy érdekében. Megkérte Blackwellt, hogy Sir Robert Gordon személyén át tolmácsolja kérését Metternichnek: utasítsa az Udvari Kamara elnökét, hogy változtassa meg szavazatát az adózás javára, s így gyakoroljon nyomást azokra a megyékre, melyek a törvényjavaslat ellen vannak. "Most, – tette hozzá – itt az

1. Blackwell szerint durván számolva 1 font 10 koronát ért.

2. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. május 6., H.M. II.

3. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. május 10., P.R.O. F.O. 7/315.

4. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. május 13., H.M. II.

5. *Ibid.*

ideje, hogy a kormány az én oldalamon vesse be a befolyását, s a törvényjavaslatot megszavazzák, azoknak a hülyéknek az oppozíciója ellenére, akik olyan hangosan és lármásan tiltakoznak ellene" (az ő saját szavai).¹

Blackwell véleménye szerint a törvényjavaslat előrejutása az alsótáblán – bármilyen lassú volt is – Kossuthnak és "kisnemes híveinek" köszönhető. A liberálisoknak sikerült az adózás mellé állítani a közvéleményt, s ha lett volna egy végleges, kidolgozott terv, a kormány is elfogadhatta volna.

Június végén Blackwell, aki már nyilván türelmetlenül várta, hogy az adót megszavazzák és megkapja a királyi szentesítést, s tisztában volt vele, hogy a nagy közmunkálatok tervei és az élénk kereskedelem legalább részben az állami bevételek növekedésétől függ – úgy látszik lemondott "Széchenyi földadó bizottságáról". A Bizottság semmi életjelet nem adott magáról. Végighallgatta a küldötteket, akik azt állították, hogy végül az albizottságok sikerre viszik a tervet, de már nem bízott benne. "Meg kell vallanom, hogy kétlem, hogy ezek az emberek bármit is elérnek: az irigység, hiúság és önhittség eleve kizárja, hogy közösen cselekedjenek."²

Blackwell e türelmetlen kitérését a magyarokkal szemben úgy látszik egy élmény váltotta ki, melyet levelének záró szakaszában Sir Robert Gordonnak is megírt. Június 19-én Blackwell meglátogatta Esterházy József gróftól laanschitz kastélyában. Károlyi Lajos gróf társaságában tért vissza Pozsonyba, aki elbeszélte neki egy Nyitra megyei követválasztás történetét. Mivel Blackwell sohasem vett részt megyei követválasztáson, nem hallotta a demagóg szónokokat, a kortesek vetélkedő bandáit, nem látta a *közfelkiáltásos választást* megelőző és követő részeg orgiákat, eliszonyodott a nyitraiak erőszakosságán, s még jobban a nyitrai főispán, a konzervatív Mednyánszky báró halálán, akit útban hazafelé az átélt izgalmak kiváltotta láz vitt el. A liberális jelölt győzött, de Blackwell szemében ez hitvány győzelem volt. "Némi nehézséget okozott, hogy elleplezzem az undort, melyet bizonyára mindenki érezne, ha az ilyen félig civilizált ázsiai hordáknak a vezéreit hallaná győzelmükről dicsekedni."⁴

1. *Ibid.*

2. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. június 27., H.M. II.

3. Károlyi Lajos (1799-1863) Csongrád megye adminisztrátora volt.

4. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. június 27., H.M. II.

Ez a kijelentés Blackwell magyar ügyekkel kapcsolatos véleményének mélypontját képviseli, még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy barátja, Eötvös József báró is hasonlóan kritikus képet festett a megyei választásokról.¹

Augusztus közepén Blackwell az országgyűlés palotájának folyosóján a küldöttek közt elhangzott szavakból arra következtetett, hogy az adózás helyett három éves szubvenciót akarnak.² Hosszú szeptemberi jelentésében beszámolt róla, hogy a "Széchenyi Bizottság" egy három millió korona összegű szubvenciót javasolt, melyet négy éven át a nemességnek kellene fizetni, igen szigorú adóbehajtási feltételek mellett. A pénzt, mint mindig, most is szerződés által kikötött közhasznú célokra kell felhasználni.³

Az elgondolást a Gazdasági Bizottság elfogadta, így javaslat formájában október 14-én az alsótábla küldöttei elé került. Hosszú viták után, melyek során néhány megye emelni akarta az összeget, mások csökkenteni, úgy döntöttek, hogy évi 2 585 000 koronát fizessenek, négy éven át. Ezt követően azt kellett eldönteni, hogy az adót minden osztály fizesse-e, vagy csak a nemességre róják ki. A többség az utóbbi mellett szavazott.⁴ Így az eredetileg 10 millió koronás földadóból 2 és fél millió szubvenció lett. Blackwell attól tartott, hogy a mágnások ezt az összeget 2 millió koronára csökkentik.

A magyar országgyűlési beszámolók természetesen nem szükségszerűen ugyanazokról az eseményekről szólnak egy törvényjavaslat kapcsán, mint Blackwelléi, és a summázatok is eltérnek egymástól. Néhány esetben azonban Blackwell leírásai egyedülállóaknak látszanak. Ilyen Széchenyi fellépésének a leírása is, mikor a szubvenció törvényjavaslata október 28-án, egy hétfői napon a felsőtábla elé került. Széchenyi a legtöbb ember meglepetésére teljes díszmagyarban jelent meg a Házban – amit csak ünnepi alkalmakkor viselnek – kezében egy Magyarországon készült nagy zsebkendő. Nagyon jó beszédbe fogott: azt mondta, hogy mikor a hadseregben szolgált hadnagyként, a lipcsei csata reggelén Blücher generálishoz küldték, s meglepve látta, hogy a generális és tisztjei olyan gondosan öltöztek, mintha díszemlére indulnának. "Ezt nem is álltam meg szó nélkül" mondta Széchenyi, "s azt a megjegyzést tettem (természetesen egy fiatal huszárfőhadnagyhoz illő szerénységgel), hogy azt képzeltem a nap a puskapor, s nem a rizspor napja lesz, mire az öreg Blücher

1. Ld. *A falu jegyzője*, Pest, 1845. (Angol fordításban 1850-ben jelent meg Londonban.)

2. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. augusztus 19., H.M. II.

3. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. szeptember 12., H.M. II.

4. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. október 22., H.M. II.

megfordult és azt válaszolta, hogy a katonák számára a csata a legdicsőbb díszemle, s hogy ő és a tisztjei mindig gondosan ügyelnek rá, hogy a csatamezőn kifogástalan egyenruhában jelenjenek meg, így tehát uraim", folytatta az excentrikus gróf, "ma engem teljes díszben láthatnak, kezemben Magyarországon gyártott zsebkendővel, melyet a saját, zinkendorfi gyáram selyméből készítettek. Ez a nap uraim, az én csatám nagy napja – az én Lipcsém –, melyre mindeddig törekedtem."

Ezután ugyanígy folytatta, ugyanilyen meglehetősen nyíltan közölte velünk, hogy valójában gyakran kissé lóvátenni kényszerült őket – de csakis a saját érdekükben. Aztán elmagyarázta a különbséget a szubvenció és az adózás között: azaz, hogy egy millió, mely az adózásból származik, többet ér, mint tíz millió szubvencióból ..., s azzal fejezte be, hogy egy meghatározott összeget ... kell a földre adóként kiróni, melyet megkülönböztetés nélkül minden osztálynak fizetnie kell.¹

Október 28-a és november 6-a között a szubvenció törvényjavaslatát a felsőházban tárgyalták. Úgy határoztak, hogy három éven át évi egymillió koronás szubvenciót fizetnek. Minden osztályra ki kell róni és "egyenértékű lesz az adóval".² Olyan személynek kell beszédetnie, akit a Korona nevez ki, de az országgyűlésnek tartozik felelősséggel. A javasolt három millió korona és a mindenkire kivetendő egymillió korona közti különbséget szubvenció formájában a nemeseknek kell befizetniük. A törvényjavaslat másodszer is megvitatásra került, november 7-e és 11-e között. Az alsóház képviselőivel már nem tarthattak közös ülést, mert az országgyűlés 1844. november 11-én véget ért.

Nem állíthatjuk, hogy a magyar progresszív törekvéseknek a bécsi kormány taktikázása állta útját, s a földadó, illetve közeli megfelelője, a szubvenció, mely az adóval lett volna egyenértékű, ezért nem vált törvényjavaslatból törvénné. A valóság az, hogy a törvényjavaslatot nem küldték időben föl szentesítésre a királyhoz, mert nem készültek el vele időben; túl sokáig civódott rajta az alsó- és felsőház, s túl sokáig ült rajta a Bizottság,³ hogy törvénné válhasson. Ez volt a legfontosabb alkotmányos és reform javaslat az 1844. évi országgyűlésen –

1. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. október 30., H.M.

2. Proceeding of the Diet, október 11-étől a végéig, P.R.O. F.O. 7/35.

3. Horváth Mihály egyértelműen a Felsőházat hibáztatja, mivel mind az összeget, mind a fizetés idejét megváltoztatták. (op. cit., 2. köt., 241-242. old.)

végül is 800 év privilégiumairól volt szó – s ez volt a következő, az 1847. évi országgyűlés legfontosabb témája is.

Blackwell figyelme jó részét annak szentelte, amit általában *vallási kérdésnek* nevezhetünk, de ami leginkább *a vegyes házasságok* törvényjavaslatát jelentette. Figyelemmel kísérte viszontagságos útját mindkét táblán, s írt róla Official Proceedings címmel ellátott hivatalos jelentéseiben,¹ s a Sir Robert Gordonhoz szóló félhivatalos leveleiben is.² Végül, 1844 decemberében egy rövid esszét írt róla, melyet a Magyar Országgyűlés elfogadott törvényei 1843-44-ben (Acts passed by the Hungarian Diet of 1843-44) című jelentéshez csatolt.³

Miután ismertette a fölötte való viták időpontjait, Blackwell közölte, hogy a királyi leiratot október 25-én mind a két tábla elfogadta. Az új törvény lényege az volt, hogy a vegyes házasságból származó gyerekek a szülők elhatározása szerinti vallási oktatásban részesüljenek. Ahogyan Blackwell megfogalmazta: "a szülők teljes szabadságot élveznek abban, hogy akár az anya, akár az apa vallása szerint neveljék őket, tetszésük szerint."⁴ Továbbá a leirat (és később a törvény) azt is kijelentette, hogy a protestáns pap által szentesített vegyes házasságok épp olyan törvényesek, mint a katolikus pap által szentesítettek. "Így a törvény véget vetett a katolikus monopóliumnak."⁵

A *fiumei vasút terve*, melyről Blackwell magánvállalkozása kapcsán az előző fejezetben (II/b) esett szó fontos részét képezte az országgyűlés terveinek, hogy a magyarországi ipart és kereskedelmet korszerűsítsék. Elsősorban a közlekedést fejlesztették volna és vasutat építettek volna oda, ahol eddig még nem volt. Sir Robert Gordonhoz írt leveleiben Blackwell háromszor is felajánlotta, hogy kommentálja a diétán javasolt megteendő lépéseket. Augusztus 9-iki levelében⁶ Blackwell jelentette, hogy a fiumei kereskedők beadvánnyal fordultak a diétához július 17-én, az előterjesztett déli irányú vasút ügyében. Javasolták, hogy országgyűlési törvénnyel biztosítsanak 5 % profitot egy részvénytársaság számára, melynek feladata a vasút megépítése lenne.

1. Proceedings of the Diet... P.R.O. F.O. 7/317.

2. Pressburg, Április 2., május 24., június 27., 1844., H.M. II.

3. Religious Affairs, P.R.O. F.O. 7/317.

4. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. október 30., H.M. II.

5. Ebből a szempontból a törvény Viale kardinális számára felírt egy kisebb katasztrófával, amiért nagyrészt a nádort hibáztatta, aki "harminc éve a liberális irányzatot képviseli". (Lukács L., *The Vatican and Hungary, 1846-1878*. Budapest, 1981. 46-47. old.)

6. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. augusztus 9., H.M. II.

Blackwell úgy vélte, hogy ez az angol tőkéseket is érdekelhetné. Továbbá úgy gondolta, hogy mindez lehetőséget teremtene, hogy az angol kereskedelemben az orosz árut most magyar gabonával és nyersanyagokkal helyettesítsék. A memorandum betérjesztői – amint arról Blackwell Sir Robert Gordonnak beszámolt – személyesen biztosították őt arról, hogy bár Fiume Magyarország egyetlen tengeri kikötője, s a célnak nem igazán megfelelő, a kikötő kibővítésének tervei már készen vannak. Az országgyűlés kerületi ülése október 12-én¹ megállapodott az összegben: 1 800 000 L-ot biztosított a részvénytársaság számára és egy állandó bizottságot nevezett ki az ügy intézésére. Október 18-án a mágnások elfogadták a javaslatot és Blackwell biztos volt benne, hogy a kikötőhöz vezető vasutat hamarosan meg tudják építeni.² Ekkor, október 24-én kelt levelében³ figyelmét teljesen a fiumei vasút törvényjavaslata ügyének szentelte. Részletes jelentésében, melyben a törvényjavaslat sorsáról számolt be a felsőtáblán, Sir Robert Gordont megismertette annak bizalmatlankodó ellenzőivel: Apponyi György gróffal és Szécheny Antal gróffal, akik csüörték-csavarták a dolgot, hogy a vasútnak honnét kell indulnia és hol kell végződnie. A fiumei kormányzó, aki erősen támogatta az ügyet, megjegyezte, hogy "azokat, akik pártolják, hogy Fiuméig vezessen, azzal vádolták, hogy el akarnak szakadni Ausztriától." Szükségtelen lett volna kijelentenie, hogy ő és a barátai ilyen eszméket táplálnak. "Ausztriának van kikötője Triesztben, akkor mért ne lehetne Magyarországnak is egy Fiumében?"⁴ A kormányzó nézeteit elsöprő többség támogatta. Széchenyi javasolta, hogy egy bizottságot állítsanak föl, azzal a céllal, hogy megvizsgálja az ügyet, s különböző szempontjait: milyen közlekedési rendszer kiépítése volna a legelőnyösebb, egy csatornákat igénybe vevő, vagy a szávai hajóúté-e? Széchenyi javaslatát megbuktatták. A törvényjavaslat elfogadásának oka Blackwell szerint "a püspökök okos viselkedésében rejlett." Itt utalt arra is, hogy a kereskedelmi kérdéseket illetően ő maga milyen nagy befolyást gyakorolt a primásra. A püspökök primásukat követve szavaztak a haladás mellett. "Ma a primással fogok étkezni,

1. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. október 22., H.M. II.

2. A Proceedings of the Diet (1844) egy függelékéhez Blackwell egy Coastal Railroad (Tengeri vasút) című részt csatolt (P.R.O. F.O. 7/317). Azon túlmenően, hogy ismertette a memorandumot és a javaslatot, felvázolta a lehetséges útvonalakat is.

3. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. október 24., H.M. II.

4. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. október 24., H.M. II.

kétségtelenül sok püspök is jelen lesz, s módomban áll majd döntésüket üdvözölni.”¹

Úgy látszik az álszerénység nem tartozott Joseph Blackwell hibái közé.

Két más reformkérdés is foglalkoztatta Blackwellt az 1844-es országgyűlésen. 1843-ban Pestre menekült azokról az ülésekről, melyek a büntetőtörvénykönyv módosítását vették fontolóra. Blackwell megdöbben a küldöttek ostobaságán, akik speciális bizottságot állítottak fel az állatok ellen elkövetett kegyetlenkedések megvizsgálására. Rosszallta, hogy a küldöttek el akarják törölni a halálbüntetést és türelmét veszítve hallgatta a börtönreformról szóló vitákat. Nem titkolta el előlük (feltehetően a két ülés között) meglehetősen konzervatív álláspontját sem: "Megmondom nekik, hogy igazán szánalomra méltó, hogy egy ország képviselői olyan dolgokra pazarolják az idejüket, melyeknek évekig semmi gyakorlati hasznot nem hozhatnak. Szerény véleményem szerint kormányunkat ostoba és rosszul értelmezett filantrópia készítette arra, hogy óriási mennyiségű pénzt pocsékoljon az új szerkezetű börtönökre, s a magyaroknak úgy látszik muszály utánozni minket!!"² Blackwellnek nem kellett volna aggódnia. A földadó/szubvenció törvényjavaslat bukása megakadályozta, hogy az új börtönök ügyében is haladást érjenek el, mivel az új börtönök építését is a szubvenciókból kellett volna fizetni. Így tehát a kérdést a következő ülésig elnapolták.

A *szabad városokkal kapcsolatos törvényjavaslat*, ahogy Blackwell nevezte³, egy általánosabb kérdés részét képezte, a városokból formálódó új rendét, s annak parlamenti képviselését. A kortársak ebben az alkotmányos elvek és az abszolutisztikus kormányzás összecsapását látták. Néhány város szabad város volt régtől fogva, míg mások nem. Amelyek nem, azok a kormányzat alá voltak rendelve. Szalay László, Korpona követe az országgyűlésen javasolta egy *negyedik rend* létrehozását.⁴ A gyakorlatban ez azt jelentette volna, hogy a már meglévő 52 megyei szavazathoz még 16 járult volna, a városoké, méretük és népességük arányában. A kormánypárt ezt a javaslatot hevesen támadta, s azt állították, hogy a liberálisok valójában új, kis köztársaságok létrehozására törekszenek. Ők azt javasolták, hogy a városok küldöttei egy kormányfelügyelőnek tartozzanak felelősséggel. Az alsó tábla, amelyik elfogadta a

1. *Ibid.*

2. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. április 22., H.M. II.

3. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. április 2., H.M. II.

4. Horváth Mihály, *op. cit.*, 2. kötet 229. old.

reformjavaslatot, a 16 szavazattal kapcsolatban nem jutott kompromisszumra a felsőtábla felügyelői javaslatával. A törvényjavaslat 1843 májusa és 1844 novembere közt több mint egy tucadszor járta meg a két ház közti utat. Habár látszólag megbukott, a törvényjavaslat felhívta a figyelmet a kérdés tágabb összefüggéseire, s így a jövőbe, a jövő törvényhozása felé mutatott. Ezeknek az országgyűlési vitáknak a következtében kezdte megérteni a liberális tábor, hogy a városok szavazati jogának kérdése a híd, melyen át az út a teljeskörű képviselői rendszer felé vezet.

Blackwell politikai tisztánlátását bizonyítja, hogy már márciusban előre látta, hogy az országgyűlés hamarosan véget ér. A nádorral folytatott beszélgetése során 1844. március 27-én, a főherceggel "tárgyalt minden az országgyűlésen megvitattott kérdéstről" és nyíltan megmondta neki, hogy attól tart, igen kevés törvényjavaslatot fognak elfogadni, "hogy sokat beszélnek, de keveset tesznek."¹ Válaszul József királyi főherceg dicsérte a szabadkereskedelem gazdasági előnyeit, az új utak és víziutak hasznát, de nem nyilatkozott az adózási rendszerről.

Ha a javaslatokat értékeljük, ki kell jelentenünk, hogy a földadó, mely magában foglalta a nemesség adózás alóli mentességének eltörlését, olyan mértékben szándékozott megváltoztatni az alkotmányt, ami felért egy fajta alkotmányos forradalommal. Talán ez a valódi oka annak, hogy a kérdést el kellett halasztani. A vegyes házasságok törvénye győzelem volt, habár kicsi, de mégis a józan ész győzelmét jelentette. A fiumei vasút törvényjavaslata, a szabad városok szavazati jogának törvényjavaslata, olyan reformkérdések, melyek szó szerint megelőzték korukat. Sikerük a közpénzek mennyiségén múlt, ami viszont a földadó bevezetésétől függött. Mégis pozitív hatásuk volt, mert elősegítették az ország gazdaságpolitikai formálódását, s előkészítették törvényhozóit a következő országgyűlés nagy csatáira.

(c) Az 1844. évi országgyűlésen: "magyarizmus" változatai és két fő képviselője

A modern írók, mint Niederhauser Emil is, a tizenkilencedik századi kelet-európai nacionalizmusnak három fő áramát különböztetik meg: (1) az anyanyelv méltóságának visszaállítását; (2) azt a törekvést, hogy elismertessék, az adott nyelvi közösség az adott területen őshonos volt; (3) illetve, hogy a föld melyet

1. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. március 18., H.M. II.

elfoglalnak korábban őseik földje volt.¹ Az elsőt és másodikat a magyarok bizonyítani tudták. A második a helyi szláv populációnak kedvezett. Az ideológiai konfliktus tehát elkerülhetetlen volt.

"Magyarizmus" – a kifejezést Blackwell találta ki, hogy ezzel jellemezze a magyar nacionalizmust általában, s annak legszélsőségebb megnyilvánulásait különösen. Egyesek szerint az 1820-as évek közepe táján Széchenyi István meggyújtott egy gyertyát, – a magyar önértékelés gyertyáját –, s ennek következtében az 1840-es évek közepére Magyarország a nacionalizmus lángjától égett.² Vagy Blackwell megfogalmazásában: "Úgy húsz évvel ezelőtt Széchenyi és társai meggyújtották a magyarizmus lángját Magyarországon, s az kormány ahelyett, hogy a tüzet eloltotta volna, ami abban az időben nem lett volna még nehéz, csak tovább szította, új és új annak eszméjét népszerűsítő törvények elfogadásával."³ Széchenyi volt, aki meggyújtotta a gyertyát, s Kossuth Lajos volt az, aki 1844-ben már lobogó fátylát tartott a kezében.

Blackwell 1844. évi első Gordonhoz szóló levele azt mutatja, hogy szóbeli utasítást kapott a nagykövettől Széchenyi társaságának felkeresésére.⁴ Ő biztosította arról Gordont, hogy nagyra értékeli a gróft, dicsérte, mint más és korábbi szerzők tették⁵, s múltbeli különleges érdemei miatt tartózkodott attól, hogy kritikával illesse. Mik voltak ezek az érdemek? Néhányról szólt Pardoe,

1. Niederhauser Emil, *The Rise of Nationality in Eastern Europe*, Budapest, 1981. 2. rész.

2. Esszé cím, 1982 sessional essays, Habsburg history course, School of Slavonic and East European Studies, London. A "magyarizmus" gondolata, s a hozzá tartozó kifejezések sem voltak újak a tizenkilencedik század folyamán. Magyarország középső részének tizenhatodik századi török elfoglalása óta a nyugati és északi szabadon maradt területeken élő költők és írók, s a keleten, Erdélyben élő írók meggyújtották a magyarizmus elődjének a fátylját. Ez elengedhetetlen feltétele volt a felosztott és elnyomott nemzet életben maradásának. Tinódi Lantos Sebestyén (1505 – 1556), Balassi Bálint (1544 – 1594), Bethlen Gábor (1613 – 1626 közt Erdély fejedelme) és gróf Zrínyi Miklós horvát bán (1620 – 1664) voltak annak a magyar nemzeti tudatnak az első képviselői, melynek Széchenyi volt az újra felvirágoztatója. Pontosabban fogalmazva: a magyarságtudat a 16. század viszontagságai közt alakult ki. Egy fajta "régí típusú patriotizmus" ugyanis már akkor is létezett. Mivel a török idők magyar patriotái nem tettek különbséget az ország magyar és nemmagyar lakosai közt, a "magyarizmus" és "hungarianizmus" szinonim kifejezések voltak. A tizenkilencedik századi magyar nemzeti érzés tehát sok szempontból a "régí típusú patriotizmus" reneszánsza volt. Természetesen ez csak az érem egyik oldala. A tizennyolcadik század folyamán, illetve a tizenkilencedik század elején Magyarország többi etnikai csoportjai is tudatára ébredtek saját nemzeti különbözőségüknek. Ezekkel a nacionalizmusokkal szemben a "magyarizmus" egy új fajta, önmegerősítő, nyelvi- és etnikai öntudattal bíró, bizonyos esetekben sovinszta jellegű mozgalommá vált. Így, míg a "magyarizmust" a többiek elfogadták, a "nacionalizmust" nem. (Vö.: Kabdebó Tamás, *Hungary*, Oxford, 1980. 23-36. old.)

3. Blackwell Gordonnak, Pozsony, 1844. november 18., H.M. II.

4. Blackwell Gordonnak, Pozsony, 1844. március 28., H.M. II.

5. Pardoe, *op. cit.*, 1. köt., 19. fejezet, 252-274. old., Paget *op. cit.*, 8. fejezet, 204-226.

sokat közülük felsorolt Paget, de megkíséreljük felsorolni Széchenyi tetteit, úgy ahogyan azokat 1844-ig Blackwell láthatta.

Széchenyi István gróf tetterejének első megnyilvánulása a modern löversenyezés magyarországi meghonosítása volt 1822-ben. Ezt számos más tett követte, mint például a Tisza szabályozása (1825), selyemhernyó telepek létesítése (1825), a Magyar Tudományos Akadémia megalapítása (1825-27), majd azt követően a Nemzeti Kaszinóé (1827). Míg az Akadémia célja a magyar tudományos élet fejlesztése volt, a Kaszinót a magyar gazdaság helyzetének támogatása érdekében alapították. Széchenyi még Metternich herceget is rábírta a csatlakozásra. Majd ezeket követte a Duna szabályozásának a terve (ennek volt szemtanúja Quin), mely a Duna alsó szakaszánál építendő út tervével párosult (1830). A gőzhajózás fejlesztése csak a következő logikus lépés volt a sorban 1834-ben. 1835-ben megalakult a Gazdasági Egyesület. Az első Pestet Budával összekötő állandó híd alapkövét 1842-ben fektették le.

Bár ismerte a gróf nagy reformista múltját, Blackwell az 1844. évi országgyűlésen nem kívánt bókolni neki. Tudta, hogy a feladata az, hogy a tényeket ismertesse. Így be kellett számolnia arról, hogy Széchenyi befolyása a diétán a minimumra csökkent. Az országgyűlést megelőző nyáron pedig elporladt. Akkor azonban, hogy a földadó tervét elfogadtassa, hízelegni kezdett a követeknek. Hízelt ellenfelének, Kossuthnak is, és kereste a kedvét a felsőtábla követeinek, akár liberálisok voltak, akár nem. Az eredmény a "Széchenyi bizottság" megalakulása és a törvényjavaslat előrejutása lett. "Azt el kell ismerni, hogy Széchenyi nagyon ügyesen tudja irányítani a dolgokat"-, írta Blackwell.¹

Április elején Blackwellt nagyon meglepte Széchenyi különös "megkörnyékezetlensége", a mód, amilyen hévvel törekszik különböző elképzelései és tervei megvalósítására, hogy ezek érdekében nincs egyetlen feleslegesen elpocsékolt perce. "Tényleg elhiszem, hogy senkire sem pazarol tíz percnyi időt, hogy ne lenne valami terve vele."² Ebben az időben a pesti országház létrehozásának terve foglalkoztatta. Széchenyi az épületet a Duna partján szerette volna felállíttatni – Blackwell is ezt találta a legjobb helynek – Szemere és a küldöttek azonban jobban szerették volna, hogy a piac helyén épüljön fel. Blackwell elhatározta, hogy Szemerét megnyeri Széchenyi tervének. Nemcsak egy olyan ember önzetlen cselekedetéről volt szó, aki tisztában volt az

1. Blackwell Gordonnak, Pozsony, 1844. március 28., H.M. II.

2. Blackwell Gordonnak., Pressburg, 1844. március 28., H.M. II.

esztétika alapelveivel vagy a városépítéssel: Blackwellt komolyan foglalkoztatta az ügy. A dolog úgy kezdődhetett, hogy Széchenyi megkérte "gondolkodna-e az országház épületének a tervén."¹ Széchenyi korábban hallotta Zichy Emánueltól, hogy "Blackwell elég jól ért az építészetéhez." Blackwell bekapta a csalétket és vázlatok készítésébe fogott.

A felkérést követő napon írt beszámolójában Blackwell arról panaszkodott, hogy bárcsak több ideje lenne az országgyűlési palota tervére.² A munkával eltöltött napok végén, amikor Blackwell a diéta vitáit kísérte figyelemmel, gyakran ellátogatott a Konzervatív vagy a Liberális Klubba. Gyakran volt egyik vagy másik püspök vacsoravendége is.

Április közepén írt beszámolójában Blackwell úgy állította be az országgyűlés épületének tervével kapcsolatos ténykedését, mintha Gordon közvetlen kérése lett volna. "Sajnálom, hogy nem tudtam a Kereskedelmi Bizottság munkájáról írt jelentés kivonatát elküldeni, de mivel Ön azt kívánja tőlem, hogy Széchenyi kegyeibe fogadjon, mindent megtettem, hogy 'elgondolkozzak', s vázlatokat készítek arról, amire kért engem. Meglehetősen kíváncsi vagyok rá, hogy ő és a nádor miként vélekedik a vázlataimról."³

Kilenc nappal később Blackwell beszámolt arról, hogy Széchenyinek, úgy látszik, nagyon tetszenek a tervek. A vázlaton kívül az épület homlokzatáról is készített rajzokat. "Mondtam Széchenyinek, majdnem beleszakadtam, hogy eleget tegyek az óhajának, bár meg vagyok győződve róla, hogy mint annyi más, az országháza terve is papíron marad."⁴

Ez a kijelentés, mely 1844-ben hangzott el, még magának Blackwellnek is igazságtalannak tűnhetett. *Jegyzeteiben*,⁵ mellyekkel 1865-ben látta el leveleit, hozzá is fűzte, hogy ha a magyarok elnyerték volna a függetlenségüket, az országgyűlési palotát is bizonyára hamarosan felállították volna Pesten. Azokat a vázlatokat, amiket megmutatott Széchenyinek később jobban kidolgozta és nagyobbra rajzolta, majd egy pozsonyi rajzolóval másolatokat készíttetett róluk. Összesen tizenöt ilyen rajz készült, a földszinti részekről, a homlokzatról, keresztmetszeti nézetből és az épület egészéről. Augusztus 5-én elküldte ezeket a terveket "az Országháza Bizottságnak" egy a "Magyarokhoz" címzett levél

1. *Ibid.*

2. Blackwell Gordonnak, Pozsony, 1844. április 6., H.M. II.

3. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. április 13., H.M. II.

4. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. április 22., H.M. II.

5. Note 2, H.M. Notes.

kíséretében. A levélhez csatolta annak Szemere által fordított magyar nyelvű változatát. Az "utókornak" szánt jegyzeteiben Blackwell szükségét érezte, hogy megjegyezze, levele "szükségszerűen egy kissé fellengzős stílusú".¹ Miért *szükségszerűen*?

A magyarokat és a diéták küldötteit általában azzal a megszólítással illették, hogy "magyarok", s hozzá voltak szokva a szónoki hangnemhez. Kölcsey Ferenc, a harmincas évek legkiválóbb költője, aki Szemere barátja volt, gyakorolta a legnagyobb hatást az 1832-1836-os hosszú országgyűlés beszédstílusára. Ő volt az egyik Szatmár megyei követ, s beszédei az "Elsősülöttségi jószágok tárgyában" és *Országgyűlési naplója* (1832-1833) nagy tiszteletet ébresztettek kortársaiban.² Kölcsey nagy kortársa, a költő Berzsenyi Dániel két legjobban ismert ódájában is azt a megszólítást használta "A magyarokhoz"; mindegyikben arra buzdítván a nemzetet, hogy térjen a reformok útjára.³ Végül pedig Vörösmarty, az 1840-es évek ünnepeit költője, akinek "Szózat" című költeményét (1836) Blackwell 1850-ben le akarta fordítani, s ki akarta adni, egy buzdító disztichont írt a diétához 1835-ben, majd később egy elégiát, *Országháza* címmel 1846-ban. Az első rész, mely megadja a költemény tónusát olyan érzéseket fejez ki, melyeket Blackwellnek, habár külföldi volt, legalább részben osztania kellett.

A hazának nincsen háza,
Mert fiainak
Nem hazája;
Büszke fajnak
Küzdő pálya,
Melyen az magát rongálja,
Kincsnek, vérnek rosza gazdája.
És oh szégyen! rosza, jóra
Még szavazni jár dobszóra.⁴

1. Demokratikus agitáció alatt Blackwell republikanizmusra, vagy bármely egalitáriánus eszmére gondolt, beleértve a chartizmust, szocializmust, kommunizmust is.

2. M.I.L. 1. köt., 696. old.; Kölcsey Ferenc *Összes művei*, Budapest, 1960. 3. köt., 2. köt. 341-630.

3. Berzsenyi Dániel (1776-1836), M. I. L. 1. köt. 144-150. old; Berzsenyi D. *Költői művei*, Budapest, 1936. 206., 229; 353; és 366. old.

4. Vörösmarty Mihály, *Összes művei*, Budapest, 1955., 1. köt., 522. old.

Blackwell levelének hangneme tehát a magyar nacionalizmus teljes mértékben elfogadott, progresszív irányának nyelvéből táplálkozott, annak a reformista szellemnek a nyelvhasználatát vette át, melynek kezdeményezője Széchenyi volt, s melyet a kor jeles poétái is használtak. A költő Vörösmarty és Blackwell üzenete egyszerű volt: a pesti országház felépítése a nemzet önbecsülésén múlik. Blackwell megfogalmazásában:

"Uraim,

Minden alkalommal mikor a magyar metropoliszba látogatók megdöbben a Művészet és a Természet összhangjának hiánya – hogy disszonanciát ne mondjak –, mely itt sokkal nagyobb mértékben tapasztalható, mint bárhol másutt. A két ikerváros fekvése felülmúlhatatlanul gyönyörű: hatalmas folyam válasza őket ketté, mely magában hordozza Magyarország jövő sorsát, s a képzeletet szárnyalásra készíti, túl a partokon melyeket e folyó vize mos, a festői szépségű hegyeken álló tornyokkal díszített Budáét, s az élénk vásári élet Pestjéét a másik oldalon. Ahová csak a szem ellát – legyen az akár a nádori rezidencia fenséges magassága vagy a szirtes csúcs melynek szellős tetőpontjáról a csillagász csodálja az űr végtelen birodalmát; – legyenek akár a szőlővel borított hegyek, melyek a háttérben állnak, vagy a kis, vidámságot és nyugalmat árasztó szigetek, melyek az áramló víz tótükrének útját állják, a természet olyan látványt nyújt, melynek változatossága és ellentétessége a nézőben a gyönyörűség érzetét kelti. De ha e látványtól elfordulva szeme Pestre téved? Várost lát-e melynek építészeti formái összhangban vannak az épületeket körülvevő természet szépségével – a formák változatossága egyesül a tervezés egyöntetűségével, s az arányok szimmetriájával? Nem. Meghatározhatatlan jellegű épületek hosszú sorát látja, melyeknek egy-két kivételtől eltekintve semmi közük nincs ahhoz, amit művészet néven illethetnénk – csupasz vakolattal borított falakat, melyekbe divatos ablaknyílásokat vágtak – kerek alakúakat vagy szögleteseket, pilaszterekkel vagy tartóoszlopokkal – melyeket az úgynevezett öt építészeti rendszer egyik vagy másik szempontját figyelembe véve terveztek, foghíjakba épített házakat, melyek hol két, vagy három emeletesek: e modern vandalizmust látja tehát, mely London egy-két szép utcáját is elcsúfítja, de amely többé már nem divatos. Semmi sem lehet tehát egyhangúbb, mint egy pesti folyóparti séta. Úgy látszik, hogy a szunnyadó monotónia démona uralkodik e helyen, miközben az épületek egyre szaporodnak, s ez megbénítja az *építész* alkotószellemét – feltételezem, hogy ezzel a címmel udvariasságból tisztelik meg őket – akik ezen épületek felállításáért felelősek. Amikor valaki a hídról rátekint az egyik oldalon oly festői

képet nyújtó budai hegyekre, majd a másik oldalon a téгла és habarcestömeg szörnyű monotoníáját látja, szinte egy második árvizet kívánna, mely elsöpörné az ócskát, hogy helyet adjon valami szebb és kevésbé szemet fárasztó látványnak.

Magam nem kívánok építésszé lenni, de mivel fiatalkoromban tíz évet utazással töltöttem, szinte minden civilizált európai országba ellátogattam, s személyesen néztem meg és tanulmányoztam minden figyelemre méltó épületet, s mivel továbbá minden fontos könyvet elolvastam, ami az építészetről megjelent, engedéjék meg, hogy álláspontomat kifejezhessem. Meghallván, hogy szándékukban áll egy országgyűlési palota felállítása Pesten, úgy terveztem, hogy veszem a bátorságot, s a Bizottsággal néhány javaslatomat írásban megismertetem. Aztán azt gondolván, hogy elképzeléseimet vonalzó és körző segítségével kézenfekvőbben formába önthetem, mintha toll segítségével tenném, tervrajzokat készítettem, lerajzoltam a homlokzatot, az épület külső látványát, s az elképzelt épületről keresztmetszetet is készítettem. Remélem, abban a megtiszteltetésben részesítenek, hogy Magyarország és nemesszívű lakosai iránt érzett vonzalmam és nagyrebecsülésem kicsiny jeleként elfogadják tőlem.

Kétségtől részleteiben jobban kidolgozott terveket is fognak kapni, mint amit én most felajánlok, de ezek a vázlatok ötleteket adhatnak a stílusra, szimmetriára, díszítésre nézve, s ez talán nem marad teljesen haszon nélkül; talán utat nyit az olyan fajta építészetnek, mely harmonikusabb kapcsolatot talál a hely festői fekvésével, a nemzet dicső történelmi emlékezetével, s a lovagias szellemmel, mely még mindig oly jellemző alkotóeleme az igazi magyar karakternek, s mely hordozója a romantikus szeretetnek minden iránt ami a természetben vagy a művészetben a szépséget vagy a magasztosat képviseli.

Ha sikerülne az Önök figyelmét felhívnom arra, milyen monoton épülettömbök csúfítják folyópartaikat, s sikerülne felhívnom figyelmüket rá, hogy emelkedettebb stílusú épületeket emeljenek, akkor célomat elértem. Mindemellett

maradok tisztelettel

etc.

J. A. Blackwell.¹

1. Blackwell to the Committee ... for the Dietal Palace (Blackwell a Bizottsághoz ... az Országgyűlési Palota felállításáért), Pozsony, 1844. augusztus 5., Note 2, H.M. Notes.

Az országgyűlés épületének tervét 1849-ben félretették – ezután 1860-ig nem hívtak össze országgyűlést –, s csak az 1867-es Kiegyezés után került újra napirendre. A jelenlegi neogótikus-neobizánci stílusú épületet 1884 és 1904 között Steindl Imre (1839-1902) emelte, a Duna partján. Blackwell tervei ebben a században nem kerültek elő.

Április 28-án Blackwell vacsorára volt hivatalos Széchenyihez. Igazi országgyűlési estély volt – leginkább a földadó tervéről folyt szó –, s részt vettek rajt mindkét tábla, s minden politikai nézet képviselői, a szélsőbaltól a szélsőjobb. A konzervatívokat Dessewffy Gyula, Zsedényi és Mailáth képviselték, a baloldali liberálisokat Zichy Ottó, Beöthy és Szentkirályi. A mérsékelt liberálisok képviseletében Szemere és Bezerédi volt jelen; a centralisták közül – akiket Blackwell a "gyakorlati józan ész" (practical common sense) megtestesítőinek tartott – Eötvös és Trefort. Széchenyi, amellet, hogy a földadót vitatta meg a küldöttekkel, nagy figyelemmel viseltetett Blackwell iránt is: "maga mellé ültetett, s megtisztelt azzal, hogy az egészségemre ittak, hangos *éljen* kiáltással...". A köszöntő angolul hangzott el: "Mr. Blackwell, a föld legfelvilágosultabb nemzetének felvilágosult képviselője", ezt a tiszteletadást természetesen viszonztam, s beszédemet megtűzdeltem cikornyás magyar nyelvű frázisokkal, amire újabb *éljenek* következtek – néhány magyar nyelvű szó egy külfölditől úgy hat ezekre a nyugtalan emberekre, mint az áramútás."¹

Blackwell május 11-iki levele a legkritikusabb, szinte már kegyetlenül az, azzal az emberrel szemben, akit figyelt: gróf Széchenyi Istvánnal. Azzal kezdte, hogy sorba szedte Széchenyinek azokat az elképzeléseit, amelyek még nem jutottak el a tervezés stádiumáig: nemzeti színház Pesten, vasútvonal Oedenburgtól Wiener Neustadtig, a magyar főváros városépítészeti terve, s azzal fejezte be, hogy elmesélte, mennyire bizalmatlanok Széchenyi iránt azok a küldöttek, akik húsz éve még rajongtak érte. Széchenyi a képviselők "felháborító hiúságáról" beszél, amíg Blackwell szerint ő maga kétszer annyira bűnös benne. Széchenyi mindenkit kritizált, akár bal, akár jobboldali. Blackwell szó szerint leírta, mit mondott Metternichről:

"... Metternich öreg számár; ha támogatna, keresztül vihetném a terveimet, de aza az öreg számár irigykedik rám – féltékeny rám. Azt mondja, miért nem jutok semmire ezekkel a zavarosfejű magyarokkal, s

1. Note 3, H.M. Notes.

itt van ez a Széchenyi, aki az ujjá köré tekeri őket, én mondom, ez nem más mint féltékenység. Amikor elkezdtem a hidat, az a vén bolond azt mondta, előbb utakat kellene építeni. Mit tud ez Magyarországáról, ez az öreg hülye számár?"¹

Nyilvánvalóan visszatetszést keltett benne a gróf hiúsága és zsémbelődése, s idegenkedett Széchenyi modorától is, attól, hogy gesztikulál, hirtelen kitöréseitől, hogy a karját lengeti és az ujját rázza. Úgy vélte, hogy Széchenyi vagy mértéktelenül hiú vagy kétségkívül különc, vagy bogaras. Blackwell véleménye szerint Széchenyi minden olyan tervet ellenezett az országgyűlésen, amely nem tőle származott, mint például a fiumei vasút tervét. Ezzel kapcsolatban idézte Sir Robert Gordonnak a fiumei kormányzó szavait: "Ez az excentrikus gróf több bajt okoz az országnak, mint hasznot hoz ... alattomban mindent megtesz, hogy megakadályozza a terv kivitelezését."

Ahol a nacionalizmus a korszellem meghatározó tényezője, ott egy nemzeti kérdés könnyen nacionalistának tűnhet. A fiumei kormányzó a fiumei vasút tervének egyik szószólója volt, de máskülönben mint kormányhivatalnok, a kormány politikáját támogatta és rendíthetetlen konzervatív álláspontot képviselt. De tisztában volt azzal, hogy akik a tervet ellenzik, annak támogatóit azzal vádolják, hogy az Ausztriától való teljes elszakadás gondolatát fontolgatják. Teljesen szükségtelen számára, hogy tagadja ezt, mondta október 23-án, a fiumei vasút törvényjavaslatának vitáján, mert sem ő, sem barátai nem vélekedhetnek így. "Ausztriának van kikötője Triesztben, mért ne lehetne egy Magyarországnak Fiumében?"²

A vasúti nacionalizmust valójában nehéz lehetett úgy képviselni, hogy közben a kincstár üres volt, a földesurak nem fizettek adót, és a tehetősek kapitalisták, mint például Sina báró vagy Rothschild osztrák, vagy nemzetközi bankárok voltak. A két egymással szoros szövetségben álló szervezet, a *Magyar Kereskedelmi Társaság* és a *Védegylet* célja épp az volt, hogy harcoljanak az osztrák tőke visszatartása, továbbá a birodalmi védővám rendszer ellen, s hogy elősegítsék az önálló magyar gazdaságpolitika kialakítását. Széchenyi programjaival szemben, melyek a felsőtábla politikai dominanciájának idején keletkeztek, ezek a szövetséges szervezetek az alsőtábla hatalmának jegyében születtek. A Kereskedelmi Bizottság – az alsőtábla pártjainak képviselőiből

1. Blackwell Gordonnak, Pozsony, 1844. május 11., H.M. II.

2. Blackwell Gordonnak, Pozsony, 1844. október 24., H.M. II.

létrehozott különleges bizottság – átvette a vezetést, s felkarolta a társaságok nemzeti célkitűzéseit. Blackwell különös gondot fordított rá, hogy elmagyarázza nagykövetének, "a bizottságtól miért nincsenek elragadtatva Bécsben."¹ Blackwell meg volt róla győződve, hogy a bizottság arra akarta kényszeríteni Ausztriát, hogy módosítsa a vámtarifa törvényeket. Ennyiben igaza is volt. Az a következtetése azonban, hogy a vámtarifa-módosítás a magyar piacot meg fogja nyitni az angol árucikkek előtt túl korai feltételezésnek bizonyult. A protekcionista a *nemzeti rendszer* listi elveit követték, s nem pártolták a szabadkereskedelmet.

Blackwell a *Kereskedelmi Bizottság* jelentését (Report of the Committee on Trade) elküldte Sir Robert Gordonnak, amit Gordon azonnal továbbíthatott Aberdeennek, a következő megjegyzés kíséretében: "anélkül, hogy belemernék a Bizottság munkálatainak értékelésébe, ki kell fejezzem kétségemet, miszerint nem hiszem, hogy, legalábbis a jelentésben bármilyen hasznos származna belőle a külföldi kereskedelem előmozdítását illetően.

A Bizottság nézetei túlságosan eltérnek az osztrák kormány nézeteitől, s amíg Magyarország és Ausztria közt jobb kereskedelmi kapcsolat nem épül ki, hiábavaló volna azt várnunk, hogy a magyar piac megnyíljon a külföldiek áruai előtt."²

Blackwellel ellentétben Gordonnak úgy látszik nem voltak illúziói a brit áruk magyarországi elhelyezését illetően. Blackwell *Report of the Committee on Trade*-je az eredeti dokumentumnak csak felszínes értelmezése volt, melyet saját jegyzeteivel látott el. A jelentés megírása előtt a Bizottság tagjai vagy fél éven át buzgón leveleztek a királyság helyi hatóságaival. Következésképpen a jelentés nagymértékben tükrözte a kereskedelmi ügyekről alkotott közvéleményt. A Bizottság tényként könyvelte el, hogy "a magyar törvényhozásnak jogában áll a vámszabályok alakítása."³

A jelentés, Blackwell véleménye szerint nem tetszett az osztrák kormánynak, mivel kereskedelmi politikáját közhírré tette és kísérletet sem tett arra, hogy nemzeti jellegű kereskedelempolitikával helyettesítse. A kormánypárt tagjai tiltakoztak ellene, hogy a bizottság csak képviselőkkel áll, amikor egy vegyes összetételű bizottság kiegyensúlyozottabb és megfelelőbb lenne. A

1. Blackwell Gordonnak, Pozsony, 1844. május 24., H.M. II.

2. Gordon Aberdeennek, Vienna, 1844. június 2., P.R.O. F.O. 7/316. NB. A jelentés helyes dátuma inkább június 12-e. Blackwell is ekkorra keltezte levelét, melyet a június 11-iki Reporttal küldött.

3. Blackwell Gordonnak, Pozsony, 1844. június 11., P.R.O. F.O. 7/316.

bizottság tagjai viszont kijelentették, hogy mivel ők állnak szoros kapcsolatban a megyegyűlésekkel, ők tudják a legjobban – s egyedül csak ők –, hogy a vámügyeket hogyan kellene szabályozni. Egy vegyesbizottság mágnásai soha nem fogadtak volna el ilyen rendezési terveket. Blackwell záró észrevétele az volt, hogy a jelen diétán a tervből aligha válhat törvény.

Mivel a törvényhozás hivatalos védelmét nem nyerhették meg, a követek vezetői kijelentették, hogy a magyar háztartásokhoz kell fordulni a védőgát felállításáért. A *Vásárolj magyar árut* mozgalom, mint Blackwell is beszámolt róla korábban, már 1843-ban divatba jött, a Védegyelet csak a következő lépés volt, s a mozgalom kibontakozott. Vezetői, Kossuth, Ghyczy¹ és Pejacsevich a magyar ipar fejlesztését tűzték ki célul, csak magyar gyártmányú öltözéket viseltek, s csak akkor vásároltak külföldi árucikket, ha hasonló magyar áru nem állt a rendelkezésükre.

Blackwell úgy látta, hogy "mióta lemondott a *Pesti Hírlap* szerkesztéséről, Kossuth minden figyelmét erre az ügyre összpontosítja."² Ez a figyelem igen intenzív volt, s mint Kossuth szinte minden közszereplése, igen sikeres is. Mivel Kossuthot szinte minden nap látta az országgyűlésen, s háromszor külön is találkozott vele³, több mint valószínű, hogy ismerte Kossuth nézeteit, korábbi politikai megmozdulásait, s közeli kapcsolatait.

Szeptember 3-án Kossuth és hívei petíciót nyújtottak be, melyben leszögezték, hogy a Védegyelet célja a Királyság iparának fejlesztése. A képviselők egyetértettek a petíció céljával, s a kérvényezők kérésének engedve beleegyeztek, hogy a társaság első ülését az alsótablán tartsák. Blackwell a szemtanú, diplomáciai ügynök és politikai kommentátor így látta 1844 szeptember második és harmadik hetének eseményeit:

"Az ülést múlt vasárnap tartották és nagyon sok résztvevője volt. Széchenyi István gróf jelen volt de nem szólta hozzá. Korábban már megpróbálta ugyan – de mint általában, hiába –, hogy a liberálisok közé tartozó mágnásokat rávegye, ne csatlakozzanak a társasághoz, kijelentve, hogy neki semmi köze hozzá, s megkísérelte bebizonyítani nekik annak az abszurdítását, hogy egyrészt a szabadkereskedelmet éltetik, másrészt viszont arra törekszenek, hogy mindezt tönkretegyék ... a hazai ipar fejlesztése által.

1. Ghyczy K. (1808-1888), Komárom megye követe.

2. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1842. szeptember 12., H.M. II.

3. Notes 8-10, H.M. Notes.

A társaság mostmár véglegesen kialakult: Batthyány Kázmér gróf az elnök, Teleki László gróf az alelnök és Kossuth az igazgató. Mind a hárman ultraliberálisok. A cél elérése érdekében erőteljes lépéseket fognak tenni, a Királyság minden részén helyi szervezetek fognak alakulni – a megyei bizottságokkal állnak majd kapcsolatban –, s az egész szervezet Kossuth és a Pesten székelő központi bizottság irányítása alatt áll majd.

Annak a személynek, aki a társaság tagja kíván lenni, aláírásával megpecsételt becsületszavát kell adni, hogy 1850. október elsejéig nem fog vásárolni, rendelni, viselni, vagy felhasználni – és gyermekeinek, szolgálóinak, hozzátartozóinak sem engedi, hogy külföldi termékeket használjanak, ha a lakóhelyükön annak megfelelő magyar árucikk kapható. Mikor azonban a fogadalmat aláírja, kivételt tehet bármilyen külföldi áru vagy termék javára (például szivar), ha magyar megfelelőjét túl költségesnek találja. Minden tagnak legalább 20 krajcár (8 penny) hozzájárulást kell fizetnie a társaság pénztárába, de természetesen ennél magasabb összeget is elfogadnak.

Szigorú eszközöket fognak bevezetni, hogy érvényt szerezzenek a fogadalomnak, s hogy azok nevét, akik nem csatlakoznak megismerje a közvélemény. Kossuth, mint igazgató évi 120 fontot fog kapni, s még arról is beszélnek, hogy minden tagnak a házáat vagy szállását megjelölik, s az aláírásgyűjtő a megszerzett aláírások számának arányában százalékot kap.

Habár ennek a társaságnak az alapítói ... helyette Nemzeti Frontot is mondhatunk, valószínűleg sürgetni fogják a magyar ipar fejlesztését – azaz, inkább úgy kellene magam kifejezni, hogy meg fogják próbálni az osztrák termékeket kizárni Magyarországról, mégis minden alapom megvan rá, hogy azt feltételezzem, ennél jóval távolabbi céljaik vannak. Kossuth, habár maga protestáns, O'Connell nagy tisztelője, azonkívül igen ambíciózus ember akinek pillanatnyilag semmi kereseti forrása nincs, s kétségtelen hogy szívesen eljátszaná az ír politikus szerepét Magyarországon. Amikor mint a *Pesti Hírlap* szerkesztője lemondott, engedélyért folyamodott a kormányhoz, hogy másik lapot alapíthasson. Az engedélyt nem kapta meg. Több kormánypárti mágnástól is hallottam, hogy sokkal jobb lett volna megadni neki, mivel sokkal kevesebb kárt okozhatna úgy, ha egy cenzúrázott újság szerkesztője lenne, mint fizetés nélkül élő ember, akiből szükségszerűen politikai agitátor válik majd, hogy meg tudja keresni a kenyerét. Akárhogyan is legyen, Kossuth most egy olyan társaságnak az igazgatója, amelyik rövid időn belül épp olyan jól szervezett lesz, mint az *Irish Repeal Association* elnevezésű "a Törvény visszavonását követelő Társaságok", s azzal az üreggyel, hogy minden idejét a köz szolgálatának

áldozza, Kossuth minden bizonnyal fel fogja emeltetni a fizetségét 100 fontról évi 1000 fontra, s egy tucat odaadó és hűséges ügynök áll majd a rendelkezésére országszerte. Természetesen Batthyányban nem látok mást, mint Kossuth emberét. Ő pontosan az a fajta ember, akit egy politikai agitátor céljaira felhasznál, majd magára hagy.¹ Teleki más fajta figura, a jelleme értéktelen, de van némi tehetsége, elképzelhetetlenül gyűlöl mindent, ami osztrák, s így egy percre sem habona, hogy igénybe vegyen minden eszközt, bármennyire helytelen is az, hogy elszakítsa Magyarországot a birodalmi részekről. Kossuth, ha a motívációi azok, amelyeket az előbb leírtam, kétségkívül úgy fog célja érdekében agitálni, hogy mindig a törvény által meghatározott lehetőségeken belül marad, mivel az ilyen agitációnak az elfojtása szinte lehetetlen így, mert az Alsótáblán, ahol a törvényjavaslatok megszületnek, a liberálisok többségben vannak. Ha a Védegyelet politikai jellegűvé válik, az osztrák kormány olyan nehéz helyzetbe kerül, amely előbb-utóbb megoldhatatlanná válik a számára."² *Inter alia*, Blackwell három dolgot állított. Először azt, hogy az országgyűlésen jelentős mértékű nacionalista politikai agitáció folyik; másodsor is azt, hogy ez legerősebben a Védegyelet militáns szellemében ölt formát, harmadszor pedig azt, hogy ennek a politikai agitációnak Kossuth a *spiritus rectora*.

A fent írottak ellenére Blackwell látszólag a nevét és támogatását adta a Védegyelet iker-egyesületei közül az idősebbnek, a Kereskedelmi Társaságnak. Ez a szervezet, mely kevésbé nyílt nacionalista politikát folytatott, s gazdasági téren kívánt érvényesülni, mint azt a II/b fejezetben láttuk, azért keltette fel Blackwell érdeklődését, mert maga is kereskedelmi vállalkozásba kívánt fogni. Meglehetősen bizonyossággal állíthatjuk, hogy a magyar nacionalizmus mérsékeltabb formáit Blackwell elfogadta, s ahol lehetősége volt rá, megpróbált hasznot húzni belőle.

1. Az emigrációban Batthyányi őszintén elismerte, hogy az 1843-1844-es országgyűlés alatt valóban Kossuth szócsöve volt. (Vö.: Additional Notes 27, H.M. Notes.)

2. Blackwell Gordonnak, Pozsony, 1844. szeptember 12., H.M. II. Blackwell kissé szokatlan módon próbált a Védegyelet alapszabályához hozzájutni. Egy színházi előadásán Blackwell megkörményezte Zichy Charlotte-ot (barátjának, gróf Zichy Emanuelnek feleségét, Strachan admirális lányát), hogy szerezze meg neki a Védegyelet alapszabályzatának egy példányát. "Na de Blackwell úr", mondta ő, "Maga egészen megrémít. Tudja, hogy önért mindent megtennék, de ez teljesen lehetetlen." "Ah", mondtam, "ahol az akarat megvan, ott a tett sem késik. Egy kis nő ügyesség segítségével bizonyára hamarosan tud nekem egy másolatot szerezni." "Nos", válaszolta, "meg fogom tenni, ami tőlem telik..." (később) "Amint a páholyába léptem, Önt találtam ott (Batthyány Kázmért), amint éppen kellemesen flörtölt a hölgygel, s ez gondolom egy kissé figyelmetlenné tette; ámde a hölgynek igen ügyesen sikerült egy papírdarabot a kezembe nyomni ... (a szálláson) a Grün Bauernban kihajtogattam a papírt és láttam, hogy az a Védegyelet alapszabályzatának egyik másolata." (Batthyány Kázmérnak címezve, LETTERS).

Kossuth "igazgató" és Szabó Pál "ügyvezető igazgató", tehát a Kereskedelmi Társaság két vezetője, bemutatkozó levélben fordult Sir Robert Gordonhoz.¹ Bemutatták a Társaságot és arra kérték a brit követet, hogy segítse őket egy szerződéshez, melynek alapján kendert exportálhatnának a brit kormánynak. Megígérték, hogy az orosz verseny letörésére olyan alacsony árakat szabnak "amennyire ez lehetséges." Azzal fejezték be levelüket, hogy az igazgatók kérik a nagykövetet, forduljon J. A. Blackwellhez és ajánljon fel kellő biztosítékot a brit kormány kielégítésére.

Sir Robert Gordon, aki szinte minden nap kapcsolatban állt Blackwellel, tudta, hogy ügynöke – amíg figyelemmel kíséri vajon a Társaságnak lesz-e jövője – Szabó és Kossuth iránt is bizalmatlan. Bizalmatlansága beigazolódott. Miután 1845-ben elég jó évet zártak, a Társaság 1846 nyarán váratlanul tönkrement. Szabó Pál elhagyta az országot. Eltűnése után jöttek rá, hogy hamis statisztikát készített, s a Társaság számláit is meghamisította.²

A Társaság október 31-iki bemutatkozó levele Sir Robert Gordont sem tévesztette meg. Aberdeenhez írott levelében, melyhez csatolta Kossuthék iratának másolatát, kifejtette álláspontját. Véleménye szerint a Kereskedelmi Társaság bizottságának tagjaiként szereplő személyek nem méltóak Őfelsége kormányának a bizalmára. "Mr. Kossuth a *"Pesther Hirlap"* ex-szerkesztője, a magyar radikálisok elismert vezére: nemrégiben egy másik társaságot alapított, amit Védegyeletnek ("Protective Commercial Union") neveznek, azzal az ürüggyel, hogy a magyar gyártókat támogatják, akik nem léteznek. A Védegyeletnek azt a feladatot szánják, hogy a kormány elleni agitáció magja legyen.

A tagokat megesketik, s tagdíjat fizettetnek velük, amiből Kossuth csinos kis összeghez fog jutni. O'Connell Repeal Associationja az állítólagos modellje ezeknek az úgynevezett magyar patriótáknak, de erős a gyanum, hogy ezt a "Schutzvereint" vagy Védegyeletet még az év végéig feloszlatja a kormány."³

Eközben feloszlott az országgyűlés. Nagy volt az öröm a Védegyelet azon tagjainak körében, akik remélték, hogy az osztrák ellenpropaganda az ő malmukra hajtja a vizet, s megerősíti a Védegyeletet és a Társaságot. Blackwell szerint Kossuthék úgy gondolták, hogy több mint 100 000 taggal számolhatnak.

1. A Kereskedelmi Társaság Sir Robert Gordonhoz. Az igazgatók, Kossuth L. és Szabó P. bemutatkozó levele. (The Hungarian Commercial Company to Sir Robert Gordon. A submission of its directors L. Kossuth and P. Szabó), Pozsony, 1844. október 31., P.R.O. F.O. 7/317.

2. PACH MT., V/2, 934-935. old.

3. Gordon Aberdecennek, 1844. november 19., P.R.O. F.O. 7/317.

A pesti megyegyűlésen (Kossuth megyéjében) elhatározták, hogy a többi megyét sürgetni fogják, csatlakozzanak és támogassák a Társaság céljait. Néhányan egy angol újságot idéztek, amelyik beszámolt róla, hogy a királynő magyar atlaszselyem ruhát viselt és hozzátették: "Látja, Blackwell úr, amikor magyar gyártmányú öltözetet viselünk, csak az Ön királynőjének példáját követjük."¹

A *kereskedelmi jelentést*,² melyet az alsótábla adott ki az országgyűlés utolsó hetében, Blackwell november 27-én továbbította Gordonnak.³ Az országgyűlés feloszlásakor érkezett királyi leirat nem változtatta meg a vámszabályokat. A jelentés megállapította, – amint az a viták során kiderült –, hogy az érvényben lévő rendeletek igazságtalanok. Sőt azt is kijelentették, hogy azokat két célból hozták létre: "hogy megakadályozzák nemzeti iparunk fejlődését, s hogy megfoszák az országot saját nyersanyagforrásaitól, az osztrák örökös tartományok javára."⁴

A küldöttek a nemzeti ipar fejlesztésének leghatékonyabb módszerét a protekcionista politikában látták. Az adott körülmények között a független nemzeti érdekek megvédésének egyetlen biztosítékát az állampolgárok kitarthatóságában vélték megtalálni. Mivel vámhatárokat tudtak létrehozni, ezeket a határokat az egyes polgárok küszöbénél kívánták meghúzni, s a küszöbhatárokat "meg kell és meg is fogják" húzni.

Kijelentik, hogy ezeket a védőhatárokat melyeket az egyes házak küszöbénél húznak, a most alakult Védegyelet szabályai szerint állítják fel.

A nyilatkozat szövegét Kossuth Lajos fogalmazta.

Blackwell országgyűlési, az országgyűlés lezárulta után írt beszámolóját 1844. december 4-iki jelentése tartalmazza. Véleménye szerint Magyarország felkeltette Európa figyelmét. A következő, két országgyűlés közti időszakban a megyegyűlések szabad folyást engednek majd a közvélemény megnyilvánulásai-ak. A császári megfigyelők nyilván észre fogják venni, mit gondolnak az emberek a kormányzatról. Az osztrák kormány ebből a szempontból nem eléggé

1. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. november 22., H.M. II.

2. Declaration made by the Chamber of Delegates on 9 November in consequence of the Royal Resolution of 7 November, P.R.O. F.O. 7/317. (A küldöttek házának nov. 9-iki deklarációja válaszul a nov. 7-iki királyi leíratra.)

3. Blackwell Gordonnak, Pressburg, 1844. november 27., P.R.O. F.O. 7/317. (Az Akadémián található hagyaték (H.M. II.) szerint a dátum 1844. november 28. Blackwell nem mindig vette át szóról szóra saját eredeti szövegét, hanem csak vázlatokat használt, s azok alapján rekonstruálta leveleit és jelentéseit.)

4. *Ibid.* és *passim*.

jól tájékoztatott, mivel magas rangú mánásoktól nyeri az információt. Ezek az emberek jómódban élnek, így nem tudhatják, hogyan él a középosztály, s a közvéleményt sem ismerhetik. Kétségtelen, hogy Magyarországon ellenséges érzelmeket táplálnak Ausztria iránt. A kérdés az, hogyan lehet a szenvedélyeket lecsillapítani, s hogyan lehet az ország erőforrásait a birodalom javára felhasználni.

"Szerény véleményem szerint csak úgy lehet, ha a pártok mérsékelt képviselőit a haladó konzervatívok zászlaja alá toborozzák."¹ Blackwell elfogadta és kész volt a jelszót hangoztatni: Magyarországot csak alkotmányosan lehet kormányozni.²

Véleménye szerint Ausztria ugyan annyiban hozzájárult a közlekedés fejlesztéséhez, hogy új utakat és vasutakat épített és támogatta az ipar fejlesztését, nem változtatta azonban meg a kormányzás ősi paternalisztikus formáit. 1825 óta, amikor a magyar nyelv használatát győzelemre vitték a parlamentben, azzal a szándékkal, hogy az országot a német tartományokhoz hasonlóan kormányozzák, fel kellett hagyniuk. A nyelv felélesztette a nemzeti érzelmeket, s ezt csak erőszakkal lehetne elnyomni. "*S ennek az erőteljes nacionalizmusnak a jelenlétében még mindig a régi eszközökkel kívánnak kormányozni.*"³ (Kiemelés tőlem – K. T.)

Blackwell úgy vélte (legalábbis magyarországi pályafutásának ebben az időszakában), hogy ha a magyarok magukra maradnának, az ország anarchiába süllyedne. Ha úgy kormányozzák őket, mint eddig, akkor a szélsőséges nacionalisták (ahogy Blackwell nevezte "a zavargók") felborítanák a társadalmi rendet. Az osztrák kormánynak venni kéne a bátorságot ahhoz, hogy hamarosan új országgyűlést hívjon össze, s a félbemaradt kérdésekben, mint amilyen a városok, a földadó, vasutak, a kikötő és más ügyek problémája, meghozza a megfelelő törvényeket. A kormánynak királyi leirat formájában biztosítani kellene a szólásszabadságot és el kellene törölnie a cenzúrát. Akkor lenne esély a jobb jövőre. Blackwell képlete így hangzott: "konzervatív elvek az alkotmányos szabadság vezérlete alatt."⁴

1. Blackwell Gordonnak, Pozsony, 1844. december 4., H.M. II.

2. Az 1832-1836. évi és az 1843-1844. évi országgyűléseken Blackwell magáévá tette a magyar parlamentarizmus, alkotmányosság, stb. elvét, úgy, ahogy azt a magyar országgyűlés értelmezte.

3. Blackwell Gordonnak, Pozsony, 1844. december 4., H.M. II.

4. Blackwell egy másik határozatot is lefordított és elküldött Sir Robert Gordonnak, melyhez nem fűzött megjegyzést: az erdélyi megyék Magyarországhoz visszacsatolásáról szóló határozatot. Ez a magyarországi és erdélyi magyar nemzeti érzés megerősödését tükrözte. A kormány elutasította ezt

IV. HARMADIK KÜLDETÉS: REFORMTÓL A FORRADALOMIG

(a) A két országgyűlés közti évek

Horváth Jenő *Blackwell magyarországi küldetéseiről*¹ írt kiváló tanulmányában nemcsak Blackwell első két missziójának a *természetével*, hanem a feletteseinek küldött jelentések *formájával* is foglalkozott. Horváth úgy vélte, hogy a bécsi kormány azért nem szólt bele Blackwell ügyeibe, s azokat diplomáciai szempontból is válasz nélkül hagyta, mert Blackwellt csak mérsékelt hatáskörrel felruházott diplomatának tekintette. Blackwell először nem hivatalosan, majd hivatalos meghatalmazás alapján figyelte és jelentette az országgyűléseken történeteket. Egyetlen hivatalos csatornája, ahová jelentéseit küldhette a bécsi udvarnál szolgálatot teljesítő brit követ volt, s onnét kapta utasításait is. Azt senki sem állíthatja – még a nemzetközi joggal foglalkozó kutatók sem –, hogy Blackwell missziói azt jelentették volna, hogy Britannia Magyarországot, mint az Osztrák Birodalomtól független államot fogadja el. Ha Blackwellt, a diplomáciai ügynököt a magyar állam fejéhez küldték volna, akkor küldetéseit talán valóban független politikai misszióknak tekinthetnénk. Ebben a hipotetikus esetben a brit kormány küldetéseit a Magyarország, mint független állam elismeréséhez vezető út első lépésének tekinthette volna.

Miután megállapította, hogy Blackwell küldetéseit minek nem lehet tekinteni, Horváth nem tisztázta azt, hogy akkor minek lehet. Feladatát azért kapta, mert Sir Robert Gordon elő akarta készíteni a terepet egy pesti brit konzulátus felállítására. Másodsorban, bár nem kevésbé fontos szempont volt az is, hogy egyenes úton közvetlen információkhoz jusson a magyar politikai életről, így tájékoztatni tudja a külügyminisztert a Habsburg birodalom külpolitikájáról általában, s a legerősebb politikai alkotóelemének, Magyarországnak politikai szándékairól különösen. A legalkalmasabb hely erre pedig az országgyűlés volt, a magyar politikai élet és törvényhozás legfőbb színtere. Amint az országgyűlésnek vége lett, a küldetés (habár elméletileg épp úgy meghosszabítható

az elképzelést illetve a végleges egyesülés szándékát, ami szintén azt mutatta, hogy a régi módszerek szerint kíván kormányozni. (Declaration of the Chamber of Delegates ... 9 November 1844, P.R.O. F.O. 7/317.) Guglielmo Ferrero véleménye szerint azok az államok, melyek területi igényvel lépnek föl, négy principium alapján igazolják igényüket: 1. az örökösödés elve, 2. az arisztokrácia, 3. a monarchia, 4. a demokrácia elve alapján. (G. Ferrero, *Principles of Power*, New York, 1941.) Ezek közül Blackwell az utolsó elvvel nem értett egyet.

1. Horváth Jenő, *Blackwell András József*, 1 rész, 400–402. old.

volt), szintén véget ért. Maga Blackwell, s őt követve Horváth Jenő is, két fajta módját különböztette meg a jelentéstételnek: jelentéseket és leveleket (reports and despatches) írt. Az előzőekkel országgyűlési jegyzeteit kísérte, az utóbbiak olyan értelmező-bíráló levelek voltak, melyeket mint magánleveleket küldött el. Horváth szerint a nagykövet nem tett mást, mint Londonba továbbította a jelentéseket.

Valójában sem Blackwell, sem Gordon nem ragaszkodott ehhez a módszerhez ilyen mereven. Az a gyanum, hogy Horváth közel sem látta az összes iratot, ami a Foreign Office-ban van, az pedig biztos, hogy nem volt módjában összehasonlítani Blackwellnek a saját leveleiről készített másolataival, amelyeket a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában őriznek. Blackwell Gordonnak írt, 1844. április 13-án keltezett levele például hivatalos jellegű jelentés,¹ míg május 10-iki jelentése nem.² Záró megjegyzése, miszerint "az ember csak az idejét pazarolja ezekre a tehetetlen emberekre", stb. bizonyára eljutott Londonba.

Hogy a dolgok még bonyolultabbak legyenek, ha Blackwell május 11-iki magánlevelét vizsgáljuk,³ azt látjuk, hogy a Gordonnak címezett, s csak az Akadémián megtalálható levél, a május 10-ikinek sok részletét átvette, s különböző megjegyzésekkel látta el. Más esetben ugyanannak a levélnek két változata is fennmaradt, ilyen például az 1844. november 18-iki (MTA) és 1844. november 27-iki levél: az első rövidebb, a második hosszabb, de ugyanarról a levélről van szó, mellyel Blackwell az országgyűlés utolsó üléséről készült feljegyzéseit kísérte. Egészében véve azt mondhatjuk, hogy több félhivatalos (és magán jellegű) irat áll rendelkezésünkre nagykövet és ügynök levelezéséből, mint hivatalos. Így az a legcélravezetőbb, ha hivatalos, "félhivatalos" vagy "magán" megjelöléssel különböztetjük meg a leveleket, tartalmuktól és az elküldés módjától függően. A hivatalos leveleket, amennyire meg lehet állapítani, postán küldte, a nem hivatalos leveleket magánszemélyek útján. Gordonnak címzett egyik levelét barátja, Zichy Manó adta át Pozsonyban (1844. március 28.), míg egy másikat (1843. június 25.) Zichy István. 1844. júliusában Blackwell egyik levelét az egrí érsek segítségét igénybe véve kívánta Gordonhoz eljuttatni.⁴

1. Blackwell Gordonnak, Pozsony, 1844. április 13., P.R.O. F.O. 7/315.

2. Blackwell Gordonnak, Pozsony, 1844. május 10., P.R.O. F.O. 7/315.

3. Blackwell Gordonnak, Pozsony, 1844. május 11., P.R.O. F.O.

4. Pyrker irodalmár volt, akinek társaságát és asztalát Blackwell gyakran felkereste. Blackwell Gordonnak, Pozsony, 1844. július 24., H.M. II.

Ez talán általános óvatosság volt, s nem az országgyűlés képviselői körül ólálkodó titkosrendőrök miatt cselekedett így, akik igyekeztek lecsapni a brit diplomáciai küldeményekre. Más részről azonban rendre érkeztek névtelen kémjelentések a bécsi belügyminisztériumba a következő ügyekről: egy találkozóról, mely Mednyánszky báró házában zajlott le 1843. június 24-én, s melyen több báró vett részt, a konzervatívok és centralisták találkozásáról Keglevich gróf házában (1843. június 27.), a liberálisok gyűléséről (1844. május 22.), a Szentkirályinál tartott gyűlésről, melyen a magyar alkotmányt vitatták meg (1844. június), az ellenzéknek a szabad királyi városok ügyében formált véleményéről (1844. nyara illetve 1844. október 11-e), az országgyűlés befejezéséről (1844. november 13.) és sok más témáról.

Miután az országgyűléssel kapcsolatban már nem volt mit jelentenie, Blackwell úgy határozott, hogy Pestre utazik. Miután Sir Robert Gordon értesült erről, sietett figyelmeztetni beosztottját: "Látom, hogy eltökélt szándéka, hogy Pestre menjen, s arról ír, hogy néhány hétig ott is marad. Remélem, hogy igen óvatos nyelvet fog használni a fővárosi társaságokban, mert bár hivatalos személynek lenni már az országgyűlés végével megszűnt, a magyarok és az osztrák hatóságok szemében továbbra is a brit kormány ügynöke marad, s mint ilyenek, minden lépését figyelemmel fogják kísérni. Véleményem szerint Nagy Britanniának hangsúlyozottan el kell kerülni azt a látszatot, hogy beavatkozik a két nagy magyar párt közt dúló vitába, s ha mégis hallatja a hangját, akkora radikálisok esztelen irányítását és terveit elítélően kell nyilatkoznia. Nem vagyok biztos benne, hogy helyes-e az Ön részéről, ha Pesten továbbra is olyan közeli viszonyba marad néhány úrral, akikkel a pozsonyi országgyűlés idején barátkozott össze, s ami hozzásegítette Önt ahhoz, hogy a gyűlés munkájáról pontos képzet formálhasson. Amit most leírtam, abból Ön sejtethi, hogy azt javasolnám Önnek, pesti tartózkodását rövidítse le, s az országgyűlésre tartogassa az erejét, ami szerintem a jövő évben valószínűleg összeül."¹ Blackwell hallgatott Sir Robert Gordon tanácsára, s csak egy hetet töltött Pesten. Akkoriban úgy vélte, hogy Sir Robert előterjesztést tett, hogy mint a brit kormány ügynöke Magyarországon maradjon, de a nacionalista agitáció jelentkezése miatt az országgyűlés végén - "ami nagy megdöbbenést keltett a bécsi szalonokban" - nem kapta meg rá az engedélyt Londonból.²

1. Gordon Blackwellnek, Vienna, 1844. november 23., H.M. VI.

2. Blackwell Palmerstonnak, London, 1844. november 8., P.R.O. F.O. 7/317.

Bizonyos értelemben Blackwellnek igaza volt. A megszavazott törvényjavaslat végső formába öntése során – ez volt a törvény királyi szentesítését megelőző utolsó lépcső, s mint ilyen meglehetősen formális – a kancellár (Mailáth A.) azt kívánta, hogy iktassanak be egy részt, ami szerint, habár az országgyűlés törvényeit magyar nyelven kell írni, azokat latinra és az országban beszélt többi nyelvre is le kell fordítani. "Az országgyűlési bizottság azonban ezt visszalépésnek tekintette a kormány részéről, s így nem talált meghallgatásra."¹ Ezt követően viszont a küldöttek erőszakos nacionalista beszédeket mondtak (különösen Beöthy Ödöné volt ilyen)², s kinyilatkoztatták, hogy csak a magyar nyelvű törvényeket lehet a törvény értelmében elfogadni. A kancellár kénytelen volt engedni.

Blackwell véleménye szerint minden lépés, mellyel a jelenlegi agitációt akarják elnyomni (kivéve az erőszakot, ami forradalomhoz vezethet), csak olaj a tűzre. Azt gondolta, hogy az osztrákok választhatnak, vagy hagyják Magyarországot anarchiába süllyedni, vagy elfogadják feltételeiket, melyek szerint egy alkotmányos országot kell kormányozni. Másrészről azonban félt, hogy Blackwell félreértette a helyzetet. Beszámolt a november 22-ikén kezdődő három napos sandorfi³ látogatásáról, ahol találkozott Batthyány Lajossal, s a liberális párt több tagjával, s a látottak alapján úgy vélte, hogy a Védegyelet és egyéb nacionalista ügyek ünneplése *jelentős* esemény.⁴ Az *Allgemeine Zeitung* 1844. november 11-iki aggodalmaskodó cikke pedig arról győzte meg (véleménye véletlenül egyezett a liberálisokkal), hogy a birodalom hívei tartanak a szélsőséges nacionalista nézetek képviselőitől. Saját kinevezését illetően is tévedett. A brit kormánynak nem állt szándékában őt másnak, mint az országgyűlésről tudósító ágensnek kinevezni. Amint Sir Robert Gordon megjegyezte "közeli viszonyban" állt az ellenzék tagjaival, s ez nem feltétlenül volt egyértelműen a javára írható. Sir Robert Gordon 1844. december 2-án ezt írta Blackwellnek: "Habár nagy örömmre szolgálna, ha arról értesülnék, hogy Őfelsége külügyminisztere meghosszabította az ön hivatalos feladatát, Ön tévesen feltételezi, hogy én ajánlottam volna, hogy az országgyűlés befejezte után is Magyarországon

1. Blackwell Gordonnak, Pozsony, 1844. november 28., P.R.O. F.O. 7/317.

2. A "nyelvben él a nemzet" jelszó, mely II. József németesítési törekvései következtében született meg a korszak egyik legnépszerűbb jelszavává vált.

3. Érdekes, hogy Blackwell csak egyszer említette a háziasszony nevét. Zichy-Ferraris E. felesége Charlotte Strachan, Strachan admirális lánya volt, s a feltételezések szerint ő volt a modellje Disraeli Lucretia hercegnőjének, a *Coningsby* c. regényben. (Vö.: Péterfy, *op. cit.* 403. old.)

4. Blackwell Gordonnak, Pozsony, 1844. november 27., H.M. II.

maradjon. Ellenkezőleg, sőt be kell vallanom Önnek, hogy amíg a vihar elül, s ez mostanában várható, úgy vélem, kívánatos volna, hogy a brit kormánynak semmilyen vélt ügynöke ne keveredjék bele az ügybe. A bizalmas kapcsolat, mely Önt az osztrák kormány legnagyobb hangú ellenzőihez köti, könnyen lehet, hogy felkelti (az osztrák kormány) gyanúját, s ez káros lehet a jövőt illetően, amikor Önt újból hivatalosan kinevezik, s meg vagyok róla győződve, hogy mind az Ön, mind a mi számunkra az volna a legelőnyösebb, hogy legalább az elkövetkező hónapokra elhagyja Magyarországot. Ezúttal nem szólok többet e tárgyról, de higgye el, hogy mind utolsó levelének magánjellegű tartalma, mind az Ön eddigi szolgálatainak értékelése alapján kívánom, hogy a Foreign Office újra megbízza Önt.¹

Szolgálataiért, amint Sir Robert Gordon december 16-iki Viscount Canningnak, Lord Aberdeen helyettesének írt leveléből értesülhetünk, Blackwell 420 font fizetséget kapott.

"Uram, ... Lord Aberdeen úgy határozott, hogy Mr. Blackwell napi 30 shilling fizetséget kapjon. Így ennek az úriembernek átadtam 420 fontot, mivel ez az összeg jár a fentiek értelmében neki, attól a naptól számolva, amikor február 7-én elhagyta Londont, addig a napig, azaz november 13-áig, amikor az országgyűlés befejeződött. Akkor a titkosszolgálat számlájáról a méltóságod által nekem megállapított összeget fölvettem.

Feljegyzéseim szerint a titkosszolgálat számláján 445 font 10 shilling van. Tíz shillinget hozzáadtam tehát a 25 font 10 shillinghez, azaz ahhoz az összeghez, melyet de Szalay úrnak fizettem ki országgyűlési jelentéseiért, melyeket Mr. Blackwell pozsonyi megérkezését megelőzően négy hónapon át írt."²

Miután Blackwell megkapta a pénzt,³ visszaindult Angliába. Útban London felé megállt Bécsben, ahol 1845 februárjában Metternich herceg hosszasan kihallgatta. Hogy részletesen miről beszélt a brit diplomáciai ügynök, s az osztrák kancellár, arról nem készült írásos beszámoló, de Blackwell legalább a beszélgetés velejét följegyezte. Eszerint Metternich reményét fejezte ki, hogy Blackwell a Magyarországon látottakról híven be fog számolni Lord Aberdeennek. Blackwell megígérte. Öt évvel később azonban egy csípős megjegyzést fűzött az

1. Gordon Blackwellnek, Vienna, 1844. december 2., H.M. VI.

2. Gordon Canningnek, Vienna, 1844. december 16., P.R.O. F.O. 7/317.

3. A megboldogult Bill Chaloner angol gazdaságtörténész szerint az 1848 előtti angol font értéke, hozzávetőlegesen, a mainak 65-szerese.

ügyhöz Lord Aberdeen utódja számára: "Kétlem, hogy az osztrák kancellár elégedett lett volna a beszámolómmal, mert ugyanazt mondtam el Lord Aberdeennek, amit Sir Robert Gordonnak és Esterházy hercegnek is, azaz azt, hogy ha a bécsi kormány Magyarországgal kapcsolatban nem változtat a politikáján, s az alkotmányos jogokat nem veszi jobban figyelembe, akkor a magyarok élni fognak az első európai konvulzió esetén a lehetőséggel, s lerázzák az osztrák igtát és Magyarország *de facto* és *de jure* egyaránt független királysággá válik."¹

Hogy pontosan mi hangzott el Blackwell és Lord Aberdeen közt, azt soha nem fogjuk megtudni; az utólagos előrelátás egy kicsit mindig gyanús. Furcsa ugyanis, de a "magyarizmusnak" legliberálisabb és/vagy legszélsőségebb képviselői sem tettek olyan kijelentést, sem nyilvánosan, sem bizalmasan, ami arra utalt volna, hogy egy európai forradalomban reménykednének. Sem Kosuth, sem Beöthy, sem más küldöttek nem mondtak olyat az országgyűlésen vagy a megyegyűléseken, ami forradalmakkal vagy más véres konfliktusokkal lett volna kapcsolatban. A forradalmi tendenciának legkorábbi jelentkezése a magyar társadalom egy bizonyos részében 1846-ra tehető, amikor Petőfi plebejus vagy földnélküli nemes származású író társaival megalapította a *Tizek társaságát*, egy republikánus jellegű társaságot. Mindazonáltal Blackwell gondolatott valami más konvulzióra is, ami véleménye szerint siettetné az Ausztria és Magyarország közti rossz viszony kifejlődését.

Azt jobban elhihetjük Blackwellnek, hogy bécsi tartózkodása idején, 1945 elején ő vehette rá Esterházy herceget, hogy a következő országgyűlésen tevékenyebb szerepet vállaljon.

1844-ben Blackwell, Sir Robert Gordon és sokan mások azt hitték, hogy a következő országgyűlés még abban az évben összeül. Blackwell angliai útjáról nem maradt fenn feljegyzés. Nem lehetett ott sokáig, mert 1845 szeptemberében újra Magyarországra látogatott, de ekkor saját ügyeit jött intézni. (Lásd II/b). Vasúti Részvénytársaságot próbált meg létrehozni, s Pesttől a magyar tengeri kikötőig vasutat akart építtetni. 1846 januárjára nyilvánvalóvá vált, hogy tervét nem tudja megvalósítani, és Bécs irányában márciusban visszatért Angliába.

Blackwell pesti tartózkodásáról kémjelentés készült, melyet 1846. január 16-án nyújtott be a belügyminisztériumba a rendőrségi ágens Légrády József.²

1. Blackwell Palmerstonnak, 1850. július 14., H.M. VI.

2. Horváth J., "Anglo-Hungarian documents," 230. old.

Légrády a jelentésben megemlíti, hogy az előző év őszén Blackwell járt Pesten. Három héten át lakott az *Angol királynő*hez szállodában, azután Bécsbe távozott. Az országgyűlés idején Blackwell megfigyelte hogyan viselkednek a magyarok, s jelentést írt róluk bécsi nagykövetének. Sok ismerőse volt Pesten minden pártból, különösen az ultramagyarok közt. Blackwell úgy viselkedett, mintha a művelt magyar társadalom egyik tagja lenne maga is, s részt vett az összejöveteleiken. Blackwell angol konzuli kinevezést szeretne kapni Pestre, s erről még nem tett le.

Ez annyira így volt, hogy miután visszatért Londonba és találkozott Sir Robert Gordonnal, éppen erről érdeklődött nála. (III/a) Semmi jele nem volt, hogy az országgyűlés összeülne, s Blackwell kénytelen volt valamilyen hivatalos megbízás után nézni. Tehetsége, tapasztalatai, nyelvtudása és Sir Robert Gordon támogatása konzuli álláshoz segítette volna – valahol másutt. A körülmények nem kedveztek neki. A pesti konzulátus felállítása Metternichnek köszönhetően szóba sem jöhetett. 1846 júliusában Sir Robert Gordon írásban megígérte neki, hogy rajta van az "alkalmazandó személyek listáján".¹ Ezt az ígéretet szóban odáig terjesztette, hogy felajánlotta neki az első megüresedő konzuli állást Itáliában. Blackwell keserű humorral jegyezte meg: "Megüresedés azonban ritkán van, mert Isten teremtményei közül – talán a teknősbékák és papagájok kivételével – a brit konzulok a leghosszabb életűek."² Amikorra megüresedett egy hely, Sir Robert Gordon és Aberdeen earlje már nem voltak a helyükön. Lord John Ponsonby és Lord Palmerston került a bécsi követség, illetve a külügyminisztérium élére. 1846 júniusában a whigek átvették a hatalmat a toryktól és Sir Robert Peel helyett Lord John Russell lett a miniszterelnök.

A nagykövetek cseréje szeptember közepén volt Bécsben, s ezt követően Sir Robert Gordon Britannia itáliai nagykövete lett. Triesztből ezt írta Londonba Blackwellnek: "Útközben Gratzban meglátogattam a feleségét, s találkoztam a fiával, aki ígéretes fiatalember, s jól halad a tanulásban. Tudassa velem, mik a terveit. Úgy szóltam Önről Lord Ponsonbynak, hogy remélem elértem, újra alkalmazni fogja a bécsi Brit követség."³ Ez a levél egy meghívást is tartalmazott Blackwell számára: csatlakozzon Sir Robert Gordonhoz Rómában, ha Londonban nem talált magának munkát.

1. Gordon Blackwellnek, Vienna, 1846. július, H.M. VI.

2. Blackwell Palmerstonnak, London, 1850. július 14., H.M. VI.

3. Gordon Blackwellnek, Trieste, 1846. november, H.M. VI.

1846 nyarán Blackwell nem vesztegette az idejét, s már augusztus 21-én benyújtott egy Lord Palmerstonnak szóló munkát, melyben megismertette a külügyminisztert a Habsburg birodalomban való politikai jártasságával. A címe *Memoir on the Political Agitation in the Austrian Empire* (Memorandum az Osztrák Birodalomban folyó politikai agitációról).¹

Ehhez három cikket csatolt, amelyek 1837-ben jelentek meg az *Atheneum*-ban. A bevezetőben Blackwell leírta, hogyan kapott meghatalmazást az 1843-1844-es országgyűlés idejére, s beszámolt róla, hogy lehetősége volt rá, hogy "minden párttal, osztállyal és szektával" megismerkedhessen, s az egyházak és pártok vezetői személyesen fogadták is. Azt is megírta, hogy megbízatása idején elolvasta a radikális sajtó pamfletjeit.

Ami az osztrák kormány közigazgatási, pénzügyi és kereskedelmi politikáját illeti Blackwell tömören fejezte ki véleményét: "rendkívül gonosz" (most vicious). Szerinte a heterogén államokból álló birodalom halálra van ítélve, a felbomlás elkerülhetetlen.

Blackwell véleménye szerint Európában Ausztria társadalmi felépítésével van a legtöbb baj. A Birodalom egy részét alkotmányos elvek alapján kormányozzák, míg másik felében az uralkodó önkényes módszerekkel él. A nemzeti ellenszenv, melyet a másik ellen táplálnak, a Monarchia minden részében szüntelen konfliktusokhoz vezet. Ezek közül a legfontosabb a magyarok ellenszenvre a szlávok iránt, s ez állandó problémát okoz a kormánynak.

Blackwell azt írta, hogy az országgyűléseken 1790 óta használják a magyar nyelvet és 1825 óta a magyarok arra törekkeznek, hogy elmagyarosítsák a királyság szláv, dák és német lakosságát. Ez egy 5 milliós domináns kisebbség akarata a 8 és fél milliós többséggel szemben. A közigazgatás az országban mindenütt a magyarok kezében van. A magyar nyelv használatának megnövekedése azt jelentené, hogy potenciálisan megnő Anglia befolyása és csökken az oroszoké. Az ország hivatalos nyelve a magyar lett, s ennek az az eredménye, hogy a németek elkezdtek magyarosodni, míg a szláv népesség ennek ellenáll. A horvátok megtartottak bizonyos képviseleti jogokat és arra használják azokat, hogy szembeálljanak a magyarosító törekvésekkel.² A kormány a nacionalista agitációval szemben bizonytalan és habozó: a magyar törvényhozás, amit

1. Blackwell Palmerstonnak, 1846. augusztus 21., H.M. VI.

2. A horvát országgyűlés 1845 szeptember 25-én ült össze. Deklarálták, hogy a horvátoknak joguk van a saját nyelvüket használni minden esetben. (Horváth M., *op. cit.*, 2. köt., 336-339. old.)

szentesített, a Birodalom többi részében nacionalista tiltakozást váltott ki. Mindennek a gyökere Blackwell terminológiája szerint a *magyarországi etnográfiai konfliktus* (*the ethnographic Conflict in Hungary*).

Blackwell azt állította, hogy a pánszlávizmus képviselői két csoportba sorolhatók: orosz és lengyel párti csoportba. Az utóbbiak vágya egy szláv államokból álló konföderáció létrehozása. A horvátok, akiknek az az álma, hogy megalapítsák az illir királyságot, ami karintiai és dalmáciai területeket is magában foglalna, úgy gondolják, hogy a tervük ezzel összeegyeztethető. Az osztrák kormány alaposan megfeddte az illir agitátorokat, akik megpróbáltak kapcsolatba lépni szlovák testvéreikkel. A szlovákok az orosz pánszlávizmus hatása alatt állnak, s szándékaikat költői formában hozzák a világ tudomására: 1826-ban Kollár I., egy lutheránus pap eposzt írt *Slawy dcera* címmel, melyben Európa minden szláv törzse az orosz jogar alatt egyesül.¹

Blackwell véleménye szerint a magyarizmusra adott horvát válasz vezetett a cseh agitációhoz, s a Cseh Nemzeti Párt létrejöttéhez. Nézeteiket túlságosan zajosan hirdetik. Bevallott szándékuk, hogy Csehországban alkotmányos kormányzati formát vezessenek be. Amíg a közlekedés fejletlen és a közigazgatás nyelve a latin, a Birodalom tartományait lehet a megszokott módon kormányozni. Mihelyt azonban a folyami hajózás gyorsabb lesz, az úthálózatot fejlesztik,² s a nyelv (Magyarországon) a magyar lesz, az ipar fejlődése³ a politikát is a vágyott irányba fogja fordítani. Blackwell megismételte Sir Robert Gordonnak 1844. december 4-én⁴ tett kijelentését, miszerint, ha magukra hagynák őket, a magyarok anarchiába süllyednének, s a Királyságban csak úgy lehet a kívánt összhangot elérni, ha az *alkotmányos szabadság* vezérlete alatt a konzervatív elvek kívánatos hatása érvényesül.

Blackwell úgy gondolta, hogy Ausztria rövidlátó kormányzása váltotta ki a magyarokból azt a törekvést, hogy lazítsanak a Habsburg házhoz való

1. 1843-ban Pulszky Ferenc sajtóvitát folytatott Leo Thun gróffal a magyar nyelv Szt. István földjén folytatott használatáról. Thun kijelentette, hogy a horvátoknak, szlávoknak stb. egyenlő jogai vannak. Pulszky úgy érvelt, hogy épp olyan ésszerűtlen a horvátok követelése, hogy Magyarországon a saját nyelvüket használják, mint mondjuk a walesieké lenne, ha Britanniában akarnák a saját nyelvüket használni. (F. Pulszky és L. Thun; Briefwechsel Zwischen Leo Grafen von Thun und Franz von Pulszky; Vierteljahrschrift aus und für Ungarn, 1. köt., 1843. 1. rész.)

2. A nádor vezetésével Közlekedési Bizottmányt hoztak létre 1846-ban. (Horváth M., *op. cit.*, 2. köt., 374-375. old.)

3. A Gyáralapító Társaság 1846-ban alakult meg. Elnöke Keglevich G. gróf volt, tagjai sorába lépett Széchenyi, Kossuth, Szentkirályi, Teleki is. (Horváth M., *op. cit.*, 2. köt., 374-375.)

4. Lásd: III/c.

kötődésükön, s hogy egy új, nagy magyar királyságot képzeljenek el helyette. A csehek független alkotmányos közigazgatást akarnak. Galiciában és Itáliában azonnali társadalmi reformra van szükség. A velencei Lombardia előbb-utóbb csatlakozni fog az Itáliai szövetséghez, amit a német példa alapján hoztak létre. "A legkisebb külső nyomás hatására alapjaiban fog megmozogni az Osztrák Birodalom", írta Blackwell.¹ Az egyetlen eszköz, aminek segítségével az inkoherens részeket össze lehet tartani az az alkotmányos kormányzás.

Beadványának utolsó részében Blackwell felhívta Lord Palmerston figyelmét arra, hogy a magyar parlamentnek joga van rá, hogy kiszabja a vámilleték összegét és maga irányítsa a királyság hivatalos kereskedelmét. Kilátás van rá, hogy Magyarország és Anglia közt kereskedelmi kapcsolat jöjjön létre.

A beadványhoz Blackwell kiválóan csoportosított statisztikai adatokat mellékel, beszámolt az egyes államokról, a térségről, a népességről, annak etnográfiai megoszlásáról, s részletesen írt a magyarországi szláv népcsoportokról. A *Memorandum* Blackwell egyik legjobb politikai írása. Miközben írta, nyilvánvalóan az a vágy ösztökölte, hogy újra kinevezést nyerjen Magyarországon, mint diplomáciai ügynök, írásából mégis hiányzik az öntömjenezés vagy a dicsekvés, hogy mindehhez csak ő értene. A "politikai agitáció", melyről oly részletesen írt, kellő összefüggéseiben vizsgálva, angol nyelven először számolt be a szláv népek önrendelkezési jogainak kivívására törekvéséről, egy független politikai megfigyelő szemszögéből.

A beadványra Palmerstontól nem érkezett rögtön válasz, de közreműködése feltételezhetően hozzájárult ahhoz, hogy Blackwellt újra kinevezték.

1846-47 telén Blackwell valószínűleg csatlakozott volna Sir Robert Gordonhoz Rómában, de elfoglaltsága az A. G. Bohn kiadónál megakadályozta ebben. Megkérték, hogy készítse elő Mallet *Northern Antiquities*² című munkájának új kiadását a *Bohn's Antiquarian Library* sorozathoz. A munka nehezebbnek bizonyult, mint számította.³ Részben, mert a szöveg kétharmadát át kellett írnia, hogy elfogadható legyen, részben pedig azért, mert mint barátjának Francis Emerynek írta "egy kis vitám támadt a kiadóval, aki azt akarta, hogy ragaszkodjam az ő megjegyzéseihez – de miután én már hercegeket és

1. *Ibid.*

2. P. H. Mallet, *Northern Antiquities ... (Északi régiségek) a new edition by J. A. Blackwell*, London, 1847. 2. Vols.

3. Blackwell Palmerstonnak, London, 1850. július 14., H.M. VI.

más előkelőségeket is rá tudtam venni arra, hogy úgy vélekedjenek, ahogy én látom helyesnek, úgy gondoltam, egy kicsit furcsa lenne, ha nem bírnék el egy londoni kiadóval –, s végül úgy csináltam meg, ahogy én láttam jónak.”¹

A könyv az ősi dánok és más északi népek szokásainak, hagyományainak, vallásának és törvényeinek a leírása. Blackwell bővített kiadása az Edda fordítását is tartalmazta, továbbá bőséges jegyzetanyagot, amihez Walter Scott Eyrbyggja Saga című művének kivonatát is mellékelte.

A két kötet összesen 584 oldalból állt, amiről Blackwell egy kimutatást készített Francis Emerynek, hogy láthassa, az egyes közreműködők milyen arányban vettek részt a munkában: "M. Mallett = 150 oldal, Percy püspök = 26 oldal, Sir Walter Scott = 20 oldal, J. A. Blackwell 376 oldal, az index készítője 12 oldal."² A könyv 5000 példányban, 1847 szeptember 1-jén jelent meg, s a téma egyik alampunkájaként tartják számon.

A fenti levélben Blackwell a következő londoni címet adta meg: "Charles Street 4, Clarendon Square, Sumer's Town", s ez szerepelt a Francis Emery-hez küldött következő levelén is. Ebben a levélben Blackwell fájdalját fejezte ki támogatójának, Sir Robert Gordonnak 1847. október 8-iki elhalálózása felett.³ Még ebben a hónapban elköltözött, hogy egyik cobridge-i barátjával, John Christiannal lehessen együtt, aki a számára írt bécsi leveleket továbbította "minden hó 18-án ... a királynő futárával"⁴. Az új cím: 16, St. Mary Abbot Terrace, Kensington. Ugyanebben a levélben köszönte meg a cobridge-i Fr. Gerard gratulációját kinevezése alkalmából. Blackwell "szerdán reggel" készült Ostendébe. Amiben reménykedett, valóra vált. Reményét egy korábbi, de 1847-ben írt keltezetlen levelében szavakba is öntötte: "kormány megbízást kapni külföldre." Ez valósággá vált: "loholva lótok-futok, hogy felkészüljek az útra" (I am hurried and worried and flurried and scurried to death making preparations for my departure.)⁵

Hogyan értesült a kinevezéséről? Feltehetően egy Lord Parmerstonnal folytatott magánbeszélgetés során, 1847 késő őszén. Habár Blackwell mindig nagy gondot fordított rá, hogy Palmerstont és Ponsonbyt értesítse az új

1. Blackwell Emerynek, London, (1847) augusztus 12. EMERY.

2. *Ibid.*

3. Blackwell Emerynek, London, 1847. november 8., EMERY.

4. Blackwell Emerynek, London, 1847. november 13., EMERY.

5. *Ibid.*

eseményekről, még így is furcsának tűnik, hogy osztrákellenes álláspontja ellenére, hivatalosan, újra kelet felé utazik.

Ponsonbynak írt, 1847. augusztusában kelt levelében¹ először is bemutatkozott, majd felhívta a nagykövet figyelmét az elkövetkezendő eseményekre, s végül kifejtette álláspontját az Ausztria és Magyarország közt növekvőben lévő ellenségességgel kapcsolatban. "A törvény értelmében a magyar országgyűlésnek minden három évben össze kellene ülnie, s mivel az utolsó 1844. november 13-án fejeződött be, az idei év november 14-éje az utolsó nap, ameddig alkotmányosan az új országgyűlés összehívását el lehet halasztani."² Mivel biztosra vette, hogy az országgyűlés összeül, nem habozott szolgálatait följánlani. "Ha kívánatosnak tartatik, hogy Pozsonyban legyen egy ügynök, aki az (országgyűlési) ülésekről beszámol, méltóságod nyugodtan ajánlhatja személyemet."

Blackwell megismertette Ponsonbyt nézeteivel, miszerint az osztrák birodalom, kormányának politikája miatt, a végső felbomlás felé tart. A következő diétán a birodalmi kormány vagy engedményeket kényszerül tenni, vagy szembe kell néznie a horvátok rivális nacionalizmusával. Az utóbbi igen kockázatos dolog volna, mely felér egy *coup d'état*-val. Blackwell sietett hozzátenni, hogy néhány kivételtől eltekintve nem ért egyet a magyar liberálisok nézeteivel, akik "látomásokat hajszolnak, s nem törődnek a gyakorlati hasznot hozó dolgokkal". Felhívta Ponsonby figyelmét arra, hogy a Védegyelet megalapítását az osztrák miniszterek azzal provokálták ki, hogy nem ismerték el és nem foglalták törvénybe az országgyűlés jogát, hogy maga szabja meg a magyar vámokat és fogyasztási adókat.

Korábbi optimizmusával szemben, melyet az angol-magyar kereskedelmi kapcsolatok iránt táplált, Blackwell most úgy látszik elismerte, hogy az Angliával folytatandó kereskedelem számításba sem jöhet, míg Ausztria ragaszkodik hozzá, hogy maga szabja meg a magyar vámokat... "Legtöbb árunkat 60 százalék vám terheli, amit az osztrák vámhatáron szednek be." Abban bízott, hogy a kérdés a következő országgyűlésen újra napirendre kerül.

Feltételezéseinek egy része helyesnek bizonyult. A diéta novemberben összeült. Kossuth a *Pesti Hírlap* segítségével mozgósította a parlamenti ellenléteket, Széchenyit pedig, hogy az alsóházban ellensúlyozza Kossuthot, Mosony

1. Blackwell Ponsonbynak, London, 1847. augusztus 20., H.M. LETTERS.

2. *Ibid.* és *passim*.

megye követévé választották.¹ Blackwell sietve Pozsonyba indult. November 18-án átkelt a Csatornán, majd Antwerpenbe utazott, s a következő napon Ghentbe indult. Estére vonaton Kölnbe érkezett. Ott töltötte az éjszakát és a rajnai gőzössel Koblenzig utazott. Koblenzből gyors delizsánsszal huszonnégy órai megállás nélküli utazás után november 27-én Gratzba érkezett. "Elképzelheti mi: soda öröm volt Mrs. Blackwell és Robert társaságában tizennégy napot, tizennégy rövid napot tölteni... Hivatalos kötelezettségeim azonban Pozsonyba szüneteltetők, s ezeknek eleget kell tenni – különösen ha napi két guinea jár értük..."²

(b) Március idusáig

Előzetes megjegyzések

Az 1847-1848-as országgyűlésnek, mely a magyar történelem talán legnevesebb országgyűlése, Blackwell szemtanúja volt, jelentést és beszámolót írt róla fölötteseinek.

Mindössze öt hónap alatt – nevenbertől ápriliséig – az országgyűlés 31 törvényt hozott, ami rekordnak számít a magyar történelemben. A törvényeket Blackwell mind felsorolta (lásd IV/b), de részletesen csak azokról számolt be jelentéseiben, melyeket igazán fontosnak tartott. Ilyen volt a III-V., a VII-XII., a XIV-XV., a XVIII., XXI. és a XXIII. törvény. Ezek közül tanúja volt a közteherviselésről szóló törvény (VIII. tc.) vitájának és megszavazásának, a magyar nyelv használatáról (I. tc.) a Magyarország és Erdély uniójáról (VII. tc.) és a szerinte igen nagy jelentőséggel bíró, a független felelős magyar minisztériumokról intézkedő (III. tc.) létrehozásának. Figyelemmel kísérte a Határőrvidékről folyó vitát, s minden érdekelte, ami Horvátországgal vagy a többi nemzetiséggel kapcsolatban elhangzott. A diéta novemberi megnyitását lekéste ugyan, de a többi ülésen április végéig részt vett. November és február között a figyelmet szinte kizárólag az *adminisztrátorok* ügye kötötte le, aztán pedig a *felelős minisztérium* kérdése. A szemtanú Blackwell megfigyeléseinek helyességét mindkét ügyvel kapcsolatban igazolta a kortársak – egymástól ugyan kissé – eltérő véleménye. Szállásáról a *Grün Bauerből*. az országgyűlés

1. Bártfai Szabó L., szerk., *Adatok gróf Széchenyi István és kora történetéhez*, Budapest, 1943. 2. köt. 612-615. old.

2. Blackwell Emerynek, Pozsony, 1848. január 7. EMERY

épületétől nem messze fekvő szállodából Blackwell minden ülés napon a "Kazatra" ment. Esténként a magyar centralisták és liberálisok látogatásait fogadta, s a hétvégeken meglátogatta liberális nézeteket valló barátainak közelben fekvő birtokait. Nincs okunk rá, hogy kételkedjünk benne, hogy Blackwell 1850 és 1868 közt írott *Memoirjaiban* igazat mond, amikor azt állítja, hogy míg napközben csak az események szemtanúja és riportere volt, esténként és hétvégén vitapartnerként vett részt a törvényhozók politikai csatározásaiban.

Ennek a fejezetnek a dőlt betűs részeit Blackwell jelölte így, s azt jelezte, hogy azok a Blue Book-ban nyomtatásban is napvilágot láttak. A kettős zárójel (()) azt jelenti, hogy azok az információk csak a Foreign Office-hoz írt jelentéseiben szerepelnek.

I. A királyi leiratok

Mielőtt Blackwell Pozsonyba érkezett volna, Lord Ponsonby¹ már megjósolta, hogy Pozsonyban összeül az országgyűlés. "Valószínűleg jól értesült emberektől hallottam", írta Palmerstonnak, "hogy úgy vélik és remélik, hogy a következő magyar országgyűlés csendesesen zajlik majd le. Az osztrák kormány, úgy mondták, olyan törvénytervezetet terjeszt elő, melyet a magyarok várnak..."² Lord Ponsonby kijelentése valószínűleg megfelelt az általános várakozásnak: olyan sok befejezetlenül maradt ügyet hagytak hátra az 1844-es diétáról, hogy már az adózással kapcsolatos törvényhozás is eléséges engedménynek számíthatott.

Kevesebb mint két hét alatt Ponsonby elküldte a Vienna Gazette 1847. november 20-iki számát, amely *Császári Őfelsége a magyar diétához* írott királyi leiratát tartalmazta. A német szöveghez angol fordítást is mellékel.³

1. J. Ponsonby, Viscount Ponsonby (1770-1855) W. B. Ponsonbynak, az 1797-es ír parlament országgyűlési képviselőjének legidősebb fia volt. Mielőtt 1830-ban rendkívüli megbízást kapott, hogy Lipót király megválasztásakor (1831) Belgiumba utazzon, a Jón szigeteken illetve Buenos Airesban teljesített diplomáciai szolgálatot. Később rendkívüli megbízott volt Nápolyban (1832), majd Konstantinápolyban (1832-1837) és Bécsben (1846. augusztus 10-étől 1850. május 31-éig) nagyköveti tisztelet töltött be. "Lord Grey személyén keresztül, aki testvérét, Mary Elisabeth-et vette el, nagy befolyása volt, de nagyköveti ténykedése néha kellemetlenséget is okozott a minisztériumnak. Mindazonáltal ügyes diplomata volt, még a régi iskolából, éles szemű megfigyelő, széleslátókörű és erősakarátú." (Loftus, op. cit., 129-130. old.)

2. Ponsonby Palmerstonnak, Vienna, 1847. november 8., P.R.O. F.O. 7/336.

3. Ponsonby Palmerstonnak, 1847. november 20., P.R.O. F.O. 7/336. *Vienna Gazette*, 1847. november 20., *Ibid.* A királyi leirat fordítása: 1847. november 20., *Ibid.*

Az előterjesztést az új nádor, István főherceg 1847. november 12-én olvasta. József főherceg 1847. január 13-án hunyt el, s utódja kinevezését sok találgatás előzte meg. Elméletileg a nádort a király nevezte ki, de a gyakorlatban a birodalmi kormány választotta ki a magyar országgyűlés által jelölt négy vagy hat személy közül. Január 15-én István főherceget megválasztották Magyarország nádorának. Nagyon népszerű volt a királyságban és "a magyar országgyűlés őt kívánta nádorul", amint Lord Ponsonby is írta Lord Palmerstonnak.¹

Furcsának tűnhet, hogy ezt az előterjesztést olvasta a nádor, hiszen az első előterjesztés (I.) "a nádor megválasztásáról" szólt, de ha a "megválasztás" szót a "szentesítéssel" helyettesítjük, a korabeli gondolkodásmódot jobban érthetjük.

A II. leirati pont a magyarországi hadsereg fenntartásáról és elhelyezéséről szólt. A III. a szabad királyi városokról, melyeknek jogait bővíteni kívánták; a IV. a bányavárosok jogainak kiterjesztéséről; az V. a föld eladásáról és átruházásáról; a VI. a jobbágyok jogairól, hogy "örökre felszabadítsák magukat"; a VII. a Magyarország és a többi osztrák állam közti vámhatárok eltörléséről; a VIII. a közlekedés további fejlesztéséről, különösen egy központi vasútvonal építéséről és a Tisza szabályozásáról; a IX. azt javasolta, hogy fontolják meg az Erdély és Magyarország egyesítését szorgalmazó petíció elfogadását; a X. a büntetőtörvénykönyv további módosítását kérte; a XI. kijelentette, hogy "mivel a királyi kincstárnak olyan sok állami kiadást kell fedeznie, nem tudja a korábban megelölegezett 528, 566 és 24, 313 forintra rúgó összeget előteremteni a nemzeti alaptőke kimerülése miatt, ... a kincstár kéri ..., hogy az államok tegyenek intézkedéseket, hogy a mondott összeget sürgősen visszafizethessék..."²

II. A diéta válasza

Blackwell december 10-én érkezett Pozsonyba, akkor amikor a küldöttek éppen a királyi leiratra válaszul irandó szokásos kifejezéseket szavazták meg. Lord Ponsonby pontosabb utasításokat adott Blackwellnek, mint Sir Robert Gordon tette. Amint Lord Ponsonby december 9-én Lord Palmerstont értesítette, a küldetéshez meg kellett szerezni Metternich herceg engedélyét.³ Blackwell küldetésének célja az volt, hogy elősegítse a kereskedelmi kapcsolatok fejlődését Magyarország és Anglia között. Lord Ponsonby megkérte Esterházy

1. Ponsonby Palmerstonnak, Vienna, 1847. január 18. P.R.O. F.O. 7/336.

2. A királyi leirat fordítása / (Translation of the Royal Proposition, P.R.O. F.O. 7/336.

3. Ponsonby Palmerstonnak, Bécs, 1847. december 9., P.R.O. F.O. 7/336.

herceget, hogy mutassa be Blackwellt István főhercegnek, az új nádornak. A jól ismert ellenvetések miatt Ausztria részéről a külföldi kormányok konzuli vagy más diplomáciai ügynökeinek jelenléte iránt "Mr. Blackwellnek nem kell nyilvánosan kijelentenie, hogy Méltóságod küldte ..." ¹

Blackwell első Ponsonbynak szóló jelentését tizenkét nappal megérkezése után írta. Igen rövidre fogva, néhol kissé kuszán számolt be a királyi leiratra adott válaszról, más szóval az országgyűlés ellenjavasatairól és az azokkal járó vitákról. ²

A képviselők a királyi leiratra adott válaszukban kérték, hogy az országgyűlést a jövőben évente Pesten hívják össze, a kormánypárti mágnások elle-nezték az "évente" szót. *Néhány mágnás (és küldött, mint Széchenyi) kijelentették, hogy eljött az ideje, hogy évente tartsanak országgyűlést.* ³

Az utolsó országgyűlés tájékoztatót adott ki és díjat tűzött ki az országház legjobban sikerült tervéért. Negyven beadvány érkezett. Előbb vagy utóbb a kormánynak bele kellett egyezni, hogy évente tartsanak országgyűlést Pesten. ((Három angol beadványt nyújtottak be [Blackwellét is beleértve])).

A királyi leírát VII. javaslatára a *Válasz* 14. paragrafusá kifejezte a diéta szándékát, hogy olyan rendelkezéseket hozzanak, melyek "összeegyeztetik Magyarország és Ausztria ellentétes érdekeit." A vámhatárok tervbe vett eltör-lése minden valószínűség szerint oppozíciót von maga után. A kérdés látszólag

1. *Ibid.*

2. Blue Book, 612. old.: Blackwell Ponsonbynak, Pozsony, 1847. december 22., H.M. III; *Ibid.* P.R.O. F.O. 7/346.

3. Ennek a beadványnak három változata létezik:

1. a Kék könyvben
2. A Magyar Tudományos Akadémia hagyatékában található vázlat, H.M. III.
3. Blackwell a Foreign Office számára készített írása.

Miután Blackwell elolvasta a Blue Book szövegét, fontosnak tartotta, hogy felhívja a figyelmet azokra a részekre, amelyeket a Foreign Office kihagyott. "Azok a részek, amelyek a Kék könyvben is szerepelnek folyó dőlt betűvel vannak írva, azok a részek és jelentések, melyek kimaradtak álló, úgynevezett hivatali betűvel." (H.M. III.) A Foreign Office anyaga azonban olyan részleteket is tartalmaz, amelyek sem a Blue Bookban, sem Blackwell vázlatai (másolatai) rekonstruált változatai nem tartalmaznak. A kézirat szövegének lemásolása (kifejtése, összefoglalása, a jegyzetek készítése) során e könyv szerzője az 1847-48-as országgyűlésről készült Blackwell anyagánál a következő módszert követte: azoknál a szövegeknél, amelyeket a Foreign Office nyomtatásban kiadott, megadja a Blue Book oldalszámát. Az összes anyagot, ami a Blue Book-ban is megtalálható (akár idézik, akár összegzik) aláhúzással jelölte. A Blue Book-ból kihagyott anyagot a következőekben aláhúzás nélkül idézi vagy összegzi. A két kerek zárójelben (()) lévő anyag azt jelenti, hogy az sem a Blue Bookban, sem Blackwell saját rekonstruált változatában nem szerepel, de Blackwell eredeti beadványának részét képezte, s most a Foreign Office levéltárában található. Az író saját megjegyzéseit szögletes zárójelbe [] tette. Minden esetben ezt az összehasonlító módszert használjuk, ha a Blue Book anyagát vetjük össze a többi szöveg tartalmával.

kereskedelmi, de valójában politikai jellegű. Magyarország és Ausztria közt határvonal húzódik és a liberálisok meg akarják tartani [mivel kifejezte a két ország önálló mivoltát]. Kereskedelmi szempontból nézve ennek a határnak az eltörlése csak akkor lenne előnyös Magyarország számára, ha az osztrák vám-tarifát [a külföldi országokkal szemben] csökkentenék. Ha a határ marad, az országgyűlés gyakorolhatja alkotmányos jogát, hogy maga szabja meg a magyar vámokat és piacot nyithat a brit gyárosok előtt. [Blackwell logikája, s értelmezése mind az angol, mind a magyar kereskedelem nézőpontjából értékes lehetett. Sajnos érvelése, melyet egykor Sir Robert Gordon is magáévá tett és támogatott, ütközött Ausztria politikai érdekeivel, s így nem talált igazi párt-fogóra a Russell-Palmerston kormányban.]

A 7-13. paragrafusok a nemzet sérelmét tárgyalták, ezek közül is a 11-ik volt a legtöbb vita tárgya. Az adminisztrátorok kinevezéséről volt benne szó – ami akár törvényes intézkedés volt, akár nem – lényegesen megváltoztatta a megyei közigazgatás rendszerét, "amit ki fogok mutatni, ha elég elfogulatlan véleményt megismerhetek." A kancellár, azaz a kancellár helyettese, hogy a kormány befolyását növelje több mint húsz adminisztrátort nevezett ki helytartónak vagy helyettes helytartónak. "Ebből a szempontól a rendszer mostanáig várakozásainak megfelelően működik, s több megye, amely a múlt országgyűlésen ultra liberálisokkal képviseltette magát most ... mérsékelteket vagy konzervatívokat küldött."

A kormány többséget élvezett a felsőtáblán, de még mindig kisebbségben volt az alsótáblán. A liberálisok, akik az elmúlt diétán tíz és huszonöt fő közötti többséggel bírtak, most kettővel esetleg négygel.

"Elismerem, hogy egy olyan személy, aki nem járatos a magyar politikai életben, azt hiszi, hogy a legtöbb kérdésben, melyet a jelen diéta elé terjesztettek, teljes volt az egyetértés: Mindenki reformer legalábbis a szabad városok ügyének rendezésében; az úrbér terhek eltörlését, a közteherviselést mindenki támogatja. Még a jó öreg püspökök sem memek olyan paragrafusok védelmében kiállni, amelyeket néhány évvel ezelőtt még az ősi alkotmány fenntartásához alapvetően szükségesnek tartottak. De a látszólagos egyhangúság ellenére, soha nem volt még országgyűlés Magyarországon, amikor a két párt nézetei ennyire különböztek volna egymástól, mint a jelenlegi diétán."¹ A konzervatívok a

1. Ezt a részt teljes egészében idézzük, hogy így megmutathassuk: azáltal, hogy a Blue Book szövegrészeket hagyott ki – ezeket aláhúzás nélkül hagytuk – éppen az eredeti tartalommal ellentétes jelentéssel ruházta fel a szöveget.

fennálló intézmények mérsékelt reformját kívánják; a liberálisok célja annak az elérése, amit ők "közigazgatási függetlenségnek" [administrative independence] neveznek, de nyilvánvaló volt [legalábbis Blackwell számára], hogy ha az utóbbi célt eléri és "Magyarországnak független felelős kormánya, nemzeti kincstára, nemzeti hadserege lesz és közigazgatási függetlenséggel bír, akkor ebből hamarosan nemzeti függetlenség következik és Szent István koronája újra magyar főt ékesít."

III. A pártok programja

A két párt nagyjából két ellentétes elmélet alapján áll: a konzervatívok azt hiszik, hogy a heterogén birodalmat össze lehet tartani, a liberálisok azt hiszik, hogy nem. A két párt küzdelme nem csupán a magyar társadalmi intézmények megváltoztatása körül forog – ami az országgyűlésnek kinyilvánított célja. A birodalom jövőjéről van szó.

Az országgyűlés két pártja közül a kormánypártiak száma nőtt, a liberálisok szervezettebbek. "Most először tartanak rendszeresen, negyedévenként gyűléseket Pesten ... valamiféle rend és alárendeltségi viszony jött létre ((amennyire ezeket a kifejezéseket a magyar viszonyokra alkalmazni lehet)) – elismert vezetők irányítása alatt."¹

[A konzervatívok is most dolgoztak ki először programot, a párt első elnöke, Széchen Antal készítette el 1846 novemberében. A liberálisok első megnyilatkozását 1847 márciusában – nem lehet kimondottan manifesztumnak nevezni – a Liberális Kör adta ki, melynek Teleki László gróf volt a vezetője. s nem az egész párt nevében jelent meg. Természetesen az alsó tábla vezetője Kossuth volt "aki a maga módján elég eszes, de igazi demagóg és valószínűleg ő a leggyakorlatiatlanabb ember ebben a gyakorlatiatlan országban.]"

"Egy jól szervezett politikai agitáció rendszer ilyen lobbanékony emberek közt, mint amilyenek a magyarok semmiképpen sem lebecsülendő." "Jövőbeli taktikája Itáliától függhet." "Egy jó kis vihar Milánóban nagyobb hasznunkra lenne, mint az egész választási reform [the coordination of all our rotten boroughs]..." "ezt a kifejezést használta az egyik ellenzéki mágán egy estebéden, melynek én is résztvevője voltam." Ott arról beszéltek, hogy Ausztriának jogában áll az itáliai felkelést leverni, vagy magyar csapatokkal leveretni.

1. Blue Book, 613. old.: Blackwell Ponsobynak, Pozsony, 1847. december 22., II.M. III; P.R.O. F.O. 7/346.

[Mindebből látszik, hogy első jelentésében Blackwell kiváló politikai érzékkel próbálta felvázolni a liberális terepet, melynek megvalósulásában jobban hitt, mint a konzervatívok programjában.]

Az ellenzéki program, mely Blackwellnél a *Supplementary Material* [*Kiegészítő anyag*] címet kapta feltárta az ultra liberálisok 1847-es nézőpontját. Maga a dokumentum egy magyar vagy német nyelven írt eredeti példány angol fordítása, s az 1847 márciusában kinyomtatott liberális nyilatkozat szövegét tartalmazza. Az eredeti dokumentumot a Liberális Kör tavaszi negyedévi gyűlésén adták ki; a gyűléseket igyekeztek a negyedévenként tartott pesti vásárok idejével összeegyeztetni, hogy a lehető legnagyobb nyilvánossághoz jussanak.¹

A dokumentum annak a deklarációjával kezdődött, hogy alkotmányos ország lévén az ellenzéknek az a szándéka, hogy ellenőrizze a kormány tevékenységét. A Liberális Kör kijelentette, hogy a jelen kormányt idegen kormánynak tartja, mely alkalmatlan arra, hogy az országot (Magyarországot) kormányozza, melynek van alkotmánya. Az ország sérelmei nem nyertek orvoslást – ők (a liberálisok) azt állítják, hogy a kormány elvesztette a nép bizalmát. A sérelmeket felsorolták: "az erdélyi megyék visszacsatolásáról hozott törvény végre nem hajtása; a váltótörvény és a vallási törvény elhallgatása a Határvidéken; a horvátországi ügyek és mindenek előtt annak a bevezetése, amit ők "a megyei igazgatás törvénytelen és az alkotmánnyal össze nem egyeztethető rendszerének" neveznek, – azaz az adminisztrátorok közelmúltban történt kinevezése."

Ezen körülmények között kijelentették, hogy megpróbálnak *biztosítékok* nyerni, melyek garantálják az ország függetlenségét. Ezek a következők:

"Felelős kormány
Sajtószabadság
Nyilvánosság ... a közügyeket illetően."

A jelen diétán a következő reformokat kívánják előterjeszteni:

Közteherviselés
A szabad városok szavazati jogának rendezése

1. PACH MT. 5/2, 959-693. old. Az eredeti dokumentum ritkaságszámba megy, Blackwell angol fordítása/átültetése pedig egyedüli példány.

Törvény előtti egyenlőség
Az urbárium reformja
Az ősiség eltörlése.

Befejezésül megígérték, hogy a fenti célok elérésére törekednek. Alapul az 1790-91-es országgyűlési törvényt vették, amely elismerte, hogy Magyarország szabad és független ország. Szembe szálltak a helyzettel, melynek következtében Magyarország ipara és kereskedelme hátrányt szenvedett. Elutasították az "ügynevezett általános igazgatási egység" elvét. Meg voltak győződve róla, hogy ha az osztrák örökös tartományoknak külön alkotmányos jogokat adtak, akkor az ősi magyar alkotmány biztosította jogokat azokhoz kell igazítani "az általa nyert nagyobb érdeazonosság és megnövekedett bizalom következtében a birodalom minden része új erőre kap és közös kötelékek fűzik össze, s egységes Birodalommá válik..."

Van egy második Blackwell levél is szintén december 22-iki keltezésű, s az első "utóiratának" tekinthető.¹ Ebben Blackwell sajnálatát fejezi ki, hogy elszalasztotta a lehetőséget és nem Szemerével küldi el a jelentést, aki Bécsbe utazott, s a nádornál teendő látogatását elhalasztották a főherceg betegsége miatt.

IV. Találkozás a nádorral

Blackwellt január 14-én mutatta be a nádornak Waldstein János gróf.² Róla szólt Blackwell egyik levele, melynek címzettje Arthur Magenisk³, a bécsi angol követség ügyvivője volt. Waldstein konzervatívizmusa nagyon rokonszenves volt neki. Általában a főherceget Blackwell udvariasnak és nyájasnak találta, de kissé merevnek és szertartásosnak;⁴ a nádorról azonban az volt a véleménye, hogy "eléggé magyaros"-heves vérmérsékletű, lelkes és jó társalgó. Blackwell előhozakodott kedvenc témájával: az angol-magyar kereskedelmi kapcsolatok fejlesztésével. A nádor megjegyezte, hogy nagy szerencsétlenség Magyarországra nézve, hogy a Duna deltája orosz kézben van. Blackwell azt válaszolta, hogy a magyaroknak akkor az Adriai tengerrel kellene próbálkozniuk. Megegyeztek benne, hogy a fővárostól vasutat kellene építeni a tengerpartig. Blackwell

1. Blackwell Ponsonbynak, Pozsony, 1847. december 22., "Postscript", H.M. III.

2. Waldstein J. (1809-1876), konzervatív mágnás, Széchenyi egyik barátja. Egyszer párbajra hívta Kossuthot. A párbajozás mindennapi dolog volt: Teleki a horvát bánnal párbajozott, Zichy Ferenc Batthyány Károlyal.

3. Blackwell Magenisknek, Pozsony, 1848. január 17. H.M. III.

4. Blackwell Ponsonbynak, Pozsony, 1848. január 20., *Ibid.*

sajnálataát fejezte ki, hogy a közteherviselés hiányában a vasútépítés bizonyára késni fog, a megoldás vámköteles utak építése lenne vámsorompókkal. Azután a nádor a diétáról faggatta Blackwellt. Azt válaszolta, hogy néhány rendkívüli eseményt leszámítva az országgyűlés holtpontra jutott: a konzervatívok a felsőtáblán kerekedtek felül a liberálisokon, a liberálisok az alsótáblán a konzervatívokon.

V. Az adminisztrátorok

1847-ben Blackwell az információkat gyűjtötte az *adminisztratori rendszerről*, arról a kérdésről, mely a viták első hónapjaiban a legfőbb témának bizonyult. 1847. december 22-e és 1848. január 7-e között az országgyűlés karácsonyi szünetet tartott. A szünet alatt Blackwell megpróbálta rekonstruálni az eseményeket. Úgy vélte, hogy a kormány biztosítani tudja maga számára a többséget – néhány kérdésben még az alsótáblán is. Az egyház és a leggazdagabb bárók – mivel a nagybirtokok tulajdonosai – óriási hatalommal és befolyással bírnak;¹ Apponyi gróf megpróbált köztük egységet létrehozni. Új rendszert vezetett be 1844-ben, de 1847-re már sok panasz érkezett elégtelen működéséről.

Január 28-án Blackwell elküldte korábban már megígért analízisét az adminisztratori rendszerről.²

A magyar megyék bírúit és tisztviselőit a főispánok kivételével háromévenként választották. Az ötvenöt megyéből negyvenötben a király nevezte ki őket, tíz megyében a feladatot ex officio látták el, vagy öröklődött. A dignitárius, egy földbirtokos fizetést kapott és mivel vagy valódi vagy ex officio nemesember volt, a megye és a Korona közt közvetítő személynek tekintették. ("Azokban a megyékben, ahol a méltóság öröklődött, abban az esetben ha a főispán kiskorú volt szokás volt mellé adminisztrátort kinevezni.") Adminisztrátort vagy helyettes főispánt akkor is kineveztek, ha a főispán ex officio töltötte be tisztét.

1. Blackwell Ponsonbynak, Pozsony, 1848. január 6., P.R.O. F.O. 7/346. (A Blue Bookban nincs benne.)

2. Blue Book, 17-19. old. (sokat kihúztak belőle). Blackwell Ponsonbynak, Pozsony, 1848. január 28., P.R.O. F.O. 7/346.

Blackwell Ponsonbynak, Pozsony, 1848. január 28., H.M. III.

A megyéket "egy hatalmát öröklő uralkodó vezetése alatt álló független államokból felépült konföderációnak lehet tekinteni. Ezért van az, hogy a megyegyűlések magukat autonómnak nyilvánították. A kormány a megyék fölötti törvényes hatalmát csak a főispán személyén át gyakorolhatja, aki a megye területén él és a megyegyűlések fölött elnököl. Az utolsó tizenöt évben sok főispán nem a megyéjében lakott és "a megye ügyei így az alispánok kezébe kerültek." Az ilyen tisztviselők közül sokan "a magyarizmus és a magyar függetlenség" lelkes támogatói voltak. A kormány úgy próbált a helyzeten segíteni, hogy olyan méltóságokat nevezett ki, akik nemesek, de csak ex officio mánások voltak.

*"En passant hadd jegyezzem meg, hogy a liberális párt mánásai úgy tettek nagy befolyásra szert, hogy bizonyos mértékben lemondtak elzárkózottságukról, s nagyon szerencsés dolog lenne Ausztria szempontjából, ha az efféle abszurd előítéletek nem érvényesülnének többé."*¹

1846-tól kezdve Apponyi radikálisan megváltoztatta a megyei adminisztráció rendszerét. Meggyőzte a születésüknél fogva mánás főispánokat, hogy járuljanak hozzá az adminisztrátorok kinevezéséhez, akik a megyegyűléseken elnöki tisztet töltenek be, s a királyi kincstárból évi 600 font fizetést húznak. Jelenleg az országban huszonkilenc ilyen adminisztrátort alkalmaznak.

*A kinevezésekkel Apponyi gróf közvetlen célja az volt, hogy a megyegyűlési választásokat befolyásolni tudja, s hogy így az alsótáblán kormánypárti többséget biztosítson. A rendszert jól gondolta ki, de rosszul valósította meg, mivel sok adminisztrátor képzetlen volt. Ennek valószínűleg az lesz a következménye, hogy Magyarország osztrák tartománnyá válik, az országgyűlés pedig Jegyzői Hivattallá, vagy jó esetben Közigazgatási Tanácsná, hasonlóvá az örökös tartományok Landständéihez.*²

A rendszerhez fűzött remények azonban nem váltak be. Az alsótáblán nagy többséggel fogják leszavazni.

Számos konzervatív megye az ellenzékkel fog szavazni. Az ellenzék azt szeretné kimutatni, hogy a rendszer törvénytelen és ellenkezik az alkotmány szellemével.

1. A jelentés jócskán nagyobbak mondható része kimaradt a Blue Bookból, de amint azt a fenti "megszerkesztett" szakaszból is látni lehet, a kihagyások épp olyan gyakran szolgálták a helyteliséget, mint azt a célt, hogy az eredeti tartalmat megváltoztassák, vagy módosítsák.

2. Minden örökös tartománynak volt egy Landtag-ja (az országgyűlés alacsonyabb rendű formája), két, három vagy négy rend vagy Landstände részvételével. Hatásköre nagyon korlátozott volt. (Vö.: MACARTNEY:HE, 23. old.)

(Blackwell azt állította, hogy utánanézett a magyar törvényeknek és nem talált bizonyítékot arra nézve, hogy a rendszer törvénytelen lenne.)

((A közvélemény a liberálisok oldalán áll.)) Fennáll annak a veszélye, hogy ha a rendszert alkotmányba ütközőnek ítélik, a diétát felosztatják. Még ez sem tudná azonban megakadályozni azt, hogy a megyegyűléseken tovább folyék róla a vita, ugyanis in ultimo analýsi minden ott dől el, s a rendszer fenntartása érdekében hozott önkényes rendeletek csak siettetik a krízist, amely úgy látszik egyre közelebb van, s melynek az Osztrák birodalom felbomlása lesz a vége. Ennek a heterogén birodalomnak a felbomlása, szerény véleményem szerint csak idő kérdése; az osztrák kormány rövidlátó és szűklátókörű politikája, mely az utóbbi harminc évet jellemzi egy ilyen katasztrófa bekövetkeztét előbb vagy utóbb elkerülhetetlenné teszi.

Bízva benne, hogy e megjegyzéseket Méltóságod figyelemreméltónak találja

Méltóságod

My Lord

hűséges és alázatos szolgája

maradok

J. Blackwell"

Őméltósága, az igen tiszteletre méltó Right Hon. Viscount Ponsonby, Őfelsége ausztriai nagykövete azokat a megjegyzéseket *nem* találta figyelemre méltónak. (Ld. IV/d.)

A fenti jelentés elküldését követő héten Blackwell egy fajta kiegészítő záradékot, egy félig-meddig magánjellegű levelet küldött egy új küldönccel¹ Lord Ponsonbynak.² Az első levél megismertette a nagykövettel a magyar konzervatívok vezetőjének, Szécsen Antal grófnak igazi jellemét. Meglehetősen tehetséges volt, azonban renkívül hiú. Járt Angliában, s beszédeiben az angol képviselőket majmolta. Okos volt, de rosszul használta az eszét, röviden szólva, közepszerű ember volt.

A második levél a pletykákon és csevegésen kívül tartalmazott egy nagyon fontos üzenetet is: "A kormány úgy látszik hajlik rá, hogy visszavonuljon és

1. Blackwell Ponsonbynak, Pozsony, 1848. február 3., H.M. III. (Blackwell ezeket a feljegyzéseket egy bizonyos Macgregor főhadnaggyal, egy osztrák zsoldban álló angol katonával küldte el. Blackwell Ponsonbynak, 1847. február 11., H.M. III.)

2. Blackwell Ponsonbynak, Pozsony, 1848. december 31., H.M. III.

fokozatosan feladja az Apponyi gróf által bevezetett rendszert.¹ A hírt a nádor hozta Bécsből. *Ez a visszaközös jele volt.*

VI. Közteherviselés

A közteherviselés oly régen várt vitája – Blackwell 1847. február 2-án írt róla² – valójában nagy csalódást okozott. A konzervatívok a közteherviselés ellen voltak. Szószólóik még mindig azzal érveltek, hogy a nemesek azért mentesek az adózás alól, mert az uralkodó hívására fegyvert fognak. Az adózás elleni másik érvük az volt, hogy a megyei kincstárak – ahová az adó befolyt – hivatali visszaéléseket követnek el.

Hosszas vitázás után Dessewffy Emil gróf meggyőzte konzervatív társait, hogy fogadják el a megyei adózás elvét, azon az alapon, hogy önkéntesen a nemesek már eddig is gyakran fizettek szubvenciót a megyének. A konzervatívok úgy határoztak, hogy nem ellenzik az országos [regnicolar] adó fizetését. De az elv elfogadása és a fizetés ténye közt nagy különbség van; s ebben az esetben ott volt a szofista Szécsen gróf, s a konzervatívok kívánsága, hogy a közteherviselés törvényjavaslatából ne váljon törvény. Blackwell szerint vakok voltak, hogy nem látták, az idő és a közvélemény ellenük van. Már a megyegyűlések szintjén úgy kellett volna kiállniuk, mint akik meg akarják osztani a terheket a misera plebs contribuens-szal, ehelyett engedik, hogy ellenfeleik álljanak a szegényparasztság oldalára az adózás ügyében. A kérdést, számos folyamatban lévő törvénymódosítási javaslattal együtt az adózás megvizsgálására kijelölt különleges bizottsághoz küldték. A bizottság végső jelentése – a tagok kétharmada liberális, egyharmada konzervatív volt – a megyei adózás kérdésében újra szembe akart helyezkedni a konzervatív állásponttal. Blackwell azt hitte, hogy a nádor, Metternich herceg és Kollowrath gróf nem tudnak szembeállni az adózás elvével, azzal, hogy a nemesek fenntartsák adómentességüket. A konzervatívok azonban új tervvel léptek elő: kizárólag a nemesek fizessenek egy kifejezetten állami jellegű adót, melynek összege legfeljebb 300 000 font legyen. Mivel a múltban a nemesek gyakran fizettek háborús szubvenciót, ennek a neve

1. The Comital Administration Question. A Report by J. Blackwell to Ponsonby. (A megyei adminisztrátori rendszer kérdése. J. Blackwell jelentése Lord Ponsonbnyak.) 1847. február, P.R.O. F.O. 7/348.

2. Blackwell Ponsonbnyak, 1848. február 2., P.R.O. F.O. 7/348. A teljes szöveg, mely a Blue Bookban kiadott változatot is tartalmazza a 4-es függelékben található.

legyen béke idején fizetett szubvenció. Ennek a szofista megoldásnak azonban nem lesz jövője, mert a küldöttek a közteherviselést fogják követelni. Blackwell egy a magyarokra alkalmazott spanyol közmondással zárta sorait: "Nacimos arreglando, vivemos arreglando, y por fin moriremos sin haber arreglado nada."¹

Harmadik küldetése idején Blackwell azt a figyelemreméltó szokást vette fel, hogy súlyosabb mondanóju levelei mellett egy tucat könnyebb hangvételt is küldött nagykövetének. A február 23-án és 24-én frottak az utóbbi csoportba tartoznak. Az első egy a nádor bálján kirobbant botrányról számolt be.² Szapáry grófné és Batthyány Kázmér bűnös viszonya miatt a pár barátait, így az angol születésű Zichy-Ferraris grófnét nem hívták meg a bálba. A második mendemonda komolyabb volt: beszámolt róla, hogy a császári család összekülönbözött azon, hogy Metternich rendszerét támogatni kell-e vagy sem. A harmadik üzenet megmutatta, hogy Pozsony nem az Osztrák birodalom mindentől elszigetelt "holtága", ahova nem jutnak el a közlekedés és kommunikáció vívmányai: "A nádor újra Bécsbe távozott, ... mert üzenetet kapott az elektromos távirón."³

Blackwell februári és kora márciusi beszámolóí, s azt követően harmadik missziójának jelentései megváltozott stílusról tesznek tanúságot. Első és második missziója idején Blackwell az *országgyűlési naplót* látszott követni, legalább annyiban, hogy az ülések témájának elnevezését, a címet feljegyezte. Az általános érdeklődést kiváltó, vagy különlegesen érdekes témákat aztán kidolgozta és speciális jelentést írt róluk. A harmadik küldetés idején Blackwell felhagyott azzal, hogy minden egyes ülésről jelentést írjon. Megválogatta miről írjon, s néha csak nagy vonalakban számolt be, vagy foglalta össze a törvényeket, s csak a főbb törvényekről írt részletesen.

VII. Az erdélyi megyék

A február 29-iki jelentés⁴ több ilyen *egy törvény típusú* summázatot tartalmazott, míg az ülések általános lefolyásáról nem írt, vagy ha készített is fogalmazványt, nem küldte el őket. Az egyetlen törvényről szóló beszámoló –

1. "Intézzük a dolgokat, azért élünk, hogy elintézzük a dolgokat, s úgy fogunk meghalni, hogy végül semmit se intéztünk el."

2. Blackwell Ponsonbnyak, Pozsony, 1848. február 23., Blackwell erről nem tudott.

3. Blackwell Ponsonbnyak, Pozsony, 1848. február 28., *Ibid.*

4. Blackwell Ponsonbnyak, Pozsony, 1847. február 29., P.R.O. F.O. 7/347.

pontosabban fogalmazva azok, amelyek bizonyos témákat és kérdéseket öleltek fel – hirtelen rendkívüli mértékben megszaporoedtak. Az *erdélyi megyék visszacsatolásáról*¹ szóló beszámoló hatvan oldalas volt. A lényege az volt, hogy az 1836-os diéta döntést hozott, melynek értelmében három erdélyi megyét vissza kell csatolni Magyarországhoz, de a következő országgyűlés a határozatot érvénytelennek nyilvánította.

Az úgynevezett urbárium kérdése szerepelt a február 29-iki² és március 3-iki³ jelentésekben, illetve a két időpont közt írt beszámolóokban. A korszak szociális körülményeit nézve Mária Terézia és II. József urbáriális törvényei viszonylag haladó jellegű reformok voltak, melyek a robotot, törvénykezést, a jobbágyok tulajdonjogait, a feudális kötelezettségeket, s más hasonló jellegű kötöttséget szabályozták. 1847-re ezekben a törvényekben haladást, a földtulajdon és munkaerő szabad mozgásának akadályát látták. Az *urbáriumról* szóló, különbeszámolót⁴ Blackwell a március 3-iki jelentéshez csatolta, de saját véleményét csak az előző kérdés kapcsán fejtette ki.

Kommentárjaiban Blackwell kikelt a törvényes feudális magyarországi struktúra ellen. Elítélte a munkának olyan túlhaladott formáját, mint amilyen a robot, s több képviselőnek javasolta (mint Ponsonbynak írta), hogy a megváltás kötelezettsége nélkül töröljék el, hogy a tizedet helyettesítsék, s hogy a földbérletet alakítsák át földtulajdonná. Néhány követ véleménye szerint nem elképzelhetetlen, hogy – ha terheinken nem könnyítenek – a parasztok föllázadnak. Ezen gondolkodva Blackwell arra a következtetésre jutott, hogy a forradalom alapja a társadalmi szerkezetben van, mert a nemesek a népesség huszad, a városi lakosok szintén huszad, s a parasztok tizennyolc huszad részét teszik ki. A fenti kérdést tárgyaló egyik következő részben Blackwell felhívta a figyelmet az *éhínségről* január 12-én folytatott vitára. Magyarország északi megyéiből jelentették, hogy éhínség, s "szokásos kísérdje", tífuszjárvány pusztít. Az országgyűlés a szokásos felirati formában az uralkodóhoz fordult segítségért, de Blackwell arról sem tudott, hogy a megyék maguk valamit is tettek volna a szenvedők megsegítésére.

1. Reincorporation of the Transylvanian Counties, (J. Blackwell beszámolója Lord Ponsonbynak), *Ibid.*

2. *Ibid.*

3. Blackwell Ponsonbynak, Pozsony, 1848. március 2., *Ibid.*

4. The Urbarial Question. (Blackwell jelentése Lord Ponsonbynak), Pozsony, 1848. március 3., *Ibid.*

Az országgyűlés újra tárgyalta (újabb szigorú paragrafusok beiktatásával) a *magyar nyelv és nemzet* ügyének törvényjavaslatát¹, melyet hamar elfogadtak, s így Blackwell már március 9-iki jelentésében beszámolhatott sorsáról. A törvény szerint az uralkodóház tagjaihoz magyar nyelven fordulhattak, s a királyság területén a magyart nyilvánították az egyetlen hivatalos nyelvnek a törvények és rendeletek nyelvét illetően, hogy a magyar pénzerméken magyar nyelvű felírás kell legyen, hogy a horvát hatóságoknak a magyar hatóságokkal magyar nyelven kell érintkeznie. A fentiek ellen csak a horvátok tiltakoztak, akik "igazságtalannak találták, hogy a horvát és szlovén hatóságokat arra kényszerítik, hogy a latin helyett a magyar hatóságokkal magyarul kell levelezniük." Természetesen leszavazták őket. "Ha a magyarizmus van napirenden, úgy látszik a magyar küldöttek mind megbolondulnak" – fűzte hozzá Blackwell.

VIII. A párizsi forradalom hírei

A Párizsból érkezett hírek², amint Blackwell is tanúsítja, felkavarták Pozsonyt.³ Arra kényszerítette a magyar törvényhozást, hogy lemondjon a szokásos unalmas ügymenetről. A liberális párt két vezetője, Szemere és Jeszenák kikérte Blackwell véleményét, mit gondol, vajon Magyarországnak meg kell-e ragadni az alkalmat, mivel most Itáliában felfordulás van (Kossuth javasolta, hogy tiltakozzanak az ellen, hogy Ausztria magyar csapatokat küld oda), vagy várjanak, míg Ausztria olyan helyzetbe kerül, amikor már nem tagadhatja meg, hogy felelős kormányt adjon Magyarországnak. (Az utóbbi volt Szemere véleménye.) Blackwell azt mondta, hogy mivel a brit kormány megbízottja "semmi módon nem áll módjában beavatkozni." [Mindazonáltal burkoltan célzott rá, hogy Szemere álláspontjával ért egyet.]

"A "párizsi hírek" óta konferencia konferenciát követ, melyeket mindkét párt külön tart meg. Kossuth javasolta, hogy felirat formában fejezzék ki hűségüket az Uralkodó Őfelsége iránt, s bizalmatlanságukat a rendszerrel szemben. Alkirályi tanácsosokat kell kémiük, akik az országgyűléseken vennének részt," s az illető tanácsosokat bíznák meg aztán a törvények végrehajtásával." Hat ilyen a liberális

1. The Hungarian language and Nationality Bill. (J. Blackwell jelentése Lord Ponsonbynak), Pozsony, 1848., március 9., P.R.O. F.O. 7/347.

2. A párizsi forradalom 1848 február 24-én tört ki. / PACH MT., 5. köt./2., 1223. old.

3. Blackwell Ponsonbynak, Pozsony, 1848. március 3., *Ibid.* (A Blue Bookban a 34-35. oldalon található erősen cenzúrázott változata.)

pártba tartozó tanácsos, az elnevezést leszámítva, felelős kormánynak lenne tekinthető. A konzervatívok hallgatólagos beleegyezésüket adták, s közfelkiáltással megszavazták. A javaslat az országgyűlés elé került és a magyar kancelláriára továbbították másnap.

A mágnások rövid ülést tartottak, ezt követően a nádor Bécsbe távozott. [Blackwell azt gondolta, azért, hogy a magyar liberálisok mérsékelt követeléseit tolmácsolja a kormánynak.] A diéta rendes munkáját felfüggesztették és mindenki a híreket várta. Pánik alakult ki az osztrák bankjegyekkel kapcsolatban, melyek valamit vesztek az értékeiből. [Blackwell lefordította a Feliratot¹ és csatolta március 9-iki jelentéséhez.]

1848. március 9-én Blackwell jelentette Lord Ponsonbynak² – [amit bécsi forrásokból a nagykövet bizonyára tudott] –, hogy a nádor, a *Judex Curiae* (a kancellár), Széchenyi gróf és más alkirályi tanácsosok Bécsben tanácskozársra ültek össze az osztrák miniszterekkel, amelyről azt remélik, hogy kielégítő eredményt érnek el. "Én a magam részéről meg merném jósolni, hogy az osztrák miniszterek ragaszkodni fognak szűklátókörű módszereikhez, és továbbra is azok szerint próbálják Magyarországot kormányozni... A nádor valószínűleg megkísérli elérni, hogy az erdélyi megyéket csatolják vissza Magyarországhoz... ha ez nem sikerül neki ... le kell mondania." Közben az osztrákok harminc hordócskát küldenek a magyaroknak, mindegyikben ezer-ezer forinttal. [Blackwell ilyen és ehhez hasonló merész és pesszimista kijelentéseit Lord Ponsonby nem találta helyénvalónak. Blackwell úgy látszik elfeledkezett róla, hogy Viscount Ponsonby más diplomata, mint Sir Robert Gordon, ami pedig a közvetlenül kijelentése után történeteket illeti, jóslata tévesnek bizonyult.]

Ha az adminisztrátori rendszer a konzervatívok utolsó támadása volt, a március 3-iki felirat a liberális ellentámadásnak tekinthető. Furcsa, hogy a "liberálisok mérsékelt követelése" mögött Blackwell nem vette észre az 1847-es forradalmi program pontjait. Talán öntudatlanul, a liberális párt nézőpontjával azonosította magát.

1. Representation respecting the Question before the Diet, adopted at a circular sitting of the Delegates on 3 March 1848 (Felirat az Országgyűlés 1848. március 3-án, az alsótábla országos ülésén elfogadott kérdéséről. (J. Blackwell jelentése Lord Ponsonbynak) P.R.O. F.O. 7/347. (A fordítás dátuma – február 3-a – téves.) Blackwell különleges magyarázó jegyzetekkel (Special Explanatory Remarks) látta el Lord Ponsonby számára a felirat fordítását. Részben a szöveget kívánta érthetővé tenni, részben a nagykövet a magyar ügyekben való jártasságát kívánta növelni általuk.

2. Blue Book 35. oldal (sokat kihúztak belőle). Blackwell Ponsonbynak, Pozsony, március 9., P.R.O. F.O. 7/347. Blackwell Ponsonbynak, 1848. március 9., H.M. III.

Blackwell jelentéseivel kapcsolatban feltehetjük azt a kérdést, hogy a leírt tények közül mennyi volt olyan, amiről csak ő, vagy ő és felettesei tudtak csupán? Kétségtelen, hogy a legtöbb eseményt, s azok részleteit a kortársak is feljegyezték, akik később történészek lettek, mint például Szalay László és Horváth Mihály. Feljegyzéseiket kiegészítik Széchenyi, Klauzál, Eötvös és mások személyes jegyzetei és nyomtatásban megjelent naplói. Blackwell nem (vagy csak nagyon ritkán) jegyzett fel olyan Magyarországgal kapcsolatos tényeket, amiről egyik vagy másik kortársa ne tudott volna. De az ő *ténygyűjteménye*, ahogy van, sehol másutt ilyen formában nem található; kortársairól tett megjegyzései élelméjűsége vallanak, egyéniek és a magyarokkal rokonszenvezők, anélkül, hogy a magyarok iránt kritikátlanul rajongott volna. Megfigyeléseiben mindig volt egy adag "blackwellizmus", az egyes témákhoz való ragaszkodása, s eltökéltsége, hogy utánuk járjon értékes hozzájárulását korának történelméhez.

A magyarok saját tetteiket megéneklő pindaroszi ódái után, Blackwell prózai jelentéseit és megbízható beszámolóit olvasni olyan, mint kardra húzott, láng fölött sütött pecsenye után egy jó kis marhaszeletet enni.

(c) Forradalom

Március közepének – tevékenységi láza ragályos volt: Joseph Blackwell több emberrel beszélt, szabadabban mondott véleményt, több fontos jelentést írt, mint valaha. Jelentéseiben az események összefoglalásai voltak. Épp olyan óvatosan ügyelt rá, mint korábban, hogy ne kerüljenek rossz kezekbe. Még Lord Ponsonbyt is meggyőzte, legalább erről sikerült meggyőznie, hogy válaszait ne a hivatalos úton küldje, mivel a postában nem lehetett megbízni, s mivel Bécs és Pozsony közt nem közlekedett brit diplomáciai futár.

Az 1848. március 15-iki jelentést¹ a felelős minisztérium kérdéséről folyó országgyűlési vita summázatával² együtt küldte el. A mágnások beleegyezésüket adták a javasolt lépésekhez, amint értesültek a bécsi forradalom eseményeiről. Korábban a diéta feloszlataásáról beszéltek. Egy nappal korábban a liberális párt egyik "felelős embere" megkérte Blackwellt, hogy tudassa Lord Ponsonbyval, a Birodalom megmentése érdekében Metternich hercegnek és Lajos főhercegnek

1. Blue Book, 46. old. Blackwell Ponsonbynak, Pozsony, 1848. március 15. P.R.O. F.O. 7/347. Blackwell Ponsonbynak, Pozsony, 1848. március 15., H.M. III.

2. Blue Book, 46-48. old. (teljes szöveg, csak stilisztikai javításokkal.)

mennie kell. Blackwell azt válaszolta, hogy nincs joga az eseményekbe beavatkozni. A liberálisok azt állították, ha a diétát feloszlatják, a forradalom elkerülhetetlenül kitör. Blackwell kérdéssel válaszolt: "Na de milyen esélyeik lennének?", tekintve, hogy a kormány 60 000 embert tud mozgósítani a Határőrvidékekről, s a magyar parasztok felkelhetnek a nemesek ellen. A válaszuk az volt, hogy a Határőrvidék katonáira máshol van szükség, a parasztságot pedig a feudális kötöttségek eltörlésének programjával megnyerték a liberális párt számára.

"Széchenyi gróf és konzervatív klikkje" még mindig Metternichet dicsőítette, amikor az események Metternich herceget és Apponyi grófit lemondásra kényszerítették. "Most már nyilvánvaló, hogy a magyaroknak bona fide felelős kormány, sajtószabadság és évente összehívott pesti országgyűlés kell." Azoknak, akiket Magyarország kormányzásával bíznak meg igen nehéz dolguk lesz, vélte Blackwell. Az alkotmányt újjá kell alakítani, rendszeres adózást kell bevezetni. "Herkulesi munka." A magyarok, akik megrészegültek saját reményeiktől és illuzióiktól, nem így gondolták.

"Ha Metternich herceg fél évvel ezelőtt lemondott volna, még lett volna rá esély, hogy az Osztrák birodalmat megmentsék az összeomlástól..."

A Felelős minisztériumról írt összefoglaló jelentés a kérdést Kossuth március 3-iki vitájára vezette vissza. Március 4-én megint csak Kossuth volt az, aki hozzászólt, beszéde a március 3-iki felirat felnagyított változata volt. Március 6-a és 9-e között, míg a nádor és több konzervatív méltóság Bécsben tartózkodott, a küldöttek sürgették hogy a Felsőháza újra tárgyalja a feliratot. A méltóságok március 11-én és 12-én tértek vissza Pozsonyba. A 13-iki üléseket "a Bécsben lejátszódott eseménynek következtében" elnapolták. Mindkét ház 14-én három órakor ült össze és a feliratot elfogadták. "A feliratot természetesen egyhangúlag, közfelkiáltással fogadták el, azzal a hozzátoldott paragrafussal együtt, amely nyíltan sajtószabadságot, törvényes bírósági eljárást és évente Pesten összehívott országgyűlést követelt. A feliratot aláírták, pecséttel látták el, és 15-én elküldték Bécsbe. Kossuthnak [Pozsony] utcáin fáklyás szerenádokat adtak. A zenészek a Rákóczy indulót, s más nemzeti dalokat játszottak."

Blackwell március 19-én hajnali hatkor fejezte be jelentését¹ [ami arról tanúskodik, hogy igen izgatott volt, s így elhamarkodottan ítélte.] "Miután egész

1. Blue Book, 50-51. old. Blackwell Ponsonbynak, Pozsony, 1848. március 19., P.R.O. F.O. 7/347. Blackwell Ponsonbynak, Pozsony, 1848. március 19., H.M. III.

éjszaka fenn voltam, néhány sietős sort írok, hogy tudassam, a forradalom elérte célját. Magyarország de facto független királyság¹, s néhány hónap múlva Méltóságod lehet, hogy nem a bécsi udvarnál, hanem a budai udvarnál lesz Őfelsége nagykövete!!" Megszámozott felsorolásban összegezte a tényeket: 1. A küldöttek kijelentették, hogy "en permanence" üléseznek. 2. Nem megyék szerint szavaznak, hanem minden egyes küldöttnek külön önálló szavazati joga van: Nemzeti Konventet vagy Alkotmányozó Nemzetgyűlést hoztak létre. 3. A robotot, a tizedet és más urbáriális kötelezettséget eltöröltek. 6. Nemzeti Őrséget szerveznek. Fontolják, hogy: az osztrák katonaságot kivonják. 8. A magyar katonaságot visszahívják az osztrák államokból. 9. A Határőrvidéket beolvasztják.² 10. Elérkezett az ideje, hogy Erdély egyesüljön Magyarországgal.

Blackwell arról is beszámolt, hogy ezekben a reformokban Eötvös báró mindazon terveknek a beteljesülését látta, melyeket "Reform Magyarországon" című munkájában maga is megfogalmazott, arra az eshetőségre nézve, ha a pártokat meg lehet békéltetni egymással. Azt mondta Blackwellnek: [A függetlenség] "a végső cél, melyet elérni törekszenek, annak érdekében, hogy Magyarország elég hatalmas királysággá váljon, hogy azok az országok szövetségesül fogadják, akik meg akarják állítani az oroszokat."³

A kormány még nem alakult meg, de Blackwell már előre megírta a legvalószínűbbnek látszó változatot:

"Batthyány Lajos gróf – miniszterelnök; Deák – belügyminiszter; Kossuth – pénzügyminiszter; Eötvös báró – oktatásügy; Esterházy herceg – egyelőre nem külügyminiszter, hanem a nemzetközi ügyek minisztere."

Széchenyi István gróf kereskedelmi és közmunkaügyi miniszteri tisztelet kaphat.

Kossuth, mint pénzügyminiszter – Eötvös, Szemere és Lónyay szerint – néhány hónap alatt megbukik; ő a "diákok és jogászok bálványá, s most engedni kell."

1. Magyarország azáltal vált újra független királysággá, hogy a király elfogadta a feliratot, s március 17-iki, a nádorhoz intézett levelében megbízta őt, hogy nevezze ki a miniszterelnököt. István főherceg Batthyány Lajost nevezte ki, s felkérte, alakítson független kormányt.

2. Blackwell azt állította, hogy az információt attól az úrtól kapta (nem nevezte meg), aki a törvénycikkelyt megfogalmazta. Akkor az illető bizonyára Lónyay G. volt.

3. Eötvös J. félelme Oroszországtól (véleményét ebben az időben Kemény Zsigmond báró is osztotta), olyan magától értetődő volt, hogy Blackwellre is nagy hatást gyakorolhatott, mikor Magyarországnak a jövőben létrehozandó szövetségben az oroszokat megfélemező szerepet szánt. (Vö.: Eötvös J., A XIX-ik század uralkodó eszméinek befolyása az államra, Budapest, 1981. 1. köt., 13. old.)

Következő jelentését Blackwell egy héten belül küldte el Ponsonbynak.¹ ((1846. augusztus 21-én Palmerstonnak írt memorandumára² utalva újra megerősítette eredetileg ott kifejtett véleményét arról, hogy a heterogén államokból álló Habsburg birodalmat nem lehet összetartani. Metternich herceg politikai tevékenysége csak felerősítette a centrifugális erők működését. Első, Lord Palmerstonnak írt beadványára hivatkozva felhívta Ponsonby figyelmét a magyar pártokról írt elemzésére, s arra, hogy előre megjósolta a krízist. "A krízis itt van. A kormány, amelyik látszólag olyan erős, 400 000 fős hadsereggel és 12 000 fős Bécsben elszállásolt katonával rendelkezik, [a főváros] elesett egy csapat diák támadása következtében. A magyar liberálisok kihasználták a krízisből adódó előnyös helyzetet, s Magyarország már de facto független királyság, olyan királyság, amelyben valószínűleg egy ideig anarchia fog uralkodni, vagy esetleg orosz tartománnyá válik.)) Múlt szombat (18-án) a forradalom beteljesült." Az országnak még sincs saját kormánya. Buda és Pest Klauzál uralma,³ a Pest megyei Közbátorsági Választmány uralma alatt áll.

((A bécsi kormánynak hozzájárulóan kell viselkednie és szankcionálnia kell az úrbéri terhek eltörlését. Esterházy herceg elküldte titkárát Mayer F.-t Bécsből és Mayer együtt lakott Pozsonyban Blackwellel. Blackwell sietett Mayerrel összehozni Széchenyivel, Deákkal és Eötvössel, hogy Esterházy herceg minél jobban értesülhessen az eseményekről. [s hogy Mayer küldetését Blackwell Ponsonbynál kamatoztathassa] "az a szándékom, hogy holnap meghívjam a Nagykövetségre."))

Blackwell sietségét és izgatottságát mutatja, hogy a jelentésekben – és valószínűleg minden egyes napon küldött jelentést – a beadványokat nem számozta, illetve időnként elhagyta a számozást. 1848. március 22-én kelt levelét⁴ például nem számozta meg, s a Blue Book összeállítói semmit sem nyertek vele amikor ennek a jelentésnek folytatólagosan számot adtak, mint ahogy a többinek is, mert ha olyan számú létezett is, a számozás nem egyezett a Blue Bookban megadott számozással.⁵ A kérdéses jelentés a Foreign Office

1. Blue Book, 51. old. Blackwell Ponsonbynak, Pozsony, 1848. március 21., P.R.O. F.O. 7/347. Blackwell Ponsonbynak, Pozsony, 1848. március 21., H.M. III.

2. Blackwell Palmerstonnak, London, 1846. aug. 21. H.M. VI.

3. Blackwell Ponsonbynak, Pozsony, 1847. december 22., H.M. III. Blackwell Ponsonbynak, Pozsony 1847. december 22., (Horváth M., *op. cit.* 2. köt., 638. old.)

4. Blue Book, 51. old. Blackwell Ponsonbynak, Pressburg, 1848. március 22., P.R.O. F.O. 7/347.

5. Részben mert a beadványok és a nyomtatásban megjelent anyagok számozása eltér egymástól, részben pedig azért, mert a számozott kézirat számozása pontatlan, a dokumentumokra nem

szempontjából nem tartalmazott semmi helytelen információt. A zsidók által kiváltott felfordulás "lecsendesedett." ((Továbbra is találgatják Batthyány kormányának összetételét, azon ok miatt, mert Kossuthot a demagógot sem kihagyni, sem figyelmen kívül hagyni nem tudják. Ő és Szentkirályi – a miniszterjelöltek közül – a francia iskola, Eötvös és Szemere az angol iskola követői. [Kissé meglepő módon Blackwell ennek kapcsán egy másik kérdést érintő politikai álláspontját is kifejtette] "Szerény véleményem szerint az osztrák miniszterek számára most kiváló alkalom kínálkozik, hogy Károly Ferenc főhercegből ... német császárt és talán magyar királyt is csináljanak, ami olyan kombináció, ami szerintem a brit érdekek szempontjából igen kedvező lenne, mivel egy egyesült Németországgal Itáliával mit sem kellene félnünk a Európa agresszív hatalmaitól, Franciaországtól és Oroszországtól." [De kegyesen Őfelsége kormányára hagyta, hogy elgondolkodjon a dolgon.] Úgy vélte, hogy elsősorban az a feladata, hogy a magyarok és horvátok nézeteiről számoljon be.))

A rátarti mágnások félték és mindenbe beleegyeztek amit az alsótábla javasolt. Széchen azzal öntött egy kis bátorságot beléjük, hogy kijelentette, a nép elégedetlen a küldöttek forradalmi intézkedéseivel. Blackwell véleménye szerint Széchen valami rosszban sántikált.

A liberálisoknak csak a hétszilvafás nemesektől kellett tartaniuk, mivel az új törvényhozás által rögzített jövedelemhez kötött szavazati jog gyakorlatilag megfosztotta őket szavazati joguktól.¹

Blackwell március 23-iki jelentése² nagyon friss híreket tartalmazott: "Ma reggel a kormány kérdését tárgyaló törvényjavaslatot elfogadták a felsőtáblán." [Csak néhány szempontból tért el a március 15-én közszájon forgó listától. Deák igazságügyminiszteri, Szemere belügyi tárcát kapott. Klauzál kereskedelmi, Széchenyi a közmunkák minisztere lett, Mészáros Lázár pedig hadügyminiszter.]

Blackwell nem tartotta a névsort véglegesnek. A republikánusok elégedetlenek voltak, ők "monarchiát akartak alapítani republikánus intézményekkel." Nemzeti Gárdát szerveztek. Pesten leszaggatták a császári címet, s az ajtókat és kerítéseket nemzeti színűre festették... "Ha az osztrák kormány megkísérli, hogy

hivatkozunk számozásuk alapján. A dátum és (ahol használható) a cím alapján minden munka azonosítható.

1. A szavazati jogot évi 100 forint jövedelemhez, és a magyar nyelv ismeretéhez köthették, és 20 év volt a korhatár. (H-SZ, 5. köt. 391. old.)

2. Blue Book, 52-53. old. Blackwell Ponsonbynak, Pozsony, 1848. március 25., P.R.O. F.O. 7/347. Blackwell Ponsonbynak, Pozsony, 1848. március 25., H.M. III.

a magyar kormányt irányítása alá vonja ... Méltóságod elkészülhet rá, hogy 50 000 felfegyverzett magyart talál Bécs kapuinál."

A március 25-iki jelentés¹ a szóbeszédhez kapcsolódik, miszerint Kossuth bújtotta fel a diákokat a bécsi lázongásokra. Blackwell szerint ez egyáltalán nem felelt meg a valóságnak. Kossuthot, Szemerét és Szentkirályit őszintén meglepte a bécsi lázongás híre. "Egy percre sem hitte volna senki, hogy egy kormány, mely ilyen hatalmas katonai erővel rendelkezik egy csoport diáknak megadja magát."² Nem a magyarok tervelték ki, a liberálisok eltökélték, hogy céljaikat alkotmányos úton érik el. A bécsi események azt mutatják, hogy az osztrák hadsereg nem támadna a népre. "Magyarország, jelenleg, független Ausztriától – vagy legalábbis olyan helyzetben van, mint Hanover volt Angliával, mikor a két ország IV. Vilmost ismerte el uralkodójául."

Most törvényt fogadtak el a kormány megalakítására, mely szükségszerűen a Magyar Kancellária, a Helytartótanács, röviden a régi testületi rendszer megszüntetésével jár –, a törvényjavaslatot mindkét Tábla megszavazta. Batthyány Bécsbe sietett, hogy királyi szentesítésre nyújtsa be a törvényt. Követte őt Deák, Esterházy herceg és a nádor is. Habár az etiquette megszegésének tetszett, hogy a miniszterek neveit a szentesítés előtt a nyilvánosságra hozták. Eötvös azt mondta Blackwellnek, hogy "estafette" (futár) jött Pestre a Közbátorsági Választmánytól... "mi szerint ha... huszonnégy órán belül nem lesznek képesek a kormány megalakulásáról határozott bejelentést tenni, a Nemzetőrség megrohamozza a budai arzenált és Nemzeti Konventot hív össze Pestre." Eötvös hozzátette, hogy ha a kormány megalakításáról szóló törvényt nem fogadják el – a terrortól tartva – feleségével és gyermekeivel elhagyja az országot.

Szemere Pozsonyból Pestre ment, hogy megpróbálja "az agitációt mérsékelni."

"Szemere az egyik legközelebb barátom ebben az országban," írta Blackwell. "De nem a pestieknek való. Jó író, jogász, ügyintéző" de nem az a fajta ember, aki a tömegekhez tud szólni, vagy egy erőszakos nemzetgyűléshez. Szemerét nem ismerik jól Pesten, s Kossuthtól és Eötvöstől eltérően, kik mindketten egyformán jól beszélnek magyarul is, németül is. Eötvös azt gondolta, hogy

1. Blue Book, 53-54. old. Blackwell Ponsonbynak, Pozsony, 1848. március 25., P.R.O. F.O. 7/347. Blackwell Ponsonbynak, 1848. március 25., H.M. III.

2. Március 13-án a csapatok, melyeket azért rendeltek ki, hogy oszlassák fel a forradalmi tömeget, nem lőttek az emberekre, sőt néhol egyenesen megtagadták, hogy rájuk lőjenek, kivéve az itáliai katonákat. (Vö.: Macartney: HE, 328. old.)

amint a milánói eseményekről Pesten értesülnek, össze fogják hívni a Nemzeti Konventet. Bizonyos értelemben a Közbátorsági Választmány pesti bizottsága már ilyen konvenciónak tekinthető, mivel a megyék oda már elküldték követeket.

"Az Illir párt szintén aggodalmat kelt a kormányban. Ennek a pártnak az a szándéka, hogy Szlovéniából, Horvátországból, Krajnából, Karintiából és Szerbiából megalakítsa az Illir Királyságot."¹

Blackwell féltette Esterházy herceget egy republikánus fordulattól, mely esetben Magyarország leggazdagabb konzervatív földesurának birtokai veszélybe kerülhetnének. Midőn levelét zárta, Blackwell Szemere visszatértét várta Pestről, s az általa hozott megbízható híreket.

Március 28-iki levelében Blackwell általános politikai kérdéseket érintett, miáltal túllépte harmadik küldetésének szabott korlátait.² A levél elején 1836-ban írt pamfletjére utalt, az "A few remarks of our Foreign Policy" című írásra, melyben azt állította, hogy a magyar liberálisok független királyságot akarnak.

Blackwell azt gondolta, hogy levele írása idején szándékaik már megvalósultak, s kötelességének tartotta, hogy "felhívja rá a figyelmet, ez a királyság olyanná válhat, mely a brit érdekeknek nagyon is megfelel." Sok dolgot készpénznek vett. Például azt, hogy Itália egyesült királyság lesz, Németország egyesült császárság néhány hónap alatt. (Az események bekövetkezésének ideje szempontjából optimista volt, de azt előre látta, hogy "Németországnak nem [szabad] túl erősnek lennie, mert az intellektuális és vállalkozószellemű németek – épp olyan energikus teuton fajta lévén, mint mi – végül veszélyesebb ellenfeleinkké válhatnak, mint a franciák.") Azt is készpénznek vette, hogy a Habsburg monarchia szétesik, s az örökös tartományokat a Német Birodalom bekebelezi. "A Birodalom a német óceántól és a Balti-tengertől az Adriáig fog nyúlni!" [Blackwell az időpontot illetően már megint túlzott. A valóságban mindezek csak kilencven évvel később jutottak el időleges megvalósulásukig.] Blackwell

1. Blackwell Parmerstonhoz intézett 1846. augusztus 21-iki beadványában tárgyalta az Illir párt követeléseit. A mozgalom vezetője Ljudevit Gaj, aki 1848-ban került az élre, tanár volt, a horvát országgyűlés tagja, s egészen Jellacic bán viharos megjelenéséig az ő befolyása érvényesült. (Vö. E.M. Despalatovic, Ljudevit Gaj and the Illyrian Movement, Boulder, 1975, East European Monographs, 12.)

2. Blackwell Ponsonbynak, 1848. március 28., P.R.O. F.O. 7/347. Blackwell Ponsonbynak, Pozsony, 1848. március 28., H.M. III. Ezt a levelet nem vették bele a Blue Bookba. Huszonkét oldalas – ez az egyik leghosszabb beszámoló, amit Blackwell a felettéseinek írt. A MTA hagyatékában csak kilenc oldalas változata található.

feltételezte, hogy a Magna Germania létrejötte sérteni fogja a brit érdekeket, s közép-európai panaceaként ajánlotta a magyar megoldást.

Pamfletjéből idézve újra megerősítette, hogy "egy ország természeti határai folyami medencéinek határai, s az emberek természetes határai ott vannak, ahol a nyelvüket már nem beszélik." A bécsi kongresszus figyelmen kívül hagyta ezt az axiómát. Franciaország és Németország nem foglalják el a természetes határaik adta területet. Itt Blackwell saját, az *Atheneumban* (1837) megjelent cikkeire hivatkozott, melyekben kifejtette véleményét, hogy a Kárpát medence és folytatása, a Duna alsó szakasza egy birodalom központja lehet. Ha a Habsburgok eléggé megfontoltan cselekednek, a térségben magyar királyok lehetnek.

1837-ben Blackwell 1836-os pamfletjének folytatását is megjelentette "Supplementary remarks on our Foreign Policy" (Kiegészítő megjegyzések külpolitikánkhöz) címmel.¹ Elnézést kérve, hogy saját pamfletjét idézi, a következő bölcsességet ajánlotta Ponsonby figyelmébe: "Megléhetősen nyilvánvaló, hogy a Kárpátok és a Balkán hegység, s az aldunai medence behatárolta terület rendkívüli fontossággal bírnak Anglia szempontjából politikailag és kereskedelmi szempontból sem elhanyagolhatóak. Ennek a széles medencének az északi részét Ausztria uralja és a brit érdekek azt kívánják, hogy a déli rész kis államai vagy osztrák vagy török fennhatóság alá kerüljenek: mert ha továbbra is jelenlegi fél-független állapotban maradnak, Oroszország eszközeivé válnak, s ha biztosra vesszük, hogy a császári kormány szoros kapcsolatba kíván lépni Angliával, magam úgy gondolom, hogy az osztrák protektorátus vagy egy osztrák uralkodó lenne számunkra a legelőnyösebb. Ha effajta kérdéseket veszünk fontolóra, soha nem szabad elfeledkeznünk arról, milyen fontos Anglia számára, hogy Oroszországnak hatalmas szomszédai legyenek. Így nagyon rossz politika részünkről, ha az ilyen kis államok fennmaradását támogatjuk határainál. Ha a szerencsétlen véletlen folytán ilyen satnya kis államok alakulnának, akkor annak a hatalmas testnek a rovására is támogatnunk kell őket, amelyhez kötődnek, s arra kell használnunk őket, hogy [Oroszország] jövőbeli előretörését meggátoljuk, vagy ha ezt nem lehet megtennünk, természetellenes képződményeknek kell őket tekintenünk, élettelen tömegnek, mely azért, hogy életképességet nyerjen szükségszerűen egy a helyzete által erőteljes állam politikai rendszerébe kell, hogy olvadjon, Oroszország ellenfeleként. Egy ezzel ellentétes politikai irányvonal – az a saját érdekei szempontjából közömbös,

1. Az első részhez hasonlóan ez is elveszett. A fent idézett kivonat maradt csak fenn belőle.

érzelmes magatartás, melyet oly lelkesen üdvözölnek az emberbarátok – csak az orosz áskálódás színpadává teszi őket, s az elérhető szabadságnak és függetlenségnek rövidesen az utolsó szikrájától is megfosztja őket, s végül ugródeszkái lesznek az orosz hatalmi törevéseknek, s általuk fogja elérni azt, amire már oly régen vágyik."

Mikor a fenti szakaszt idézte 1848 márciusában, Blackwell javasolta, hogy "Ausztria" helyett írjanak "Magyarországot", s így tegyék korszerűvé a pamfletet. Blackwell úgy gondolta, hogy a Dunai Birodalom népei keveredni fognak egymással, bár mindegyikük meg fogja tartani saját etnikai alapjait. A szorosan vett Magyarországon és Erdélyben ötmillió magyar élt. Moldvában, Havasföldön és Bulgáriában¹ a népesség dákokból állt (román-vlachok), Horvátországban, Szlovéniában, Szerbiában, Boszniában, Dalmáciában, az Isztriai-félszigeten, Krajnában, Karintiában alsó Stájerországban pedig illirekből.²

Megvan a lehetősége, hogy a dákok, az illirek és a magyarok – a három konglomerátum – külön alapít királyságot, de kölcsönös érdekeik annak kedveznek, hogy szövetségre lépjenek és Konföderált Birodalmat hozzanak létre.

Blackwell feltételezése szerint egy ilyen állam létrejötte a brit érdekek szempontjából kívánatos. Felsorolta létrehozásának okait, s a belőle nyerhető hasznot.

- (1) Korlátozná a német előretörést az Adria irányába
- (2) Dalmácia történetileg Magyarországhoz tartozott. Az országgyűlés követelte visszakerülését.
- (3) Bosznia, Szerbia és Havasalföld régen a magyar koronához tartozott.³ Formálisan Törökország részei voltak. Ebben a forradalmi korban elszakíthatják őket Törökországtól, s vagy Oroszország vagy Magyarország részeivé válhatnak.

Levele utolsó bekezdésében reményét fejezte ki, hogy a Dunai Birodalom kérdése olyanok kezébe kerül, akik törődnek Európa újrendezésével. Remélte, hogy a közeljövőben statisztikai adatokkal tud szolgálni.

1. Ez az állítás nem igazolható. Bulgáriában nem a dákok alkották a népesség jelentős részét. (Vö.: A. Du Nay, *The Early History of the Rumanian Language*, Chicago, 1977.)

2. Ez az illir párt feltételezése volt. A valóságban Karintiában és alsó Stájerországban a lakosság kétnyelvű volt. (Vö.: R.W. Seton-Watson, *The Southern Slav question*, London, 1911.)

3. Ez nagyon gyenge érv. Az említett területek csak a középkorban kerültek Magyarországhoz, s azóta fejlődésük eltérő irányt vett.

Blackwell jelentésének első része – az irat kelte 1848. március 29. – olyan felületes információkat is tartalmazott, melyeket a Blue Book szószerint átvett. Az utolsó három szakaszban Blackwell politikai spekulációit folytatta tovább, így ezeket kihagyták.

A királyi leirat megérkezett Bécsből, s haragot és általános elégedetlenséget váltott ki. Nem szentesítette a felelős kormányról hozott törvényt, mely valójában többségében mérsékelt nézetű férfiakból már megalakult. Ausztria vissza akarta állítani a Magyar Kancelláriát. A leiratot a Képviselők Házában megvitatták. Kossuth nem sokat mondott, de szilárdan kitartott elutasítása mellett. Széchenyi lármázott – mint régen, mikor az ellenzék vezére volt – "kijelentve, hogy úgy látszik Bécsben furcsa lelkesedés uralkodik."

"Ha feltételezzük, hogy valami csoda folytán az Osztrák birodalmat fenn lehet tartani, akkor a két ország közt is fenn lehet tartani a kapcsolatot a közös uralkodó személye által." Brit példa: Anglia és Hanover közös királya. Nem a magyarok voltak, akik a birodalmat lerombolták, vélte Blackwell, hanem "a Metternich herceg nevéhez kapcsolódó politikai szisztéma."

Ha az osztrákok meg kívánják tartani a koronát, "három dolgot kell tenniük."

- (1) A kormányalakítás törvényét szentesíteni kell;
- (2) Lajos főherceget megyei hivatalába kell száműzni;
- (3) Ficquelmont gróf helyett olyan embert kell megbízni, aki a korszellemet jobban figyelembe veszi. ((Ficquelmont gróf kinevezése az egyik legnagyobb politikai baklövés volt, amit csak el lehetett követni. Úgy ismerik, mint a régi elcsépelet rendszer hívét – Oroszország barátját és csodálóját!!

"Meg vagyok róla győződve, ha Metternich herceg lemondását követően Lajos főherceg elhagyná Bécsset, s olyan ember kerülne az élre, aki a köz bizalmát élvezné, akkor Batthyány gróf számos kérdést felvetne és a tárgyalások az ésszerűség határain belül, eredményesen végződnének.

Úgy gondolom, hogy a közeljövőben még Lajos főhercegnek is távoznia kell – s addigra a királyi leirat is megérkezik Pestre, bár valószínűleg már túl későn lesz.")

Blackwell következő jelentése 1848. április 5-ei keltezésű.¹ Ebben értesítette Lord Ponsonbyt, hogy Esterházy herceg elfogadta a külügyminiszeri tisztséget Batthyány kormányában, s tájékoztatta róla Ponsonbyt, hogy az osztrák kormány azt kérte Magyarországtól, küldjön újabb katonákat az Itáliával folytatott háborúba. Végül az országgyűlés mindkét táblája pozitív választ adott a kérésre.² A herceg szerint Magyarország a Pragmatica sanctio következtében köteles rá, hogy kivegye a részét a Monarchia védelméből.³ A herceg, a miniszterelnök és Kossuth a következő napon Bécsbe mentek, hogy megszerezzék a királyi szentesítést a kormány kérdésének törvényéhez.⁴ Egy Esterházy és Blackwell közt folyt beszélgetés szerint, melyről Blackwell beszámolt, a herceg úgy gondolta, hogy Lombardiát és Galiciát az osztrákok elvesztették. ((Blackwell azonban "sajnálattal jegyezte meg, hogy Esterházy herceg bízik Oroszország segítségében." Blackwell erre semmit sem mondott Esterházynak, de ehelyett igen meglepő választ írt Ponsonbrynak. "Ha Ficquelmont gróf úgy dönt, hogy tanácsos az oroszok segítségét kérni, Magyarország örökre elveszett a Habsburgok számára.")

Blackwell kételkedett benne, hogy a Pragmatica sanctiot, melyet a célból hoztak létre, hogy a Habsburg-ház örökösödési jogát szabályozza, úgy lehetett értelmezni, hogy közösen védekezzenek a közös ellenség ellen.))

Következő jelentését Blackwell 1848. április 13-án írta⁵, két nappal az országgyűlés befejezte után. "Az uralkodót, miután arra kényszerült, hogy engedjen a magyarok összes kívánságának, a közelégedettség szokásos megnyilvánulásaival ünnepelték.

A legutolsó engedmény a Határőrvidékkel volt kapcsolatos. A diéta azt kérte, hogy a határon lévő csapatokat vonják a magyar hadügyminiszter ellenőrzése alá, s a területről követeket küldjenek a "most Nemzetgyűlésnek nevezett" országgyűlésbe.

1. Blue Book, 55-56. oldal (hibásan keltezték 1848. április 3-ára.) Blackwell Ponsonbrynak, Pozsony, 1848. április 5., P.R.O. F.O. 7/347. Blackwell Ponsonbrynak, Pozsony, 1848. április 5., H.M. III.

2. 1848. július 22-e előtt még nem volt meg az ilyen értelmű válasz.

3. 1723/1 és 2 (MACARTNEY: HE, 13. old.)

4. Lélektanilag a szentesítés szempontjából ez volt a legmegfelelőbb pillanat. Néhány történész úgy vélekedik, hogy a királyi szentesítés csak ideiglenes gesztus volt, melyet egy sikeres itáliai kampány esetén visszavontak volna. (Spira Gy. és Szücs J., A negyvennyolcas forradalom kérdései, Budapest, 1976, 25-26. old.)

5. Blue Book, 56-57. old. Blackwell Ponsonbrynak, Pozsony, 1848. április 13., P.R.O. F.O. 7/347. Blackwell Ponsonbrynak, Pozsony, 1848. április 13. H.M. III.

A magyar minisztereket a sajtó elmarasztalta, mert nem ragaszkodtak hozzá, hogy a magyar csapatokat vonják ki az osztrák területekről, amit pedig a Pesti Bizottság [a Közbátorsági Választmány bizottsága] memorandumban kért a miniszterektől április 10-én. A Bizottság küldötteket kívánt delegálni a német és az itáliai országgyűlésbe.

Blackwell megígérte, hogy amint a szentesített törvényeket nyilvánosságra hozzák, summázza az utolsó diéta törvényeit. Bejelentették, hogy a következő országgyűlést augusztusra hívják össze. A vagyonnal rendelkező parasztok most már szabadok voltak és szavazhattak. Erdély és Magyarország egyesülését megszavazták, így hatvanhét küldöttet delegálhattak a következő országgyűlésre.¹

A statisztikai adatokat², melyeket Blackwell április 13-iki jelentéséhez csatolt a Blue Bookban teljes egészében kinyomtatták. Magyarország lakosainak becslésekor, mivel Blackwellnek nem álltak rendelkezésére a nemrégiben készült népszámlálás adatai³, a különböző hatóságok statisztikai átlagát vette.⁴ Blackwell a hagyományos négy részre tagolás helyett (Felvidék, Dunántúl, Duna-Tisza köze, Tiszántúl), három részre tagolta Magyarországot (északi, dunántúli és keleti területre). Úgy számolta, hogy a népsűrűség 120 ember négyzetmérföldenként.

A Határőrvidéken béke idején 47 000 katonát tartózkodott, de háborúban ez a szám 91 000 is lehetett. Magyarország és Erdély 15 gyalog és 11 huszárezredet állított ki. Béke idején egy regiment több másfél ezer huszárból és félezer gyalogból állt. Háború esetén ez a szám a duplája is lehetett. Az ország teljes katonai ereje – "mely most a felelős magyar hadügyminisztérium irányítása alatt áll" – összesen 120 000 fő. Mivel ez békeidőre vonatkozik, a szám a kétszerese is lehetett, s háborúban a nemzetőrség felállításával is nőhetett a szám.

Blackwell etnikai és vallási adatai Magyarországot illetően vannak olyan jók

1. Az unió 1848. május 29-én jött létre, mikor Erdély egy, a felelős kormány által kinevezett kormányzóval az élen megszavazta a csatlakozást. Az erdélyi szavazati jog megillette a magyarokat, székelyeket és szászokat, de kizárta a románokat. (Vö.: R. W. Seton-Watson, Racial Problems in Hungary, London, 1908, 140-141.) Az uniót 1848. június 10-én szentesítették.

2. Blue Book, 57-61. old. és térkép. Statistical data respecting the population, military force etc. (Statisztikai adatok a népességről, katonai erőről, stb.) P.O.R. F.O. 7/347.

3. Az utolsó népszámlálást 1839-ben tartották.

4. S. Becher, Statistische Übersicht der Bevölkerung der Österreichischen Monarchie, Stuttgart, 1841 és E. Fényes, Magyarország statisztikája, Pest 1842-1843, 3 köt.

mint bármelyik,¹ s jobbak, mint a legtöbb ilyen kortárs író által megállapított adatok. Az általa megadott számokat, melyeket lent közlünk, a mai napig sem kérdőjelezték meg.²

Blackwell harmadik küldetésének utolsó jelentése 1848 április 25-én kelt.³ Egyben ez az utolsó Blackwell által írt jelentés is, amely a Blue Bookba beke-
rült, bár később is írt és fordított jelentéseket illetve dokumentumokat a Foreign
Office számára, melyek a Public Record Office-ban későbbi kelettel megta-
lálhatók.

ÖSSZEGEZÉS

Népcsoportok		Vallási hovatartozás	
Magyarok	5 656 000	Katolikusok	8 345 100
Szlávok	5 921 000	Görög katolikusok	2 452 300
Dákok	2 600 000		
Németek	1 403 000	Protestánsok	3 912 600
Egyéb	30 000	Zsidó vallásúak	245 000
Zsidók	245 000	Cigányok	45 000
<u>Cigányok</u>	<u>45 000</u>		
összesen	15 000 000	összesen	15 000 000

Blackwell Pozsonyból Pestre a gőzösön a nádor társaságában utazott, így módja volt fogadtatását megfigyelni. Tárgyalt a kormány minisztereivel. A Közbátorsági választmányt feloszlatták. Rögtönzött népgyűléseket nem lehetett tartani; a gyűlést a hatóságokkal huszonnégy órával korábban engedélyeztetni kellett. Ezt az intézkedést a Kennington park chartista gyűlésének mintájára hozták.

A szorosán vett Magyarországon a békességet csak a pozsonyi zsidóellenes zavargások bontották meg. Horvátországban az utolsó diéta törvényeit nem

1. Becher, *op. cit.*, Fényes, *op. cit.*, A. Godkin, *History of Hungary*, London, 1854, F. Pulszky, *Életem és korom*, Budapest, 1880-1882, 2. kötet, A. De Gerando, *De l'esprit publique en Hongrie depuis la révolution française*, Paris, 1848.

2. MACARTNEY: HE; R. W. Seton-Watson, *Racial questions*, A. J. P. Taylor, *The Habsburg Monarchy*, London, 1861; PACH MT 5/2.

3. Blue Book, 63-64. old.

Blackwell Ponsonbynak, Pest, 1848. április 25., P.R.O. F.O. 7/348.

Blackwell Ponsonbynak, Pest, 1848. április 25., H.M. III.

fogadták el, Jellacic, a horvát bán még a nádor hatalmának jogosultságát is kétségbe vonta. A minisztereket Budapestre rendelték.¹

23-án miniszteri tanácsulást tartottak, ahol Ficquelmont grófot árulással vádoltak.

"21-én hosszú beszélgetést folytattam a miniszterelnökkel, aki azt akarta tudni, hogyan lehetne a legegyszerűbb módon 100 000 Angliából szerzendő muskétához jutni. Azt mondtam neki, hogy két katonát Birminghambe kellene küldenie..." Blackwell számára túl kényes helyzetet teremtett volna ennél többet mondani.

Ezt követően a miniszterelnök tudatta vele, hogy Esterházy herceget megbízták, "tudassa Méltóságoddal a magyar miniszterek óhaját, hogy Ófelsége kormánya a Magyar királyságba állandó konzult nevezzen ki."

[A beszélgetésről készült jelentés alapján arra a következtetésre juthatunk], hogy a miniszterelnök azt hitte, a brit kormány el van tökéelve rá, hogy az Osztrák Birodalom integrálását fenntartja. Blackwell remélte, hogy ez a vélekedés megalapozatlan, de erről nem nyilatkozott Batthyáynak.

A miniszterelnök azután Magyarország jövőben követendő külpolitikáját taglalta. Az újjászülető Német Birodalom szomszédságában Magyarországnak erős politikai és kereskedelmi szövetségesre van szüksége. Britannia ebből a szempontból kívánatos fél volna, de a "brit kormánynak jeleznie kellene hajlandóságát ... egy konzul gyors kinevezésével."

Úgy gondolta, hogy a Horvátország és Magyarország közti ellentétek vérontáshoz fognak vezetni. Ausztria hibát követ el, amikor a szlávokat támogatja, hiszen sokan Oroszországtól várnak közülük segítséget. Sem a magyar kormány későn tett engedményei, miszerint a hivatalos iratok nyelveként engedélyezték a horvátot, sem a dák és német népesség el nem ismerése nem csillapította a horvát izgatást, de ha Anglia kijelentené, hogy támogatja Magyarországot, az ország széthulló erőit gyorsan semlegesíteni lehetne ezáltal.

Ezt követően Blackwell tárgyalt Klauzál Gáborral, a kereskedelmi, földművelés- és iparügyi miniszterrel. Elítélte az osztrák vámtarifát, de úgy vélekedett, hogy a nyersanyagokat mérsékelt vámokkal, de védeni kell. Az osztrák örökös tartományok lehet, hogy a Német Birodalom részévé válnak, s a jelenlegi osztrák vámhatár lesz a német vámhatár. Pillanatnyilag Magyarország

1. Ez az első eset, hogy Blackwell a Budapest összetett szót használja. Magyar kortársai is ebben az időben kezdték ezt az elnevezést használni. Irinyi J. például a Pragmatica sanctióról írt röplapját még így keltezte: "Pesten martius 31. 1848", de Szemere kelte "Budapesten april 16-án 1848." /Rózsa Gy. és Spira Gy., *Negyvennyolc a kortársak szemével*, Budapest, 1973. 110-117. old./

kereskedelmi érdekeit alá kell rendelni az ország politikai érdekeinek: Magyarországnak erkölcsi támogatásra van szüksége, s mivel Anglia a legjobb piac a magyar nyersanyagok számára, az angoloknak kell az ország legtermészetesebb szövetségeseinek lennie.

Az utolsó diéta egyik törvénye felhatalmazta a minisztereket, hogy a vasút és a folyók szabályozására pénzt szedjenek be. Ez csak egy előzetes lépés volna a közmunkákhoz szükséges pénz beszedéséhez, amit Széchenyi gróf irányított, s azt remélte, hogy a következő országgyűlésen 12 000 fontot tud erre a célra biztosítani.

Az osztrák kormány a magyaroktól évi 1 000 000 fontot kért Ausztria nemzeti adósságának csökkentésére.¹ Magyarország a fenti összeget nem volt köteles fizetni. Kossuth szerint Ausztria "évente több mint 2 000 000 fonttól fosztotta meg Magyarországot." Széchenyi gróf azt mondta "Támaszkodjanak a maguk erejére, semmi közünk hozzájuk. Természetesen tönkremennek, s néhány hónap múlva valószínűleg látni fogjuk derék királyunkat, amint nyugodtan ellakik a budai királyi palotában."

A legfontosabb kérdés a csapatok visszavonása volt. Ekkor Batthyány gróf nem ragaszkodott hozzá, hogy a csapatokat kivonják Lombardiából, de Esterházy herceg olyan utasítást kapott, hogy követelje a magyar csapatok kivonását Galíciából.

A magyar közvélemény egy része szerette volna megtartani a Habsburg koronát, mások viszont, akik a nemességet gyakorlatilag eltörölték, a Pragmatica sanctiót elavultnak tekintették. (Az ultra liberálisok.)

A republikanizmus kisebb jelei közt sorolta fel Blackwell azt a tényt, hogy a korábbi címeket nem tisztelték többé. Például az "Őméltóságod" megszólítás helyett azt használták, "Miniszter úr", a "Méltóságos úr" helyett azt "Úr".

Várható volt, hogy a következő országgyűlésen egyházi törvényt hoznak majd, azaz minden keresztény egyház egyenlő jogokat élvez majd.

A hadsereg nemzeti egyenruhát fog viselni, magyar kokárdát és trikoloró vállszalagot.

Magyarország teljes bevétele, beleértve a bányákat és koronabirtokokét, a magyar pénzügyminiszter alá tartozik.

1. Az adósság összege 1 014 000 000 korona volt. Az Osztrák Birodalom évi bevétele 154 000 000 koronára rúgott, míg az évi kiadások összege 162 000 000 korona volt, a deficit tehát 8 000 000 korona. (Vö.: *Annuaire l'Economie Politique*, 1846, mint azt Kemény Zs. idézi: Kemény Zs. *Naplója*, Budapest, 1966, 138-139. old.)

A diétán elfogadott törvények, a THE ACTS PASSED BY THE DIET¹, negyven oldal terjedelmű jelentés, mely ügyesen sűríti a hatalmas mennyiségű anyagot, mellyel a törvényhozás a forradalmi időszak alatt és azt megelőzően foglalkozott.

A törvényhozás, melynek során jelen volt, melyről feljegyzéseket készített és magyarázatot írt, R. W. Seton-Watson, a magyar nacionalizmus ellensége szerint "egyedülálló a modern történelemben".² Mivel soha ennyi radikális reformot ilyen sietséggel még nem fogadtak el. Rövid egy hónap alatt Magyarország elméletileg egy középkori államból modern állammá vált, a nemesi privilégiumok országából alkotmányos monarchiává.

(d) Eltérés a hivatalos politikától

Blackwell elszakadása a hivatalos brit külpolitikától Kelet-Közép Európát illetően bizonyos mértékig önkéntelen volt, s tudatlanságának is köszönhető. Mikor Palmerston híres kijelentése Ausztria fennmaradásának szükségességéről az európai forradalmi mozgalmak későbbi alakulása következtében elhangzott, Blackwell igazolva érezhette magát mikor újra felemlgette a brit külpolitikáról írt pamfletjének gondolatait, s az 1848-as bécsi és magyarországi forradalmak tükrében korszerűsítette azokat.

Palmerston Castlereagh, Canning és Aberdeen külpolitikáját úgy örökölte. Az európai nagyhatalmak Britannia magatartását, a Szent Szövetség szabad akaratból történő és néha vonakodó támogatását úgy értékelték, hogy Britannia a közvetítő és mérsékelt hatalom szerepében lép fel. A görög szabadságharc vezetőitől kezdve a huszas évek elején, egészen a független Magyarország miniszteréig az összes újra felemelkedő nemzet politikusa Britannia barátságára vágyott. A "hatalmi egyensúly", a "balance of power" politikája, melyről semmit sem hallottak, épp annyira szolgálta a helyzet pragmatikus megoldását (s a század első felének mindegyik brit külügyminisztere ezt tartotta szem előtt), mint amennyire alkalmas "metodológiát" nyújtott, melynek segítségével sakkban tartották Franciaországot és akadályozták Oroszország előretörését. A negyvenes évek elején Blackwell felismerte, hogy a protekcionizmus ideje lejárt Britanniában (épp amikor Németországban és Ausztriában tért nyert), és a brit

1. Blue Book, 65-70. old. (A szövegen csak stilisztikai szempontból változtattak.) Acts passed by the Diet (as reported by J. A. Blackwell) P.R.O. F.O. 7/348.

2. R. W. Seton-Watson, Racial Problems, 91. old.

kereskedelmi-expanzió – rendszeresen a brit külpolitika előőrse – viszonylag új de általánosan elfogadottá vált nézetet tett magáévá: a szabadkereskedelem eszméjét. A Gabonatörvények, a Corn Laws visszavonásával Aberdeen, s Blackwellhez tevékenységi köre által közelebb álló Sir Robert Gordon úgy lát-szott nem csak az ausztriai, hanem az Ausztriához tartozó piacok meghódítását is támogatta. Gordon kétségkívül minden tőle telhetőt megtett egy pesti konzulátus felállítására érdekében, még annak tudatában is, hogy Blackwell jelentéseiből arra következtethetett, hogy egy konzulátus bizonyosan megerősítené a magyar liberálisok helyzetét, vagy pontosabban, mindazon magyar politikai törekvéseket, melyek a független királyság újraalapítására törekedtek.

Abban az időben a Habsburg Birodalomban erős, de még forradalminak nem mondható agitáció folyt. Aberdeen és Gordon nem kényszerült rá, hogy Ausztriához való lojalitását bizonyítania kelljen. Palmerston és Ponsonby azonban igen. 1846-tól kezdve – mint Blackwell 1846. augusztus 21-én kelt beadványa is tanúsítja – a politikai megmozdulások az Osztrák Birodalomban egyre inkább forradalmi jellegűek voltak. Blackwell azt hitte, hogy a brit államférfiak valahogyan megsejtve a brit érdekek jövődöbéli megváltozását, a Kelet-közép Európával kapcsolatos külpolitikájukat készek "korszerűsíteni" már előre. Szembeszállt azzal a nézettel, hogy "Ausztria nemcsak hogy Anglia fő szövetségese Oroszország ellen, hanem az egyetlen szövetségese."¹ Ismételten megkísérelte bebizonyítani, hogy Magyarország jobb és potenciálisan természetesebb szövetségese lenne Britanniának, mint Ausztria. Más szóval, Blackwell szembeszállt azzal a nézettel, hogy Anglia legjobb szövetségese Oroszország ellen Ausztria, mert az szerinte Magyarország lenne. Palmerston Blackwell jelentéseinek többségét bizonyosan elolvasta, de soha nem mutatta semmi jelét, hogy megvonni szándékozna Ausztriának nyújtott teljes erkölcsi támogatását, vagy hogy elismerné a szabadságkereső majd független Magyarországot. Mikor 1849 tavaszán beleegyezett abba, hogy Pulszky Ferencet, Kossuth megbízott követét *nem hivatalosan* fogadja – miután korábban két magyar követet már elutasított – azt mondta Pulszkynek, hogy *ha az Osztrák Birodalom nem létezne, ki kellene találni*.² [A szerző kiemelése – K. T.] Véleménye szerint létezése európai szükségesség volt. Az európai államalakulatok rendszerében

1. C. Sproxtton, Palmerston and the Hungarian Revolution, Cambridge, 1919, 18. old.

2. *Ibid.*, p. 20. old. (A kijelentést F. Palackynak tulajdonították, s szélitében-hosszában idézték. Eredetisége kétségbe vonható, hiszen Voltaire állított ugyanilyen kijelentést Istennel kapcsolatban.)

lehetetlen Ausztriát kis államokkal helyettesíteni. Blackwell először 1846-ban (ekkor még viszonylag ártalmatlannak tetszhetett) próbálta meg véleményét elfogadtatni, majd később, erélyesebben 1847-1848-ban, miszerint nem Ausztriának, hanem Magyarországnak kell a kis államokat újra egyesíteni. Fölötteseitől nem kapott választ.

1849 júliusában a magyarországi orosz intervenció parlamenti vitája során Palmerston a következő kijelentést tette: "Az európai hatalmi egyensúly legfontosabb eleme Ausztria. Ausztria Európa közepén fekszik, s egyik oldalról a határsértés gátjául szolgál, másik oldalról pedig az inváziót akadályozza meg. Európa politikai függetlensége és szabadsága véleményem szerint összefonódott Ausztria európai nagyhatalomként való fennmaradásával és integritásának megőrzésével; így hát minden szándékos törekvés, de az előre nem látott véletlen is, mely Ausztriát gyengíti vagy tönkreteszi, s nagyhatalmi pozíciójától megfosztva másodrendű állammá fokozza le, nagy szerencsétlenség Európára nézve, ezt tehát minden angol embernek helytelenítenie kell és meg kell kísérelnie megakadályozni."¹

1848 márciusában Blackwell sajnos nem látta előre, mi lesz a brit vezetés véleménye. Mindez nem változtatta volna meg véleményét – melyet Pesttől Bécsig, liberálisok és konzervatívok egyaránt osztottak –, hogy a Habsburg Monarchia nem életképes, de megkímélte volna ismételt politikai baklövéseitől. (Ugyanakkor meg kell állapítani, hogy Blackwell mindent megtett, hogy elmagyarázza nagykövetének a magyarországi eseményeket és a diétán történeteket. *Explanatory Remarks* című toldaléka az 1848 márciusi beadványához tanúskodik erről.)

A dolgon nem segített, hogy Lord Ponsonby – Palmerston Bécsig kinyújtott, de kissé merev karja – 1848-ban egyre nyilvánvalóbbá tette, hogy különösen erős előítéletei vannak a magyarok iránt. Egy ideig Blackwell tartózkodással és zárkózottsággal magyarázta Lord Ponsonby bizalmatlanságát, mint például abban, hogy magyar mágnásokat futárnak² nem vesz igénybe, s nem sok figyelmet szentel azoknak, akikkel Blackwell küldi leveleit.³ 1848.

1. 1849. július 21., Hansard, 3rd ser. H. C. vol., 107.

2. Blackwell Ponsonbynak, 1850. július 14., H.M. IV.

3. Hogy Ponsonbyhoz igazságosak legyünk, emlékeztetnünk kell Blackwellnek írt március 28-iki levelére. Miután megköszönte Blackwell részletes beszámolóját a forradalomról, Ponsonby figyelmeztette diplomáciai ügynökét. "Az Ausztriával való konfrontáció esetén Magyarország feltétlenül veszíteni fog", üzenté a nagykövet. (Ponsonby Blackwellnek, Bécs, 1848. március 28., Notes H.M. Notes.)

április 8-án Bécsben találkozott Lord Ponsonbyval¹, s a beszélgetés folyamán megjegyezte, hogy küldetése a diéta befejeztével véget ér. (Április 11-én.) Kikérte Ponsonby tanácsát, maradjon-e még két hétig Pesten. A nagykövet azt válaszolta, hogy a Foreign Office tanácsa híján azt teszi, amit jónak lát.

Blackwell ezek után – Palmerstont is értesítve szándékáról – elindult Budapestre és elintézte, hogy találkozhassék a magyar miniszterekkel. (Ld.: IV/c). A külügyminiszternek elindulása előtt írt levele azonban újra csak annak az önkéntelen elszakadásnak a jeleit mutatja, mint korábban (és majd a későbbiek folyamán) Ponsonbyhoz írt jelentései. Újra elővette a konzulátus kérdését, melyet Metternich oly nyilvánvalóan elutasított, azt remélve, hogy az új körülmények közt Ausztria nem tud vagy legalábbis nem fog akadályokat állítani az ügy útjába. A posztra magát terjesztette elő, azon érvelés alapján, hogy a helyszínen van, hogy a magyar viszonyokról véleménye megalapozott, hogy személyesen ismeri a magyar minisztereket, s hogy késését Esterházy herceg magának Palmerstonnak írt, a közeljövőben megérkező levelében is támogatja. A levél végén Blackwell bizonygatta, hogy megfogadta Lord Ponsonby tanácsát és nem bocsájtkozott bizalmasabb kapcsolatba liberális pártbeli barátaival.

Ez az utolsó kijelentés egész egyszerűen nem igaz. Ha másért nem is, de legalább azért, hogy friss információhoz jusson, Blackwell kénytelen volt a liberálisok vezetőinek társaságát keresni: Szemeréét, Perczelét, Klauzálét, Szentkirályiét, Zichy Emánuel grófét, sőt és néhány centralistáét is, mint például báró Eötvösét, Szalay Lászlóét és Trefort Ágostonét. Ugyanakkor Blackwellnek a liberálisoknál tett gyakori látogatásait ellensúlyozta a nádorral, Széchenyi gróffal és Esterházy herceggel tartott kapcsolata, s Széchen grófnál, a konzervatívok vezérénel tett gyakori vizitjei. Ha a mérleg egyik serpenyőjébe az Osztrák Monarchiáról vallott liberális elgondolásait, s a másikba konzervatív nézeteit tesszük, akkor kétségtelen, hogy az 1847/1848-as diéta idején Blackwell jelentései körülbelül 8:2 arányban a liberálisok véleményét tükrözték.

Hogy Blackwell a magyar ügyekkel kapcsolatos állásfoglalásai során a liberálisoktól vagy a centralistáktól tanult-e többet azt csak találgathatjuk; bárhogyan is volt azonban, észrevételei többször is eltértek a palmerstoni vonaltól: Szerinte:

- (a) az Osztrák Monarchia összeomlófélben volt;
- (b) az Osztrák kormány (kormányok) politikája szűklátókörűsége

1. Blackwell Palmerstonnak, Pozsony, 1848. április 12., P.R.O. F.O. 7/348.

- vallott;
- (c) a magyar forradalom alkotmányos forradalom volt;
 - (d) a horvátok osztrák támogatással összeesküdtek a magyarok ellen;
 - (e) a horvát és más szláv-illir izgatás Oroszország hódító törekvéseit segíti elő;
 - (f) a Habsburg Monarchia romjaiból – valószínűleg Habsburg király alatt – erős magyar királyság alakul;
 - (g) Angliának meg kell változtatnia külpolitikai magatartását és Ausztria helyett Magyarországot kell támogatnia.

Ellentétben azzal, amit Lord Ponsonby mondott Lord Palmerstonnak: az Ausztriával való konfrontáció esetén Magyarország a hibás.¹

- I. Ponsonby viszont Esterházy herceget idézte, aki azt mondta, hogy "Magyarország alkotmányos erői nem gyengíteni, hanem erősíteni fogják a Birodalmat;²
- II. nem nyilatkozott a Magyarországot körülvevő kis államokról, mintha nem is léteztek volna;³
- III. a magyar forradalom előrehaladása, s különösen a március közepén Bécsbe küldött magyar deputáció sikere visszatetszést keltett benne;⁴
- IV. ellenséges érzelmeket táplált a magyarok iránt, mely nézeteire is hatással volt⁵, s mely ahhoz vezetett, hogy jelentéseiben a valóságnak nem megfelelő tényeket írt;⁶
- V. gyakorlatilag sohasem használt fel magyar forrásokat, mikor helyzetelemzést készített Palmerston számára, így Blackwell nézetei elszigeteltnek tündek az általa idézett *Vienna Gazette*-hez, vagy az osztrák miniszteri körök nézeteihez képest;
- VI. képes volt a félrevezetés eszközével élni, hogy a magyar ügyet

1. Ponsonby Palmerstonnak, Bécs, 1848. május 1. *Ibid.*

2. Ponsonby Palmerstonnak, Bécs, 1848. április 19., *Ibid.*

3. *Ibid.*

4. Ponsonby Palmerstonnak, Bécs, 1848. március 17., *Ibid.*

5. Ponsonby Palmerstonnak, Bécs, 1848. március 28., *Ibid.* Ebben a jelentésében Ponsonby azt állította, hogy "Négymillióra becsülik a magyarok számát Magyarországon" – míg a valós becsült szám ötmillió volt.

6. Ponsonby Palmerstonnak, Innsbruck, 1848. június 23. 29. és augusztus 8., P.R.O. F.O. 7/350.

kedvezőtlen színben állíthassa be; VII. a bécsi Brit követségen belül ócsárolta a magyarokat ("akik többre tartják Angliát, mint Európa bármely országát" – Blackwell Palmerstonnak, London, 1851. július 14., H.M. III.)

A vád. hogy Ponsonby Horváth J. szerint már áprilisban – a bécsi Kamarillával együtt – "a magyar kérdés orosz megoldásában" reménykedett nem bizonyítható.¹ A tradicionális brit álláspont ismeretében Oroszország iránt ez amúgy sem valószínű.

A VI. pontban írottak így történtek: Április közepén Lord Ponsonby estélyt tartott Sir Stratford Canning tiszteletére Bécsben, ahol Batthyány Lajos gróf és Esterházy herceg is meghívott vendégek voltak. A vacsora után a herceg megkérte Lord Ponsonbyt, informálja Lord Palmerstont a magyarok kéréséről, hogy amilyen hamar csak lehet állítassanak fel brit konzulátust Pesten.

Mindkét magyar biztosította róla a későbbiekben Blackwell², hogy a kérés elhangzott, Ponsonby tudomásul vette és megígérte, hogy továbbítja. Így Blackwell nagyon meglepődött, mikor június 17-én Innsbruckba érkezvén Lord Ponsonby letagadta, hogy ilyen kéréssel fordultak volna valaha is hozzá.³

Ákárhogyan is volt, mikor június végén Londonba érkezett, Blackwell átadott egy levelet, melyet Esterházy herceg írt Lord Palmerstonnak a konzulátus ügyében. Az a tény, hogy ez a levél mind a Blue Bookból, mind a Külügyminisztérium Levéltárából hiányzik, azt mutatja, hogy alapjában véve Palmerston nem különbözhetett lényegében bécsi nagykövetétől,⁴ (de kettejük közül ő volt a rugalmasabb, s mint az események megmutatták, a szenvedélyesebb és könyörületesebb is.) Miután 1848. júniusi javaslatára Palmerston közönyösen reagált,⁵ Blackwellnek kezdett derengeni, hogy az általa nyíltan hirdetett

1. Horváth J., "Blackwell András János..." 3. rész, 274. old.

2. Blackwell Palmerstonnak, 1850. július 14., H.M. VI; Sproxtton (*op. cit.*, 39-40. old.), tudott erről. Sőt azt hitte, hogy a magyar kormány 1848 májusában jegyzéket küldött Palmerstonnak, melyben azt kérték, hogy egy magyar képviselőt nevezzenek ki Londonba, s jelezzék, hogy egy angol diplomáciai ügynököt küldenek Magyarországra.

3. "Magyarország és a magyarok iránt (Lord Ponsonby) engesztelhetetlen és keserű gyűlölettel viselkedik." (Blackwell Palmerstonnak, 1850., július 14., H.M. VI.)

4. A bécsi zavargások miatt az udvar Innsbruckba költözött.

5. Blackwell ezt írta a Bee Memoirba: "Mikor megérkeztem Londonba, átnyújtottam a herceg hivatalos levelét Palmerstonnak és elmondtam neki, hogy milyen furcsán – hogy ne mondjam szégyenletesen – viselkedett Ponsonby, és a későbbiekben egy levélben vagy memorandumban (1850. július 14., H.M. VI.) leírtam neki az egész történetet az elcjétől a végéig. A jó öreg Palmerston azt válaszolta: Most várunk kell, s meglátjuk, hogy alakulnak a dolgok." (M.M. *Bee memoir.*)

magyarbarát politika a brit külügyminisztérium számára nem elfogadható alternatíva. Magyarországon parlamenti választásokat tartottak és július 5-én megnyitották az új demokratikus választott országgyűlést. De újabb kinevezés nem érkezett. Ezt néma kritikának is lehetett tekinteni Palmerston részéről, Blackwell partizán véleménye elutasításának, mely csak az ügynök és követ közti nyilvánvaló nézetkülönbség. Ponsonby jelentéseinek tónusa, hangneme, ha Blackwellről írt, azt mutatja, hogy Óméltósága kész volt az ügynököt "honosodással" vádolni.

Annak az embernek a keserű és fájdalmas diadalával, akit a döntő órákban állítottak félre, s aki előre látta a hivatalos osztrákbarát erőegyensúly-politika következményeit, Blackwell 1850-ben ezt írta Palmerstonnak: "Ha a brit érdekek megkövetelnék Magyarországnak mint független királyságnak a megsemmisítését, akkor bármennyire vonakodva bár, de azt mondanám, pusztuljon Magyarország. De, mint annak Méltóságod is tudatában van, azon a véleményen voltam, hogy érdekeinket az szolgálta volna a legjobban, ha Magyarország alkotmányos függetlensége fennmarad s így legyőzhetetlen akadályává lesz az orosz terjeszkedésnek.

Lord Ponsonby más véleményen volt, s Innsbruckban összeborzadtam annak láttán, hogy teljes mértékben helyesli Jellacic és a Kamarilla cselszövését.¹

Ugyanakkor csodálom személyében a megingathatatlan diplomatát, aki kész volt milliók boldogságát és jólétét feláldozni azért, amit ő őszintén, bár szerintem tévesen hitt, hogy az a brit érdekeket szolgálja.²

A három történész közül, akik Palmerston hatalmi egyensúly politikájának osztrák, azaz magyar vonatkozásait vizsgálták, az első volt a legtárgyilagosabb. Charles Sproxton, *Palmerston és a magyar forradalom (Palmerston and the Hungarian Revolution)* című könyvében nemcsak a doktrína főbb kinyilatkoztatásait, de Ponsonby szerepét és Blackwell eltérő véleményének számos megnyilvánulását is feljegyezte.

Rábukkant a Blackwell Foreign Office-beli jelentéseinek kéziratai és a Blue Book-beli kiadott változat közti eltérésekre. Nem forgatta azonban a Blackwell hagyatékot, s így nem jöhetett rá, milyen mértékű Blackwell elszakadása.

1. Ponsonby jelentései alátámasztják ezt a vádat: 1848. május 12-én nyilvánvaló meglepődöttséggel jelentette Palmerstonnak, hogy Jellacic bán nem fogadja el a magyar országgyűlést hivatalos szervnek. [Valójában csak a kormányt nem.] Június 23-án jelentette, hogy a bán hű kíván maradni a császárhoz, s osztja Jellacic nézeteit, melyeket a bán egy az Itáliában lévő horvát csapatokhoz intézett beszédében fejtett ki. Június 25-én Ponsonby jelentette, hogy Ausztria mennyire megbízik a bán seregében, s beszámolt Jellacic innsbrucki fogadtatásáról. (P.R.O. F.O. 7/350.)

2. Blackwell Palmerstonnak, London, 1850., július 14., H.M. VI.

Munkájában Palmerston egyszerűen okos és ügyes politikus, s magyarországi politikája megfelelt az erős Ausztria hagyományos doktrínájának.

Horváth Jenő alaposan ismerte a Blackwell hagyatékot, egy sor anyagot közreadott és egy három részből álló magyarázó cikket írt Blackwell küldetéseihez. Habár nem ismerte a Foreign Office-beli anyagot, Horváthnak elég bizonyítéka volt arra nézve, hogy felfigyeljen Blackwell magyar szimpátiáira az osztrákbarát hivatalos brit nézőponttal ellentétben. Furcsa módon, a rendelkezésre álló adatok ellenére Horváth *a magyar diplomácia történetét feldolgozó művében*¹ azzal az elmélettel állt elő, hogy a magyar forradalom belefért volna Palmerston Európáról alkotott nézeteibe, s csak Kossuth túlkapasai és politikája kényszerítette Britanniát Ausztria és Oroszország oldalára. Ennek az álláspontnak a kulcsát *Blackwell 1850. július 14-iki Palmerstonhoz intézett memorandumában* lelehetjük meg: (a) Ha Palmerston Blackwellt konzullá nevezte volna ki 1848 elején, akkor csillapító hatással lehetett volna a magyar ügyekre; (b) 1848 szeptemberétől a brit külpolitika egyre keményedett a magyarokkal kapcsolatban; (c) Kossuth végzetes hibákat követett el; (I) mikor Batthyánytól átvette a kormányt 1848 őszén; (II) mikor a Honvédelmi Bizottmány elnöke lett; (III) mikor a harcot választotta az egyezkedés helyett; (IV) s mikor elkövette az igazán "végzetes baklövést" azzal, hogy a Habsburgokat megfosztotta trónjuktól 1849-ben.²

Haraszi Éva *"Az angol külpolitika a magyar szabadságharc ellen"*³ című könyvében, mely Blackwell 1848-as tevékenységének alapos vizsgálatán alapszik, Palmerstonra és Ponsonbyra a reakciós gazfickó szerepét osztotta. A hős szerepét Blackwell kapta. Ez a polemikus és szélsőségesen elkötelezett könyv Blackwell sok eredeti szövegét állította szembe a Blue Book-beli változattal. Mikor kimutatta, hogy Palmerston milyen állhatatosan támogatta az Osztrák Birodalmat, a szerző azt is javallotta, hogy Blackwell haladóbb nézeteket is vallhatott volna. Ennek az elméletnek nem az a hibája, hogy a szerző álláspontja tarthatatlan lenne, hanem az, hogy bár a magyarok többsége a kritikus helyzetben Kossuth mögött állt, aki a szabadságharcban a balközép álláspontját képviselte, Blackwell, a maga konzervatív elveivel és centralista barátaival a palmerstoni politikához képest baloldali volt, és csupán *Kossuth politikájához képest* vallott jobboldalibb nézeteket. Blackwell véleménye épp úgy különbözött

1. Horváth J., *Magyar diplomácia, 1815-1918*, Budapest, 1938, 38-39. old.

2. H.M. VI.

3. Haraszi Éva, *Az angol külpolitika a magyar szabadságharc ellen*, Budapest, 1951.

a magyarokétól¹, amely "hivatalos" véleménnyé vált, miután 1945-öt követően Kossuth politikáját elfogadták, mint a hivatalos angol állásponttól.

Hogy Blackwell a *raison d'etat*-t vette-e inkább figyelembe – azt, hogy a brit érdekek megkívánják Magyarország fennmaradását – vagy azt, hogy a magyaroknak az önkormányzatra joguk van? Inkább az előbbi az igaz, mint az utóbbi. Úgy tekintett a magyar államra, mint amelyiknek nagyobb történelme van, mint a Kárpát-medencében a többi államnak: Corpus Juris Hungarici, a Tripartitum, az országgyűlések hosszú története, hódítások és hódoltatások, királyok és államférfiak, akik állják a versenyt nyugati kortársaikkal. Olvasta a kortárs magyar szerzőket, s értéküket európai mércével próbálta mérni; érdekelt volt a gazdasági és kereskedelmi felvirágzásban, mely létrehozta Magyarország fővárosát; tudta milyen értékes a magyar gabona és tanulmányozta az ország kiegyensúlyozott ásványi-mezőgazdasági vidékeit, hogy eljusson a kijelentésig: Magyarország kormányzása a magyarok kezében van és lesz. Így Britanniának érdekében áll, hogy szövetségét megszerezze.

1. Waldapfel E., *A független magyar külpolitika, 1848-1849*, Budapest, 1962. A könyv a magyar álláspont legjobb képviselője.

V. NEGYEDIK KÜLDETÉS: AZ UTOLSÓ MISSZIÓ¹

(a) Információszerzés

1848 májusában, pesti tartózkodása idején Blackwell elfogadta a magyar miniszterelnök megbízását, hogy Zágrábba menvén keressen békés megoldást a horvát kérdés megoldására. Nem ismerjük a részleteket, hogyan tett eleget Blackwell a megbízatásnak, s nem tudjuk azt sem mennyi ideig tartózkodott Zágrábban – a várost a kortársak gyakran nevezték Agramnak –, s nem ismerjük, mit mondott a magyar minisztereknek útjáról visszatérvén. Blackwellnek érdekében állt, hogy a nyomokat eltüntesse: egy brit ügynöktől nem vették volna jó néven, hogy más politikai megbízást is elvállaljon. Harmadik küldetése, mely egyértelműen meghatározta feladatait, már befejeződött, s szeretett volna (s ez még hosszú ideig így volt), egy másik kormány megbízatást kapni. Ha a brit kormány felfedezte volna, hogy egy fajta diplomáciai megbízatást vállalt el a magyarok felkérésére, az valószínűleg azt jelentette volna, hogy azzonnal mellőzik őt, mielőtt még akár egy kisebb brit diplomáciai poszt jelöltjévé lett volna. Később, 1849-ben szóban bevallotta Lord Palmerstonnak, aki megbocsátott. "Pam nem eszközölt levonást járandóságomból."²

Agrami utazásának egyes körülményeire³ – ami körülbelül két hétig tarthatott – csak utalásokból következtethetünk, melyek szerint például tudott olvasni horvátul⁴, egyre többet tudott *Illiriaról*, s különösen Jellacicről. Az utazás rövid lehetett, mivel május 13-án még Pesten volt, június 17-én pedig már Innsbruckban.

Az Illir pártot már Palmerstonnak írt 1846. augusztus 21-iki *memorandumában* jellemezte (M.M.)

1. Kabdebó T. "Joseph Blackwell's last Hungarian mission, 1849", *East European Quarterly* XX. kötet, 1, 55-71. oldal.

2. Függelék (5) és Horváth J., "Blackwell András József", M 3. rész, 274. oldal.

3. [Jegyzet] a szláv nyelvről, 27-28. lap, H.M. LETTERS.

4. Valószínű, hogy Horvátországban járván Blackwell felkereste Fiumét és ott barátját Horhyt, akivel az 1843-44-es diétán találkozott, s meglátogatta a brit alkonzult, C. J. Hillt is. Erről a látogatásról Széchenyi 1848-as búcsúszavait felidézve, 1868-ban írásban is megemlékezett.

Egy levélben, mely az 1848 májusa és júniusa közt történt eseményeket foglalta össze¹, az Illir párt megalakulását 1835-re tette, mikor vezetője, Ljudevit Gaj. "a horvát Kossuth", egy agrárius újság szerkesztője lett. 1836-ban a lap a Határőrvidéken használt horvát dialektusban jelent meg, mely elősegítette ennek a dialektusnak az elterjedését. Az *Ilirske Narodne Novine*-ben (Illir Nemzeti Újság) olyan cikkek kezdtek megjelenni, melyek Gaj szavaival, "a magyaroknak, ennek az ázsiai hordának a soha el nem múló gyűlöletére buzdítottak, akik köztünk és északi testvéreink közé éket vertek, s akiket le kell igazni vagy el kell pusztítani."

Az Illir párt a fent felvázolt terv érdekében támogatta Jellacicot (aki az osztrák hatóságokat képviselte). Úgy gondolták, hogy – s úgy látszik Blackwell ebből a szempontból a hallottakra támaszkodik –, amikor és amennyiben Jellacic és határőrvidéki serege megtámadja Magyarországot, nem fognak komolyabb ellenállásba ütközni. Lord Ponsonby természetesen szintén ezen a véleményen volt Innsbruckban. "Balszerencsémre más véleményen voltam, mint Őfelsége nagykövete, mivel azt állítottam, hogy Oroszország segítsége nélkül sem Jellacic, sem határőrvidéki katonái nem lesznek képesek – ha a dolgok úgy alakulnának – leigázni a magyarokat."²

1849 előtt "a törvényes Illir Királyság" alatt Karinthiát Karniolát és az adriai partvidéket értették. Blackwell szerint Metternich 1847-ben tudtára adta a horvát agitátoroknak, hogy ez az egyedüli királyság, amit Ausztria elismerné.

Hogy a továbbiakban mint alakult a helyzet, arról Blackwell, legalábbis mint szemtanú, nem tudott beszámolni, mivel 1848 júliusában újra Londonba tette át székhelyét³, de minden általa elérhető fontos, a magyar ügyekkel kapcsolatos dokumentumot igyekezett lefordítani.⁴

A horvát-magyar konfliktus kiéleződéséről osztrák, magyar vagy horvát forrásból származó dokumentumokat ő fordította. Május 7-én egy császári rendelet Jellacicot, a horvát bánt, Hrabovszky báró altábornagy alá rendelte.⁵

1. Blackwell Palmerstonnak, London, 1851. október 8., H.M. VI. és *passim*.

2. Ezt alátámasztják Lord Ponsonbynek Lord Palmerstonhoz intézett levelei, azok hangneme és tartalma: Ponsonby Palmerstonnak, Innsbruck, 1848. június 23., 1848. június 25., P.R.O. F.O. 7/350.

3. 1848 júliusa és 1851 decembere közt Blackwell a következő címet adta meg: "4 Charles St., Clarendon Sq."

4. 1865-ben Blackwell három csoportba osztotta ezeket a dokumentumokat: A. Hivatalos dokumentumok; B. Országgyűlési iratok; C. Elfogott levelek. (Translation of papers relative to Hungarian Affairs, May to October 1848, H.M. Notes. A magyar ügyekkel kapcsolatos iratok fordítása. A továbbiakban T.P. jelzéssel hivatkozunk rá.)

5. Császári és királyi utasítás a hadtestparancsnoknak, 1848. május 7., T.P. A, H.M. VI.

Egy ugyanekkor kelt utasítás arra szólította fel Jellacicot, hogy kövesse a magyar kormány utasításait.

Végül, egy szintén május 7-én kelt utasítás felszólította Latour grófot¹, az osztrák hadügyminisztert, hogy lépjen kapcsolatba a magyar ellenzékkel.²

Három nappal később egy keményebb hangú alkirályi utasítást küldtek Jellacicnak³, mely négy pontot tartalmazott: (1) felszólította, hogy a Magyar Királyság törvényeinek és alkotmányának engedelmeskedjék, (2) felfüggesztette a Jellacic által Horvátországban bevezetett statáriumot, (3) elrendelte, hogy az utóbbi parancsot három nap alatt teljesítse és (4) közölte azt az elvárását, hogy a horvátországi és szlovéniai megyék a felelős magyar kormánynak engedelmeskedjenek. A következő napon pedig a nádor rendeletben részletezte annak a királyi utasításnak a szövegét, melyet négy nappal korábban Hrabovszky generális kapott.

A nemzetiségek addig lappangó energiáit felszínre hozta a magyar forradalom sikere. Május 29-én Jellacic üzenetet küldött a prágai Szláv kongresszusnak, hogy (a Magyarországból érkezett rendeletek ellenére) megnyitja a szábort Zágrábban. A horvát országgyűlés június 5-én összeült. Június 12-én lázadás tört ki Prágában. Ugyanezen a napon szerb felkelők csaptak össze a magyar csapatokkal az ország déli részén, Karlócánál. Június 24-én az osztrák kormány titokban 150 000 forintot küldött Jellacicnak katonai célokra – a lépés ütközött a Blackwell által lefordított utasítások szellemével. Június 29-én a szabor diktátori hatalommal ruházta fel Jellacicot.

Eközben a magyar kormány Szalay Lászlót és Pázmándy Dénest diplomáciai küldötként a Frankfurter parlamentbe delegálta.⁴ Szemere, aki azt a feladatot kapta, hogy a küldötteket utasításokkal lássa el, azt tanácsolta Szalaynak, hogy kerülővel térjen haza. Németországból visszafelé keresse fel közös barátjukat Blackwellt, Londonban, annál is inkább, mivel Blackwell szláv ellenes érzelmei mindkettőjük előtt ismertek voltak.⁵ A találkozás minden valószínűség szerint soha nem jött létre, Szalay *akkor* nem járt Angliában, s bár

1. T. Baillet de Latour gróf (1796-1848), osztrák hadügyminiszter, az ellenforradalom támogatója és a második bécsi forradalmi felkelés áldozata. (G. E. Rothenberg, *The Army of Francis Joseph*, Lafayette, Indiana, 1976, 23-30. old.)

2. Császári utasítás Latour gróf, az osztrák hadügyminiszter számára, 1848. május 7., T.P. A H.M. VI.

3. Alkirályi utasítás Jellacic bárónak, 1848. május 10., *Ibid.*

4. A kérdéstről lásd Hajnal István, *A Baththyány-kormány külpolitikája*, Budapest, 1957.

5. Waldapfel, B. 41-42. old.

az a hír járta, hogy Blackwell Frankfurtba megy, semmi bizonyíték nincs rá, hogy valóban ott volt. Azonban 1848 júniusában és júliusában Szalay és Blackwell több levelet is válthatott egymással¹, mert július közepén Pázmándynak, aki kapcsolatban állt Szalayval, azt mondták, hogy Blackwell beleegyezett, hogy "levelező" legyen (valószínűleg diplomáciai levelezésről volt szó)² Nagyon valószínűnek látszik, hogy azok az iratok, melyeket 1848 nyaratól Blackwell kapott, Szemerétől, a belügyminisztertől származhattak, és a Németországba tartó Szalay útján küldhette őket.

Július 5-én az országgyűlés új ülészakát, az elsőt, melyet Pesten tartottak, megnyitotta a nádor. Az országgyűlés az elsők közt próbált megbirkózni a horvát kérdéssel. A királyi leirat – amit Blackwellnek is megküldtek, s ő le is fordította – az "integritásról" szolt, s a törvények sérthetetlenségéről, melyeknek az annektált területeknek, így Horvátországnak is engedelmeskedniük kellett. Kilátásba helyezte, hogy a király "hosszabb időre" Budára költözik, de betegség címén kimentette az uralkodót távolléte miatt, s felhatalmazta a nádort, hogy szentesítse az országgyűlésen hozott törvényeket.

Foglalkozott Magyarországgal az angol sajtó is, cikkek jelentek meg a *Times*ban, a *Manchester Guardian*ben és a *Daily News*ban, melyek a magyar eseményeket értelmezték. 1848 július 24-én Blackwell kettős cíllal, érintkezésbe lépett Lord Palmerstonnal. Küldött neki egy térképet a Habsburg Birodalomról, melyet az Ismeretterjesztő Társaság által kiadott négy résztérképből állított össze. Kísérő levelének utolsó előtti szakaszában a következő kijelentést tette a Magyarországról szóló cikkekkel kapcsolatban (azért vélte ezt szükségesnek, mert "bizonyos emberek" neki tulajdonították a cikkeket): "Sohasem volt semmilyen kapcsolat az újságokkal, soha nem írtam egyetlen sort sem, bármi legyen is a téma *politikai* újságba, s amíg azt a reményt táplálhatom, hogy Ófelsége szolgálatába állhatok, nem is áll szándékomban."³ E sorok mellett, Blackwell több levelet küldött a külügyminiszternek, továbbra is abban bízva, hogy végül a kormánytól megbízatást kap.

Augusztus 5-én Blackwell figyelmeztető levelet írt a Frankfurtban tartózkodó Szalaynak.⁴ Levele elején csodálkozását fejezte ki, hogy az új

1. Blackwell továbbított egy levelet Esterházy hercegtől Lord Eddisburynek 1848. június 29-én. Valószínűleg a pesti konzulátusról volt benne szó. Blackwell Eddisburynek, London, 1848. július 10., P.R.o. F.O. 7/362.

2. *Ibid.*, 44–45. old.

3. Blackwell Palmerstonnak, London, 1848. július 24., H.M. VI.

4. Blackwell Szalaynak, London, 1848. augusztus 5., H.M. LETTERS és *passim*.

országgyűlés "papíron" 200 000 katonát szavazott meg az ország védelmére, s rosszalta, hogy 50 000 katonát szavaztak meg, hogy "leverjék ... a megújuló szabadságmozgalmat Itáliában." Ha a csapatokat valóban Ausztriának küldik, akkor "Önök végzetüket siettetik." Blackwell a következő sötét képet festette le: Radetzky, miután Károly Albert felet győzelmet arat, győzelmes seregével visszavonulhat, csatlakozhat a horvátokhoz, "és azt a szót magyar, valószínűleg eltörlik a történelem lapjairól." Nem egy külföldi kormány fog a segítségükre sietni. "Figyelmeztetem Önt, bízván az időben és saját szilárd meggyőződésében, hogy Önöknek késlekedés nélkül egy ütőképes sereget kell kiállítaniuk ... vagy elvesznek ... vissza kell szerezniük Horvátországot." A magyaroknak kell, hogy legyen tengerpartjuk. A tengerpart és egy erős hadsereg kivívja a többi állam elismerését. Más szóval, Blackwell arra bízta a magyarokat, hogy fegyverrel védjék magukat, s Horvátországot, akár erőnek árán is, visszahódítsák.

Levelének utolsó bekezdésében Blackwell gratulált Szalaynak, hogy őt nevezték ki a Frankfurti parlament küldöttének és a követet a politikai bölcsesség egy gyöngyével ajándékozta meg: "...A Frankfurti parlamentnek nehezebb lesz németesíteni Poroszországot, mint porosszá tenni Németországot."

Ez a figyelemreméltó levél – mely nem került el Waldapfel E. figyelmét sem, s melyet idézett is – egy olyan részt is tartalmaz, melyet Blackwell a másolatkészítés során kihagyott. Abban figyelmeztette a magyar kormányt a bécsi intrikákra, melyekben egy "külföldi diplomata" is részt vesz. Könnyű kitalálni, hogy Blackwell Ponsonbyra utalt. Blackwell múltjának ismeretében nem meglepő, hogy az általa megkedvelt országot, Itáliát vette védelmébe. Az indulat azonban, amivel a magyarokat sürgette, hogy (nem csak "papíron") ütőképes hadsereget állítson ki saját védelmére, mégis meglepő. Hogy huszadik századi kifejezéssel éljünk – a védekező forradalmi háború pártjára állt. Az országgyűlésekről beszámoló óvatos radikális ágens, az udvarias, bár szókimondó levelező, aki Palmerstonnak és Ponsonbynak írta jelentéseit, arra *utasítja* a magyarokat (talán, mint diplomáciai levelező), hogy fegyverrel védjék meg magukat. A változásnak két oka lehet: az egyik az, hogy nem bízott benne többé, hogy elnyeri a pesti konzuli tisztelet, a másik pedig Radetzky itáliai

győzelmeiből következett.¹ Úgy látszik, hogy Blackwell megértette, a birodalom felbomlása – melyet többször is megjósolt – legalábbis egy ideig még elmarad.

Augusztusban Ausztria és Piemont fegyverszünetet kötött, Jellacic felgyorsította az előkészületeket Magyarország megtámadására – csapatai augusztus 31-én elfoglalták Fiumét – a magyarok pedig az egyezkedés jeleként bejelentették, hogy Horvátország a magyar korona *alatt* autonómiát élvez. Lord Ponsonbynak Lord Palmerstonhoz írt jelentései tükrözik a nagykövét véleményét, miszerint Jellacic serege Pest elfoglalására készül², meg akarja buktatni Kossuthot és vissza akarja állítani a bécsi kormányt. A nádorhoz intézett királyi utasítás³ – amit Blackwell is lefordított – még nem arról szól, hogy fogják vissza a horvátokat, hanem gyors és békés úton történő egyezkedésre szólított fel a bán és a magyar kormány közt. Ez az utasítás tehát érvénytelenítette a Jellacic ellen hozott korábbi döntéseket; a Határőrvidéket a bécsi hadügyminiszter irányítása alá helyezte.

Egy Ferdinánd királytól származó magánlevél⁴ – Blackwell ezt is lefordította – felmentette Jellacicot, visszavonta az ellene hozott ediktumokat és biztosította a bán iránta táplált atyai érzéséről.⁵

Szeptember 11-én Jellacic átkelt a Dráván és benyomult Magyarországra. A miniszterelnök Batthyány megpróbált új kormányt alakítani. Szeptember 16-án Kossuth irányítása alatt megalakult az Országos Honvédelmi Bizottmány. Szeptember 17-én papíron megalakult az új magyar kormány. A miniszterek nem foglalták el posztjukat.

Ezalatt Lord Ponsonby szeptember 14-iki és 18-iki értesítése beszámolt a bécsi állapotokról, s utalt rá, hogy a magyar küldöttség látogatása és a bécsi fővárosban a balszárny megerősödése közt kapcsolat lehet.⁶ Azzal vigasztalta magát, hogy a bán, a jelentések szerint csak tizenkét mérföldre volt Budapeستől, "s sikere nagymértékben befolyásolhatja az itteni helyzetet". Szeptember 20-án

1. A Radetzky győzelméhez vezető első lépés a szardíniaiak fölött Santa Luciában május 6-án aratott győzelem volt. (Rothenberg, op., cit. 26. old.), A. Steed véleménye szerint (*The Survival of the Habsburg Empire*, 146. old.) a fordulópontot a Custozzai csata jelentette.

2. Ponsonby Palmertonnak, Vienna, 1848. augusztus 31., T.P. A, H.M. Notes.

3. Királyi utasítás a nádornak, Schönbrunn, 1848. augusztus 31., *ibid.*

4. Levél a Császártól Jellacic bárónak, Schönbrunn, 1848. szeptember 4., *ibid.* és *passim*.

5. A fenti dokumentumhoz fűzött egy jegyzetében Blackwell azt írta: "Maga angol ember lévén szerencsésnek érezheti magát, mivel a hivatalos irataikban már régóta nem szerepel sem az atyai, [paternal], sem az anyai [maternal] kifejezés." *Ibid.*

6. Ponsonby Palmerstonnak, Vienna, 1848. szeptember 14. és 18., P.R.O. F.O. 7/351.

Ponsonby jelentette, hogy Deák az osztrák parlament előtt ismertette a magyar nézőpontot, s hogy a Reichstagtól elutasításban részesült.¹

Szeptember 20-án Jellacic parancsot adott az egyik könnyűlovassági ezredének², hogy nyomuljanak előre Székesfehérvárig, s biztosította őket a fegyveres osztrák segítségről. Három nappal később ugyanaz az ezred a bántól egy másik utasítást kapott – ezt Blackwell lefordította – amelyben felszólította őket, hogy térjenek vissza a főhadiszállásra, mely Székesfehérvár mellett volt. Ugyanazon a napon Jellacic levelet írt az osztrák hadügyminiszternek – Blackwell ezt is lefordította – melyben megköszönte az anyagi támogatást, de további pénzüsszegeket kért hadseregének élelmezésére. Szeptember 21-én Jellacic – ugyan csak távolból – de találkozott a nádor vezette magyar küldöttséggel. A magyarok egy gőzösön tartózkodtak a Balatonon, s mikor fel akart szállni rá, "az emberei nem engedtek" mondta. Majd hozzátette: "S valójában mi haszna volna a tárgyalásnak. Nem illik hozzám." A levél a "pénz" szó többszöri ismétlésével végződik.

A Jellacictól származó és Blackwell által lefordított következő csoport iratnak történeti szempontból kisebb a jelentősége,³ mivel egy csatára készülő parancsnok hadmozdulataival kapcsolatos feljegyzések fordításai. A két utolsó elfogott Jellacic által írt dokumentumban a bán pénzt kér a bécsi hadügyminisztériumtól⁴, illetve mentegetőzik amiért katonái rosszul bántak egy – máskülönbben királypárti – magyar püspökkel.⁵

A horvátok és a magyarok közt a pákozdai csata 1848. szeptember 29-én zajlott le. "Az új nemzeti sereg megmentette Budapestet, és mint a franciák Valmynál 1792 szeptemberében, lehetővé tette, hogy folytatódjék a forradalom."⁶

1. Ponsonby Palmerstonnak, Vienna, 1848. szeptember 20., *ibid.*

2. A könnyűlovassági ezredkülönítménynek, Lengyeltóti, 1848. szeptember 20. Az elfogott levelek közül ez az első (Blackwell által C jelzéssel ellátott), melyet Blackwell lefordított. A leveleszákot Csányi L. kormánybiztos fogta el. Blackwell ezeket a fordításokat elküldte Palmerstonnak 1851. április 5-én (P.T. C, H.M. Notes).

3. A varasdi hadtestparancsnokságnak, Kiliti, 1848. szeptember 23. (T.P. C, H.M. Notes.) Dandárparancsnok báró von Burich ezredesnek. (*ibid.*) A varasdi hadtestparancsnokságnak, Kiliti, 1848. szeptember 24. (*ibid.*) A varasdi hadtestparancsnokságnak, Főhadiszállás, Stuhlweissenburg (Székesfehérvár), 1848. szeptember 27. (*ibid.*)

4. To the Imperial Royal War Ministry, Vienna, Stuhlweissenburg, 28 September, 1848, *ibid.*

5. To the Right Reverend Count Zichy, Bishop of Veszprém, Stuhlweissenburg, 28 September 1848, *ibid.* (Zichy D. grófot, 1808-1869, a bán határőrseregének katonái megverték.)

6. Deák, 169. old.

Talán nem kelt nagy meglepetést, hogy a *magyar győzelem*, melyet október 7-én egy másik követett Ozoránál, nem szerepel a Blue Bookban. Lord Ponsonby szeptemberi jelentéseiben Jellacic maga az Isten jobbkeze, vereségéről, hadseregének felbomlásáról nem esett szó. Október 2-án a bán, aki közben visszavonult és seregével elérte Bécsset, újra szerepel Lord Ponsonby jelentésében: "Az osztrák kormány a bánt a haderő főparancsnokának készül kinevezni."¹ Két másik, tragikus eseményről is beszámol: szeptember 28-án a pesti csöcselék felkoncolja Lamberg grófot², osztrák altábornagyot, és Batthyány Lajos, aki lemond miniszterelnöki tisztségéről (a hatalmat az Országos Honvédelmi Bizottmány kezébe adva), Bécsbe érkezik, ahol "száműzik".

Annak ellenére, hogy fizikailag Budapesttől vagy ezer mérföld választotta el, Blackwell szeptember végétől 1849 október elejéig továbbra is fordította az országgyűlési és más magyar iratokat.³

Az országgyűlés 1848. október 7-iki üléséről írt jelentés⁴ a Schönbrunnban, 1848. október 3-án kiadott királyi nyílt paranccsal foglalkozott. Az iratot Récsey Ádám⁵ ellenjegyezte, akit Batthyány lemondása után a király miniszterelnökké nevezett ki. Ferdinánd rendeletét az országgyűlés előtt Pázmány D., az elnök olvasta fel. Pázmány kijelentette, hogy az uralkodói nyílt parancs egyenértékű az ország osztrák tartománnyá tételével.⁶ Hossú vita után egyhangú döntést hoztak.

Egy királyi rendeletet egy Pesten tartózkodó miniszternek kellett ellenjegyezni (Récsey Bécsben volt); az országgyűlést a költségvetés jóváhagyása nélkül nem lehet felosztatni: a királynak nincs joga rá, hogy az országot kiszolgáltassa az ellenségnek (Jellacicnak); a törvényes magyar kormányt el nem

1. Ponsonby Palmerstonnak, Vienna, 1848. október 2., P.R.O. F.O. 7/351.

2. Lamberg Ferenc gróf, altábornagyot a magyarországi haderők főparancsnokának nevezték ki. A két harcban álló fél közt kellett fegyverszünetet kieszközölnie. (Deák, 171. old.) Mivel Jellacic kijelentette, hogy a korábbi császári parancsoknak nem engedelmességek, nem valószínű, hogy Lambergnek engedelmességek volt.

3. Dietal Proceedings and Papers relating thereto, T.P. B, H.M. Notes.

4. Proceedings of the House of Representatives respecting the Royal Decree, 3 October 1848, *ibid.* és *passim*. Ezt a dokumentumot közli a Blue Book, 213-216. old. Lord Palmerston a jelentést 1849. június 15-én kapta meg, s a címzés egy árnyalatnyi módosításától eltekintve eredeti formájában szerepel.

5. Récsey Ádám báró, tábornagy a politikai életben teljesen ismeretlen személy volt, a magyar országgyűlés számára pedig teljesen elfogadhatatlan (Eckhardt, *op.cit.*, 160-164. old.)

6. A magyar országgyűlés még egy tiltakozó iratot is kiadott: A bécsi alkotmányos országgyűléshez. Pest, 1848. október 10. (To the Constitutional Assembly in Vienna), P.R.O. F.O. 7/352.

ismerni ellentétben áll a király koronázási esküjével – így az országgyűlés "az állítólagos királyi okmányt" semmisnek és törvénytelennek nyilvánította.

E rendkívüli királyi rendeletnek a kiadási körülményeit két másik Blackwell által lefordított és a Blue Bookba is bevett irat tartalma segít megvilágítani.

A bécsi egyetemen fogságban tartott Récsey báró beismerő vallomása¹ meglehetősen rejtélyes iromány, Blackwell magyarázó jegyzete azonban érthetővé teszi: "A tanácsba mentem, ott megtudtam, hogy miniszterelnökké neveznek ki, elfogadtam; amikor arra kértek, hogy egy manifesztumot írjak alá, a törvénytelenység olyan nyilvánvalóvá lett számomra, hogy azonnal kértem felmentésemet a tisztség alól, amivel épp megbíztak. Katonaember lévén, aki hozzá van szokva a vak engedelmességhez, mit tehettem? "Írja nevét az iratra", parancsolták. Mivel katona vagyok engedelmeskedtem, de mivel magyar nemes is vagyok, oly szörnyen elszégyelltem magam, hogy azonnal az udvarba siettem, ahol alázatosan arra kértem Ófelségét, hogy a továbbiakban ne vegye igénybe szolgálataimat."

Az utolsó dokumentum, amit a forradalmi október idejéből Blackwell lefordított egy levél kivonata volt, amit *Batthyány Lajos gróf írt a Képviselők Házának egyik tagjához*.² Az ex-miniszterelnök Jellacic (székesfehérvári) hadiszállását, akivel megpróbált egyezsége jutni, 1848. szeptember 26-án hagyta el. Útban Pest felé találkozott egy futárral, aki tájékoztatta Lamberg meggyilkolásáról és arra kérte, hogy ellenjegyezze Lamberg főparancsnoki és Mailáth György királyi helytartói kinevezését. Batthyány visszafordult, és a két kinevezés ismeretében arra próbálta rávenni Jellacicot, hogy térjen vissza Horvátországba, de a bán ezt visszautasította. Batthyány ezután Bécsbe ment, "hogy elhárítsa a közelgő veszélyt, mely országunkat fenyegeti."³ Wessenberg miniszterelnökhöz utasították.⁴ Batthyány elmagyarázta Wessenbergnek, hogy évi költségvetés megszavazása előtt törvénytelenység volna az országgyűlést feloszlatni, s sajnálatraméltó lépés volna Ausztria részéről, hogy Lamberg

1. 1848. október 11., Blue Book, 216-217. old. T.P. C, H.M. Notes. (Avowal made by Baron Récsey when a prisoner at the University of Vienna). A bécsi forradalom október első napjaiban tört ki. A császár/király rendelete a *Vienna Gazette* október 5-iki számában jelent meg. Latour szerepére, bűnrészességére Jellacic támadásával kapcsolatban úgy derült fény, hogy Pulszky F. az utcákon plakátokat ragasztott ki Bécsben. (Eckhardt, *op. cit.*, 164-166. old.)

2. Extract from a letter written by Count Louis Batthyány to a Member of the House of Representatives. (Vienna, October 1848). Blue Book, 217-218. old; T.P. C, H.M. Notes and *é passim*.

3. i. e. az Ausztriával vívott háborút.

4. Wessenberg-Ampringen báró (1773-1858).

meggyilkolását egy coup d'état ürügyéül használják fel. Kérte, hogy Vay Miklós bárót¹ nevezzék ki miniszterelnöknek. A következő napon Batthyány felhatalmazást kapott, hogy kinevezze Vayt miniszterelnökké, Récsey bárót² pedig külügyminiszterré, Esterházy herceg helyett, aki szeptember 6-án mondott le. Batthyány megtagadta az okmány aláírását, mivel az alkotmány csak arra hatalmazta fel, hogy utódja kinevezését ellenjegyezze. Elment Récseyhez, hogy figyelmeztesse, "ne tegye ki magát annak, hogy egy coup d'état eszközüül használják", mert nyilván ezt tervezik. Nemsokkal ezt követően megmutatták neki az október 3-iki királyi nyílt parancsot. Azonnal elment Récseyhez, s újból szilárd magatartásra szólította fel. Batthyány az ediktumot úgy tekintette, mint a Magyarországnak szóló hadüzenetet. Harmadik missziójának befejezte óta Blackwell leginkább a különféle iratok fordítása útján hallatta hangját. 1848 október 23-án egy Lord Palmerstonhoz intézett levelében nyíltan kifejtette véleményét.³

Levelét azért írta – mint ezt Palmerstonnal közölte – hogy megcáfolja a sajtóban megjelenő téves híreket.⁴ Ezek közül az volt az első, hogy a magyar országgyűlés "számos forradalmi törvényt hozott a radikális többség befolyása következtében". A kijelentés megcáfolására Blackwell a magyar újságok híreit idézte Palmerstonnak – ezeket Tierney Clark, a Lánchíd mérnöke hozta neki – amelyek szerint a radikálisok 30-as kisebbségben voltak a 250 személyes többséghez képest. A forradalmi törvényeket az osztrák kabinet intrikái provokálták ki, s azokat a magyarok önvédelemből hozták.

Egy másik tévedés, melyet Blackwell fontosnak tartott helyesbíteni, az volt, miszerint a horvátok elnyomott nép lettek volna. A valódi tények a következők: Horvátország egy része a Határőrvidékhez tartozott, amely közvetlen osztrák irányítás alatt állt; az északi rész, mely Magyarországhoz tartozott, ugyanolyan

1. Ekkor Vay Erdélyben volt királyi kormánybiztos.

2. Récsey báró, aki ebben az esetben a Kamarilla eszközüül szolgált, régi tábormagy volt, ... a nyugdíjából élt, ami tekintve, hogy a báró bon vivant volt, s többféle szempontból is nagyon szerette az élet örömeit, semmiképpen nem bizonyult elégségesnek kiadásai fedezésére... Október 3-án azonban Récsey báró nemcsak, hogy kielégítette hitelezőit, hanem – természetesen *merő véletlenségéből* – szép ki summát tudhatott magáénak. (Jegyzetek a Függelékhez – Notes to the Appendix, H.M. Notes.)

3. Blackwell Palmerstonnak, London, 1848. október 23., P.R.O. F.O. 7/362.

Blackwell Palmerstonnak, London, 1848. október 23., H.M. VI. és *passim*.

4. Blackwell a *Times*ra utalt, amelynek levelezője sohasem járt Magyarországon, s jelentéseit a bécsi újságok hírei nyomán írta. 1848 márciusától 1851 decemberéig a magyar kérdéstről hetente egyszer írtak a *Times*ban, de szinte mindig az osztrákok szemszögéből. (Vö.: C. F. Henningsen, *Kossuth and "The Times"*, London, 1851.)

jogokat élvezett mint a szorosan vett Magyarország. A horvátokat az osztrákok részéről a magyarokkal együtt érte sérelem, két – jelentéktlenebb ügyben pedig a magyarok részéről: az egyik a nyelvhasználat, a másik a vallás kérdése volt. A magyarok megkövetelték, hogy az országgyűlés és a központi kormányzattal folytatott levelezés nyelve a magyar legyen. Amikor Szemere belügyminiszter lett, engedélyezte, hogy a levelezés nyelve a horvát legyen. Az egyedüli sérelem az országgyűlés nyelvének magyar volta maradt.

Ami a vallási kérdést illeti, a helyi horvát törvényhozás szerint csak a katolikusok örökölhettek *ingatlan* vagyont, vagy tölthettek be közhivatalt. 1844-ben a horvát bán büszkén jelentette ki, hogy országa *mentes a protestántizmustól*. A magyarok vallási türelmességét a horvátok nem találták elfogadhatónak.

A június 10-iki királyi ediktum – ezekhez Esterházy herceg hivatalán keresztül jutott – a bán felfüggesztette tisztségéből. Az úgynevezett agrami illir diétát törvénytelennek minősítették. Jellacic nem vette figyelembe a királyi ediktumot.

Amikor Blackwell június 16-án Innsbruckban volt, Esterházy herceg azt mondta neki, hogy lépéseket tesz "a dolgok elintézésére", János főherceg közbenjárásának a segítségével. Az eredmény egy másik ediktum kiadása volt június 26-án, melyet "Ferdinánd" írt alá és "Esterházy" ellenjegyzett. Ez felhatalmazta István főherceget, a nádort, hogy további lépéseket tegyen a horvát kérdés megoldására. "Ez azonban nem hozott eredményt, de nyilvánvalóvá tette, hogy a bán ellenállását az osztrák Kamarilla támogatja."

A főherceg ekkor megígérte, hogy saját befolyását veti latba az ügy elintézése érdekében. Meghívta a magyar miniszterelnököt, hogy találkozzék Bécsben Jellaciccsal. A találkozó folyamán a bán ragaszkodott hozzá, hogy a magyar ezredeket az osztrák hadügyminiszter irányítása alá helyezték, s hogy Ausztria kezében legyen a közös pénzügyi és külügyi irányítás is. Batthány azt válaszolta, hogy még ha ezeket a javaslatokat a magyar országgyűlés elfogadná is, a vita időpontja nem megfelelő. A miniszterelnök a Frankfurter birodalmi gyűlésre utalt, mely épp a német államok hatékonyabb egységéről vitatkozott. Javasolták, hogy a német államok – Ausztriát is beleértve – konföderációt hozzanak létre, de ennek nem német államok ne lehessenek tagjai. "Tehát, mondta a miniszterelnök, felesleges a bán javaslatával addig foglalkozni, míg a német egység kérdése fölött nem döntenek."

A magyarok, akik szerették volna elkerülni a harcot, népes küldöttséget menesztettek a királyhoz 1848. szeptember 6-án. Több törvénymódosítás után az országgyűlés feliratát az alsótábla személynöke felolvasta a királynak. A felirat

emlékeztette a királyt az 1526-os koronázási esküre – melyet minden királyválasztás alkalmával megerősítettek –, hogy a királynak a Magyar Királyság "egységét és oszthatatlanságát" fenn kell tartania. Azzal álltak elő, hogy a Királyság déli részén lázongás tört ki, s a rebellesek nem átallják kijelenteni, hogy Ófelsége támogatását élvezve cselekszenek. Az országgyűlés a dolgok eme nem helyénvaló állását azzal magyarázták, hogy bizonyos reakciós elemek állnak kapcsolatban a trónnal, akiknek az a titkos szándékuk, hogy a magyar szabadság kivívását meggátolják. A magyarok az *Agram Gazette* szeptember 4-iki számából értesülhettek róla, hogy az uralkodó Jellacicot visszahelyezte hivatalába és semmisnek nyilvánította saját, 1848. június 10-iki ediktumát.

"A küldöttség tehát ráébredt, hogy míg Ófelsége kijelentette, hogy a törvények szigorú betartására törekszik, uralkodói beleegyezését adta egy olyan embernek a terveihez, akinek eltökélt szándéka, hogy semmissé tegye e törvények legfontosabbikát, melyet a Corpus Juris Hungarici-ben mint III. törvényt jegyeztek 1848-ban, s mely által Magyarország *de facto* is azzá vált, ami három évszázada *de jure* volt, azaz független királysággá".

Blackwell nem tudta, de sejtette, hogy Esterházy herceg lemondása kapcsolatban állt azzal a király által Jellacicnak írt levéllel, melyet Agramban két nappal korábban hoztak nyilvánosságra. Akárhogyan is volt, a levelet nem ellenjegyezte miniszter, így egy alkotmányos országban nem lehetett alkotmányosnak minősíteni.

Ezután Jellacic bevonult Magyarországra, azt remélve, hogy a magyar ezredek engedni fognak "a barbár horvátok hordájának". A Határőrvidék katonái, Blackwell szerint¹ a térség legkegyetlenebb harcosai voltak. Jellacic és "cinkosai" azonban rosszul számítottak. A magyar parasztság *en masse* fogott fegyvert, s csatlakozott a Nemzeti Gárdához és a reguláris csapatokhoz és győzelmet arattak. Jellacic visszavonult Bécsbe.

Levele befejezéseként, az október végi helyzetről szólva² Blackwell szerint kétféle irányt vehetnek az események: Windischgrätz beveszi Bécset, majd óriási küzdelemmel elfoglalja Magyarországot. Ebben az esetben az osztrák

1. Ez volt az első eset, hogy Blackwell Palmerstonnak a saját határőrvidéki tapasztalatairól is beszámolt. "When I was in Croatia..." (Amikor Horvátországban voltam...) (Notes to the Appendix, H.M. Notes).

2. Miután legyőzte Jellacicot, a magyar sereg bizonytalankodni kezdett, s csak két héttel később indult Jellacic nyomába. Ezalatt Windischgrätz herceg csapatai körülvették a bécsi felkelőket, aki a magyarok elé jött. (Mód, *op. cit.*, 72-76. old.).

Kamarilla¹ visszaállítja a régi rendszert. A másik, kevésbé valószínű változat az, hogy Ausztria és Magyarország egyaránt a két szélsőség közt ingadozik, ami Blackwell szerint a kormányzásnak nem kívánatos formája lenne. Ausztria esetében ez "teljes abszolutizmust", Magyarország esetében "teljes demokráciát" jelentene.

Blackwell levelét Jellacic vereségét követően és (majdnem) az osztrákok és magyarok első összecsapásának, a schwechati ütközetnek az előestéjén írta. Az eseményektől távol, különböző nézetű barátainak erős befolyásától elérhetetlenül, hű, bár nem teljesen elfogulatlan beszámolórt írt a közelmúlt eseményeiről. Nagyon óvatos jóslásokba bocsátkozott, a néha többértelmű, de egyáltalán nem valószínűtlen jövőről. Magyarország iránti elkötelezettsége eljutott addig a pontig, ahonnan már nem lehetett visszakozni, de együttérzése nem akadályozta meg abban, hogy tisztán ne lássa, a magyaroknak nincs sok vesztenivalójuk az elkövetkező hónapokban.

(b) Elkésett megbízás

Hosszú késlekedés után, 1848. október 25-én összeült a magyar haditanács, és Móga János ezredes altábornagy illetve Kossuth Lajos, mint a Honvédelmi Bizottmány elnöke úgy döntöttek, hogy Bécs alá vonulnak, s kiszabadítják Windischgrätz gyűrűjéből. Október 30-án a magyar és az osztrák seregek összecsaptak Schwechatnál. A magyarok veszítettek és visszavonultak Ausztriából a határ mögé. Windischgrätz elfoglalta Bécset.

November 1-jén Kossuth leváltotta Mógát, s helyébe Görgei Arturt nevezte ki, aki úgy döntött, hogy seregével a Felvidékre vonul. A Magyarország elleni támadások nemsokára újra és több helyről elkezdődtek. Erdélyben Anton Puchner altábornagy csapatai elfoglalták Kolozsvárt, Székelyföld "fővárosát". November 25-én a Honvédelmi Bizottmány elrendelte, hogy minden használható fegyvert gyűjtsenek össze az országban. A székelyek sepsiszentgyörgyi gyűlése november 28-án kimondta Puchnerrel szemben a fegyveres ellenállást. A következő napon Bem József, akit Pulszky ügynökei csempészték ki Bécsből, átvette az erdélyi hadsereg főparancsnokságát.

1. Itt Blackwell hevenyészett definíciót adott a Kamarilla szóról. Úgy határozta meg, mint a reakciós erők központját, a reakciós csoportnak pedig tagjai közé sorolta Lajos főherceget, Zsófia főhercegnőt és Esterházy Miksa főherceget. Zsófia osztrák főhercegnő (1805-1872), Ferenc Károly főherceg felesége és a későbbi uralkodó, Ferenc József anyja volt. (J. Redlich, *Emperor Francis Joseph of Austria*, London, 1929, 10-17. old.)

December 6-án Franz von Schlick csapatai Galiciából betörték Magyarországra. Mindez Ferdinánd lemondását megelőzően történt, unokaöccse, Ferenc József javára (december 2-án). A magyar országgyűlés trónralépését nem ismerte el (december 7.)

Eközben Szalay László, a német birodalmi gyűlés magyar követe, Blackwell régi barátja és levelezőtársa elhagyta Frankfurtot (november 12-én), és december első napjaiban megérkezett Angliába. Ekkor Londonban találkozott Blackwellel, és ismertette vele a magyar helyzetet.¹ December 15-én Szalay küldött egy levelet Lord Palmerstonnak, melyben beszámolt Magyarország nehézségeiről és kifejezte a magyar kormány óhaját, hogy diplomáciai kapcsolatot létesítsen Angliával.² A külügyminiszter válaszát Lord Eddisbury fogalmazta meg és küldte el Szalaynak december 19-én: "Folyó hó 15-iki levelére válaszolva, Viscount Palmerstontól azt az utasítást kaptam, hogy közöljem Önökkel, hogy Ófelsége kormánya nem vehet tudomást az Önök által említett, Magyarország és a mondott osztrák dominiumok közti belső ellentétekről, s hogy a Brit Kormány nem áll diplomáciai kapcsolatban Magyarországgal, csak mint az Osztrák Birodalom egy alkotórészével."³

Szalay eredetileg úgy tervezte, hogy csak egy hetet tölt Londonban, s ott "Blackwell segítségével elvégzi feladatát"⁴, de a külügyminisztérium elutasítása miatt tovább maradt, s sorra látogatta a külföldi diplomatákat, hogy a segítségüket kérje.⁵

Nagyon valószínű, hogy Blackwell a csapatok állásáról (az osztrákokéról és a magyarokéról) az információit, amelynek alapján rajzot készített, s azt elküldte Palmerstonnak, 1848 decemberének végén kapta.⁶ A balszárnyat képező Shlick altábornagy csapatai elfoglalták Kassát, Felső-Magyarország legfontosabb városát. December 11-én, két napra rá Windischgrätz előőrsei (Simonich tábornok vezetésével) átlépték a magyar határt. Windischgrätz főerege lassan Erdély felé nyomul. Blackwell rajzán Győr (Raab) december 16-án még a

1. Blackwell Palmerstonnak, London, 1848. december 17., H.M. VI.

2. Waldapfel, B. 141-142. old.

3. Eddisbury Szalaynak (vázlat), London, 1848. december 19., P.R.O. F.O. 7/359. (Egy korábbi levélváltás dátumai: Szalayé december 11. és Eddisburyé december 13.)

4. "Konnte ich mit Hilfe Blackwell's viel leisten." (Szalay Kossuthnak, 1848. október 17., in: Waldapfel, B. 141. old.)

5. Találkozott a száműzött Guizot-val. (Horváth M., *Magyarország függetlenségi harcának története*, 1856, 2. köt. 53. old.)

6. British Library, Add. Mss. 48577, Palmerston Miscellanies, 208.

magyarok kezén van; tizenegy nappal később a várost a herceg seregei elfoglalják. Eközben délen Dahlen és Nugent tábornok Horvátországból behatolnak Magyarország területére Csáktornyanál.¹ Ők a hármás ágú támadás jobbszárnyát képviselték.

Az év utolsó napján az országgyűlés – mely a Honvédelmi Bizottmánnyal együtt már korábban Debrecenbe költözött – úgy határozott, hogy Mailáth György vezetésével békeküldöttséget indít Windischgrätz tábornagyhoz. Eközben az osztrákok, akik győzelmet arattak a nyugati fronton, elfoglalták a fővárost január 5-én, Bem tábornok pedig legyőzte az ellenséget keleten, s Erdély felszabadításába kezdett. Január 8-án Windischgrätz Batthyány Lajost elfogatta Budapesten, majd öt nappal később a béke delegációval tudatta, hogy kész a "biztosított békére".

1849. január 29-én a Honvédelmi Bizottmány Henryk Dembinski gróf lengyel emigráns altábornagyot nevezte ki a magyar hadsereg főparancsnokává.

Február 1-jén két ezred orosz katona Puchner altábornagy kérésére betört Erdélybe,² ahol segítségükkel Puchner február 4-én győzelmet aratott Bem csapatai fölött. Az orosz csapatmozdulat nem maradt ismeretlen a britek előtt sem. Sir Startford Canning, konstantinápolyi követ beszámolt a szultánnak az intervencióról³ február 3-án, február 4-én pedig figyelmeztette Lord Palmerstont. A külügyminiszter a törökök ügyének tekintette a dolgot: "Az orosz csapatok áthaladása török területen, hogy beavatkozzanak az osztrák polgárháborúba ... alkalmat adott a porta éles tiltakozására."⁴ Lord Ponsonby a beavatkozást másként látta: "Puchner altábornagyot Cronstadt és Hermanstadt száz lakosságának könyörgése készítette arra, hogy orosz segítséget kérjen."⁵

Ugyanabban az időben mikor Bemet keleten feltartóztatták, a Felső-Magyarországon harcoló csapatok jelentős győzelmet arattak. A magyarok Guyon Richárd ezredes⁶ vezetésével áttörték Schlick altábornagy megerősített

1. A város nevét a rajzon hibásan írta.

2. A következő néhány napon újabb csapatok érkeztek, s az orosz kontingens száma 10 000 főre nőtt.

3. Canning Pisaninak, Pera, 1849. február 3., Blue Book, 137-138. old.

4. Palmerston Canningnak, London, 1849. február 26., *ibid.*, 138. old.

5. Ponsonby Palmerstonnak, Vienna, 1849. február 21., *ibid.*, 139. old. A magyarok iránt több együttérzéssel viseltető Lord Dudley Stuart számonkérte a külügyminisztertől az orosz intervenciót. (Hansard, 3rd series, HC., Vol. 101, p. 761.)

6. Guyon R. (1812-1856) Bathban született, bár családja ír vagy hugenotta származásának vallotta magát. Az osztrák seregben szolgált, majd 1842-ben Magyarországon nyugdíjaztatta magát, ahol Splényi Marie bárónőt vette el feleségül. 1848-ban önkéntesnek állt a magyar hadseregbe, részt vett

állításait Branyiszkónál, 1849. február 5-én. A továbbiakban februárban Bem ismét győzött, a magyarok fő serege pedig Kápolnán vereséget szenvedett Windischgrätzől.

Február 16-án a Magyarország déli részén élő szerb nacionalisták Josif Rajacic¹ vezetésével "ideiglenes kormányt" alakított, február 25-én pedig Andrei Saguna görögkeleti püspök emlékiratot küldött Ferenc Józsefnek, melyben egy önálló román tartomány létrehozását kérte. Teleki László, Magyarország meghatalmazott követe Párizsban, aki kapcsolatban állt a nemzetiségek vezetőivel, március 7-én azt javasolta Kossuthnak, hogy Magyarországot alakítsa föderatív állammá.

Márciusban Bem megverte az egyesült császári erőket és a cári csapatokat – az utóbbiak 15-én elhagyták Magyarországot – és felszabadította Erdélyt. A magyar haderők vezetését ismét Görgeire bízták, Perczel Mór tábornok pedig a IV. honvéd hadtesttel elindult dél felé. Klapka tábornok² megverte Jellacicot Tápióbicskénél (április 4-én), Görgei a honvédhadsereg főerőivel legyőzte Windischgrätzet Isaszegnél április 6-án. A herceg úgy döntött, hogy visszavonul Pestre.

A politikai fronton két figyelemreméltó esemény történt. Március 4-én Ferenc József új birodalmi alkotmányt adott ki, melynek értelmében Magyarország elvesztette függetlenségét és tartományokra osztották.³

Április 14-én a Debrecenben ülésző magyar országgyűlés kimondta a Habsburg ház trónfosztását.

Ezalatt Pulszky Ferenc, aki korábban a külügyi tisztet töltötte be, Britanniába érkezett, abban reménykedve, hogy Magyarországon és Britannia közt diplomáciai kapcsolatot tud létrehozni.⁴ Tisztában lévén Szalay kudarcával, Pulszky az *angol* diplomaták segítségével próbálta elérni, hogy legalább

a pákozdi, s schwechati, a branyiszkói, a komáromi, a szeghegyi és a temesvári csatákban, ahol egyaránt kitüntette magát. 1849-ben altábornaggyá nevezték ki. (A. Kinglake, *General Guyon*, London, 1856.)

1. R. W. Seton-Watson, *The Southern Slav Question and the Habsburg Monarchy*, London, 1911, 47-49. old.

2. Klapka, *Memoirs of the War ...* 1. köt. 135. old.

3. Constitution of the Empire of Austria, 4, March 1849, Blue Book, pp. 152-160. (Az Osztrák Birodalom alkotmánya.)

4. Kabdebó, *Diplomat ...*, 9-30. old.

találkozhasson a külügyminiszterrel. Lord Lansdowne¹ segítségével elérte, hogy április elején fogadja Palmerston, aki előterjesztésének egy részét elfogadta, sőt a Blue Bookba is bevette.²

Pulszky, aki az országgyűlés egyik ünnepelt követe volt³, az országgyűlés 1843-1844-es üléseiről, még Pozsonyból ismerte Blackwellt. Találkozásuk Londonban 1849 májusában viszonylag új ismeretanyaghoz juttatta Blackwellt a magyar helyzetről és bátorságot adott neki, hogy újra kapcsolatba lépjen Palmerstonnal.

Blackwell 1849. április 17-iki levelében⁴ visszatért az egyik kérdésre, amit Palmerston 1848 késő júniusában tett föl neki: mekkora a magyar hadsereg? Akkor 50 000 emberből állt, de legalább 1848/1849 telére a katonák létszáma – ebben mind Szalay mind Pulszky megerősítette Blackwellt – 120 000-re nőtt. Blackwell legtöbb magyarországi barátja mérsékelt liberális nézeteket vallott. Ez a párt⁵ békés úton szeretett volna megegyezésre jutni Ausztriával, mert szerették volna az orosz beavatkozást és egy esetleges európai háborút elkerülni.⁶

Mivel azt hitte, igaza van, a következő udvarias javaslattal fordult Palmerstonhoz: "El tudom képzelni, hogy ők [az osztrákok], most már – a magyarok közelmúltban aratott győzelmei után – örömmel rászánnák magukat a kezdeményezésre, úgy ahogy azt Méltóságod tanácsolná nekik." Blackwell nagyon szerette volna rávenni Palmerstont, hogy "a magyar ügygel kapcsolatban kedvező magatartást tanúsítson ..., ha a magyarok sikeresen harcolnak alkotmányos függetlenségükért, az ilyen befolyás elég volna ahhoz, hogy meghatározná a kormány[uk] formáját ... és a választandó uralkodó személyét is."

Blackwell felidézte 1848. április 25-iki, Batthyány miniszterelnökkel folytatott megbeszélését, aki akkor megjósolta a fegyveres összecsapást és az

1. Lord Lansdowne lánya gyerekkori barátja volt Pulszky feleségének. Pulszky azonban jó barátságban volt a parlament tagjával, Lord Dudley Stuart marylebone-i képviselővel, aki Palmerston távoli rokona volt.

2. Pulszky Palmerstonnak, London, 1849. március 16.: "Letter from M. (Louis) Kossuth (to L. Teleki), Debrecen, 24. February 1849", Blue Book, pp. 164-165. (Levél Kossuthtól Teleki L.-nek...)

3. Sáros megye követe (Pardoc, *op. cit.*, 1. köt. 306-307. old.)

4. Blackwell Palmerstonnak, London, 1848. április 17., H.M. VI. és *passim*.

5. A szó szoros értelmében az új magyar országgyűlésen pártokról nem beszélhetünk, csak csoportokról. Szemere és Klauzál a "középhez", "balközéphez" a "Békepárthoz" tartoztak. (Deme, *op. cit.*, 115-119. old.)

6. 1849 áprilisától Görgei és a Békepárt Kossuth háta mögött egyezkedett. J. Kastner, *op. cit.*, 125-185. old.

orosz beavatkozást is. Blackwell magyar barátainak az volt a véleménye, hogy ha Anglia 1848 tavaszán erkölcsi támogatását adta volna Magyarországnak, "a véres polgárháború", minden emberi számítás szerint soha nem következett volna be. Blackwell Perczel 1848-as egyik kijelentését is felidézte – aki akkor ultra liberális politikus, de hamarosan elismert tábornok lett –, miszerint Ausztria olyan politikai baklövést követhet el, melyek a fegyveres harcot elkerülhetetlenné teszik. Végül saját, 1848-ban már kifejtett álláspontját is felidézte, aminek lényege az volt, hogy egy ilyen fegyveres konfliktus esetén Kossuthnak minden esélye megvan rá, hogy mint Cromwell léphessen föl.

Levelének utolsó bekezdése jó példája Blackwell becsületességének, de annak is, hogy ezzel maga is tisztában volt. Emlékeztette Palmerstont, hogy újra a brit kormány szolgálatába kíván állni. De nem azon az áron, hogy nézeteit és véleményét fel kelljen adnia. Ha olyan posztot kapna, mely kapcsolatban állna Magyarországgal, akkor ugyanolyan szellemű jelentéseket írna, mint korábban is írt feletteseinek, Sir Robert Gordontól kezdve egészen "Méltóságodig".

1849. április 20-án Welden tábornoszernagy – akit Windischgrätz helyére állítottak – elrendelte a magyar főváros kiürítését, bár erős helyőrséget hagyott Budán. Április 24-én a magyarok elfoglalták Pestet.¹ Április 30-a és május 1-je között a magyar képviselőház szabályozta Kossuth kormányzó-elnöki hatáskörét; rendeletei csak akkor váltak érvényessé, ha egy miniszter ellenjegyezte őket. Az új kormány miniszterei a következő személyek lettek: Szemere B. (belügyminiszter és a minisztertanács elnöke), Batthyány K. (külsőügyminiszter), Csányi L. (közlekedési miniszter), és Mészáros L. (hadügyminiszter).

1849. május 1-jén Ferenc József katonai segítséget kért I. Miklós orosz cártól a magyar forradalom leverésére.²

Május 18-án a magyar kormány kiáltványban fordult a néphez, melyben tudatta a cári beavatkozást – a hangnem olyan volt, akár ha keresztes hadjáratra szólítottak volna fel. Másrészt azonban válasznak is felfoghatjuk Schwarzenberg kiáltványára, "Magyarország népeihez", melyben felszólította az ország keleti részének lakosságát, hogy engedelmeskedjék a cárnak, aki "hamarosan véget vet a háborúnak."³

1. Pulszky Teréz, aki 1849 őszéig Magyarországon maradt, igen jó leírást ad a magyarok visszatéréséről Pestre. (Mrs. T. Pulszky: *Memoirs of a Hungarian Lady*, 1850. 202-213. old.)

2. Andics E., *Habsburgok és Romanovok szövetsége, Budapest, 1961.*

3. "Magyarország népeihez" in: Rózsa-Spira, *op. cit.* 382. old.

Lord Palmerstont nem érte váratlanul a második, jelentős erőket felvonultató orosz intervenció híre. Lord Dudley Stuart¹ segítségével Pulszky május 1-jén másodszer is találkozhatott Palmerstonnal. Egy héttel a kihallgatás után, május 8-án, Palmerston figyelmeztette a londoni orosz és osztrák nagyköveteket az új orosz támadás Magyarország ellen irányuló nemkívánatos következményeire.² Május 30-tól a császári hadaknak új főparancsnoka volt, Haynau személyében.

Június 3-án Magyarország visszakeltezt szövetséget kötött a Velencei Köztársasággal, amely mindkét forradalomra kedvező hatást gyakorolhatott.³ Június 14-én a magyarok amnesztiát és helyi autonómiát ígértek Ranjacic pátriárkának és szerb szeptatistáinak.

Június közepén Paskevics herceg vezetésével kétszázezer orosz katona nyomult be a Kárpátokon át Magyarországra. Ugyanekkor a császári csapatok ellentámadásba lendültek az ország nyugati részén.

A vég már nyilvánvaló volt. A két fronton harcoló magyar csapatokat demoralizálta a túlerő. Az országgyűlés és a kormány, amelyek csak igen ritka esetben értettek egyet, megkísérelték a hadsereg főparancsnokát leváltani, s helyette más személyt kinevezni, de végül nem jártak sikerrel. Július 2-án az országgyűlés Pestről Szegedre költözött, s így elmenekült Haynau közelgő serege elől.

Ugyanazon a napon Lord Palmerston úgy határozott, hogy Blackwellt újabb küldetéssel bízta meg, mely az utolsó Blackwell misszió volt.⁴ Mivel Lord Ponsonby azidőtájt szabadságon volt,⁵ Palmerston Arthur Magenisnek küldte el utasításait, aki a bécsi Brit Követség ügyvivője volt. Közölte Magenis-szel, hogy Blackwell feladata – aki korábban a kormány megbízásából már dolgozott ott

1. Kabdebó T., "Lord Dudley Stuart and the Hungarian refugees in 1849", *Bulletin of the Institute of Historical Research*, Vol. 44, 1971, pp. 259-261.

2. Blue Book, 197. old.

3. A szövetség eredete 1848 őszére vezethető vissza, amikor N. Tommaseo, a velencei forradalmár barátságot kötött Párizsban Teleki László magyar követtel. Eredményeként magyar légió alakult Velencében 1848 októberében. Decemberben Manin a császári seregben szolgáló itáliaiakhoz fordult, kérve, hogy tegyék le a fegyvert a magyar csapatok előtt. Ez az akció közvetve hozzájárult az A. Monti ezredes vezetésével megalakuló itáliai légió létrejöttéhez. Körülbelül 3000 itáliai harcolt a magyar szabadságharcosok oldalán. Mikor azonban 1849. május 20-án Duinoban aláírták a szövetség okiratát, már túl késő volt. Velencét már ostromolták, az oroszok pedig már elindultak Magyarország felé. (Vö.: P. Ginsburg, *Daniel Manin and the Venetian Republic of 1848-49*, London, 1979, 343-346. old.)

4. Palmerston Magenisnek, (bizalmas), London, 1849. július 2., P.R.O. F.O. 7/364 és *passim*.

5. 1849. április 21-étől július 31-éig. (Kabdebó, *Diplomat...*, 20. old.)

–, a Magyarországgal kapcsolatos hírek megszerzése lesz. "Úgy tünt Őfelsége kormányának, hogy (Blackwellnek) a lehetőségében áll, hogy a Magyarországon most zajló fontos eseményekről informálódjék, s azokat továbbítsa, jobban, mint Őfelsége azokat más, hagyományos forrásokból beszerezni képes lenne." "Ennek legcélszerűbb útja," folytatta Palmerston, "az volna, hogy Magyarországra utazzon" de a "dolgok jelen állása szerint" a külügyminiszter nem találta tanácsosnak, hogy Blackwell személyesen menjen oda. Jelenléte mind a magyarok, mind az osztrákok szemében félreértésekre adhatna okot. Ami a magyarokat illeti, a segítségünkkel áltatnák magukat, ami az osztrákokat illeti, azt hihetnék, a magyarokat támogatjuk. Következésképp Mr. Blackwellnek Gratzba kell mennie a családjához, ahonnét még mindig be tudja szerezni a katonai hadmozdulatokról a szükséges információkat. "Tehát azt szeretném, hogy Mr. Blackwellt, aki ezt a levelet átadja Önnek, Ön Gratzba küldené, ahonnét ő rendszeres időközönként jelentést küldene nekem." Blackwell jelentéseit Londonba a bécsi Nagykövetségen keresztül kellett küldeni. "Az az óvatosság és diszkréció, mellyel Mr. Blackwell eljár mikor korábban elődöm és én alkalmaztuk, biztosít arról, hogy gondosan fog ügyelni azoknak az utasításoknak a betartására, melyeket adtam neki... hogy gondosan kerülni fog minden olyan helyzetet, mely alapján a háborús felek bármelyikével kapcsolatba hozhatja vagy azonosíthatja."

Egy ugyanazon a napon kelt feljegyzésében Palmerston¹ utasította Magenist, hogy Blackwellnek fizessen napi harminc shillinget, továbbá küldetése idején utazásának költségeit is fedezze.

Két héttel kinevezése előtt Blackwell elmagyarázta Lord Palmerstonnak² a "governor" (kormányzó) és "governor-general" (főkormányzó) jelentését a magyar alkotmány és annak történelmi előzményei értelmében. "A magyar alkotmány egyidejű a mienkkel és az országgyűlés a törvényeit a *Corpus Juris Hungarici* szellemében hozza. Még Kossuth főkormányzóvá kinevezésére is van precedens Magyarországon, úgymint Hunyadi János megválasztása, aki az 1446-os évben kormányzóvá választott, mivel a trón gazdátlan volt, épp úgy, mint Kossuth esetében." De ami még fontosabb, Blackwell levele a Jellacicra vonatkozó elfogott irat fordítását is tartalmazta (Ld.: V/a). Minden valószínűség szerint ezek az iratok győzték meg végül Palmerstont arról, hogy Blackwellnek megbízatást adjon. Habár a feltevés, hogy Lord Palmerston úgy vélte, egy erős

1. Palmerston Magenistnek (titkos), London, 1849. július 2., P.R.O. F.O. 7/364.

2. Blackwell Palmerstonnak, London, 1849. június 15., H.M. és *passim*.

Ausztria megléte szükséges követelménye az európai erőegyensúlynak továbbra is helytálló, a magyar kérdést illetően véleménye megváltozott. 1848 novembere és 1849 augusztusa között e változásnak három fázisát különböztethetjük meg. Először, 1848 végén, távol tartotta magát a véleménynyilvántartástól és várta, hogy az osztrák – magyar küzdelem befejeződjön. A második fázis, a harmadik hatalom, Oroszország beavatkozása, mely a helyi kérdést európai szintűvé emelte, Palmerstont lépni kényszerítette, aki figyelmeztette is Oroszországot a további beavatkozás nemkívánatos voltára. Ennek az időszaknak az elején, mintegy bevezetésként kétszer is írt Lord Ponsonbynak arról, hogy a magyarok küzdelme "még szerencsésen is végződhet", Magyarország számára épp úgy, mint Ausztria számára, amennyiben a háború lehetővé teszi a Birodalom újjászervezését.¹ A harmadik fázisban, mikor a második (és egyben fő) orosz beavatkozásra már megtörténtek az előkészületek, s Blackwell segítségével dokumentumok alapján is megbizonyosodhatott Ausztria kétszínűségéről, mind Ausztriával, mind Oroszországgal szemben keményebb magatartást tanúsított, és kész volt rá – sajnós már a *tizenkettedik órában* –, hogy a két háborús fél közt közvetítő szerepet vállaljon.

Míg Blackwell Stájerországba költözött, s nekilátott, hogy a Magyarországról menekülteket meghallgassa, a független királyság sorsát eldöntötték a csatamezőn.

Július 10-én a keleti fronton az orosz csapatok elfoglalták a stratégiai szempontból fontos helyen lévő Besztercét. Július 11-én Görgei főerege csatát veszített nyugaton, Komáromnál. Július 20-án az orosz sereg jobbszárnya elérte Pest megyét és megverte Perczel Mór seregét, aki déli irányból megpróbált egyesülni Görgei csapataival. Július 24-én Szemere és a kormány benyújtotta lemondását, de Kossuth ezt nem fogadta el. Július 31-én Bem az oroszoktól Segesvárnál döntő vereséget szenvedett (ebben a csatában halt meg Petőfi.) Augusztus 1-jén a kormány és a képviselőház Szegedről Aradra tette át a székhelyét.

Ugyanazon a napon Palmerston a sürgős diplomáciai anyaggal hosszú levelet küldött Ponsonbynak.² A kérdés az, írta Palmerston Ponsonbynak, hogy Magyarország "képes-e megőrizni ősi független alkotmányát." (A megközelítés annyira hasonlít Blackwelléhez, hogy akár ő is diktálhatta volna a mondatot

1. Palmerston Ponsonbynak, London, 1849. január 26. és április 4. National Register of Archives, Palmerston Papers, GC/P.O./825-830.

2. Palmerston Ponsonbynak, London, 1849. augusztus 2., National Register of Archives, Palmerston Papers, GC/P.O./833/1-3 és *passim*.

Palmerstonnak.) A levélben Palmerston utalt "egy Londonban lévő magyarra" (nyilvánvalóan Pulszkyra), aki kapcsolatban áll a kormányával, s tudja, hogy a magyarok mindaddig engedelmeskedni fognak uralkodójuknak, míg saját nemzetiségüket megtarthatják. Ha az osztrák győzelmet elnyomás követi, az gyűlöletet szül, s további magyar felkeléseket, "míg ha békésen megegyezik Magyarországgal, Ausztria újra elfoglalhatja korábbi helyzetét, mint elsőrendű hatalom." "Az orosz segítség tönkreteszi Ausztriát. Az oroszok most jót nevetnek a markukba ... annak a kormánynak az ostobaságán, amelyik ahelyett, hogy elfogadható alapokon békét kötne birodalma harmadával, inkább pusztító háborúnak teszi ki azt a harmadot." Angliában az üggyel kapcsolatban olyan nagy a felzúdulás¹, hogy a brit kormánynak meg kell találni a módját, "hogy a két küzdő felet rávegye a békés egyezkedésre". Palmerston megkérte Ponsonbyt, forduljon a vezető osztrák miniszterekhez, Schwarzenberghez, Bachhoz és Schmerlinghez. Ami a magyarokat illeti, "Blackwell, aki Kossuthot személyesen is ismeri, a legalkalmasabb személy, hogy puhatolódzon nála." Ha az osztrákok rászánják magukat, hogy igazságos békét kössenek és meg kívánják tenni az első lépést, "Blackwell az osztrák kormányra nézve kevésbé kínosan tudja ezt elintézni, mint ha egy osztrákot küldenének, s biztosak lehetünk abban, hogy küldetését pontosan fogja teljesíteni."

Sajnos a palmerstoni jószándék gyakorlati megvalósítására már nem maradt idő. Augusztus 5-én Haynau kelet felé tartó csapatai súlyos vereséget mértek Dembinszky seregére. Augusztus 6-án Lüdersz kozákjai szétverték Bem hadseregét. Augusztus 11-én Kossuth lemondott kormányzóelnöki tisztségéről és teljhatalommal ruházta fel Görgeit. Augusztus 13-án Görgei a fősereggel letette a fegyvert az oroszok előtt Világosnál. Néhány kisebb csatát, s komáromi erőd ötven napig tartó sikeres védelmét leszámítva a magyar szabadságharc véget ért.

Blackwell negyedik küldetésének körülményeiről – s az információkról, amikhez az idő alatt hozzájutott –, mely a független Magyarország elbukásával, s vezetőinek elfogásával oly hirtelen ért véget, Blackwellnek két jelentéséből értesülhetünk, melyeket Londonba visszatérve írt Lord Palmerstonnak. Az elsőt

1. Július 21-én a magyar ügyet tárgyalta a parlament. (Hansard, 3rd ser., H.C. Vol. 107, 785-786. pp.) A parlament több tagja, köztük Dudley Stuart, J. MacGregor, C. Osborne kérdőre vonták Palmerstont az orosz intervencióval kapcsolatban. 1849 áprilisa és augusztusa közt pedig Pulszky sikeres sajtókampányt szervezett Magyarország pártján. A Daily News, The Manchester Guardian, The Edinburgh Review, The Examiner, The Illustrated London News 1848-ban magyarbarát cikkeket közölt. (Kabdebo, *Diplomat*, 22-30. old.)

1849 telén írta¹, a másodikat 1850 tavaszán küldte el.² Hogy az események időrendjét megtartsuk, először a második jelentést kell megvizsgálnom, mivel a második ismerteti azokat az eseményeket, melyek korábban mentek végbe. Az első, visszatérte után írt jelentés kelte 1849. december 21-ke. A második 1850. március 31-én kelt. Az első jelentésben Blackwell beszámolt Ausztria 1849 decemberi pénzügyi válságáról és az osztrák politika sajtóvisszhangjáról. A második jelentésben leírta az utolsó küldetése alatt, 1849 júliusa és augusztusa közt történeteket, ismertette Ponsonby nézeteit a magyar szabadságharcral kapcsolatban, majd miután eljutott a fegyverletétel és az azt követő elnyomás ismertetéséig, a jelentést Ausztria pénzügyi válságának újabb ismertetésével fejezte be.

Úgy vélem, hogy a negyedik küldetéséről készített beszámoló hét hónapos késésének két oka is lehetett. Az egyik az volt, hogy miután 1849 szeptemberében Ausztriából visszatért Londonba, újra állás után kellett néznie. Megint John Murray kiadójánál talált munkát: a *Handbook for Travellers in Germany* ötödik kiadását szerkesztette. A másik ok az lehetett,³ hogy bár a magyar helyzet reménytelennek látszott a világosi fegyverletétel után, abban reménykedhetett, hogy Anglia vezetésével a nemzetközi diplomácia a magyar kérdés megoldására a magyaroknak kedvező megoldást talál. Palmerston kiállása a Törökországban élő magyar menekültek mellett⁴ azt a reményt kelthette benne, hogy a vereséget nem követi bosszú és véres megtorlás. 1850. március 31-iki jelentését akkor küldte, amikor Haynau tábornagy katonai kormánya uralkodott az ország fölött, a kivégzések, hadbíróságok, hosszú bebörtönzések kezdetén.

Blackwell 1850 szeptemberi jelentését a Lord Ponsonby szabadsága idején ügyvivőként irányító Mr. Magenistől kapott utasítások felsorolásával kezdte.

1. Blackwell Palmerstonnak, London, 1849. december 21., H.M. VI.

2. Blackwell Palmerstonnak, London, 1850. március 31., *ibid.*

3. J. A. Blackwell, szerkesztő, *A Handbook for Travellers in Southern Germany*, 5. kiadás, London, 1850. A könyv olyan útleírás volt, mely Bajorország, Ausztria és a Duna leírásán túl a Fekete-tengerig ismertette a látogatottabb fürdőhelyeket, városokat, múzeumokat.

4. Oroszország és Ausztria kérte a törökországi menekültek kiadatását. Ez ellen Palmerston több esetben is tiltakozott. Egy példa: "A vendégszeretet törvényei, az emberségesség szempontjai, az emberiség jóérzése tiltakozik az ilyen kiadatás ellen. (A menekültek kiadatása ellen Oroszországnak és Ausztriának.)" Palmerston Ponsonbynak, London, 1849. október 6., P.R.O. F.O. 7/364.

Röviden, azzal bízták meg, hogy "információkat szerezzen és továbbítson" gratzi tartózkodása alatt.¹

Már elindulása előtt tisztában volt vele, hogy a franciaországi és angliai magyar ügynökök Gratzon keresztül tartottak kapcsolatot a kormánnyal, de amikor "Stájerország fővárosába" érkezett, úgy találta, hogy a magyar határt már hermetikusan lezárták.² Ilyen körülmények közt nem tudott túl sok információt kijuttatni, de amit július 7-én és 30-án Lord Eddisburyhez eljuttatott, azt később Klapka tábornok munkája igazolta.³ Ezekben a jelentésekben Blackwell beszámolt a magyar hadsereg magyar és lengyel tábornokainak széthúzásáról. Szerinte csak Bem és Dembinszky volt képes megfelelően vezényelni a csapatokat. Ismertette Dembinszky tervét, aki a hadsereget a Tisza déli részénél akarta egyesíteni, ami ütőképessé tette volna bármelyik fronton. Klapka beszámolójából kiderült, hogy ebben Görgei engedetlensége akadályozta meg. Ezen elgondolkozva Blackwell úgy számította, hogy kétszáz ezer katona⁴ és háromszáz tüzér elég ahhoz, hogy a háborúval kihúzzák télig, amikor, minden valószínűség szerint "Őfelsége kormányának közreműködésével" dűlőre vihetik. Amikor 1849 júliusában Blackwell elindult Angliából, Lord Ponsonby azt mondta neki, ha az osztrák kormány elfogadja Anglia közbelépését, "Őméltóságod úgy utasította Őt, hogy akkor engem küldjön a magyarokkal folytatandó tárgyalásokra."

Aztán szomorúan hozzátette: "Kár azonban a múlton töprengeni, Magyarország ma leigázott tartomány." Ha kitörne egy másik európai forradalom, Magyarország a Dunai Konföderáció egyik állama lehetne, vagy (s itt Blackwell beszámolt szörnyű látomásáról) "talán az a sors vár rá – hogy Oroszország gyarmata legyen." Bárhogy alakult is a jövő, 1850 tavaszán

1. Pulszky és Teleki Galicián, Németországon vagy Franciaországon keresztül bonyolította le levelezését. (Kabdebó, *Diplomat...*, 18. old.)

2. Mindazonáltal egy angol, Charles Pridham, a stájer Alpokon át 1849 júliusában eljutott Magyarországra, letartóztatták, és az Osztrák Birodalom területéről kitiltották. (C. Pridham, *Kossuth and Magyar Land*, London, 1851.)

3. Klapka, *Memoirs*, 1. köt. 167-180. old.

4. Blackwell túlbecsülte a magyar hadsereg létszámát, mely a háborúnak ezen a szakaszán aligha számolhatott 200 000-nél több harcossal, kivéve azt az esetet, ha az összes város, erőd és laktanya katonáit, az összes Levée en masse harcoló parasztot, a nemzeti gárdistákat és a sebesülteket is hozzászámolta. Palmerston pontosabb ismeretekkel rendelkezett Pulszky révén, aki 150 000 katonában állapította meg a magyarok hadi erejét, 300 000-ben pedig az ellenséges erőket. A háború utolsó szakaszában a magyar hadsereget tovább gyengítették a dezertálások, sebesülések és az osztrákok illetve oroszok kezébe került foglyok. Az így redukált hadsereg száma körülbelül 120 000 emberre tehető.

Blackwell meg volt győződve arról, hogy a független Magyarország, *de jure* és *de facto*, úgy ahogy 1848 tavaszán létezett, "örökre elveszett." Nem hitt a magyar menekültek vízionárius terveiben.¹ Blackwell és a magyarok konföderációs terveinek különbsége az eltervezett kormányformában állt. Blackwell "királyságra" vagy "királyságokra" gondolt, a magyarok "köztársaságra". Más tekintetben ő is osztozott reményvesztettségükben 1850-ben.

Blackwell bevallotta, hogy bár ártatlan volt, félt a szemrehányástól. Ítéleteiben pártatlan volt, s a magyarok iránt érzett rokonszenve – mely alapján személyiségét és tevékenységét megítélhetjük – intellektuális természetű. Igazságérzete felháborodott, mikor Lord Ponsonby azt állította, hogy

1. Bem sohasem győzött az oroszok ellenében²;
2. hogy sem Windischgrätzet, sem Waldent, sem Jellacicot nem verték meg a magyarok;³
3. hogy Batthyány Lajos gróf bűnrészes volt Latour gróf meggyilkolásában. Az ügynek nem voltak bizonyítékai;⁴
4. hogy a magyarok gazfickók. Ez alól Ófelsége nagykövete csak két kivételt tett: Széchenyi grófort és Görgei tábornokot mentette fel, az utóbbit, aki Világosnál a fegyvert letette "rendkívül becsületes embernek nevezve;"
5. hogy Magyarország az elmúlt három évszázad alatt az Osztrák Birodalom tartománya volt, tartomány, mely alkotmánnyal bírt, s bizonyos jogokkal rendelkezett, melyeket Ausztria mindig tiszteletben tartott, s amelyeket 1848 márciusában a magyarok maguk rúgtak fel.

"Az ember", folytatta Blackwell keserű humorral, "előbb merné a spanyol inkvizíció előtt hazugságnak tartani az oltáriszentség átlényegülését, mint

1. 1848 telétől Teleki L. azon dolgozott, hogyan lehetne Magyarországból és a környező dunai államokból konföderációt létrehozni. Az időzítés természetesen rossz volt. (Vö.: Horváth Z., *Teleki László, 1810-1861*, Budapest, 1964, 2 kötetben.)

2. Az első intervenció orosz seregeit megverte Bem. (Kovács E., *op. cit.*, 219-221. old.)

3. A jelentősebb magyar győzelmek (1) Windischgrätz fölött: Isaszeg, 1849. április 6., (2) Welden fölött: (Ludwig von Wohlge-muth csapatai) Nagysalló, 1849. április 19: (3) Jellacic fölött: Pákozd, 1848. szeptember 29., Szeghegy, 1849. július 11.

4. A dokumentumokat Károlyi A. gyűjtötte össze 1932-ben, s a vádat meg is döntötte. (Károlyi A., *Németújvári Gróf Batthyány Lajos... főbenjáró pöre*, Budapest, 1932.)

ezeknek a bécsi követségen fenntartott dogmáknak az igazában való kételkedést." Blackwell azonban kételkedett, "s így kétségtelenül ugyanolyan büntetést érdemelt, mint amely az eretnekekre várt." De, tette hozzá erőltetett vidámsággal, amíg a külügyminiszteri tisztséget ilyen hozzá hasonló, hivatalos eretnek tölti be, "nem kell kétségbe esnie."

Levele befejező részében Blackwell Ausztria helyzetével kapcsolatos nézeteit ismertette.

Amit az osztrák hivatalos nyelv a *Birodalom konszolidálódásának* nevezett, az valójában az elégedetlenkedők elnyomása katonai erővel, adóterhek önkényes kiszabása és olyan bürokrácia megszervezése, "amelyhez képest Metternich herceg liberálisnak tekinthető." Ez a politika tovább mélyítette Ausztria gazdasági válságát is.¹ A gazdasági válság, mely abban az időben, mikor Blackwell elutazott Bécsből, Ausztria Magyarországgal és Itáliával vívott háborúja következtében súlyos volt, most (decemberben) inflációval fenyegetett.² Haynau különböző címletű pénzt bocsátott ki, "a magyar kincstár terhére, s birodalmi redelettel kötelező erővel forgalmaztatta őket." Ausztria nemzeti adósságát, mely 120 000 000 fontra rúg, okos gazdálkodással néhány éven belül 37 000 000-es lélekszámot tekintve fel lehetne számolni; de Ausztriában nincs sok remény az okos gazdálkodásra.

Az osztrák kabinet központosított katonai és közigazdasági kormányzás bevezetésén fáradozik a Birodalomban. Nem valószínű, hogy a kormány országgyűlést hívna össze, de ha kénytelen lenne is, az első adandó alkalommal föloszlatná. A *március 4-iki* osztrák alkotmány Blackwell szerint kivihetetlen volt, s abban bízott, az idő majd az ő igazát fogja bizonyítani.

Az osztrák despotizmust a közvélemény "megsemmisítő megvetéssel" fogadta, de "azt a dolgot, amit szabadságnak neveznek" nem lehet hosszú időre bajonettel elfojtani; mert az elnyomás még az 1848-as évben lejátszódott eseményeknél is véresebb forradalmakhoz vezet.

Attól az időtől kezdve, hogy Blackwell rájött, Lord Ponsonby akadályozta meg a kinevezését 1848 tavaszán, többé nem rejtette véka alá Palmerston előtt nézetkülönbségeiket; most, hogy állás nélkül volt, s reménye sem volt rá, hogy a közeljövőben kinevezzék, Ponsonbyról keserűséggel nyilatkozott. Blackwell szerint Ponsonby nem támogatta az alkotmányos kormányokat és lelkesen

1. Ez az 1850. március 31-iki jelentés első részének a vége.

2. Itt kezdődik az 1849. december 21-iki jelentés. (H.M. VI. és *passim*.)

helyeselte az abszolutizmust. Blackwell még mindig fenntartotta véleményét, hogy Britanniának szövetségre kellene lépnie egy erős dunai állammal: Ausztria azonban, sajnos, a királyi család néhány tagjának káros befolyása következtében gyenge állam, mindaddig, míg itáliai tartományai erejét veszik. Ha az itáliai tartományoktól "megszabadulna" és a dunai államok vezetése alatt konföderációra lépnének egymással (mint ahogy Blackwell azt 1848. március 28-iki jelentésében javasolta), akkor a konföderáció gátját állná az orosz hódító törekvéseknek.

Blackwell tisztában volt vele, s ezt meg is írta Palmerstonnak, hogy az események alakulása megfosztotta attól a lehetőségtől, hogy pesti konzul lehessen, mint ahogy a brit kormányt is megfosztotta attól a lehetőségtől, hogy befolyással rendelkezzen a térség fölött. Mindazonáltal reményét fejezte ki Lord Palmerstonnak, hogy "a helyes kormányzat" érdekében Britannia a "császári kamarillák" ellenében is fenn fogja tartani szerepét a külpolitikai helyzet irányításában.¹

1849 decembere és 1850 márciusa között a Bécsi Bank aranyat vásárolt, minek következtében az átváltás árfolyama a 1847-es átváltási arányról – tíz korona egy sterlinghez – 12.80-ra ment fel márciusra.² A jövőt illetően Ausztriának vagy csökkentenie kell hadserege létszámát, vagy szembe kell néznie egy rá váró csőddel, írta Blackwell.

A jelentések szerint, melyeket Blackwell kapott, Schwarzenberg herceget arra vette rá a bátyja, a salzburgi kardinális Schwarzenberg, hogy fellépjen a magyarországi protestantizmus ellen.³

Blackwell vallási türelmessége az oka, hogy bár formálisan katolikus, Palmerstonhoz intézett utolsó hivatalos jelentésében a magyarországi protestánsok érdekében emelt szót.

Utolsó küldetésére még egyszer visszatért – második memorandumának záró részében, mely új információkat is tartalmazott⁴. Szemere Bertalan, Kossuth emigrációban lévő kormányának volt miniszterelnöke azt mondta Blackwellnek: "Lord Palmerston miért nem küldte és hatalmazta fel Önt az

1. Ez az 1848. december 21-iki jelentés vége.

2. Itt folytatódik az 1850. március 31-iki jelentés.

3. Erre nincs bizonyíték. Friedrich Schwarzenberg herceg, prágai érsek nem szerette a protestánsokat, de nem hirdetett ellenük vallásháborút. (Vö.: Lukács L., *The Vatican and Hungary*, Budapest, 1981, 107-108. old.)

4. Blackwell Palmerstonnak, 1850., július 14. H.M. VI. és *passim*.

oroszi intervenciót megelőzően, hogy tárgyaljon velünk? Pártot alapíthatunk volna... egy héten belül, s belementünk volna mindenbe az ésszerűség határain belül, hogy megvédjük az országot az orosz inváziótól.¹

Hát igen, ezekkel a szavakkal foglalhatjuk össze Blackwell utolsó küldetését, s annak sikerét, s kérdőjelezhetjük meg az 1840-es évek brit külpolitikáját Magyarországot illetően is.

1. Additional notes, 16, H.M. Notes.

VI. A KÜLDETÉSEK UTÁN

Bevezető

Miután 1849 őszén visszatért Ausztriából, egészen 1854 tavaszáig, mikor Lübeckben alkonzuli megbízatást kapott, Blackwellnek megint a tollával kellett megkeresnie a kenyerét. Megszakításokkal dolgozott, hol lektor volt Bentley kiadójánál, hol szerkesztő Murray-nél – itt az *A Handbook for travellers in Southern Germany* (Ld.: V/b) ötödik kiadását rendezte sajtó alá – s fordított is, melyet nem minden esetben fizettek. Ebben az időben Palmerstonnak "mondhatni, szerelemből" dolgozott.

1850 nyarán adták ki a Magyarországgal foglalkozó Blue Bookot, melyhez Blackwell is jelentősen hozzájárult. Amikor az a következő év telén a nyilvánosság számára is hozzáférhetővé vált, s Blackwell is megkapta a saját példányát, meglepve tapasztalta, hogy 1847-1849-es beadványait alaposan megkurtították. Mivel még mindig kormányhivatalt szeretett volna kapni, nem tett panaszt, s nyilvánosan sem emelt szót a kurtítások ellen. Mégis, ugyanebben az évben egy névtelen cikk jelent meg a *Fraser's Magazine*-ben, mely a Blue Bookból kihagyott szövegrészeket is közölt. Arra következtetek, hogy a névtelenség védelmét élvezve, ezt Blackwell adta közre. Időközben az alsóházban két alkalommal is tárgyalták a magyarországi eseményeket. Az első alkalommal, 1849. július 21-én, az orosz intervencióról volt szó, s a brit kormány tehetetlenségéről, mely sem az oroszok beavatkozását nem tudta meggátolni, sem közvetíteni nem volt képes az ellenfelek közt. (Lord C. Hamilton, Monckton Milnes, Osborne, Roebuck urak és Col. Thompson szólaltak fel.) A második vitára 1850. február 7-én került sor. A téma ekkor a magyar menekültek helyzete volt, akik közül ekkor még sokan török száműzetésben éltek, mint maga Kossuth is. A menekültek helyzete miatt kifejezett aggodalom az alsóházban, mely kitért arra is, hogy közülük sokan ki voltak téve az osztrákok bántalmazásának, és az oroszok kiadatási követeléseinek, (Lord C. Hamilton, Anstey, Cockburne, Disraeli, Inglis, Monckton Milnes és Grattan úr szólalt fel), arra készítették Palmerstont, hogy kijelentse, a magyar menekültek védelmében fog fellépni. A külügyminiszter *pozitív* reakciója a menekültkérdéssel kapcsolatban, éles ellentétben állt *negatív* reakciójával a magyarországi orosz előretörést nézve.

Ez a két országgyűlési vita az 1849 és 1852 közt lezajlott tizennégy közül a két legfontosabb és leghosszabb volt Magyarországgal kapcsolatban, s mindegyik a brit közvélemény legalábbis egy részének a véleményét tükrözte. Az 1849. évi júniusi orosz intervenciótól számítva Kossuth 1851. évi angliai fogadtatásáig számos "Hungarian Committee" alakult az országban. Ezek közül néhány hamarosan "fogadó bizottsággá" alakult át, mikor Kossuthot szabadnak nyilvánították, s útban volt Anglia felé. Kossuth kiszabadulása Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok együttes fellépésének volt köszönhető. A magyar vezető 1851. szeptember elején szabadult. Egy amerikai fregatton nyugat felé tartott – III. Napóleon nem engedte francia földre lépni – és október 23-án érkezett Southamptonba. A viharos üdvözlés, melyben részesítették a következő hetekben tett látogatásai alatt minden angol városban megismétlődött. Járt Londonban, Birminghamben, Manchesterben és Edinburghben. Beszédekkel intézett Anglia népéhez, melyekben elítélte az osztrák és orosz önkényuralmat, s kiállt az elnyomott magyar alkotmányosság és intézményei mellett. Decemberben az Egyesült Államokba indult, ahol hat hónap alatt több mint ötven helységben tartott előadást, s több mint 100 000 dollárt gyűjtött a magyar ügynek.

Miként a magyar szabadságharc sem volt mentes a belső vitáktól – a kortársak legtöbbször, így Blackwell is, elítélte a polgári kormányzat élén álló Kossuth és a katonai kormányzat élén álló Görgei vitáját – a magyar emigrációt is megosztotta a hűségéről és a szabadságharc egyes képviselőiről alkotott véleménykülönbség. Köztük voltak királypártiak, republikánusok, föderalisták, sőt még néhány kommunista is. Voltak akik Ernest Jones-szal és a chartistákkal rokonszenveztek, vagy éppen Marx-szal, míg mások Cobden-nel és vagy Lord Dudley Stuart-tal. Bár a legtöbb a régvolt hivatalnokok és katonák közül Kossuthot támogatta, két minisztere, Batthyány K. Szemere B. Kossuth-ellenes frakciót hoztak létre, s Blackwellt is az oldalukra állították. A Kossuth-tábor legjelentősebb személyisége a korábbi külügyminiszterhelyettes Pulszky F. volt, aki Kossuth körül, mint annak propagandistája tevékenykedett. Pulszkyt az osztrák bíróság azzal vádolta, hogy ő tervelte ki az osztrák hadügyminiszter, Latour gróf (1770-1848) meggyilkolását 1848 szeptemberében Bécsben. Az kétségtelen, hogy Pulszky közzétett néhány olyan Latour által írt levelet, melyek azt bizonyították, hogy összejátszott Jellacic-csal, Magyarország esküdt ellenségével; a bécsi forradalmárok pedig, akik szolidárisak voltak a magyar forradalmárokkal, felizgatták a bécsi népet, kik Latourt felakasztották egy lámpaoszlopra. Ha az osztráknak sikerült volna Pulszkyt elfogniuk, bizonyosan a

volt miniszterelnök, más miniszterek, kormánybiztosok, a tizenhárom tábornok, s a hivatalnokok sorsára jut, akiket az osztrák haditörvénysszékek 1849 szeptembere után kivégeztek. Az az időszak, mely 1849 késő nyarától 1852 kora szeptemberéig tartott – mikor Blackwell Palmerstonnál Magyarország védelmében lépett fel – a legsötétebb időszak volt, melyet az országnak katonai önkényuralom alatt elszenvednie kellett. Nem volt országgyűlése, bíróságai, sőt még a megyei közigazgatás is az osztrák katonai kormányzók irányítása alatt állt. Az önkényuralom ellen fellázadókra halálbüntetés vagy hosszú börtön várt; hosszú hónapokig tartott a kijárási tilalom, s a statárium 1853-ig volt érvényben.

Blackwell hirtelen végződött negyedik küldetése után azért küldött beadványokat továbbra is Palmerstonnak, hogy a magyar kérdés ne menjen feledésbe, s ezáltal nőjenek esélyei, hogy újra diplomáciai szolgálatra küldik. Igyekezett Palmerstonnak bebizonyítani, hogy a háborúban a magyaroknak volt igazuk. Nem kevésbé törekedett meggyőzni a külügyminisztert saját helyzetéről a magyarokkal kapcsolatban, melyben végig becsületes volt. Blackwell e kései beadványait saját nézetei igazolására is használta, melyek szerint egy Oroszország előretörését megakadályozni kívánó politikának feltétele egy erős Magyarország megléte Európában.

Adatokkal alátámasztott érvelése, e levelek időzítése igen jó volt, hiszen épp a Blue Book közzététele utáni időszakra esett, mikor a kormányzat Magyarországgal kapcsolatos politikáját igyekezett igazolni. Ha a történelem iránt érdeklődő olvasó mind a Blue Bookot, mind Blackwell Magyarországgal kapcsolatos feljegyzéseit ismeri, az érem mindkét oldalát látja: azt is, amelyik az osztrákokat védi, s azt is amelyik a magyarok ügyét.

(a) A Palmerstonnak küldött beszámolók

Annak érdekében, hogy megismerhessük, milyen személyes következtetéseket vont le Blackwell magyarországi tapasztalataiból, s hogy bemutathassuk a szabadságharcot követő magatartását is 1850-1851-ben, meg kell ismerkednünk beadványainak egy újabb csoportjával.

Utolsó küldetése során írt jelentéseinek továbbbítését követően Blackwell a külügyminiszternek saját jószántából további jelentéseket küldött. 1850. július 14-étől 1851. november 7-ig Blackwell tizenegy beadványt írt Palmerstonnak. Három kategóriába oszthatók. Három levelet a később a Blue Bookban kiadott *Correspondence relative to the Affairs of Hungary* (Levelek magyarországi ügyekkel kapcsolatban) szövegével kapcsolatban írt Blackwell, – a

Correspondence egy másolatát már korábban megküldte neki Palmerston. (Erről a csoportról a VI/b részben lesz szó.) A másodikba Blackwell küldetése utáni Palmerstonnak küldött beszámolója tartozik, melyet 1850. július 14-én keltezett. Ez a "memorandum" a magyarországi eseményekkel kapcsolatos saját szerepét és tevékenységét ismerteti. A harmadik csoportba hét más beadvány sorolható 1850-1851-ből, melyekben Magyarország és Ausztria ügyeinek akkori állásához szól hozzá.

Mivel e dolgozat I-V. fejezetének Blackwell kronológiájához fő forrásul Blackwell 1850. július 14-iki¹ beadványa szolgált, az irat korábbi időkre vonatkozó részeinek kiemelkedő vonásait vizsgálom, s tartalmát az 1849 októbertől és 1850 júliusa közt végbement eseményekkel kapcsolatban ismertetem részletesen.

Blackwell tisztában volt a memorandum történelmi fontosságával. A hagyatékban, melynek örökösül fiát, majd végső soron a Magyar Tudományos Akadémiát jelölte ki – két majdnem teljesen egyforma változatot is elhelyezett.² Ez a beadvány azon kevesek egyike, melyet Blackwell a "bizalmas" megjelöléssel látott el. Blackwell először 1843. évi küldetését ismerteti benne, megmagyarázva az első misszió eredetét és célját, s annak a második misszióba való átmenetét 1844 második felében. Második küldetése céljainak ismertetése során Blackwell megemlítette, hogy személyesen is érdekelve volt egy pesti konzulátus felállításában, melyről úgy nyilatkozott, hogy az az angol-magyar kereskedelmi kapcsolatok fejlesztésének legalkalmasabb módja. Teljes támogatást kapott Sir Robert Gordontól, s az ügyet többé-kevésbé Lord Aberdeen és Mr. McGregor is pártolta, de az osztrákok elutasították. Amikor a konzulátus kérdését a független magyar kormány 1848-ban újra vizsgálta, az akkori brit követ, Lord Ponsonby, nem támogatta. De mivel Blackwell első és második küldetésének célja elsősorban az volt, hogy az angol kormánynak beszámoljon a magyar országgyűlés eseményeiről, ennek a feladatnak eleget tudott tenni.

A memoár utolsó előtti része óvatos, de elítélő vádirat Lord Ponsonby ellen, aki elgáncsolta Blackwellt, s aki erős ellenszenvvel viseltetett a magyarok iránt. Beszámolójában Blackwell többször is utalt családjára (osztrák felesége Grazban élt) és gyakran emlékezett meg magyar barátairól (Szemeréről, Szalayról), akik értékes információkkal látták el.

1. Blackwell Palmerstonnak, London, 1850. július 14., H.M. VI.

2. Habár a H.M. VI. csoportban ennek a memorandumméretű levélnek mindkét példánya megtalálható, az író a második, IV.2.d jelzetű példányt használta, mivel az kevesebb rövidítést tartalmaz, mint az első, ff. 249-273. jelzettel ellátott levél.

Beszámolójában csak röviden írt negyedik és egyben utolsó küldetéséről, s a memoár itt leginkább egy elkésett siratóénekhez hasonló: ha Palmerston korábban küldte volna Magyarországra, hogy lépéseket tegyen a megegyezésen alapuló békekötés érdekében, az orosz inváziót talán el lehetett volna kerülni.

Az utolsó részben Blackwell az 1849 szeptemberétől 1850 júliusáig terjedő időszakról foglalkozott. Tudatta Palmerstonnal, hogy Kossuth párhíveit Angliában egy a világbékét hirdető Richard Cobden¹ nevű úr támogatja, akinek nézetei káros hatással lehetnek a brit tengerészetre. Blackwell véleménye szerint a világbéke legjobb biztosítója az erős brit haditengerészet.

A legtöbb magyar menekült akivel Blackwell Angliában találkozott, Kossuth hívének tartható.² Azok, akik semlegesek vagy Kossuth ellen foglaltak állást, Európában telepedtek le.³ Mivel Blackwell nem akarta, hogy kossuthistának bélyegezzék, nem vett részt a magyar menekültek politikai életében.

Ötvenkét oldalas beadványának utolsó bekezdésében Blackwell újra kijelentette azon szándékát, hogy a Duna medence kereskedelmi kiaknázhatóságán fáradozik, s kapcsolatot kíván teremteni közte, s a brit kereskedelmi érdekek közt. Sajnos egy ilyen kapcsolat kialakításának lehetősége ebben a helyzetben igen távolinak tűnik.

Ezért tehát arra törekedett, hogy "napjaimat töltöm, míg a helyzet megváltoztával újra lehetőségem lesz rá, hogy ... szolgálatommal hazám érdekeit előmozdítsam."

1850. november 17-iki levelében Blackwell a jelen eseményeivel foglalkozott.⁴ Megírta Palmerstonnak, hogy Scitovszky János, az új esztergomi primás segítségével a jezsuiták újra megvetették a lábukat Magyarországon. Bár katolikus volt, igaz nem hívő, egyetértett az utolsó diéta rendelkezéseivel, hogy ne engedjék be a jezsuitákat, akik a protestánsok ellen izgatták az embereket, ahol csak jártak.⁵

1. Cobden háza "mindig nyitva állt a magyarok előtt". (Pulszky F., *op. cit.*, vol. 2, 154. old.)

2. Mindkét vezető aki akkoriban Angliában tartózkodott – Klapka és Pulszky – mint a katonák is, valóban Kossuth híve volt. (Vö.: K-e. A. 1. köt. 20-30. old.)

3. Beadványában korábban már utalt rá, hogy Batthyány és Szemere B. Párizsban vannak; Kapcsolatot tartott fenn Szalayval, aki 1848 decemberi sikertelen misszióját követően, rövid németországi tartózkodása után Svájcban élt.

4. Blackwell Palmerstonnak, London, 1850., november 17., H.M. VI.

5. Nehéz megérteni, miért éppen a jezsuiták ingerelték ennyire Blackwellt. Ebben az időszakban a jezsuiták szinte észrevétlenül olvadtak be a katolikus egyházba. "Az egyház kiváló vezetőket talált, akik megérdemelték a fő hatóságok bizalmát és támogatását." (Lukács, *op. cit.*, 94. old.)

1851. augusztus 19-iki levelében¹ Blackwell visszatért az osztrák gazdaság helyzetének ismertetésére (Vö.: V/b). A napilapok alapján kiszámította, hogy az osztrák korona 1 fontot ér. A nemzeti kiadások 20 millió fontra rúgnak, míg a bevétel csak 13 millió font, s a deficit 1850-ben 7 millió font volt. Az osztrák hadi kiadások 10 millió fontot tettek ki.

Blackwell második témája Magyarország volt. Az országban nagy volt az elégedetlenség. 1848-ban a magyar parasztot felszabadították jobbágyi kötelezettségei alól; s most, 1851-ben épp annyi adót fizet a föld után, mint amennyi pénzt annak idején földesurának fizetett. A bor ára 44 penny volt gallonjával.² Az osztrák kormány most 100 % fogyasztási adót rótt ki rá, s ugyanúgy a dohányra is.

1851. október 8-iki levelében³ Blackwell visszatért az 1846-ban már ismertetett témához, az Illir párt kérdéséhez. Úgy érezte, hogy akkori véleményét igazolják "az úgynevezett Illir párt tervei és intrikái Horvátországban." A Párt, mely még mindig az "Illir Királyság" létrehozásán fáradozott, igényt tartott Törökország európai területeire és az osztrák örökös tartományok déli részeire. Blackwell mellékelte egy táblázatot, amely kimutatta, hogy az "Illir Királyság" *in posse* körülbelül a Brit szigetek nagyságának megfelelő területtel rendelkezik. A térség legtöbb lelket számláló vallása északon a római katolikus, a görög katolikus és a muzulmán vallás. Összesen 5 és fél millió ember keresztény vagy mohamedán. Délen 4 és fél millió bolgár él, akik túlnyomó többségben görög katolikusok.

Ezután Blackwell beszámolt Palmerstonnak az Illir párt tetteiről, melyek többségéről már az 1847-es memorandumban is írt.⁴ A pártot dr. Ljudevit Gaj alapította 1835-ben. 1836-tól egy folyóiratot szerkesztett horvát nyelven, *Ilirske Narodne Novine* címmel, melyben kifejezésre juttatta "a magyarok iránt érzett olthatatlan gyűlöletét". Ez Metternich és a sajtócenzúra idején volt, amelytől úgy látszik, hogy a horvát újságok megmenekültek. "Metternich herceg kétségtelenül úgy gondolta, hogy célszerű a *divide et impera* jó kis elvét alakalmazni" – írta Blackwell.

Több mint valószínű, hogy ha Jellacic eredeti tervei szerint le tudja igázni Magyarországot, az Illir párt az uralkodóhoz fordult volna a jutalomért: "foglald

1. Blackwell Palmerstonnak, London, 1851. április 19., H.M. VI.

2. gallon, angol űrmérték = 4,54 liter.

3. Blackwell Palmerstonnak, London, 1851. október 8., H.M. VI. és *passim*.

4. Memoir of the Political agitation of the Habsburg Empire. Függetlék.

el Boszniát és alakíts Illir királyságot, melynek Te leszel a királya." De a dolgok másként alakultak, s az Illir párt szándékát Windischgrätz, Welden és Jellacic váltotta valóra.

Magyarország leigázása után a horvátoknak is olyan sok adót kellett fizetniük, mint korábban a magyar kormányzat alatt soha. Az *Illyrian National Gazette* hálátlanságot kezdett emlegetni. És mégis, "ha nem tévedek, az osztrák kormány jelenleg is ... azzal kecsgeteti őket ..., hogy kedves tervük, az Illir királyság, *nemsokára* valóság lesz." Jelen pillanatban az a hír járja Agramban, hogy felszabadítják Boszniát a törököktől. Mekkora esélyük van rá? Amíg a bosnyákok és törökök maguk is meg tudnak egyezni, semmi. Ha azonban a horvátok, mint önkéntesek csatlakozhatnak a felkelőkhöz (és a felkelőkből könnyen válnak politikai agitátorok), akkor "a törököket hamarosan kiűzik az országból."

Blackwell 1851. október 28-iki levele¹ csak a külügyminiszter számára készített táblázatot kíséri. A táblázat címe: *Ethnographical Statistics of the Turkish Empire* (A Török birodalom etnográfiai statisztikája). Ezzel a beadvánnyal azt próbálta bizonyítani, hogy az Orosz birodalom erősebb, mint a Török. Blackwell az *Almanach de Gotha pour l'anne 1852-t*, a Gothai Almanachot és a *Gotha Annuire Diplomatique-t*, a Gothai Diplomáciai Évkönyv ugyanarra az évre vonatkozó kiadványát használta forrásul. Azt akarta kimutatni, hogy a Gothai Almanach túloz, mikor az oszmán törökök számát Ázsiában 10 millió hétszázezerre teszi, miszerint a 35 millió, erős Török birodalom egyharmad részét alkotnák az oszmán (muzulmán) törökök. Más írók, mint például Burghaus², két millióban állapítják meg az oszmánok számát. Blackwell táblázata szerint a számuk négy millió (ami kompromisszum), de rámutatott, hogy az európai fajtákhoz képest kisebbségben vannak, s a mohamedán vallásúak, akik a lakosság 15 %-át alkotják, kevesebben vannak a Török birodalomban, mint a keresztények.

Mivel Blackwell a Lord Palmerstonnak küldött statisztikai adatokat "teljessé akarta tenni", 1851. november 2-án újabb rövid levelet küldött a külügyminiszternek³ jegyzetekkel és egy *Ethnographic Statistics of the Russian Empire* (Az Orosz birodalom etnográfiai statisztikája) című táblázattal. A forrás

1. Blackwell Palmerstonnak, London, 1851. október 28., H.M. VI.

2. I. Burghaus, Grundriss der Geographie, Breslau, 1842.

3. Blackwell Palmerstonnak, London, 1851. november 2., H.M. VI. és *passim*.

ezúttal is a Gothai Almanach volt, de Blackwell ismét korrigálta az adatokat más szerzőktől, ez esetben M. Koeppen és M. de Levchin munkái alapján.¹ Minden valószínűség szerint az volt a célja, hogy meggyőzze Palmerstont az Orosz birodalom nagyobb etnikai és vallási egységéről (s így nagyobb belső erejéről). A 70 millió lakosból csupán 500 000 volt görög katolikus vallású. A birodalomban 49 millió volt orosz származású.

Az utolsó statisztikai adatok, melyekkel Blackwell 1851. november 6-iki² levelében látta el Palmerstont, Itáliára vonatkoztak. Blackwell Itália népességét (Szicíliaval együtt) 25 millióra becsülte, ebből 6 millió idegen uralom alatt élt.

Blackwell már november 2-i levelében utalt rá, hogy nem tetszik neki Kossuth diadalmas angliai útja. Miután Anglia, Franciaország³ és az Egyesült Államok erőfeszítéseinek hatására kiszabadult Törökországból, Kossuth 1851. október 23-án Angliába érkezett. Míg internálva volt, tökéletesítette angol tudását, így négy hetes körútján, melynek során Londonból Birminghambe, Manchesterbe és Edinburgh-ba is ellátogatott, angolul tudott szólni az őt köszöntő egyre népesebb tömeghez.⁴ Kossuth érkezése kapcsán Blackwellnek azonban Széchenyi István szavai jutottak eszébe, s ezeket sietett Lord Palmerstonnak is tudomására hozni: "ez a fickó olyan ördögien meggyőző beszédű, hogy mint egy francia szakács, képes döglött kutyát felszolgálni, s azt fogyaszthatóvá tenni."⁵ Emellett Blackwell utalt arra, hogy Kossuth egyik híve, Klapka, akinek könyvét a Világkiállításon Gilpin and Co. mutatta be,⁶ más

1. M. de Lechin, *Description des hordes et des steppes des Kirghiz-Kazaks*, Paris, 1840.

2. Blackwell Palmerstonnak, London, 1851. november 6., H.M. VI.

3. *Correspondence respecting the refugees from Hungary within the Turkish dominions...* London, 1851, Account and Reports vol. 53.

4. Az egyetlen *The Times* kivételével az egész brit sajtó szinte egyöntetűen ünnepelte a magyar politikust. Három héten át, november 1-je és 22-iki közt az *Illustrated London News* beszámolt és illusztrációt közölt Kossuth minden jelentősebb lépéséről: november 1., 527-538. old., 544-546, suppl. 558-559. old; november 8., 565, 567-568, 570, 582-583. old.; november 22., 609-611. old. A november 15-iki szám mellékletében jelent meg az *Authentic life of Kossuth* (Kossuth élete hiteles források alapján), melyet hamarosan kibővítettek és Bradbury an Evans kiadó könyv formájában is megjelentetett. Ugyanezt az anyagot használta fel P. C. Headley is *The Life of Louis Kossuth* (Kossuth Lajos élete) című könyvében (Aurora, Derby and Miller, 1852), de Headley Kossuth amerikai útját is leírta, így az ő könyve a legrészletesebb a kortársak által írt életrajzok közül. / Vö.: Kabdebó T., "Reception of Kossuth in England and the Magazine Punch in 1851", *Hungarian Studies*, 1-2, 1985, pp. 225-234.

5. Blackwell Palmerstonnak, London, 1851. november 2., P.R.O. F.O. 7/396. (Ennek egy részét közzétette Jánossy, K-e. A, 2. köt. 722. old.)

6. Klapka G., *Memoirs of the war of Independence in Hungary*, London, Gilpin, 1850, két kötetben.

adatokat közöl, mint volt külügyminisztere, Batthyány Kázmér.¹ Blackwell úgy vélte, hogy "Kossuth, mint angol-amerikai agitátor meglehetősen nagy hírnévre tehet szert" (Angliai útját követően hat hónapos amerikai körútra készült), "de biztos maradhat benne [Kossuth], hogy semmilyen földi hatalom nem lesz képes azt a Magyarországot visszaállítani, amelyről álmodik." Jóslata igaznak bizonyult. De a független (bár nem demokratikus) Magyarországról nem is régen még maga Blackwell is álmodozott, sőt nézeteit terjesztette is. Ezt beismerni Palmerston előtt azonban nem lett volna túl diplomatikus lépés.

Blackwell Magyarországról szóló utolsó levelének dátuma 1851. november 7.² Blackwell utalásából az eseményre, arra következtethetünk, hogy hosszú levele megírására Kossuthnak a Copenhagen House-ban tartott november 3-iki beszéde készítette. Azokkal ellentétben, mint például a *The Times* riportere, akik Kossuthot álmodozónak tartották, Blackwell meg volt győződve róla, hogy ez a vélekedés tévedés. Mint 1844-es, a Védegyelet érdekében folytatott kampánya során, amikor igazi célja az volt, hogy liberális többséget biztosítson magának a Képviselők Házában, (s ez sikerült is neki), Kossuthnak a Copenhagen House-ban elmondott beszédjével is politikai célja volt. A cél pedig az volt, hogy Britanniát rávegye egy Oroszország elleni háborúra. Ha a külügyminiszter úgy gondolná, hogy ez a háború Britannia érdekeit szolgálná, akkor Blackwell kész rá, hogy maga is támogassa Kossuthot, ha azonban Lord Palmerston úgy véli, hogy egy ilyen háború káros volna Britannia érdekei szempontjából, akkor meg kell akadályozni, hogy Kossuth további beszédeket tarthasson.

A mód, ahogy Kossuth a Védegyelet ügyében eljár – ahogyan Batthyány-t saját céljainak elérésére használta – meggyőzték Blackwellt Kossuth kivételes képességeiről. Választási kortese 1846-ban ugyanaz a Hajnik³ volt, (ahogyan ezt

1. Egy hónappal később Batthyány K. levelet írt a *The Times*-nak, mely Blackwell fordításában és közbenjárására jelentet. (1851. december 3. és 27.)

2. Blackwell Palmerstonnak, London, 1851. november 7., H.M. VI. és *passim*.

3. Hajnik Pál, Kossuth kortese, és később, 1849-ben, rendőrfőnöke, volt a koronatanú a Racidula (Baroness von Beck) ügyben. Racidula, akit Baroness von Beckként is ismerünk, Kossuth egyik kéme volt az osztrák táborban. A szabadságharc leverése után Nagy-Britanniába ment és *Personal Adventures during the late War of Independence* (A szabadságharc alatti személyes kalandjaim), London, 1850. címmel kiadta, két kötetben, visszaemlékezéseit. A könyvben meglehetősen ellenségesen nyilatkozik Pulszky Ferencről, akinek felesége ugyanekkor publikálta saját visszaemlékezéseit, ugyancsak a szabadságharcról *Memoirs of Hungarian Lady* (Egy magyar hölgy visszaemlékezései), London, 1850. Pulszky Ferenc szélhámossággal vádolta Radiculát a "Baroness von Beck" álnéven való publikálásért és azért, hogy ezt a nevet használta az angol társaságban is. A vádlott ügyének tárgyalására 1850. augusztus 30-án került sor a birminghami előljáróságban, ahol Racidula szívrohamot kapott és meg is halt. Az eset nagy feltűnést keltett a sajtóban, és Charles Dickens is írt róla a *Household Narrative* szeptemberi számában. (179. old.) (Pulszkynek könyvét

Blackwell Palmerstonnak jelezte is), aki olyan kétes szerepet játszott nemrég a Baroness von Beck ügyben. Ez mindössze azt bizonyítja, hogy Kossuth hajlandó volt mindent felhasználni céljai érdekében. Mindazonáltal Kossuth maga nem volt sem aljas sem alantas, mindig gentlemanként viselkedett. Semmi szerepe nem volt Latour gróf meggyilkolásában 1848 szeptemberében. Ami azonban veszélyessé tette, az jól leplezett határtalan becsvágya volt. A független magyar kormány számára a szükséges rosszat jelentette, akire nagy népszerűsége miatt volt szükség. Szemere Bertalan, Kossuth miniszterelnöke 1849-ben, egy ezidáig kiadatlan műben¹ gyávnak nevezte Kossuthot, aki a világosi fegyverletétel előtt² "dicstelenül menekült, mint egy aljas gyáva", miután a hatalmat átadta Görgeinek, akit gyakran emlegetett árulóként.

Blackwell maga, mint ahogy azt megvallotta Palmerstonnak, azt fontolgatta, hogy Kossuthról való véleményét a nyilvánosság előtt kifejti egy pamfletben (amely Kossuthot mint az ellentmondások emberét mutatta volna be). "Azonban mivel a hírhedségtől való viszolygásom legalább akkora, mint Kossuth eziránt való szeretete, és mivel ráadásul nem tudom, hogy Ófelsége Kormánya milyen irányvonalat óhajt követni és talán rossz szemmel nézne egy olyan lépést, mely Kossuth népszerűségét csökkenthetné abban az esetben, ha jelenlegi agitációját támogatná, okosabbnak vélem, és ugyanakkor elveimmel egyezőnek, ha Lordságod véleményét kikérem az ügyben."

Blackwell nem volt ostoba: érzékeny politikai szeizmográfija már 1850-ben jelezte, hogy egy török-orosz háború nem lehet messze. Ezért bocsátott Palmerston rendelkezésére statisztikai adatokat a két birodalomról. Ugyancsak észlelte, hogy a zsarnokokat elítélő szólamok ellenére Kossuth, bizonyos mértékig, számított erre a háborúra. Illír "betoldásába" Blackwell úgy tűnik beleértette, hogy az osztrák uralkodó egy "illír korona" reményében Törökország ellenségei között lesz. Nagy-Britannia pedig Törökország legmegbízhatóbb szövetségese volt.

1986-ban Budapesten is kiadták.) *Egy magyar hölgy visszaemlékezései* címmel.

1. Szemere B., *Graf L. Batthyány, A. Görgei, L. Kossuth, poliüsche Characterskizzen am dem ungarischen Freiheitskrieg*, Hamburg, 1853.

2. 1849. augusztus 13.

(b) A Kék Könyv (Blue Book)

"Az 1847-1849-es magyarországi eseményekre vonatkozó levelezést", vagy ahogy a későbbiekben utaltak rá, a Magyarországról szóló Kék Könyvet, a parlament mindkét Házában, Ófelsége rendeletére, 1850. augusztus 15-én mutatták be. A parlament nyári szünete azon a napon kezdődött meg, így nem került sor vitára a bemutatott anyaggal kapcsolatban. Jóllehet néhányan (Jánosy, Sproxton) hisznek abban, hogy a Kék Könyv kompilációja egyenes következménye volt annak a nagy vitának, amely 1849. július 21-én folyt le az alsóházban Magyarország kapcsán, amikor Lord Dudley Stuart kérvényezte egy ilyen könyv összeállítását, amikor a könyv elkészült, mégsem vitatták meg azt az alsóházban.

Valószínűbbnek tűnik az, hogy a Kék Könyv folytatása, a "Levelezés a török dominiumokon belüli magyarországi menekültek ügyében" (1851. február 28.), és ennek folytatása, a "További levelezés a török dominiumokon belüli magyarországi menekültek ügyében" (1852. április 20.) szolgált háttéranyagul (Levelezés) és eredményezett (További levelezés) egy másik nagy vitát: (ezúttal a magyar menekültekről) 1850. február 7-én, ahol a külügyminiszter fontos kijelentést tett az angol vendégszeretetről és a leigázottak védelméről. A Kék Könyv és folytatásai a kormány magyarországi politikájának igazolását voltak hivatottak betölteni.

Blackwell a "könyvek" közül valójában csak az első érdekelte, az, amelyet Palmerstontól egy-két nappal 1851. március 7-e előtt kapott meg. Ezen a napon nyugtázta¹ "Az 1847-1849-es magyarországi eseményekre vonatkozó levelezés" kézhezvételét, külön megköszönve, hogy "számos bekezdést elhallgattak jelentéseimből és tudósításaimból". Ha azokat szó szerint kinyomtatták volna, Blackwell, állítása szerint, kénytelen lett volna tollát párbajpisztolyra cserélni, és kiállni néhány, éppen Londonban tartózkodó, ultra liberális magyar pisztolya elé. Ez a gondolat nem is feltétlenül túlzó. A magyar nemesek nagy előszeretettel párbajoztak mind hazájukban, mind külföldi száműzetésben. Az 1840-es években Blackwell jelentést tett Batthyány K., Teleki L. párbajairól és a Kossuth által elhárított kihívásról (IV/B/IV). A magyar emigránsok közül Csernátony és Perczel számos párbajt vívott, és még Pulszky is, aki pedig nagyon flegmatikus ember volt, éppen csak megúsza a párbajozást. Ráadásul Blackwell bírálta az 1848. március 4-iki² osztrák alkotmányt és Lord Ponsonby

1. Blackwell Palmerstonhoz, London, 1851. március 17., H. M. VI. és *passim*.

2. Blue Book, pp. 152-160.

tudósításait.¹ Ponsonby helyeselte az osztrák "kemény kéz" politikát, azaz Magyarország teljes leigázását katonai erővel, akár orosz hadsereggel is. Blackwell rámutatott az osztrákok következetlenségére, akik alkotmányt bocsátanak ki, és ezzel egyidejűleg megpróbálják elnyomni az egyik nemzetet, amely ennek az alkotmánynak kedvezményezettje kellene hogy legyen. Helytelenítette az "uralkodó réteg" viselkedését Bécsben, akik támogatják az ilyen hipokrita politikát.

Blackwell büszkén és elégedetten fejezte ki elismerését Palmerston 1849. augusztus 1-jei "csodálatra méltó tudósításá"-val kapcsolatban.² (lsd. V/b). Palmerston akkor, megkésve, elfogadta Blackwell álláspontját, és Magyarországra kívánta küldeni őt, hogy tárgyalásokat kezdeményezzen. Blackwell elégtételt érzett, mivel Palmerston az osztrák-magyar konfliktust a birodalom "politikai rákfenéjé"-nek nevezte. Arról azonban nem volt meggyőződve, hogy az akkori osztrák miniszterelnök, Schwarzenberg herceg, hajlandó-e ezt a politikai rákfenét orvosolni.

1851. április 3-i³ és 1851. április 7-i⁴ leveleiben Blackwell röviden utalt a Kék Könyv kérdésére – vagy legalábbis arra, hogy ő milyen szerepet játszik benne. Egyrészt ismét megköszönte Palmerstonnak, hogy felhasználta az ő tudósításait, és örömét fejezte ki, hogy ezek nem tartalmazzak pontatlan állításokat. Másrészt utalt rá, hogy a Kék Könyv hamis képet fest Jellacicről, terveiről, segítőtársairól és hadjáratairól. Újra megerősítette az 1849-es magyar országgyűlés állítását (lsd. még: V/a) – bőséges írásos bizonyítékkal alátámasztva –, miszerint Jellacic kezdettől fogva támogatást kapott az osztrákoktól, hogy seregei nagy túlkapásokat követtek el, Ausztria látta el fegyverekkel, és pénzt kapott az osztrák kormánytól.

Ez a nagyon udvarias, burkolt kritika a Kék Könyvről, élesebb megállapításokba csap át 1868-as "Két B Memoár"-jában, ahol barátjának, Zichy-Ferraris E. grófnak, beszámol arról, hogy milyen szerepet töltött be az 1840-es években. Utalva 1848. április 21-én folytatott emlékezetes beszélgetésére Batthyány Lajossal, (lsd. IV/c) kijelenti, (nagyon jogosan) hogy az volt az egyik legfontosabb jelentésének a témája, aminek benne kellett volna lenni a Kék Könyvben. De "a Kék Könyvből a legfontosabb ügyek hiányoznak".

1. Például 1849. április 15., Kék Könyv, pp. 179-180.

2. Blue Book, p. 287.

3. Blackwell Palmerstonhoz, London, 1851. április 3., H.M. VI.

4. Blackwell Palmerstonhoz, London, 1851. április 7., H.M. VI.

Azután idézi Palmerstont, akivel bizonyára megvitatta ezt a kérdést. "Ha egy fickó csakis olyat írna, amit a Parlament elé lehet vinni, nem érdemelné meg a napi erőlevesét sem."¹ A későbbiekben, ugyanebben a memoárban, a Kék Könyv más összefüggésben bukkan fel. Lord Clarendon találkozott Blackwell egyik ismerősével, aki később elmondta Blackwellnek, hogy Clarendon "rendkívül elismerően nyilatkozott Magáról, bámulatos híradásai és jelentései kapcsán, amelyek a Kék Könyvben a magyar ügyekről számoltak be." Blackwell azt válaszolta, hogy barátja tanácsolja azt Clarendonnak: "most, hogy a külügyminisztériumban van, olvassa el az eredeti jelentéseimet, mivel a Kék Könyvben, természetesen, csak a legkevésbé fontos részek találhatóak meg." Clarendon ezt meg is tette, és végül Blackwellt konzullá nevezte ki.

Amint fentebb már jeleztem, a parlamenti vitát elkerülték azáltal, hogy a "Levelezés" 1850-ben az országgyűlés utolsó napján került bemutatásra, és amikor a Ház újból összegyűlt 1851. február 4-én, a Kék Könyv már nem volt többé *országgyűlési* újdonság. Újdonság volt azonban a nyilvánosság számára. Általános terjesztés céljából a Harrison és Fia cég kinyomtatta, és március elejétől a nagyközönség és az újságok is hozzájuthattak. Március közepén az *Examiner*-ben megjelent egy alapos, hathasábos cikk *The Blue Book on Hungary* (A Kék Könyv Magyarországról) címmel.² A cikk szerint a Kék Könyv sok, nem kielégítő megjegyzést tartalmaz Lord Palmerston politikájával kapcsolatban. A felelősség ezért részben az informátorokat terheli. De Mr. Blackwellt nem: "A Kék Könyv első részét, amely sok szempontból nagyon fontos adalék a korszak történelméhez, Mr Blackwell nagyon értékes jelentései töltik ki... Ez az úriember csodálatra méltóan látta el feladatát, és kétségbevonjuk azt a feltevést, hogy a mi kormányunk, ezen időszak végéig, nem volt ugyanolyan jól informálva a magyar országgyűlés cselekedeteiről, mint maga a bécsi kormány."

1848 áprilisa után – ahogy azt a *The Examiner* helyesen megállapította – Mr Blackwell megbízása lejárt, és Lord Palmerston nem jutott jobb információkhoz a későbbi magyarországi eseményekről, mint amikkel "bécsi ellenségünk" ellátta őt. Hogyan történt ez? "Lord Ponsonby a bécsi vénasszonyok locsogásainak, s azoknak a hazugságoknak készsleges szócsövévé vált, amelyeket az osztrák kormány kívánt elterjeszteni külföldön Magyarország ellen." A *The Examiner* elámult Lord Ponsonby hiszékenységén, és felhozott néhány olyan példát, ahol jelentéseinek pont az ellenkezője volt igaz. Mindezek

1. Függelék 6. és *passim*.

2. *The Examiner*, 1851. március 15. és *passim*.

alapján a folyóirat névtelen szerzője *rosszakaratot és együgyűséget tulajdonított Lord Ponsonbynak*. A Brit Követség (Mr A. Magenisen keresztül) olyan híreszteléseket terjesztett, hogy a magyar hadsereg tele van volt *cárista* (ma lengyel) lázadó tisztekkel, és az orosz támadás indokolt, amennyiben ezeket a személyeket akarja elfogni. A brit diplomaták közül csupán Sir Stratford Canning volt némileg tisztában az első orosz támadás fenyegető veszélyével (hogy a kora tavaszi precedens előkészíti a nyári invázió útját). A *The Examiner* nem bocsátotta meg Lord Palmerstonnak "azt a közömbösséget, amellyel eltűrte az orosz intervenciót." Azokat a lépéseket, amelyeket hajlandó volt megtenni augusztus 1-jén (tárgyalás), április 1-jén kellett volna megtennie – fejezte be a *The Examiner*.

A *The Times*¹ nem meglepő módon, teljesen másképp viszonyult a kérdéshez. Először is sajnálkozott azon, hogy a 390 oldalas dokumentumot, az adófizetők költségére, megkésve hozták nyilvánosságra, és hibáztatta Lord Dudley Stuartot, amiért a parlamentben olyan makacsul erőltette a magyar kérdést, hogy az a Kék Könyv publikálásához vezetett. A *Times* névtelen kommentátora is elég dicsérően szólt Blackwellről egy burkolt utalásában: "Ezekhez a hivatalos dokumentumokhoz járulnak még saját külföldi diplomáciai ügynökeink elfogulatlan és intelligens kommentárjai." Dicsérő, de nem teljesen igaz megjegyzés, hiszen így folytatja: "Valamennyi személy, aki brit megbízás alapján kapcsolatban állt a háborús felekkel, láthatólag egyöntetűen megtagadta rokonszenvét és támogatását a lázadástól."

A *The Times* melegen gratulált Lord Palmerstonnak ahhoz a meggyőződéséhez (és a helyénvaló politikai beavatkozáshoz, amellyel Ausztriát támogatta, és tétlenségéhez, hogy nem ismerte el Magyarországot), hogy Ausztriát kellett támogatni, mivel: "Az Osztrák Birodalom felbomlását Őfelsége kormánya óriási politikai csapásnak tekintené." A gratulációkat azután Lord Ponsonbyra és az osztrák kormányra is kiterjesztette.

Egyes történészek a korabeli vitákat vagy elsimítják, vagy integrálják. A *The Blue Books of Palmerston's third period at the Foreign Office 1846-51* (Palmerston harmadik külügyminiszteri megbízatásának Kék Könyvei 1846-51)²

1. *The Times*, 1851. március 12. és *passim*. A *The Times* véleményét visszangozta A. A. Paton: "Történetek kísérletek a Kék Könyv befeketésére... mindez nem teszi érvénytelenné Lord Ponsonby helytálló nézetét ... a magyar kérdéssel kapcsolatban." (A. A. Paton, *The Goth and the Hun*, London, 1851. pp. 361-362).

2. H. Temperley és L. M. Penson, *A century of diplomatic Blue Books, 1814-1914*, Cambridge, 1938, pp. 102-105. (A XIX. sz. középeről szóló részt Dr. Penson írta.)

c. fejezetben a Magyarországról szóló Kék Könyvet Temperley és Penson úgy tekinti, mint a sorozat egy darabját, mely sorozat 1847-ben indult és 1851-ben jelent meg utolsó kötete. Más Kék Könyvek, pl. a Svájcra szóló, magyarországi politikáját illetően az önkényuralom Ausztriájának engedelményt tettek: Ausztriának ragaszkodnia kell Magyarországhoz, de le kell mondania itáliai területeiről. Nagyon is meggyőző feltevésük Palmerston álláspontját illetően az orosz intervencióval kapcsolatban a következő: Palmerston oroszellenes volt. Magyarország el akart szakadni Ausztriától. Egy független Magyarország, jelentős szláv lakosságával, viszonylag könnyű préda lett volna Oroszország számára.¹ Ha Ausztriának az oroszok segítségére lennének a háborúban, *meg tudná tartani* Magyarországot. Magyarország és Ausztria közös erővel megállíthatná az orosz terjeszkedést. Ezzel a "kulccsal" nemcsak Palmerston orosz politikája, hanem a Kék Könyv más, apró rejtélyei is megfejthetők. Például: mind Blackwell kedvező jelentéseit a magyar forradalomról, mind Ponsonby rendkívül kedvezőtlen jelentéseit Kossuthról és a magyarokról kihúzták. Kossuth néhány beszédét Palmerston nem annyira forradalomparti propagandája miatt ellenezhette, hanem mivel túl meggyőzően érvelt a független Magyarország ügye mellett, és így gyengítette az osztrák-magyar köteléket, amit alapvetőnek ítélt erőegyensúly-politikájához.

Charles Sproxton, az első történész, aki észrevette Palmerston kihagyásait, nem gondolt rá, hogy ezek összevethetők. Palmerston magyar politikáját az európai erőegyensúly szempontja alapján magyarázta, s a külügyminiszter ténykedését a Kék Könyvvel kapcsolatban annak tulajdonította, hogy csökkenteni kívánta a Magyarországgal kapcsolatos rokonszenv tüntetéseket.² Haraszi Éva, aki a történészek közül legutoljára vetette föl Palmerston magyar politikájának kérdésését, úgy véli, hogy a külügyminiszter esküdt ellensége volt a magyar szabadságharcnak, amint ezt már könyvének címe is kifejezi: "Az angol külpolitika a magyar szabadságharc ellen."³ Haraszi könyvének dokumentumokkal alátámasztott érvelése két bizonyíték rétegen alapul: (1) Palmerston⁴ néhány kijelentésén, (2) Blackwell néhány kihagyott vagy

1. Ezt világosan kifejti egy másik művében a Temperley-Penson szerzőpáros: "Palmerston attól félt, hogy ha Ausztria kivonul Magyarországról, Oroszország bevonul." (H. Temperley és L. M. Penson, *Fundation of British foreign policy from Pitt to Salisbury 1792-1902*, Cambridge, 1938.)

2. Sproxton, *op. cit.* pp. 60-63.

3. Haraszi É., *Az angol külpolitika a magyar szabadságharc ellen*, Budapest, 1951.

4. Pl. Palmerston Buchananhoz, London, 1849. május 17. P.R.O. F.O. 65/361; Hansard, 3. sor., H.C., 107. köt. pp. 808-815.

megrövidített jelentésén¹ – ezeket eredeti formájukban teszi közzé Haraszi É. az olvasók számára. Blackwell megbízatásainak elemzése során különös figyelmet szenteltem azoknak a kihagyásoknak és húzásoknak a Kék Könyvben, amelyek Blackwell beadványaival kapcsolatosak. Ebben elsősorban maga Blackwell volt a kalauzom, aki, harmadik küldetésének kéziratához írt bevezetőjében felhívta az olvasók figyelmét a rövidítésekre,² majd ezeket eredeti formájukban közölte. Amikor jelentéseinek szövegét átmásolta, *dőlt betűvel* jelölte azokat a részeket, amelyeket szó szerint kinyomtattak, és "egyenes álló írással" azokat, amelyeket kihagytak. Ezt az elrendezést figyelembe véve, saját (idézett vagy kivonatos, vagy magyarázó) szövegrészleteimet vagy aláhúztam (dőlt betűk), vagy antikva betűtípusban hagytam meg (álló betűk). Miután áttanulmányoztam a szövegeket, az alábbi következtetésre jutottam:

Figyelembe véve a fennmaradt dokumentumokat, amelyeket Blackwell egyenesen, vagy a bécsi követségen keresztül a külügyminisztériumba küldött, a teljes anyagnak csupán mintegy harmada jelent meg a Kék Könyvben. (Az 1843 és 1850 közötti anyag, a fordításokat is beleértve.)

Számos közlemény esetében, amelyek csak a Magyar Tudományos Akadémia hagyatékában maradtak fenn, nem lehet teljes bizonyossággal eldönteni, hogy mit szántak belőle "magánjellel"-nek.³

Habár sok jelentésének a zömét kihagyták,⁴ a szövegek egy részét mégiscsak megjelentették a Kék Könyvben. Összesen Blackwell jelentéseinek nem egész kétharmadát öleli fel – ilyen vagy olyan formában – a Blue Book.

A húzások láthatólag három kategóriába sorolhatók:

- (I) Politikai (vagyis magyarpárti, kb. 50 %)
- (II) Stilisztikai (többnyire túl hosszú szöveg, kb. 40 %)
- (III) Személyekre nézve sértő ("becsületsértés-gyanús" vagy nem "párbajbiztos", kb. 10 %)

A Kék Könyvben Blackwell összesen 48 jelentéséből 19-et meghúztak és/vagy megváltoztattak. A meghúzott és meg nem húzott részek összehasonlításából kiderül, hogy a *meg nem húzott részek* egy harmaddal meghaladják a

1. Blackwell Ponsonbyhoz, Pressburg, 1848. április 21., H.M. VI.

2. "Előszó" H.M. III.

3. Pl. Blackwell Ponsonbyhoz, Pressburg, 1847. december 22., utóirat, H.M. III.

4. Pl. I. Blue Book, pp. 17-19., II. Blackwell Ponsonbyhoz, Pressburg, P.R.O. F.O. 7/346.

meghúzott részeket. Más szóval, Blackwell szövegeinek közel kétötödét húzták ki. Ha ehhez még figyelembe vesszük azoknak a jelentéseknek a szövegét, amelyek egyáltalán nem szerepelnek a Kék Könyvben, Blackwell jelentéseinek az összessége (hivatalos és félhivatalos, 1847-1849), mintegy kétszer annyi volt, mint amennyit a Kék Könyvben kinyomtattak.

Palmerston szerkesztési politikájának tipikus példáját jól megfigyelhetjük, ha megvizsgáljuk a 6. függelék *Vita az általános adózásról* c. írását. Az 1830-as évek első kísérlete, mely arra irányult, hogy Blackwell küldetéseinek dokumentum jellegű bizonyítékait a nyilvánosság elé tárja, csak nagyon rendszertelen publikációkat eredményezett. Horváth J. "Anglo-Hungarian Documents, 1841-1850" c. publikációja alapján lehetetlen megállapítani, hogy a Blue Book mit tartalmazott és mit hagyott ki Blackwell írásai közül. De bármely publikációnak, ha a teljesség igényével lép fel, Blackwell jelentéseinek összességét kell tartalmaznia: valamennyi a Public Record Office-ban fennmaradt jelentést, valamennyi az Akadémia hagyatékában meglévő vázlatot, és magát a Kék Könyvet.

(c) A lezajlott háború angol szemmel

Blackwell 1852 december 1-én írt rendszeres párizsi levelezőpartnerének, Szemere Bertalannak kérve őt, küldjön *Politische Characterskizzen*¹ című művéből recenziós példányokat. Ugyanekkor azt is megírta öreg barátjának, hogy könyvének egyik példányát továbbítja majd a Fraser's Magazin²-nek, amely a hó első napján jelenik meg, rendszeresen. Ez a folyóirat – így Blackwell – havi folytatásokban közölte a Magyar Háború történetét, s ezt a jó írást³ immáron elküldheti Szemerének Párizsba.

A munka, mely Blackwell dicséretét kiérdemelte, – s ő ugyancsak kritikusan tekintett minden politikai kommentárt, kivéve sajátját – 92 olyan oldalt tett ki, azaz egy 11 pikás betűkkel szedett két hasábos viktoriánus stílusú sűrű nyomtatású cikksorozatot adtak az olvasó kezébe a szerkesztők. Más

1. Blackwell Szemerének, London, 1852. december 1, Sz-B-B levelezés OSZK.

2. B. Szemere, Gróf L. Batthyány, A. Görgei, L. Kossuth, Politische Characterskizzen aus dem Ungarischen Freiheitskriege, Hamburg, 1853.

3. "History of the Hungarian War" ("A magyar szabadságharc története"), Fraser's Magazine, 44. kötet, 1851 november-1852 június, 488-496, 695-710 old., 45. kötet 94-104, 200-214, 328-340, 459-472, 575-585, 687-698 old.

szóval a *History of the Hungarian War*¹ valójában egy folytatásokban megjelenő könyvecske volt.

Más hasonló kiadásokkal² egyetemben ez a munka időben követte a Kék Könyvet. Ám más kiadványoktól eltérően ez a munka fel is használta a Kék Könyv anyagát. Továbbá, a *History* feltehetőleg olyan információt is felhasznált, mely sem a Kék Könyvben, sem annak folytatásában nem szerepelt, ám Blackwell fogalmazványjaiban és a Foreign Office-ban küldött eredeti beadványjaiban viszont megvolt.

A *History* első fejezete felelegeti azokat a pontokat³ – habár más stílusban és részletesebben kifejezve – amiket Blackwell mint iránypontokat a követ számára (Blue Book 13-15 oldal) Ponsonbrynak küldött meg. Ezek a jegyzetek Magyarország intézményeit mutatták be. Bár két jellegzetes vonás, mint pl. a "törökök" vagy "Mohács, 1526" a *History*-ban is hasonló részletességgel lett megtárgyalva, a *Kossuth and Hungary*⁴ című kiadvány egészen más pontokra és részletekre irányítja a figyelmet. A két mű között nyilvánvaló a fő különbség. A *Kossuth and Hungary* proto-marxista tónusától eltérően a *History* liberális/konzervatív nézőpontokat képvisel. A proto-marxista mű szempontjából a Magyar Alkotmány főleg az elnyomás eszköze volt.

A *History* első két fejezete az 1847-48-as országgyűlést tárgyalja; annak megnyitását és főbb törvényeit, mint pl. az adózásról szólót. Bár ezt a fejezetet meg lehetett volna írni a kihagyásos Kék Könyv alapján is, a *History* írói bizonyos bekezdéseknél szemtanú riportokra hivatkoztak. Például "mindkét Ház tagjait teljesen elragadta a lelkesedés."⁵ Vagy stilisztikai fogással van itt dolgunk vagy pedig szemtanúk tanúskodásával. Tekintettel arra, hogy a magyar történetírás eddig még nem elemezte a *History*-t és nem tudnak arról, hogy magyar emigránsok bármilyen kapcsolata lett volna a *Fraser's Magazin*-nal, azt következtetjük, hogy a munka társszerzője olyan brit volt, aki szemtanúja lehetett az 1847-es országgyűlésnek. Ezt a következtetést megerősítik azok a

1. A továbbiakban: *History*

2. P. C. Headley, *The Life of Louis Kossuth* (Kossuth Lajos élete), Auburn, 1852; E. Godkin, *History of Hungary* (Magyarország története), London, 1853; I. Szabad, *Hungary past and present* (Magyarország a múltban és a jelenben), Edinburgh, 1854; Ernest Jones, "Kossuth and Hungary" ("Kossuth és Magyarország"), *Notes to the People*, 1851 október 26-1852 január 20.

3. Pl. a nyelvkérdés fontossága, *History*, I. fejr. 492. old.; lásd még III/c.

4. Jones munkájában (*op. cit.* 501-508. old.) nem foglalkozik a nyelvkérdéssel, de sokat beszél az egymással szembenálló osztályokat megosztó történelmi ellentétekről.

5. *History*, II. fejr., 696. old.

megfigyelések, melyekkel a szerzők az 1848-as forradalom beköszöntését beharangozták. "Magyarországot túlságosan fájdalmasan érintették a pénzügyi zavarok, az osztrák pénz devalválása és egy újabb financiaális csőd félelme.¹" Ritkaság, hogy egy a magyar szabadságharcról szóló rövid történeti munka, akár angol, akár magyar tollából, számoljon a háborút megelőző pénzügyi helyzettel.² Blackwellről viszont tudjuk, hogy az osztrák-orosz győzelem³ után milyen nagy súlyt fektetett a pénzügyi kérdésekre.

A következő tétel pedig (majdnem) bizonyítja, habár közvetett bizonyítékokkal a feltételezett szerzőpartnerek egyikének kilétét. Az 1848/18-as sajtótörvényt Szemere, az akkori belügyminiszter fogalmazta. Ez az újságkiadás feltételévé tette, hogy a leendő kiadó egy pénzügyi összeget helyezzen letétbe a Belügyminisztériumba. A Kék Könyv ezt az összeget, napilapnál ezer fontra teszi. A *History* egyik lábjegyzetében ez áll: "200 font napi ... 1.000 font hetilap esetén." Tényszerűen a *History* megállapítása volt a helyes: április későbbi napjaiban történt, hogy az eredetileg 200 font-ot 1.000-re emelték s bár nyilván többen tudtak erről 1851-re kevesen emlékezhetnek rá, de e kevés közt lehetett Szemere és Blackwell. Mivel Szemere Blackwelltől tudta meg a *Fraser's Magazine* létezését a valószínűség szerint Blackwellnek kellett a társszerzőnek lennie.

Ha ő volt, miért nem beszélt erről? A *Punch* 1851 november 9-iki számában Palmerston karikatúráját találjuk. Az államférfi egyik kezében egy nagy kő van, Protokoll felírással, a bal zsebében pedig egy fekete üveg van *Diplomácia* felírással. A magyarázat ezt mondja: "Pártatlan orvosságos üveg tartó avagy Downing Street kedvence. Lelkemre! Ebből a párnaharcból nem lesz vég küzdelem. Az öreg ördögnek nincs alkotmánya az üveget pedig a másik félnek is tartom."⁴ Blackwell a jelentésekhez írt jegyzetében megadja a magyarazatot: "Tudva lévő, hogy *Punch* pártatlan orvosságos üvegtartó-ja ebből a szleng kifejezésből ered: be kell vallani, hogy míg a magyarok harcoltak a pártatlan orvosságos üveget igen gyakran tartogatta az öreg Pam – addig halogatván a deputációknak adandó feleletet a magyar ügyben, míg végül is

1. *Ibid.*, 699. old.

2. Erről nem volt szó sem az Emlékek a szabadságharcról (Klapka, op. cit.) "történelmi bevezetésében", sem Pulszky Terézia *Egy magyar úrihölgy visszaemlékezései*-ben, melyet férje, Pulszky Ferenc látott el részletes bevezetővel, sem D. Bogue *Kossuth and his companions* (Kossuth és társai), London, 1850 és Ernest Jones *Kossuth and Hungary* c. művében.

3. Kék Könyv, 69. old.

4. *Punch*, 1851. november 9., 245. old. (Nick = Sándor cár, a másik oldal = a magyarok)

elkészt vele. Ennek utána egy darabig így írtam alá magyar barátainknak írt leveleimet, egy darabig:

J. A. Blackwell
 Ófelsége egykori segéd
 Pártatlan Orvosságos üveg tartója,
 az Árpádok és a Habsburgok között.¹

Blackwell úgy értette, hogy a *Punch* felfedte kilétét. Bár Ófelsége egykori segéd pártatlan orvosságos üveg tartója kifejezés nem vehetett rá személyileg rossz fényt, valójában minden olyan publicitástól viszolygott, amit nem ő maga kezdeményezett.

A *Times* (1851 március 12-iki) és az *Examiner* (1851 március 15-iki) számának megjelenése után Blackwell kihallgatásra jelentkezett Palmerstonnál: "Megmondtam neki, hogy némiképp felkavart engem mindaz a dicséret, amit az újságok rám halmoztak, különösképpen azért is, mert a dolog úgy adta magát elő, mintha és összeköttetésben lettem volna az újságírókkal, holott, erről biztosítottam Palmerstont, valójában tartózkodtam mindennemű sajtókapcsolattól és tartózkodni is fogok, ameddig remélhetem, hogy ismét Ófelsége szolgálatába kerülök. Továbbá kijelenttem, hogy politikai lapba soha egy sort nem írtam (mely igaz volt, addig a pontig, amikor ezt mondtam.) Ő jókedvűen válaszolt, mondván, hogy a dicséret jobb mint a ledorongolás és egyébbiránt nem érti, mi bajom van a "sajtó embereivel" hisz "rendes fickók"² is vannak köztük.

Ez a magyarázat, Blackwell jegyzeteiben, megérteti velünk, miért nem beszélhetett a *Fraser's Magazine*-ban megjelent folytatásos munkáról. Mivel 1851 márciusa után határozottan tagadta a sajtóval való összeköttetését, nem vallhatta be, hogy társszerzője vagy hírszerzője volt a *History*-nak. (Ez egyben nyilvános bevallása lett volna annak, hogy nem volt igazán Pártatlan Orvosságos Üveg Tartó.)

Szövegelemzéssel úgy juthatunk legközelebb Blackwell szerzőségének nyitjára, ha megvizsgáljuk Jellacic magyar hadjáratának leírását. A munka szövege híven követi ugyanis azt a dokumentumokkal bizonyított tényállást,³ melyet Palmerstonnak továbbítva Blackwell az osztrák kormány és Jellacic

1. Feljegyzés 22, H.M. Notes.

2. *Ibid.*

3. Királyi meghatalmazás Jellacicsnak, Official Documents, H.M. Notes és elfogott levelezés C., *Ibid.*

összejátszásának leleplezésére szánt. Vonatkozik ez a bán csapatmozdulatára. (*History* 704-705 lap)

1848 júliusa és 1849 augusztusa között Blackwell Londonban tartózkodott. A *History* szerzőinek erre a periódusra vonatkozó információ, jórészt Horn-nak Kossuthról szóló életrajzából¹ származnak, a forrás megjelölésével. A szerzők bizonyára olvashatták a *Times* leírását Lamberg gróf meglincseléséről, hisz ugyanakkor a szenzációhajhász részleteket² hangsúlyozták.

Aligha szükséges megállapítanunk, hogy a *History* erősen magyarbarát. Benne, az osztrákok nemtörődömök, kétszínűek, összeesküvők; a magyarok pedig a körülmények áldozatai. Kossuth kedvezőtlen színben tűnik fel: nagy szónok, de gyenge jellem; a demokratákat, republikánusokat kritika éri, a nemességet inkább dicséret. A szabadságharc első részének leírásánál (valószínűleg) Max Schlesinger munkáját³ használták föl a szerzők, a második rész viszont nagymértékben Klapka⁴ beszámolóján alapult. Minden fejezet elé, mottónak, a *Times* egy kitétele került: "Nagyon reméljük, hogy rövid időn belül hiteles történetét kaphatjuk a magyar felkelés politikai oldalának, azok tollából, akik ezt legjobban ismerik."⁵ Blackwell pontosan ismerte a küzdelem jellegét és meg is írhatta volna ennek, a kiadott és kiadatlan dokumentumokon alapuló történetét. Mindazonáltal bizonyosank látszik, hogy bár ő volt az egyik, csendes társszerző, nem ő rendezte sajtó alá a *History* dokumentum anyagát. Ez az írás vérmesebb, a szókincese nagyobb, mondatainak fogalmazása különbözik Blackwell jelentéseinek stílusától, de az 1837-es *Atheneum*-beli cikkeinek irányától is. Néhány példa, Guyon Richárd tetteiből, illusztrálhatja a *History* stílusát, hol az efféle parádés írásmód másutt sem ritka: "A levegő átkokkal volt sűrű, a nők rikoltásával, parancsszavakkal, puskaropogással, öblös ágyúdörejével."⁶ (A Branyiszközi csata (-1848 febr. 5.) – előzményeiből.) "De Görgeit olyan készületlenül érte Guyon merész vállalkozásának sikere, és olyannyira örült, hogy lecövekelt abban a pozícióban, melyet a bátor író vívott ki számára". (A fenti csata után.)

1. E. Horn, *Kossuth*, London, 1850.

2. *History*, 1852. 98. old., vö. *The Times*, 1852. október 4.

3. M. Schlesinger, *The War in Hungary* (A magyarországi háború), London, 1850. 1-2 kötet.

4. Klapka, *Emlékezések a szabadságharcról ...* (Ezen alapvető művön kívül a *History* forrásai között felsorolja G. Klapka, *National War in Hungary and Transylvania* (Nemzeti háború Magyarországon és Erdélyben) c. művét is, London, 1850. 1-2 kötet.)

5. *The Times*, 1851. október 17.

6. *History*, 1852. 332. old.

A *History* főszereplői, természetesen, a szabadságharc főszereplői voltak: Kossuth, Görgei, Dembinszky, Bem, Klapka, Szemere és Perczel, magyar részről, Windischgrätz, Welden, Puchov, Schliek, Haynau az osztrákok közül, és a két orosz: Peskievics és Rüdiger. Batthyány Lajos jelentős szerepet kap, Batthyány Kázmér említést, Esterházy viszont (holott a szabadságharc előtt szerepelnie kellett volna) nem szerepel; a magyar baloldalt éppen megemlíti a *History*, pl. Csányi és Madarász jellemzésével. Mindezek lehettek szándékos kihagyások, hisz a hangsúly másokon és másutt volt, például a csaták részletes leírásán, de az is lehet, hogy a szerzők nem akarták idejüket a jobb, vagy baloldalra pazarolni, hisz eleve a középutat választották. Feltételezzük tehát, hogy a folytatásos művet két társszerző írta. Ezek közül az egyik Blackwell volt, tőle származik az információ, ismeretlen társára a megírás. Ketten kilenc fejezetbe beleszorították a magyar szabadságharc történetének egy egész könyvre rúgó anyagát.

Az eredmény tipikus angol produktum. "Megfontolt ítélet"¹ ezügyben nem lehetett volna, és alig lehetne még ma is egy olyan magyar történetek sajtója, ami a háborús feleket ily szenvtelenül nézné. Itt Kossuth megveszekedettten ambíciózus, az osztrákok viszont alkotmányellenesek, bár a birodalom létének érdekében. Jellacic megokoltan nacionalista, de rebellis. A magyar partner öntevékeny, de a szerzők nem vonták kétségbe jogát, hogy Ferenc József március 4-iki alkotmányára reagálva (mely újra-gyarmatosította Magyarországot), megfosszák a Habsburgokat a tróntól.² Másszóval minden oknak megvolt az okozata és minden szereplőnek a sajátos nézőpontja ebben a *History*-ban.

Mint minden más korabeli beszámoló, ez a történet is leírja a két főszereplő³, Kossuth és Görgei, ellentétét, féltékenységét, de nem okolja őket a végső vereségért. Nyilvánvaló, hogy a szerzők járatosak voltak az orosz történelemben és politikában, mert kimutatták, hogy a cári kormány készebb volt Ausztriát kisegíteni mint Ausztria katonai segítségét kérni, sőt ezt el is fogadni.

1. *Ibid.*, 463. old.

2. *Ibid.*, 465. old. Vö. Kék Könyv, 152-162. old.

3. Görgei A., *Gazdátlan levelek*, Pest, 1867 és Kossuth L., *Irataim az emigrációból*, Budapest, 1891-1914 (különösen az 1-3-ik kötetig.)

A *History* VIII-ik fejezetében a szerzők bírálólag vizsgálták meg az angol parlament és kormány szerepét a magyar forradalom és szabadságharc idején.¹ Az angol politikára ezeket a szavakat használták: "pontatlan", "gyenge", "határozatlan", de a lényeg az, hogy ez a gondolat fedte "Mint ahogy megengedte az orosz intervenciót, az angol kabinet előnyben részesítette az önkényuralmaknak egy olyan kombinációját, melyet napjaink politikusai előre láttak... szelet vetettünk, vihart aratnak majd."²

Az oroszok és osztrákok kétoldali támadásának leírásában, az 1849 tavaszának megelevenítésében a szerzők részben a *Vienna Gazette*-re, részben a *Pest Gazette*³ jelentéseire támaszkodtak. A háborús felek erejének fölmérésében, a magyar tábornokok hadállásának ismertetésében a szerzők ugyanazt a hibát követik el amit Blackwell tett utolsó küldetésének jelentésében. (Lásd V/b) (150.000 magyar katonáról beszélnek, mintha az egész hadsereg⁴ harcképes lett volna, sebesültekkel, dezertőrökkel együtt).

Dembinszky és Görgei vetélkedésének leírása során – mely jószerével megakadályozta a magyar hadsereg két egységének egyesülését – a szerzők éppenséggel Klapka tábornokot vádolják kétkulacsossággal. Klapka végül is Kossuth mellé állt. Ezzel aligha lopta magát be Blackwell szívébe, aki az emigrációban, a két "kontinentális menekült" Szemere és Batthyány pártjára állott.

Bár ítéletük nem részletezett vagy súlyos, Görgei fegyverletételét a szerzők "árulás"-nak nyilvánítják. Blackwell jelentéseiben, leveleiben nem tette ezt. De, miután először végigolvasta, majd 1852 elején analizálta Görgei *Memoir*-ját Blackwell hányingerkeltőnek ítélte azt. A *History* utolsó fejezetének megírása és Görgei *Igazolásának*⁵ angol nyelvű megjelenése időben egybeesett. Görgei szerint Kossuth tudott a feladás szándékáról és belenyugodott abba. A *History* ezt írja: "Kossuth lemondott, átadta a hatalmat Görgeinek nem mintha a

1. Vö. Hansard, H.C. 3rd Series, 101. kötet, 761. old., 105. kötet 472, 326 és 1379. old, 108. kötet 480, 518 old.

2. *History*, 1852, 575-576. old.

3. Azaz a *Pesti Hírlap, History*, 1852, 578 old.

4. A szerzők 150,000 magyar katonáról beszélnek (Blackwell először 150,000-ról, később 200,000-ról ír) anélkül, hogy megemlítenék: kb. egyharmaduk nem volt hadrafogható állapotban a háború utolsó időszakában (*History*, 1852, 581-582. old.). A legújabb számítások szerint 1849 július elején az egész hadsereg 172 300 emberből állt (Bóna Gábor, *Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban*, Budapest, 1983, 63. old.). 1849 áprilisában 150,000 főt számlált a hadsereg. Egyik becslés sem vesz tudomást a veszteségekről.

5. Görgei A., *Vindication* (Életem és működésem), London, 1852.

tábornok megfordíthatta volna a hadszerencsét, hanem azért mert ő látszott a tárgyalásra legalkalmasabb személynek.¹

Összefoglalásukban a szerzők megismételték korábbi vélekedésüket, mely szerint a magyar alkotmányos forradalmat azért követte háború, mert az osztrák kormány cseleket szőtt és provokált. A harcot Kossuth vakmerő ambíciója nyújtotta hosszúra. A háború befejeztével "osztrák önkény uralja Magyarországot, megaláztatása és hirtelen győzelme Ausztriát brutális kegyetlenségekbe sodorta², melyek ha megbocsáthatók, el nem feledhetők; s mindezekon túl Ausztria adósa és tanítványa maradt egy hatalomnak, minek a védelme és segítsége általában katasztrófális volt arra nézve, aki a segítség elfogadására volt kárhózzátva."³

Így fejeződik be a legjobb angolnyelvű szabadságharc történet, melyet névtelen szerzők írtak, s mely könyvalakban nem jelent meg.

Hátramaradó három kétségünkre nem találtunk kielégítő választ:

1. A *History* a háborúról szól, nem pedig annak a Magyarországra vagy a Birodalomra szálló örökségéről. Blackwellt pedig, tudjuk, nagyon is érdekelték a következmények. Ha valóban társszerzője volt és nem csupán hírszerzője, tanácsadója a munkának, vajh megelégedett volna-e az események rövidlejárátú kimenetelének bemutatásával megállván azon a ponton, hogy távolabbi jóslatokba bocsátkozzék?
2. Jóllehet radikális konzervatív volt, Blackwell pontosan bemutatta a magyar ellenzék majd a baloldal politikáját. A *History* nem taglalja nézeteiket. Ha valóban társszerző volt Blackwell, nem iktatta volna-e bevezetőjének mondanójába a baloldali kiáltványok vagy a Védegylet ügyét? Ponsonby és Palmerston előtt, bár beosztottjuk volt, sohasem rejtegette véka alá megfontolt, de meglehetősen független véleményét.
3. Végezetül, a *History* sehol sem beszél a magyarok "igazi ellenségéről" mely, Blackwell és sok magyar forrás szerint nem az osztrákok serege, tábornokai voltak, hanem a *reakciós* Kamarilla volt; a főhercegekből, Zsófia főhercegnőből és a miniszterelnökök sorából álló osztrák csoport.

1. *History*, 1852, 691. oлд.

2. Sok atrocitásról beszámolnak, másokra inkább csak céloznak. Így az aradi vértanúkról, Batthyány Lajos, Jeszenák és mások kivégzéséről, a birtokok elkobzásáról, nemes hölgyek ütlegetéséről, stb.

3. *History*, 1852, 700 lap.

Akárhogy is volt, Blackwell, ki várt a pillanatra, hogy ismét Őfelsége szolgálatába állhasson, nem vallotta be, hogy bármi része lett volna e szabadságharc történet megírásában, hisz ez erősen és nyíltan bírálta a brit kormány politikáját.

(d) Magyar szem, angol toll

A következő rész azt az irodalmi együttműködést elemzi, mely 1950 és 1854 között létezett J. A. Blackwell és a két kiemelkedő párizsi magyar emigráns politikus, Szemere Bertalan és Batthyány Kázmér gróf között. 1851. november 13.-ai keltezéssel Esterházy Pál, az osztrák birodalom korábbi angliai követe és ezt követően az első független magyar kormány "külgügyminisztere", levelet intézett Bécsből a *The Times*-hoz azért, hogy "a dolgokat rendbe tegye". A herceget Kossuth angliai sikere arra készítette, hogy közölje a britekkel, milyen türelmetlen, meggondolatlan és majdnemhogy áruló volt valójában a magyar vezető, s következtetésként arra a meggyőződésre jut, hogy Kossuth "egyáltalán nem érdemli meg a rend híveinek barátságát."¹ Batthyány Lajos miniszterelnököt ugyancsak felségsértéssel vádolta.

Egy bizonyos Batthyány Brightonban jutott hozzá ahhoz a *The Times*-hoz, amelyben Esterházy levele megjelent. Nem a politikus Batthyány volt ez a személy. Batthyány Kázmér, a politikus, október elején került Párizsból Angliába, Szemerével együtt; legalább tíz napot töltött Londonban és Blackwellel G. J. Mayernél² találkozott. Ezek után visszatért Párizsba, ahol elhatározta, hogy "helyre teszi a dolgokat." Batthyány Kázmér egy terjedelmes levélben, mely a *The Times* egy egész oldalát betöltötte³, legelőször is elítéli rokonát, aki "Batthyány"-ként⁴ szignálta nevét azért, mert nem merte reakciós személyét felfedni azáltal, hogy a keresztnévét nem írta történelmi nevük elé. Valóban, a keresztnév nélküli Batthyány Esterházy herceg egyik szócsöve volt csak. Batthyány Kázmér muníciójának nagy részét arra tartalékolta, hogy a herceg érveit szétzúzza. Kázmér unokabátyja, B. Lajos kérte fel a herceget arra,

1. *The Times*, 1851. december 1.

2. G. J. Meyer erdélyi származású szűcs volt, aki sikeres üzletember lett Londonban és aki számos magyar emigránst látott vendégül.

3. *The Times*, 1851. december 21.

4. *The Times*, 1851. december 3.

hogy legyen a *Király személye körüli miniszter*.¹ Ez ugyanolyan alkotmányos volt, mint későbbi tevékenysége, míg Esterházy herceg a protokoll mögé bújhatott. Ha valaki árulást követett el, az Jellacic volt, ha valaki alkotmányellenesen cselekedett, az a bécsi kormány volt, amikor Jellacicsot támogatta. Kossuth gyenge volt és az események magukkal sodorták, de Ő sem óhajtott elszakadni Ausztriától.

Később a becsvágy és a hírnév elragadták és így behajszolta a nemzetet a "legmeggondolatlanabb lépésekbe". Habár Batthyány felmenti Kossuthot az árulás vádjáról, egy ponton, úgy tűnik, egyetért Esterházyval: Kossuthnak nem volt joga ahhoz, hogy Angliában mint Magyarország (előző) kormányzója lépjen fel. Batthyány december 10-én küldte el levelét, de még így is jóval előbb került az nyomdába, mint Szemere válaszevele Esterházyhoz, amelyet december 9-én küldött el Szemere, de amely csak januárban látott napvilágot.² Szemere változata így tulajdonképpen független volt Batthyány levelétől; az igazság szerint viszont mindketten Blackwellhez küldték az eredeti fogalmazványokat (az előbbi franciául, az utóbbit németül), aki lefordította őket és csak ezután vitte a leveleket a *The Times* kiadóhivatalába.

Szemere hasonlóan hosszú levelet írt, mely a *The Times* egy oldalának négy hasábjából hármát töltött be; a levél egyrészt a magyar alkotmányosság és az országgyűlés védelmét szolgálta, másrészt egy demokrata támadása volt egy arisztokrata ellen. Idézte a híres 1790. 10. paragrafust: "Magyarország a törvényhozást és kormányzást tekintve szabad és független királyság ...", és a továbbiakban kimutatta, miként szegte meg az osztrák kormány ezt és még sok más törvényt. A Habsburg-kori Magyarország történelméből való alkotmányjogi garanciák egész sorát felvonultatta Szemere, aki képzett jogász volt; kijelentette, hogy a dinasztia kezdeményezett egy egész sor alkotmányellenes akciót azért, hogy provokálja és végső soron feloszlassa a magyar országgyűlést. Megemlítette Jellacic ízléstelen szereplését és I. Ferdinánd ingadozását, mellyel először szentesítette a törvényeket és az országgyűlés mellett foglalt állást, de később megtagadta saját tetteit és támogatta Jellacic bánt és a horvát, szerb és román felkelést. Ezeket valójában Bécsből ösztönözték. Az 1849. április 14-i Függetlenségi Nyilatkozat az un. március 4-i Alkotmány közvetlen következménye volt, amely, egy tollvonással, eltörölte azokat a magyar törvényeket és intézményeket, amelyeket az uralkodó nagybátyja és a korábbi

1. Nagyjából a külügyminisztereknek felelt meg.

2. *The Times*, 1852. január 21. és passim.

királyok szentesítettek. Elképzelhető, hogy Kossuth köré gyűltek a magyarok, de nem ő volt a háború oka. Amikor a királyi kétszínűség Jellacicsal kapcsolatban ismertté vált Magyarországon "a nemzet egy emberként kiáltotta: "A király áruló".

Így talán nem teljesen meglepő, hogy ez az álláspont Szemerét közel vitte, egy ponton, Karl Marx-hoz. A jelen munka nem kíván részletesen foglalkozni ezzel a kapcsolattal, de az mindenképpen célom, hogy rámutassak bizonyos kapcsolatrendszerre¹, amely Szemere, K. Marx és Bangya János² között alakult ki, akik közül mindegyik, a maga módján, kiemelkedett a közép-európai menekültek sorából.

Bangya, Kossuth hadseregének volt tisztje, a magyar és német emigránsok által nem gyanított osztrák kém volt, aki Londonban élt és kémjelentésekkel látta el a bécsi titkosrendőrséget. 1852 tavaszán egyszerre lépett kapcsolatba Marx-szal – akinek Kossuth-ellenes anyagot ígért és szállított – és Szemere Bertalannal, akinek felajánlotta, hogy brit kiadót szerez Magyarországról írt munkájához.

Marx két okból bírálta Kossuthot: Kossuth nemzeti vezető volt akkor, amikor Marx az internacionalizmust hangsúlyozta, és Kossuth – még a vereség és száműzetés ellenére is – népszerű és sikeres volt, egyfajta népi hős, amelyet Marx életében nem, csak halála után ért el. Szemere³, Kossuth miniszterelnöke a szabadságharc késői szakaszában, a vezér ellen fordult részben politikai okokból (Kossuth képtelen volt egy dicsőséges békeszerződést kötni, feladta a küzdelmet és elhagyta az országot, Görgeit ruházva fel a teljhatalommal, hogy aztán őt vádolja a fegyverletételért) és részben személyes okokból. (*The Times*, 1851. január 11.) Kossuth felszínes volt, Szemere mélyebb gondolkodó, de Kossuthnak hatalmas szónoki ereje volt, míg Szemere – Blackwell szerint – gyenge szónok és gyenge államférfi volt.⁴

A munka, melyet Szemere Bangyának átadott a *Graf Ludwig Batthyány*, *Arthur Görgei*, *Ludwig Kossuth* volt. A Kossuthról írott rész megsemmisítő

1. A történetet a Szemere-Blackwell-Batthyány levelezés a Széchenyi-könyvtárban lévő 36 darabjából lehet rekonstruálni. Horváth Jenő fedezte fel először ezeket "Gróf Batthyány Kázmér ..." c. munkájánál.

2. Bangya János (1817-1868) emigráns alezredes Perczel Mór seregéből, akit az osztrák titkosrendőrség szervezett be, hogy Kossuthot és a magyar emigránsokat figyelje.

3. Marx és Engels Kossuth-ellenességére lásd: Engels Marxhoz, Manchester, 1851. október 27-én és Marx Engels-hez, London, 1851. december 1. Marx-Engels Werke, 27. kötet, pp. 368-370.

4. "Bee memoir", 6. melléklet.

támadás a magyar vezető ellen. Bangya Szemere több iratát megmutatta Marxnak és Szemere könyvének egy példányát is átadta neki.¹ 1852 tavaszán egyébként mind Szemere, mind Marx gyanakodni kezdett Bangyára, és gyanújukat meg is osztották egymással, de nem sokkal ezután mindketten pénzt is adtak Bangyának. Szemere elmélyítette kapcsolatát Blackwellel is. A háború utáni levelezésük első kézzelfogható bizonyítéka az a levél, amelyet Blackwell küldött Szemeréhez Párizsba, Monsieur de Neuberg címére, mely név egy ideig Szemere álneve volt.² Nem sokkal ezután Blackwell arról értesítette Szemerét, hogy Szemere munkáját – melyből bizonyára volt Blackwellnek példánya – felajánlotta Bohnnak, a kiadónak.³ Bohn azonban visszautasította a kéziratot és Blackwellt Newbyhoz küldte, aki – mivel a két Pulszky⁴ könyvének kiadásával volt elfoglalva – mindössze szerény 25 fontot kínált Szemere könyvéért. Mivel az üzleti tárgyalásokon Blackwell képtelen volt jobb ajánlatot kicsikarni, egy 1852 augusztusában⁵ írt levelében azt tanácsolta Szemerének, hogy írja át a könyvet elméleti visszaemlékezésekké.⁶ Blackwell alapos ember volt, és így találkozni akart a gyanús Bangyával, akinek munkakörét részben átvenni készült. "Habár az volt a gyanúm, hogy Bangya kém ... mindenesetre ... kétszer is felkerestem, hogy friss példányokat adjon (a német kiadásból). Bangya egy olyan lakásban lakik, mely legalább 30 shillingbe kerül hetente, jól öltözik, kocsival jár mindenhova és francia szeretőt tart. Honnan tellik Neki minderre? Azt kell, hogy mondjam, bárcsak ne lenne Vele több dolgom."⁷

Azonban Blackwell terve, hogy lefordítsa Szemere könyvét, végképp megfeneklett 1853 márciusában.⁸ Blackwell, ahogy azt ismételtelen jelezte

1. Egy, Dr. Frank Tibor által közölt levelében (Karl Marx egy ismeretlen levele Szemere Bertalanhoz, *Tudomány és Társadalom*, 1978. 466-473. old.), Marx 1852. március 10-én világosan utal Szemere nemrég kiadott művére. Hasonlóan, Blackwell egy, Szemeréhez írt, levelében 1852 május 15-én utal arra, hogy három példányt kapott az említett műből. Így kellett, hogy legyen, egy 1852-es német kiadás is a bibliográfusok és a jelen szerző által ismert 1853-as kiadáson kívül.

2. Blackwell Szemerének, London, 1850. június 17, Sz-B-B Levelezés, OSZK

3. Blackwell Szemerének, London, 1850. június 26, *Ibid.*

4. Pulszky, Terézia, *op. cit.*

5. Blackwell Szemerének, London, 1852. augusztus 15, Sz-B-B Levelezés, OSZK

6. Megpróbálta – sikertelenül – felkelteni Murrey, a kiadó figyelmét is. Blackwell Szemerének, London, 1852. július 23, *Ibid.*

7. Blackwell Szemerének, London, 1853. január 6, *Ibid.*

8. Szemere még két újabb könyvet írt erről a témáról. Az első, "Die Nationalfrage in Ungarn, Oesterreich und Osten", *Háborús Felelősség*, 2. kötet, 1931. 291-309. old. melyet 1854-ben fejezett be, de amelyet csak 90 évvel később publikált Horváth J., jegyzetekkel is ellátva a tanulmányt. A második: *Hungary from 1848 to 1860*. London, 1860. amely eredetileg egy hét levélből álló

Szemerének, számos kiadónál próbálkozott sikertelenül; az egyetlen, aki nem utasította el, Bentley volt, Ő viszont nem volt hajlandó előleget fizetni a fordításért és Szemere sem volt abban a helyzetben, hogy adni tudjon valamit ezért. Blackwell, a saját részéről, a Murray kiadónál¹ talált állást, aki 20 font előleget adott Neki. "Amíg nem találok egy kormányhivatalt, addig kénytelen vagyok irodalmi munkából megélni".²

Azonban az ember hajlamos arra, hogy más indokot is találjon Blackwell "nem"-jére. Valamikor 1852 januárjában Blackwell mind Szemere, mind Batthyány kéziratát elküldte egy régi barátjának, az ugyancsak száműzött Szalay Lászlónak. 1849-es diplomáciai küldetése után Szalay Svájcba vonult vissza, hogy történelmi tanulmányoknak szentelje életét. Így történhetett, hogy 1852. januári válaszlevelében azt közölte Blackwellel, hogy amíg Batthyány visszaemlékezése jó, addig Szemerét – véleménye szerint – az öngizolás vezette könyve megírásakor. Ezen kívül, a Kossuth elleni támadások – amelyek talán jogosak is voltak – nyilvánosan megosztanak a magyar emigrációt és egyesítenék ellenségeiket.³

Batthyány Kázmér könyvének a sorsát és Batthyány szerepét a történetben maga Blackwell mondta el Emanuel Zichy-Ferraris grófnak "Memoir of the Two Bees" c. művében, amelyet gyakran csak mint "Bee memoir"-t⁴ emlegetnek. A memoár elnevezésekor Blackwell a Batthyány Kázmér és saját maga közt folytatott levelezésre utal. Levelezőkönyvének *A. D. to Count Batthyány*⁵ egyik dátum nélküli fejezetében Blackwell megjegyzi, hogy mivel mind a Blackwell név, mind a Batthyány név "B"-vel kezdődik, mindketten *buzzing of the bees*-nek ("méhdöngicsélés"-nek) ("Ez az átkozott angol méh", rengeteg kellemetlen igazságot döngicsél a fülembe – idézte Batthyányt Blackwell.) "Abban az időben", írta Blackwell a *Bee Memoir*-ban, "azaz 1849. decemberétől 1854. májusáig Londonban éltem mindössze az eszemre hagyatkozva, míg Mrs. B. az azóta elhunyt édesanyjával Grazban, és sikerült elég rendszeren megélnem irodalmi munkákból ...". 1851 vége felé Szemere arról értesítette Blackwellt,

gyűjtemény volt Richard Condennek címezve. (Ez utóbbi mű megjelent franciául is *La question Hongrois* címen és még egy angol utánnomásként is, mint *Civilization in Hungary*.)

1. *A handbook for travellers in Southern Germany* c. könyvet szerkesztette. London, 1852.

2. Blackwell Szemerének, London, 1953. március kedd, Sz-B-B Levelezés, OSZK

3. Szalay Blackwellnek, Rorsach, 1852. január 31. H.M. Levelek

4. Blackwell Zichy-Ferrarisnak, Stettin, 1868. július 10. (M.M. *Bee Memoir* ff.6. és *passim*)

5. A. d. to K. Batthyány, H.M. Levelek

hogy Batthyány gróf könyvet ír a magyar forradalomról franciául, és szeretné lefordíttatni azt angolra, és hogy nagyon örülne, ha Blackwell elvállalná a fordítást. Blackwell beleegyezett és azzal kezdte a Batthyányival való együttműködést, hogy először annak a *The Times*-hoz intézett leveleit fordította és csiszolta.¹

Batthyány könyvének első lapjai 1852 elején érkeztek meg. Blackwell úgy vélte, hogy alapos javításra szorulnak. Batthyány szabad kezet adott neki. Blackwell, miután néhány lapot lefordított, megmutatta az elkészült részt Bentley-nek, a kiadónak, és várta a választ. ("Ha egy nagy hal akad a horogra, zsineget kell neki adni.") Bentley², Batthyányi második cikkének elovasása után válaszolt Blackwellnek: "Be kell vallanom, hogy nagy kedvem van kiadni a könyvet"³, és "rendkívül örülök, hogy Batthyány Kázmér gróf jól halad könyve előkészületeivel"⁴. Végül is Bentley, aki még további előkészületben lévő íveket olvasott át, felajánlotta, hogy kiadja a könyvet saját költségén és a tiszta haszon kétharmadát átengedi a szerzőnek. "Talán az egyik legelőnyösebb szerződés, melyet kiadó valaha is ígért", kommentálta az esetet Blackwell.

Blackwell napokat töltött a British Museum olvasótermében a mű fordításával. 1852-ben Batthyány Kázmér ellátogatott Londonba, "hogy egy kicsit megvágja Gusztávot" (azaz pénzt szerezzen Gusztáv testvérétől) és 40 font előleget adott Blackwellnek a munkájáért. Bentley kb. 1000 font tiszta haszonra számított. Blackwell ugyancsak szemmel tartotta az "ellenfeleket": mihelyt Görgei emlékiratainak német kiadása elérhetővé vált – 1852 elején⁵ – megszerezte, elolvasta és megjegyzéseket fűzött hozzá Batthyány Kázmérhoz írt levelében: "éppen most fejeztem be az első kötet olvasását és elemzését és ilyen undorító memoárt még soha nem láttam ... azonban [Görgei] ízig-vérig magyar ... mivel rendelkezik a magyarok két állandó tulajdonságával: a hiúsággal és irigységgel".⁶

1. Batthyány egy "kiegészítést" is küldött Blackwellen keresztül a *The Times*-nak, amely 1852. február 2-án jelent meg.

2. Richard Bentley, New Burlington Street, egyrészt Ófelsége kiadója, másrészt az egyik legismertebb kiadó is ebben az időben.

3. Bentley Blackwellnek, London, 1852. február 2. 6. Melléklet

4. Bentley Blackwellnek, London, 1852. február 6. *Ibid.*

5. Blackwell a német kiadást olvasta: A. Görgei, *Mein Leben und Wirken in Ungarn*, Leipzig, 1852. 2. kötet. Hamarosan megjelent a könyv angolul is: A. Görgei, *My Life and activity in Hungary in the years 1848 and 1849*, London, 1852. 2. kötet.

6. Blackwell Batthyány Kázmérnak, London, (1852) hétfő, Sz-B-B Levelezés, OSZK

Mire a mű nyomdakész állapotba került 1853-ban, Blakwell összesen 90 fontot kapott a munkájáért. Ezalatt megtudta Szemerétől, hogy Batthyány barátai Bécsben mindent megtesznek, hogy a gróf amnesztiát kapjon. Batthyány, utolsó londoni látogatásakor – valamikor 1853-ban – azt kérte, hogy halasszák el a mű kiadását azért, hogy az ne érintse hátrányosan visszatérésének esélyeit és hozzátette "Ha a könyvet nem adják ki, akkor Ön veszít az üzleten és ezért meg kell engednie nekem, hogy kárpótoljam Önt ... ha netalán amnesztiát kapok és visszakapom a birtokomat is, csendes ... és visszahúzódó életet szeretnék élni Siklóson.¹ Nem akarom azt kérni, hogy jöjjön velem és éljen velünk, először is azért, mert nős ember, másodsor pedig azért nem, mert tisztában vagyok az Ön fékezhetetlen szabadságvágyával... Ezért úgy határoztam, hogy egy birtokot adományozok Önnek Baranya megyében, mely legalább 5.000 forintot fog hozni évente."²

Blackwell el volt ragadtatva attól, hogy esetleg magyar földbirtokos – valódi magyar ember – egy Feketekúty vagy inkább Feketeföldi lehet és öreg korában majd gyűjtő hatású beszédeket mondhat a megyegyűléseken – beszédeket, amelyek természetesen tele lesznek olyan szavakkal, mint "szabadság", "függetlenség", mint ahogy a francia beszédeknek hemzsegniük kell a "gloire"-tól ... és az angoloknak a – "brit birodalom szempontjából alapvető fontosságú"-val.

Elégedetten ezzel a javaslattal – Batthyány már ismertetett könyvével kapcsolatban – Blackwell, amikor kinevezték lübecki konzulhelyettesnek 1854-ben, elhatározta, hogy a fordítás egy példányát elküldi a szerzőnek. Batthyány jóváhagyásával egy névjegyét "kettévágta, vagy inkább kettétépte", az egyik felét elküldte a grófnak, a másikat pedig egy barátjának adta³ egy csomaggal együtt azzal az utasítással, hogy bárki is jelentkezik Párizsban a névjegy másik felével, annak adja a csomagot. Párizsban Batthyány Gusztáv, Kázmér testvére mutatta fel az eltépett névjegyet és kapta meg a csomagot, mivel Kázmér 1854. július 12-én rövid betegség után hirtelenül meghalt. A kéziratban lévő könyvön kívül még egy köteg Blackwell Batthyányhoz intézett levele is volt, amelyeket Blackwell szeretett volna visszakapni; azonban Batthyányné egy bizonyos Mrs. Sant-nál

1. Batthyány birtokainak központja a Dunántúlon.

2. Meg kell jegyezni, hogy Blackwell tudott két olyan britről, akik házasságuk révén földbirtokosok voltak a háború előtt Erdélyben. Egyikük Richard Guyon volt, aki később Görgei seregében szolgált tisztként, a másik pedig John Paget, a híres útikönyv szerzője. Batthyány tervezett ajándéka 400 fontot jelentett volna évenként Blackwellnek.

3. William Calkow, akvarellista.

helyezte el azokat – aki Blackwell egy párizsi barátjának az özvegye volt – és aki rövidesen meghalt.

A grófnő visszatért Magyarországra az 1850-es évek közepén és Blackwell 1868-ban annak a reményének adott hangot Zichy-Ferraris előtt, hogy még mindig a grófnénál van a fordítás, lévén az az egyetlen példány.

Blackwellnél nem maradt más kézirat, mint azon könyv néhány fejezetének vázlatai, amelyet Batthyány *History of the Hungarian Revolution*-ként nevezett. Azonban volt egy teljes változata – tűrhető kézírásban – Batthyány másik munkájából. Így "lefordítottam őket, néhány jegyzetet fűztem hozzájuk és világosabbá tettem néhány részletet és bekötöttem ezeket egy 353 oldalas fóliásba".

Blackwell a két kéziratot fiára Robertre hagyta azzal a kéréssel, hogy ezeket a kéziratokat az MTA-nak kell hagyományoznia. Ezek közül az 1865-ös kötetek közül az első egy fóliás könyv volt, *Hungarian Missions* (Magyar küldetések) címmel. Blackwell halála után levelezésének különálló kötete is örökösére szállt. (Ezeket *Levelek*-ként említjük a jelen tanulmányban.) Ez magában foglalt fogalmazványokat, jegyzeteket, Batthyány és Blackwell 1851 és 1854 közti levelezéséből kivonatokat, melyek főleg Batthyány első, Párizsban elvesztett művére vonatkoznak. A jelentősebb lapok 29-66-os számmal vannak ellátva és ennek a résznek a címe *A. d. to Count Casimir Batthyány*.¹

1. Összefoglalás: Batthyány és Blackwell megállapodott abban, hogy a gróf átírja a nemzetiségről szóló fejezetet. A fejezetet eredetileg magyarul írták, Blackwell még néhány szójátékot is faragott – mind angolul, mind magyarul – néhány szóval. Ellentét a magyarság értelmezésében: a gróf véleménye szerint nem történt erőszak. Blackwell ellentmondott, hogy a Kék Könyvben olyan adatok vannak, amelyeket nem lehet figyelmen kívül hagyni. Blackwell szerette a történelmi tévedéseket feltárni és nem kímélte a magyarokat sem. Például: számos írásos bizonyíték a "moriamur pro rege nostro Maria Theresa"-ra, azaz a magyar nemesség látványos fogadalmára, mely – állítólag – megmentette a királynő trónját. Blackwell a gróf rendelkezésére bocsátotta azokat a feljegyzéseit, amelyeket egy British Muzeumban található kéziratból vett át: "Jacob Richard, Buda ostroma és bevétele, 1686. július 15-től szeptember 2-ig." A Magyarország elmaradását Ausztriától Blackwell 1847. december 22-ig jelentéssel (Kék Könyv, 4. oлд.) dokumentálta annak az emlékezetes Batthyány Lajossal folytatott interjújának a részleteivel, amely 1848. április 21-én történt. Megmagyarázta a "judicious bottle-holding" ("az orvosságosüveg mindkét fél számára") kifejezést. Blackwell a gróf munkáját hőskölteményként – vagy Niebelung-énekként – ünnepelte, mely megmutatja, hogyan szenvedett Magyarország a hitszegő Habsburgok alatt. A résztvevők: Kossuth, Görgei voltak a drámai szereplők. Ezenkívül volt még néhány fejezet a magyar nyelvről és Széchenyi tetteiről egy kitűnő leírás. Azonban a Gróf kihagyta a Nemzetiségi Kérdésről szóló 1847-es vitát így Blackwell hosszan idézte neki a Kék Könyvet. Batthyány elismerte a hibát. Blackwell olyan statisztikát idézett, amely szerint a magyarok Magyarország népességének mindössze az egy harmadát teszik ki, és idézett néhány, a pánszláv agitátorok által használt érvet is. A Batthyány házaspár megegyezett abban, hogy Pulszky semmirekellő és Blackwell részletezte érveit. Véleményt cseréltek a galiciai parasztokról egy "Közép-európai Egyesült Államok" szükségességéről, a magyar nyelv gyors fejlődéséről 1844 és 1848 között, a Védegyelet megalkotásáról 1844-ben. Az utolsó bejegyzés egy "Memorandum", mely szerint a nemzetiségi fejezetet végképp kihagyták (1852. nov. 5.).

Feltehetőleg e köré a mag köré, mely ott feküdt előtte, amikor Zichy-Ferrarisnak írt, rendezte el a magyar küldetést megelőző és az azt követő levelezését 1881-ben.

A második főlíás kötet 1865-ből a *Characteristics* (Jellemrajzok) címet viseli. Blackwell rendkívül élvezte e művet, melyet nagyszerűnek tartott, mind olvasás, mind fordítás közben: ezt hallva a gróf bevallotta, hogy az eredeti vázlatokat (a jellemrajzok közül) a grófnő írta. Blackwell szinte semmit sem változtatott a szövegen és a "*Hungarian Characteristics or Characteristic sketches of Hungarian Statesmen etc. during the period of Reform and Revolution 1830-1849* (Jellemrajzok vagy jellemvázlatok magyar államférfiakról stb. a reform és a forradalom korszakában 1830-1849) címet adta a kész kéziratnak. Egy magyar mágnás által¹ (Tulajdonképpen egy magyar mágnás és felesége által kéne, hogy legyen.)

Blackwell Bevezető Megjegyzéseit Stettinben írta, 1865. szeptember 19-én. Ez a rövid bevezető elmondja, hogy a Batthyány házaspár eme művét 1852-ben kapta meg, azért "hogy belefoglalja azt a saját, a magyarországi forradalommal foglalkozó könyvébe."² Az egészet franciául írták.

A mű gerince 2 részre oszlik: az első, mely a *Characteristics* (Jellemrajz) alcímet viseli (pp. 7-245), szokatlanul részletes portrét ad Széchenyiről, Bezerédyről, Görgeiről, Madarászról, Mészárosról, Damjanichról, Perczelről, Deákról, Nyáiról, Czinderyről, Pármányról, Szentkirályiról, Pulszkyról, Batthyány L.-ről és Kossuthról (Kossuth jellemzése 130 oldalas, hosszabb, mint az összes többi együttvéve.)

A második rész, mely a *Slight or incidental sketches* (jelentéktelen vagy esetleges vázlatok) alcímet viseli (pp. 248-251) vázlatos arcképet tartalmaz Szemeréről, Klauzálról, Eötvösről, báró Perényi S.-ről, Vukovicsról, Horváth M.-ről, Csányiról és Duschekről.

A kötetben szereplő szöveget jegyzetek, további megjegyzések és mellékletek kísérik. A tulajdonképpeni jegyzeteket a gróf írta (pp. 254-285) a *Kiegészítő jegyzeteket* J. A. B. (pp. 288-346). Az utóbbi négyféle magyarázatot tartalmaz: (a) néhány további levelet a gróf és Blackwell közti vitás kérdéseket illetően³; (b) Blackwell saját magyarországi befolyásának rövid áttekintését – ugyanezt az anyagot a "Bee Memoir"-ban is megtaláljuk; (c) néhány megjegyzést

1. H.C. -ként rövidítve.

2. Bevezetés. Megjegyzések. H.C. és passim.

3. Néhány levélrészlet – melyek mind tompítják az 1852-53-as viták élet – Szalay L.-től is közöl.

saját *Magyar küldetések* c. kötetének kéziratához (HM); (d) és néhány anekdotát Kossuth rovására. Ezt az oldalgást felfoghatjuk toldalékként ahhoz a még egészebb leíráshoz, amelyet a magyar vezető kap Batthyánytól a könyv fő részében.

A kötetet két dokumentum zárja: Kossuth beszéde az olasz kérdéstről¹ melyet 1851. november 19-én angolul is kiadtak a *The Times*-ban (és gróf Batthyány Lajos egy levelének egy részlete) melyet angolul a Kék Könyvben adtak ki, 212. oldal, és amelyet eredetileg Blackwell vitt Palmerstonhoz.

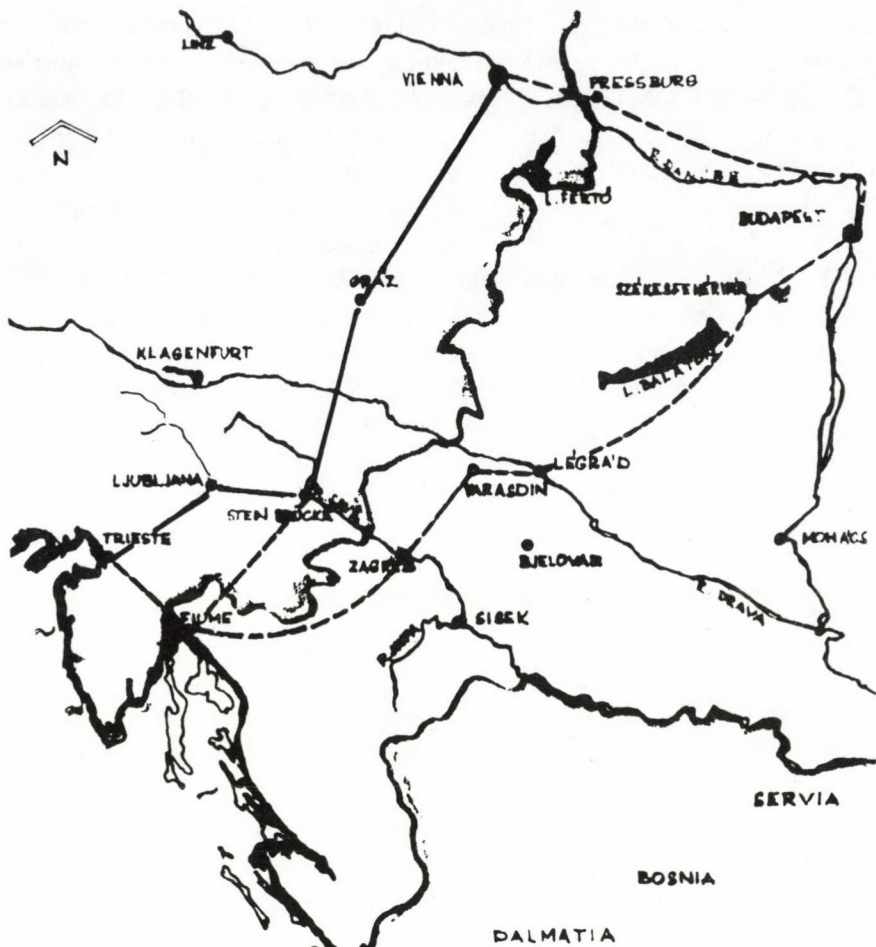
A *Characteristics* nagyon mulatságos, helyenként maró (Pulszkyról, Kossuthról, Czinderyről), de egészében véve csevegő anekdota gyűjtemény a magyar reformkorszak és a forradalmi mozgalom főbb alakjairól. Amiért még kiadatlan a mű, az főleg a Kossuthról szóló elutasító, gúnyolódó hangnemnek köszönhető. Nemcsak a történészek találták nehéznek egy Kossuth-ellenes könyvet támogatni; Kossuth Magyarországon akkora népi hős volt – és még ma is az –, hogy egyetlen magán- vagy állami kiadó sem vállalja, hogy bármit is kiadjon egy olyan érzelemhullámmal szemben, amely még mindig körülveszi Kossuth nevét.

Habent sua fata libelli – a klasszikus mondást nem lehetne semmi másra jobban alkalmazni, mint Batthyány másik könyvére, *The History of the Hungarian Revolution* (A magyar forradalom története). Blackwell elvesztette szem elől a kéziratot, amikor – amint ezt már láttuk – barátja, Callow átadta azt Batthyány Gusztávnak. 1913-ban Szalay Gábor, Szalay László leveleit publikáló kötetének² jegyzeteiben megjegyzi, hogy a Batthyány kézirat egy bizonyos Miklós Ödön birtokában van. Ő egy bizonyos Tóth Lőrinctől kapta a kéziratot azzal a kikötéssel, hogy az nem publikálható egy bizonyos későbbi időpontig. Tóth Szapáry Gézától kapta a kéziratot, aki viszont édesapjától, Szapáry Antaltól, Batthyányiné (szül. Keglevich Augusta) első férjétől. Sajnos, amikor a jelen könyv szerzője elkezdte kutatásait ez ügyben 1978-ban, a kézirat megint nyomtalanul eltűnt.³

1. Pozsony, 1848. június 21.

2. Szalay, Gábor szerk.: Szalay László levelei, Bp. 1953. pp. 170.-171.

3. "Sajnos, a kézirat nyomtalanul eltűnt" (Dr. Gál I. Kabdebó Tamásnak, 1978. december 23.) Tóth Lőrinc Batthyány barátja volt, aki 1893-ban először írt a Blackwell-Batthyány együttműködésről. (Tóth L.: *Batthyány Kázmér emlékiratai*, Budapesti Szemle, 74-75 old. 1893.)

Plan of Viennese Circles, Rothschickel: Vienna-Trieste line linked in construction during the mid 1840s - with Budapest-Pressburg-Vienna line (N side of Danube)

Plan of Viennese Circles, Sina: Vienna-Graz-Steinbrücke-Ljubljana-Trieste line (in construction during the mid 1840s) to have a Trieste-Fiume extension

Plan of Kossuth & the Protectionists: Budapest - Székesfehérvár-Légrad-Varasdin-Fiume line

Blackwell's plan: the Vienna-Trieste (Ena) line to have a Hungarian extension linking Steinbrücke with Fiume

KEY

- = existing railway lines
- = planned
- = country boundary

VII. EPILÓGUS

(a) Blackwell konzuli évei: Gondok és aggodalmak.

Blackwell örömmel vette Palmerston lemondását¹, mivel tőle még csak ígéretet sem kapott arra vonatkozólag, hogy állami hivatalt kap; ennek ellenére a külügyminiszter távozása nem kecsgettette semmi jóval Blackwellt, mert Palmerston utódját, Lord Clarendont nem ismerte. Mindazonáltal egy közös ismerősük arról tudósította Blackwellt, hogy Lord Clarendon nagyon elismerően szólt Blackwell "irigylésreméltó kéziratairól és jelentéseiről² a magyar ügyekről szóló Kék Könyvben". Blackwell ezután a közvetítőn keresztül³ azt javasolta, hogy esetleg Lord Clarendon⁴ megnézhetné a Külügyminisztériumban levő eredeti kéziratokat. A Lord így is tett és röviddel ezután magához kérte Blackwellt és kinevezte az első megüresedő állásba. Ez történetesen a Lübecki konzulhelyettesi poszt volt 150 fontos kezdő fizetéssel. Mindez 1854 májusában történt. Az orosz háború alatt az állás jelentősége megnőtt és amint véget ért a háború, Blackwell 200 fontot kapott a Kincstártól mint "csekély ellenszolgáltatást a lelkesedésért, aktivitásért és tapintatért". Szabadidejében a konzuli teendők ellátása után, Blackwell korábbi kedvenc időtöltésének, az archeológiának⁵ és a norvég nyelv tanulmányozásának hódolt. Amikor Blackwell elhagyta Lübecket, a városi Tanács legjobb kívánságaival búcsúztatta.

Blackwell három évet töltött Lübeckben, mint konzulhelyettes.

1857-ben Lord Clarendon, megtartva korábban tett ígéretét, hogy főkonzullá nevezi ki Blackwellt, amint csak lehetett Stettint főkonzulátussá emelte és Blackwellnek ajánlotta fel az állást. 500 fontban állapította meg a bérét és akkoriban mindössze 10 brit konzul kapott Európában ennél magasabb fizetést. A Queen's Commission előléptette a szárazföldi hadsereg ezredesi rangjának,

1. Louis Napoleon államcsínyének idején. (1851. december 19) Palmerstont felmentették a külügyminiszteri posztról.

2. M. M. Bee *Memoir* ff. 30 és *passim*.

3. Később a fent említett memorandumban Blackwell arra célzott, hogy ez a barát, és a *Memoir* levelezőtársa Zichy-Ferraris E. gróf volt.

4. G. V. F. Villiers, Claredon grófja; külügyminiszter 1853. február 21-től.

5. Blackwell Lord Granville-hez, Lübeck, 1856. november 7.

vagy a haditengerészet kapitányi rangjának megfelelő rangra. Blackwell 1868-ban úgy számította, hogy ha Lord Clarendon még mindig a Külügyminisztériumban lenne, megkapná a pesti főkonzuli állást, de mivel Clarendon már nem volt korábbi beosztásában, a pesti konzuli állás megnyerése kilátástalanná vált számára.¹

Az 1854-1868 évekről szóló beszámoló Blackwell levelezőkönyvében² személyes és hivatalos ügyeinek keveréke. Legsorgalmasabb levelező partnere Lord Hodges ezredes, hamburgi Charge d’Affaires és főkonzul volt 1854 és 1856 között. 1854 júliusában Blackwell a krími háború várható eredményéről elmélkedett³. Októberben azt jegyzi meg keserűen partnerével szemben, hogy ha valaki elismerést érdemel, azok az oroszok Szebasztopol miatt.⁴ 1855 tavaszán azt remélte, hogy Anglia megnyeri Ausztriát szövetségeséül⁵, de májusra már rájött, hogy Ausztria kettős játékot űz.⁶ Késő ősze már tisztán látta, hogy a szövetségesek képtelenek kiűzni az oroszokat a Krím-félszigetről.⁷ Az év végén már kritikai hangvételt ütött meg a francia szövetségesekkel szemben, akik ki akartak lépni a háborúból.⁸ 1856 elején figyelmezteti barátját az osztrákok bűvészkedésére lett légyen az bármilyen béketárgyalás⁹, habár kénytelen csodálni az osztrák diplomaták ügyességét.¹⁰

1866 tavaszára Blackwell figyelme Itália felé fordult. Lehetetlennek gondolta, hogy Itália (különösen a Szardíniai Királyság) eltűri a fennálló visszas helyzetet.¹¹ Azonban még lehetséges, hogy nem érkezett el az ideje annak, hogy megszabaduljanak a zarnokoktól – ahogy azt megpróbálták 1848-ban – mivel III. Napóleon valószínűleg szövetségre lép az összes egyeduralkodóval, hogy Szardínia, Portugália és Belgium maradék szabadságát is elvegye.

1. Clarendont még egyszer kinevezték külügyminiszterré 1868. december 9-én.

2. Kivonatos levelek, amelyeket J. A. Blackwell írt különböző személyeknek 1822-1881 = LETTERS and *passim*.

3. Blackwell Lloyd Hodges-nak, Lübeck, 1854. július 2.

4. Blackwell Lloyd Hodges-nak, Lübeck, 1854. október 10.

5. Blackwell Lloyd Hodges-nak, Lübeck, 1855. március 10.

6. Blackwell Lloyd Hodges-nak, Lübeck, 1855. május 16.

7. Blackwell Lloyd Hodges-nak, Lübeck, 1855. november 13.

8. Blackwell Lloyd Hodges-nak, Lübeck, 1855. december 30.

9. Blackwell Lloyd Hodges-nak, Lübeck, 1856. január 25.

10. Blackwell Lloyd Hodges-nak, Lübeck, 1856. február 12.

11. Blackwell Lloyd Hodges-nak, Lübeck, 1856. május 30.

Franciaország szövetsége az olaszokkal végül is Blackwell politikai jövendölésével ellentétben bekövetkezett. Mégis, amikor az ember egy három éves szünet után képes tovább nyomon követni Blackwell diplomáciai tevékenységét, 1854 júliusában újra panaszkodik II. Napóleonra egy, William Grey-hez, a távozó berlini Charge d'Affaires-hez írt levelében: "Azt hiszem, hogy Plombieres-ben a gall Mefisztó a *la question Allemande*-t (a német kérdést) fogja tanulmányozni".¹ Kollégájának, Lloyd Hodges ezredesnek pedig azt írja: "Remélem, hogy Monsieur Louis türelme elfogyott".²

1860 októberében Blackwell visszatért arra a kérdésre, amelyben igazán szakértő volt: az Ausztria és Magyarország közötti viszonyra. Egy emlékezetes beszámolót írt egy tudósítónak az úgynevezett *Októberi Diploma* kapcsán. "1848-49-ben a *The Times* tele volt a magyarokat elítélő cikkekkkel, akik most úgy látszik, nagy kegyben állnak a Printing House Square-n. Lord Palmerstonhoz küldött egyik jelentésében, azt hiszem 1849. december 21-én (ld.: VI/a) néhány súlyos tévedésre már felhívtam a figyelmet, melyek – attól tartok – gróf Szécheny Antaltól származtak – róla többször írtam, amikor az 1847-48-as Országgyűlésről tudósítottam és aki a legutóbbi "Birodalmi Diploma" egyik szülőatyja, mely Diploma általános gyógyír kéne, hogy legyen a heterogén Osztrák Birodalom minden bajára. Én, személy szerint, ezt a nagyrabecsült "Diplomát" a vég kezdetének tartom. Mindenesetre, ha a szerencsétlen uralkodó és eltompult agyú tanácsadói azt hiszik, hogy egy ilyen diploma megbékíti a magyarokat, úgy nagyot tévednek. Lord Palmerston, egy Lord Ponsonby-hez küldött ragyogó táviratban 1849. augusztus 1-én (ld.: V/b) rámutatott "a politikai rákra, mely az Osztrák Birodalom létfontosságú részeit roncsolja."

De ahelyett, hogy Ólordsága szavait megfogadták volna, a korlátolt államférfiak, akiktől az egész birodalom sorsa függött, hagyták, hogy tovább roncsolja a rák addig, amíg a gyógyítás már reménytelen."³

Ugyanilyen értelemben írt az újonnan kinevezett brit nagykövetnek, Lord Bloomfieldnak⁴ Bécsbe: "...a magyarok tovább fogják folytatni a már elkezdett politikai agitációt és nem is hagyják azt abba, amíg Magyarország de jure és de

1. Blackwell William Grey-nek, Stettin, 1859. július 22.

2. Blackwell Lloyd Hodges-nak, Stettin, 1860. június 12.

3. Blackwell Bergne-hez, Stettin, 1860. október 29.

4. J. A. Bloomfield, aki attasé volt Bécsben 1818-ban, követ Oroszországban 1844-ben és Poroszországban 1851-ben, 1860 november 22-én nevezték ki osztrák követnek.

facto független királyság nem lesz".¹ Kéretlenül (mint Lord Ponsonby idejében), Blackwell röviden és lényegretörően összefoglalja az Ausztria és Magyarország között kibombant új viszályt Thomas Villiers Listernek, aki a berlini angol követségen dolgozott: Ausztriát mindig is a Kamarilla fogja irányítani. Magyarország le fogja rázni az igát és "a magyarok addig nem nyugszanak, amíg olyan viszonyba nem kerülnek Ausztriával, mint Norvégia Svédországgal".² A Diploma célja az volt, hogy engedményeket tegyen, de csak keveset, mindössze időt akartak nyerni ahhoz, hogy kiderüljön, a reakciók sikerrel járnak-e Nápolyban – hála Istennek, csalódníuk kellett.³ A császárnak Deákot és Eötvöst kellett volna tanácsadókká választani, "a mérsékelt ellenállás vezetőit és a két legérdemesebb embert". (Hat év múlva pontosan ezt tette Ferenc József.)

Blackwell levelezőkönyve nyilvánvalóan nem szól érdektelen dolgokról és tartalma főleg a kor kulcskérdéseivel foglalkozik. 1866-ban, újra Bergne-hez írva, feleleveníti "az orvosságosüveg osztó helyettesének" címét és azt jósolja, hogy a magyarok nem fognak elhamarkodottan cselekedni az osztrák-porosz konfliktusban és kivárják, amíg eljön az ő idejük.⁴

Ezalatt Blackwell abba a kényelmes helyzetbe került, hogy konzuli rutinmunkájának nagy részét titkára látta el és így elkezdhette jegyzeteit rendezni és összeállítani a magyar küldetéséről szóló kéziratokat.⁵ Minden valószínűség szerint először a küldetések kéziratát fejezte be, mivel a *Magyar küldetések 1843-1851*-hez írt "Bevezető megjegyzések", melyekben egyértelműen a már befejezett *Küldetésekről* ír, "Stettin, 1865. március 22"-ről⁶ datálódnak. Jegyzeteit átírva úgy érezte, hogy a század talán legmozgalmasabb időszakának legérdekesebb és legeseménydúsabb történetét beszéli el. A *Jegyzetek*⁷ legelső darabjában megemlíti hogyan mutatták be 1844-ben a magyar nádornak. Más szóval, büszke volt személyes eredményeire és szeretete volna azok dokumentumait összegyűjteni, leírni gondolatait, véleményét, örömeit és kudarcait, megmutatni politikai képességeit és barátaiét is oly módon, hogy a jövőendő történelmi idők ne csak egy kívülálló szemlélőt, de sok történelmi

1. Blackwell Lord Bloomfieldnek, Stettin, 1860. november 20.

2. Blackwell Thomas William Listernek, Stettin, 1861. október 29.

3. Garibaldi legyőzte a nápolyiakat.

4. Blackwell J. B. Bergne-nek, Stettin, 1866. március 17.

5. *A Bee Memoir*, 6. Melléklet.

6. Bevezető. *Megjegyzések*, HM. I.

7. *H.M. Jegyzetek*. 1.

esemény tevékeny részvevőjét lássák benne. Igazolni szeretne volna magát: nem sikerült a pesti konzulságot megkapnia, így hát bizonyítani szeretne volna, hogy bárki, aki belenéz a dokumentumokba megállapíthassa, hogy ennek ellenére megérdemelte volna azt. És végül, de nem utóljára, Magyarország kitartó híve volt (Ő mint egy osztrák hölgy férje és mint brit kormányhivatalnok az európai erőgyensúly korában). Sokkal később, miután elbocsátották abból az állásból, mely a Habsburgokhoz kötötte, kitartóan követte Magyarországot jóban-rosszban, felhasználta nyelvi képességeit, hogy olyan műveket fordítson, melyek a magyar ügy védelmében fródtak és komoly levelezést is folytatott ez ügyben.

...*"Mais on revient toujours a ses premier amours, and my amour pour la belle et fiere – tres – meme un peu trop fiere Madame ou Mademoiselle Hongrie, 1820-ból való, habár először 1837-ben kezdtem dicsérni Magyarországot – az "Atheneum"-ban, (ld. I/d), 1843-tól 1848-ig nagyon kellemesen flörtöltem vele és amikor annyira rossz kezekbe került, az iránta való vonzalmam nemhogy csökkent volna, de még növekedett is és azt hiszem, mindent megtettem volna azért, hogy kiszabadítsam (Magyarországot) ebből a sajnálatos állapotából. Most, hogy oly sikeresen visszanyerte hajdani életerejét, egy csodálatos deáki gyógy mód által és semmi kétség affelől, hogy visszaszerezte korábban elvesztett javait, nem sokat törődik már egy öreg szeretővel, aki elérte a kicsit már túlságosan is tiszteletreméltó – quasi patriarchális – 70 évet.¹ Azonban, mint ahogy Catullus mondja "difficile est longum subito deponere amorem".²*

Tehát ez az *amor* volt, mely arra ösztönözte, hogy "átírja" a *Magyar küldetéseket* és a hozzávaló dokumentumokat, melyeket végül is egy 800 oldalas fóliáns kötetbe kötött. A másik 358 oldalas fóliáns kötet a *Characteristics*-et (Jellemrajzok) tartalmazta, a kettő együtt jelentette Blackwell örökségét. A *Bee Memoir* máshol volt, a másik két kötetet befejező magyarázatokkal, az "1868. július 11-i dátummal az aláírás fölött és ezzel az utolsó magyar mondattal: 'Magyarok Isten áldja meg'.³

1. Blackwell, aki 1798-ban született, 70 éves volt ekkor.

2. 6. Melléklet.

3. Egy ugyancsak Zichyhez írt kísérő jegyzetben Blackwell Zichy diszkrécióját kéri. Két embert nevezett meg, akik elolvashatják emlékiratait, ha akarják: Eötvös J. bárót, a Magyar Tudományos Akadémia elnökét – 1868-ban – (és barátját az 1840-es évekből) és Rónay J.-t, az Akadémia titkárát, akivel Blackwell 1851-ben Londonban találkozott "egyike azon kevés embernek, akiben ebben a furcsa világban teljes bizalmam van". (Blackwell Zichy-Ferrarisnak, Stettin, 1868. július 11. MM.).

Az utolsó előtti, Magyarországról írt levél címzettje Lord Clarendon volt. Ebben az Osztrák-Magyar Monarchiáról mint "szíami ikekről írt, akik szükségszerűen, bár némiképp vonakodva, összetartanak, amíg egy többé-kevésbé fájdalommentes operációval szét nem válnak."¹ Blackwell több, mint egy évtizeddel később, ezúttal a legutolsó alkalommal, Lord Odo Russellnek küldött levelet e tárgyban.² A magyar Felsőház lakosságcserét tárgyaló ülései 1880-ban adtak alkalmat Blackwellnek e kérdésben álláspontja kifejtésére: Blackwell, aki ellenezte a tervet, felvázolt egy lehetséges "megoldást" a görög kevert nemzetiségi területeket illetően, hogy ez segítsen a magyarországi helyzet megoldásában.³ Az 1880. július 1-i üzenetváltáshoz a kísérőlevelet 1880. augusztus 6-án küldte el. Elégtétellel vette tudomásul, hogy Deák és Eötvös végre a király tanácsadói közé került – mint ahogy azt már az 1860-as években jónak látta – és örömmel fedezte fel Lord Palmerston egyik levelében a következő utalást Haynau tábornok megverésére:⁴ "Ahelyett, hogy megverték volna, meg kellett volna pokrócozniuk..."⁵

Blackwell hosszú élete minden különösebb szenzáció nélkül folytatódott Ófelsége Kormányának szolgálatában. Amennyire a meglehetősen hiányos forrásanyag lehetővé teszi az embernek, hogy bepillantasson stettini konzuli életébe, ideje nagyrészt a német felségvizeken alkalmazandó tengerjogi kérdések emésztették fel és a korábbi barátaival és új hivatali ismerőseivel folytatott levelezés. Így Mr. Berge⁶ továbbra is egyik levelező partnere maradt, Henry Nevill Deringgel⁷ F. R. Plunkettal⁸, Lord Odo Russellal⁹, Grenfell parancsnokkal¹⁰, és Dufferin grófjával együtt.

1. Blackwell Clarendonnak, Stettin, 1869. február 24.

2. A lakosságcsere elméletileg, bizonyos etnikumnak kölcsönös cseréjét jelentette azért, hogy összefüggő nemzetiségi tömbök jöjjenek létre elszigetelt etnikai szigetek helyett.

3. Blackwell, Lord Odo Russellnek, Stettin, 1880. július 21-én és a hozzá csatolt memorandum.

4. A Barclay and Perkins serfőzdeben 1851. február 17-én Haynau marsall megtámadását illető levelezés. H. C.

5. Blackwell, Lord Odo Russellnek 1880. augusztus 6. Lásd még E. Ashley, *The Life of Henry John Temple, Viscount Palmerston*, London, 1876. (2 köt.), 1. kötet 239 old.

6. Blackwell J. B. Berge-nek, Stettin, 1870. október 15.

7. Brit követségi titkár Berlinben. (Blackwell Deringhez, Stettin, 1871. július 26.)

8. Dering utóda a berlini brit követségen. (Blackwell Plunketthez, Stettin, 1873. március 26.)

9. Rt. Hon. Lord Odo William Russell, aki abban az időben a külügyminisztériumban dolgozott. (Blackwell, Lord Odo Russellhez, Stettin, 1873. június 29.)

10. George Grenfell parancsnok, aki brit diplomáciai szolgálatban volt Németországban. (Blackwell Grenfellhez, Stettin, 1877. december 11. és 1878. április 14.)

Blackwell kiterjedt levelezésének utolsó darabja röviden beszámol egy bizonyos *Historical Interlude*-ről (Festspiel) (Történelmi közjáték), amelyet Stettinben adtak elő 1881. március 17-én. "A Festspiel ragyogóan sikerült és fiam, aki számos korcsolyázó pajtását ismerte fel hercegnökként és istenekként, kijelentette, hogy a kosztümök nem színházi kelléktárakból voltak".

Blackwell 1880. októberben vonult vissza a konzuli szolgálatból. Mint ahogy *Statement*-jében (Beszámoló) írja "tökéletes egészségben és minden tekintetben képes arra, hogy hivatali teendőimet elvégezzem"¹ ment nyugdíjba. Beszámolóját egy nyugdíjkérelemmel² együtt küldte haza. A nyomtatvány – 1879. októbertől keltezte – tartalmazza a kérelmező életkorát: "81", a kormány szolgálatában eltöltött éveket: "25 év" (1854-1879), és a nyugdíjba vonulás indoklását: "A Külügyminisztérium 1879. júniusi körlevelében közölt utasítások miatt".³ Hivatalos fizetése 500 font volt, de 1874 óta átlag 600 fontot kapott. Kijelentette továbbá, hogy semmiféle mesterséget nem folytatott, míg az állam szolgálatában állott, és hogy nem mulasztott egyetlen egy napot sem az utóbbi 10 évben betegség miatt.

Másrészeről összesen 43 szabadnapot vett ki, feltehetően szabadságként. Első lübecki állása óta Blackwell a családjával élt.

(b) Blackwell konzuli ideje: örömei

A fiatalkori versek írója, akinek klapanciái, bökversei és ál-epikus költeménye oly könnyen és vegyesen folyt tollából (Ld. I/a) elhallgattatta műzsáját magyar küldetési alatt. Ritka kivétel volt ez alól a feleségének szánt alkalmi felköszöntő vers⁴, és a Szózat ragyogó fordítása "eredeti magyarból az ünnepelt Vörösmarty tollából".⁵

1862-ben Blackwell műzsája bizonyára kedvezőnek ítélte a konzuli életet a maga számára, mivel újabb versek jelentek meg, melyek a levelezéseit, vagy olvasmányaihoz készített jegyzeteit szakítják meg. Joseph Andrew Blackwell fia Robert, aki édesapja levelezésének elszórt utalásai szerint édesanyjával élt Grazban, 1854-ben Lübeckbe költözött, és később, édesanyjával együtt

1. Blackwell "Beszámolója" a Külügyminisztériumnak. Stettin, 1879. október F.O. 64/946.

2. *Particulars required to be furnished by persons applying for Superannuation, etc. Ibid. and passim.*

3. Para. VII, Act 22, 1878, szabályozta először a konzuli tisztviselők nyugdíjba vonulását.

4. "To my dearest Agnes" (Legdrágább Ágnesemnek), Graz, 1846. január 21. POEMS.

5. Blackwell fordítása a *Metropolitan Magazine*-ban jelent meg 1850 márciusban.

Stettinbe. Ő volt a tárgya édesapja számos örömteli családi versének az 1860-as és 70-es években. Ezek közül némelyikből az olvasó bepillantást nyerhet a fiatal Robert felnőtté válásának folyamatába és a visszafogott, de odaadó apai gondoskodásba.

"Bold in his plans though wanting self-reliance
Such is our darling Bob"¹

Ezek a kezdő sorai annak az 1861-ből származó 4 soros szóintarziás versnek, melynek párja 1862-ben rögzíti a változást:

"Bedecked is a swell with broach and red skirting
Is metamorphosed Bob"²

Mindegyik vers 3 első sorának első szavai kezdőbetűi az R. W. B-t adják ki, azaz *Robert Warmuth Blackwell*. "Warmuth" édesanyja Agnes leánykori neve volt, akinek grazi szomszédai könnyebben fogadták el a kettős nevű – *Warmuth Blackwell* – fiút, mintha csak *Blackwell* lett volna a vezetékneve. A *Warmuth* név egyébként sznobéria eredményeként is felfogható: A Warmuth-ok osztrák kismesek voltak. Mindenesetre, még Bobby sikeres és sikertelen udvarlásainak részleteit is megörökítette az apa derűs távolságtartással:

"For what others may say I care not a fig
And if the Smart's too acute can at least hop
the twig –
Whether the eyes of fair Miss Smart
Have bored a hole in Bobby's heart".³

Ez a sikeres couplet-okben írt vers 1862 nyarán született.

Ugyanazon a nyáron írta Blackwell legnagyobb "Bobby" versét: a "*Biography of an Odd Fellow in Nicotian acrostic doggerel*"⁴ (Egy különös fickó élete... szóintarziás klapanciában.) A vers, mely rímes alexandrinusokban íródott, fia tréfás-komoly életrajza. Teljes egészében szeretném idézni a művet, hogy megmutassam, a sorok kezdő szavai hogyan adják ki a nevet: *Robert*

1. Stettin, 1861. POEMS.

2. Szóintarziás vers, Stettin, 1862. május. POEMS.

3. "Soliloquoy of a Smarting Smart Swell", Stettin, 1882. július 11. POEMS.

4. Stettin, 1862. június 5. POEMS.

Warmuth Blackwell, és különösen azért is, mivel a vers félreértése további félreértésekre adott alkalmat, t. i., hogy a *Biography of an Odd Fellow J. A.* önéletrajza lenne.

"Reared in old England, where he gained a smattering
 Of Latin, Greek and Auclid's obtuse chattering;
 Became in Gratz's Polytechnic School a student
 Excelled in Mathematics, deemed it prudent
 Recondite lore to shun and stick to science
 That brings in tin and nurtures self-reliance
 When studies finished, fencing, swimming, riding
 Acquired for use – but dancing still deriding
 Railway over Semmering's mounts – a will gigantic
 Made, one would think, by Engineers half frantic –
 Unasked he worked at, till he became Assistant;
 Then in a long-built hut from towns far distant
 He passed his days in blasting rocks to shivers,
 Boring long tunnels, damming up glen rivers:
 Learned practice there; then went to Mr. Polly –
 A man of substance though not free from folly –
 Contrived, an engineer, to turn a penny
 Karst' railway making; making too a many
 Whimsies in brick – then to his parents wandering,
 Essaying each theme, his time on hobbies squandering;
 Lounging through London now, perchance he's with
 fair ladies flirting, ogling, joking,
 Leaving paper to pen these lines, while, he said:
 queer Papa a weed is smoking".

Tovább, a családnál maradvá, Blackwell néhány verse a *kedélyességet* ünnepli, amint más versek feleségét ünneplik kedélyességgel. Egy vidám bordalban *In Water Without* boldogan magasztalja:

"Wine within one water without
 With a scrap after dinner
 'S the way to get stout".¹

1. "Water without" ... Stettin, 1866. POEMS.

Feltehetően Blackwell, mikor ezt a dalt írta 1866-ban, már köpcössé vált. 68-ik évében volt.

A következő év januárjában hitvesét köszönti születésnapja alkalmából egy újabb szóintarziás verssel:

"Again thy birthday brings the revolving year
God grant thee many such and health regained..."¹

amely elárulja, mennyire aggasztotta felesége betegsége; egy olyan ember aggodása ez, aki egy 1843-ban Magyarországon szerzett, erős meghűléstől eltekintve nem volt soha beteg hosszú élete folyamán.

Az, hogy "megírta" küldetéseinek történetét és hogy hivatalos leveleit rendezte, azt jelezte, hogy egyre több szabadideje volt az 1860-as években; ezzel együtt egyre többet és elmélyültebben tudott olvasni is. Egy cobridgei barátjához² címzett levelében Hegel munkáiról írt Blackwell 1863-ban; Hegel filozófiáját hasonlította össze a kortárs és majdnem kortárs német filozófusokéval és a görög klasszikusokkal. Emlékeztette Christiant, hogy "Northern Antiquities" ("Északi régiségek")³ című munkájában már kifejtette a filozófiáról szóló véleményét általában. "Tényleg lélekemelő tudomány". A filozófusok közül Blackwell Kantot becsülte a legtöbbre "mély metafizikai gondolkodása és ragyogó józan esze" harmóniája miatt. Hegel filozófiája egy "Titáni agy" kisugárzása és soha egyetlen egy filozófiai rendszer sem hatott annyira mélyen ilyen rövid idő alatt, mint az övé. A jogtudomány, a történelem, mind teljesen hegelizálódott az elmúlt 30 évben. Hegel, mint dialektikus, egyedülálló volt és olyan rendszer megteremtője, amely rendszert egyedül Spinozáéval és Platonéval lehet összevetni. A zsidó filozófus az Istent emberivé tette és olyan tulajdonságokat tulajdonított neki, mely Jehovát "az összes nemzeti istenség legbarátságatlanabbjává" tette. Hegel, ezzel szemben, az emberiséget istenítette.

A levélben idáig érve Blackwell témát változtatott és hosszasan beszélt ezután egy fiatal hegelianus professzor 1854-es lübecki látogatásáról. A vacsorán felszolgált ételek leírása, a majonéz, a szivar és a rudesheimi bor dicsérete mellett helyet kaptak a krími háborút kiváltó okok is. A professzor mindezeket Hegel 'A történelem filozófiája' című műve alapján próbálta magyarázni.

1. "To Agnes", Stettin, 1867. január 16. POEMS.

2. Blackwell, John Christiannak, Stettin, 1863. március 24. LETTERS, és *passim*.

3. J. A. Blackwell, szerk. *Northern Antiquities*, London, 1847. p. 467.

Blackwell, "aki amúgy sem volt túl félnék... és akit a szivarozás és a rudesheimi bor feltüzelt" sziporkáztatta a német filozófiáról való tudását és oda lyukadt ki, hogy Hegel filozófiája nem egyéb, mint egy *csodálatos metafizikus románc/idill*.

Ugyanezen év – 1863 – utolsó napján Blackwell visszatért a metafizika tárgyalására abban a levélben, mely valószínűleg az utolsó hosszabb levele Christianhoz.¹ "A metafizika olyan tudomány", írja Blackwell, "mely a természetfölöttiről ad tudást, amelyet, amint azt Kant már kimutatta, semmiféle *tudással* nem szerezhünk meg". Schelling, Platon és Hegel ragyogó elméleti emberek voltak, és habár Blackwell meg volt győződve hiábavalóságukról, be kellett vallania, hogy "előszeretettel viseltetett eme gondolati feltevések iránt". A görög filozófusokat elolvasva kezdte megérteni, hogy a "Platonizáló Atyák" hogy változtatták a Logos-t és a Pneumát Fiúvá és Szentlélekké. "A Logos ideája bizonyára gyorsan terjedt, fejlődött még az apostolok idejében is." Mindezek ellenére Blackwell tisztában volt, hogy történelmi párhuzamok, mint például a Logos és a Fiú azonosítása, legjobb esetben is csak féligazságok. Mindazonáltal táblázatba szedte az ókori és modern filozófusokat. Ebben Hegelt Arisztotelésszel azonosította (vagy jobban mondva, vélte hasonlónak).

Blackwell verseit egyre könnyedebb és könnyedebb hangvételben írta. Az A, B vagy C kereskedő által írt és az "X, Y, vagy Z kikötő stratégiával" foglalkozó "*A Bee Monologue*"² semmiféle kapcsolatban sincs – minden ellenkező várakozás ellenére – Blackwell *Bee*-jével, vagy a "*Memoir of the Two Bees*"-szel. A szóbanforgó *Bee* verses elbeszélés skót tengerészeket figuráz ki, akik egy kereskedelmi hajón szolgáltak, mely 1872. október 29-én futott ki Stettingből Skócia felé tartva tele burgonyával. 1872. november 8-án a skót partoknál felborult, de az összes tengerész megmenekült. Hasonló sorsra jutott egy hasonló hajó, amelynek szerencsétlenségét Blackwell megénekelte egy gúnydalban, melynek a "*Difference between Cupid's and Neptune's Quiver*"³ (Cupido és Neptunus nyila (ugyanakkor a hajó neve is) közötti különbség) címet adta. A *Quiver* 1872. november 15-én hagyta el Stettin kikötőjét egy rakomány burgonyával a fedélzetén és november 15-én futott zátonyra Skóciánál.

Ha konzuli munkájának legfőbb tárgyai, a kereskedelmi hajók, maró, de szellemes tollának célpontjai lehettek, nem csoda, hogy a konzulátuson levő munkatársai – gyengéikkel és hóbortjaikkal – nem kerülhették el enyhén

1. Blackwell, John Christianhoz, Stettin, december 31. LETTERS and *passim*.

2. Stettin, 1872. november. POEMS.

3. Stettin, 1872. november. POEMS.

szarkasztikus figyelmét. Blackwell konzulhelyetteséről, Mr. Rose-ról, az a hír járta, hogy szabadkőműves. Blackwell megszerezte a *Freemason's Chronicle* (Szabadkőművesek lapja) című kiadványt, talán éppen Mr. Rose-tól, amely "gúnydalainak" háttéranyagot szolgáltatott. Mint például:

"Bob says Brother Ro-se
Is a real masonic posy
And being 'bove all price
Would make a most virtuous vice"¹

vagy ahogy Pope után szabadon, komikus eposzi versformában a szabadkőműves vacsorát leírta:

"Tis quite masonic "Bunkum! Bosh! Enough!
Roared out the irate Brethren. "Nor goat
Nor hen! We'll have but calf or lamb".²

De munkatársai, Mr. Rose és Mr. Reid konzulhelyettesek nem vehették igazán zokon Blackwell mókázását, mivel a *Tria in uno*-ban, egy rendkívül humoros és filozófikus versben, Blackwell "black well"-nek írta le magát (szójáték: "fekete kút"), és szót ejtett két helyetteséről is: "a misztikus mesterségek beavatott testvéreiről" is.³

A misztikus mesterség maga a konzuli munka volt és a költemény derűs és kevésbé derűs oldalait sűríti 16 blank vers-ben írt sorban, melyek így végződnek:

"Three joined on one – Well, Reid and Rose,
Conducts the consulate – queer thing it be
In perfect harmony – Long may it last!
At least the Consul shall have reached
The bottom of his somewhat too deep well,
And here, by Fate's compulsory behest,
To kick the bucket".

A vers első oldalának fedőlapján egy nagyon életszerű nádbozót (*thicket of reed*), és egy rózsa, rajta kereszt látható = egy keresztény rózsa (fehér) és egy

1. Stettin, 1874. március 1. POEMS.

2. Masonic Fragment, (Szabadkőműves részlet), Stettin, 1874. POEMS.

3. Stettin, 1878. szeptember 4. POEMS.

magyar típusa, sötét színű forrás/kút, azaz egy fekete forrás (black well). Meg kell még említeni, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Blackwell gyűjteményében található egy szignált rajza is, mely egy "magyar nemest" ábrázol. A rajz meggyőző bennünket rajz tehetségéről is.

Utolsó konzuli évei egyre inkább filozofikusabb hajlamúvá tették. Grenfell parancsnokhoz és a belgrádi konzulhoz, White-hoz, egyébként mindketten barátai, írt levelei arról tanúskodnak, hogy lelkileg felkészült a nyugdíjba vonulásra, és még e világból való távozásra is. Egy 1877 decemberben, Grenfellnek írt levelében¹ idézi Lord Lytton *Teleológiájának* 43-dik táblázatát, melyben a *Teremtőt* úgy jeleníti meg, mint aki "leginkább a csalánonk boldogságához járult hozzá a teremtményeivel (t.i. az emberrel)". Tovább folytatva a témát Blackwell megjegyzi, hogy az élet megdőbentően rövid, semmi más, mint a szunyog egy napja egy napsugáron és egy lehellet párán.

Ugyanez az érzés cseng vissza Blackwell egyik fiatalkori példaképének, Byronnak egy művében:

"Shut up the world at large, let Bedlam out,
And you will be perhaps surpris'd to find
All things pursue exactly the same route
As now with those of *soi-disant* round mind.
This I would prove beyond a single doubt,
Were there a jot of sense among mankind.
But till that point d'appui is found also!
Like Archimides, I leave earth as 't was".²

(Byron, Don Juan,
Canto XIV, Stanza LXXXIV)

1. Blackwell, Grenfellnek, Stettin, 1877. december 11. LETTERS és *passim*.

2. Blackwell, White konzulhoz, Stettin, 1878. január 12. POEMS.

A *Magyar küldetéseket* tartalmazó doboz egyik jegyzete: "J. A. Blackwell 1798-1886". Tehát Blackwell 88 évet élt, még 6 évet nyugdíjba vonulása után. Ezen az adaton kívül nincs pontos feljegyzés (pl. halotti bizonyítvány), sem Angliában, sem Ausztriában, mely igazolná a fentieket. A Grazban, Bécsben, Stoke-ben és Londonban folytatott kutatások eredménytelenek voltak. Ugyancsak képtelen voltam választ kapni leveleimre a stettini közjegyzői irodától (mely házassági, születési és halálozási ügyekben illetékes), habár nagy a valószínűsége, hogy Blackwell ott halt meg 1886-ban.

Fordítása:

Okost meg bölcsét csukj be sorra, és
bocsáss ki minden tébolyult urat:
meglátod nem lesz változás – egész
világ a kedves régiben marad.
Csak volna emberekben józan ész.
E mondásom megállná a sarat,
de nincs ily "támpont". Hát mint Archimédesz,
hagylak, ahol vagy, óh, szép Föld, te édes!

(Don Juan 14. ének 84. stanza).

Ford.: Ábrányi Emil,
Átdolgozta: Görgei Gábor.

Joseph Andrew Blackwell 1886-ban halt meg 88 éves korában.

KONKLUZIÓ

Érdekes megjegyezni, hogy egy olyan politikus alkat, mint Blackwell, aki radikális volt konzervatív elvekkel, élni és boldogulni tudott a brit diplomáciai szolgálat periferiáján. Ehhez az kellett, hogy várjon, amíg a dolgok "megértek", személyek megváltoztak és "ellentéte" a hivatalos politikával szemben elvesztette jelentőségét. Türelmesen kivárta, amíg eljött az ideje és hivatalt ajánlottak neki távol a kényes magyar helyzettől, a "Hamupipőke szolgálat" – ahogy egy 20. századi történész nevezte a 19. századi konzulokat – egy másik helyszínén. Első tartós diplomáciai állása a lübecki konzulhelyetteség volt, melyet a konzulság követett, amelyek közül egyik sem adott alkalmat neki arra, hogy politikával foglalkozzon. Az igazság az, hogy nem létezett sem olyan politika, sem olyan párt akár Angliában, vagy Közép-Kelet Európában, amely megfelelt volna Blackwell nézeteinek. Konzervatív volt, aki hitt a politikai pártfogásban és hasznát is vette annak: Lord Aberdeen, Sir Robert Gordon, Esterházy Pál herceg, Batthyány Kázmér, Zichy-Ferraris Emanuel mind különböző időkben pártfogói, vagy barátai voltak, (néhányal közülük életre szóló barátságot kötött). Másfelől Blackwell, egy jómódú agyagáru gyáros fia, nem vette át pártfogói politikai nézeteit és pénzt sem fogadott el tőlük. Mindössze hitt a kiváltságaikban, abban a rendszerben, amely lehetővé tette számukra, hogy társadalmi helyüket megtartsák és elfogadta a politikai és másfajta kapcsolatokból származó előnyöket is. Fő politikai ambíciója a pesti konzulátus megszerzése volt. Ez a célja magyar kapcsolatainak eredménye volt és így társadalmi törekvésévé és hivatali ambíciójává is vált. Magyarországgal való beható ismeretsége az 1830-as években és helyzete, mint politikai ügynöké az 1840-es években, egyedülállóan alkalmassá tették volna arra, hogy Ő töltsen be azt az állást – ha az létezett volna. A magyar ügyekkel való elmélyült ismeretei energiáját Magyarország felé irányították. A magyar történelemben való olvasottságával és az Országgyűlés alatt szerzett politikai tudásával a nyugatiak közül egyedülálló tudásanyagot halmozott fel a magyar politikai élet gyakorlatáról. Bizonyos kérdésekben visszhangozta és összeolvasztotta legközelebbi magyar barátainak véleményét – Szalay Lászlóét, Szemere Bertalanét és Eötvös Józsefét, azaz a kor legkövetkezetesebb politikai gondolkodóit – és mindezeket a véleményeket a sajátos brit agnoszticizmussal és a szabad kereskedelembe vetett hittel fűszerezte és brit pragmatizmussal enyhítette.

Blackwell gyakran használta a *konzervatív elv* kifejezést feljebbvalóinak írt

átirataiban és személyes levelezésében is. Sohasem vette a fáradságot arra, hogy megmagyarázza, mit értett pontosan ez alatt. Azonban úgy vélte, hogy két magyar politikus cselekedett elvei szerint: Deák Ferenc és Eötvös József. Az a tény, hogy ez a két államférfi nem tartozott egyazon politikai irányzathoz az 1860-as évekig, nem érdekelte Blackwellt. Deák erősen kötődött az alkotmányos tradícióhoz, míg Eötvös centralista volt, és mindenképp felett az oktatási ügy reformere. Ha Blackwell kedve szerint alakultak volna a dolgok, Magyarország magyarok vezette, magyar királysággá vált volna. Ha tőle függött volna, Magyarország még jobban fejlett mezőgazdasággal rendelkezett volna, nemzetközi kereskedelme erősödött volna és felcserélte volna a védvamos gazdaságpolitikát a szabadkereskedelemre.

Azt tanácsolta volna, hogy a nemzetiségek nagyjából azt a szerepet játsszák, amelyet a welsziek és az írek töltek be Nagy-Britanniában. A vezető magyar liberálisok közül ketten, Pulszky F.¹ (Leo Thun gróffal folytatott hírlapi vitájában) és Szemere B. osztotta ezen nézeteit. Mindketten meglátogatták Angliát az 1830-as években és mindketten kiadták ezután útikönyveiket.² Blackwell megtartotta volna, igaz megreformálva, a megerendszert, (eltért Eötvöstől itt az álláspontja), mivel azt hitte, Deákkal együtt, hogy a megye az alkotmány bástyája. Kiterjesztette volna a választójogot, évenkénti két-kamarás parlamentet vezetett volna be erősen megreformált ügymenettel. Arra kényszerítette volna – a saját érdekében – a nemeseket, hogy adózzanak; elősegítette volna az ipar fejlődését, különösen a vasútét, a hajózását, a kikötő építését, a hajóépítését és a bankrendszerét. Nemzetközi pénzügyeket hívott volna életre. Más szavakkal: a legtöbb Áprilisi Törvényt magáévá tette, mint ahogy vonakodva elfogadta Széchenyi programját is egy korábbi időszakban. A "demokráciát" Blackwell egynek hitte a baloldal politikai agitációjával és nem csábították előnyei soha.

Blackwell tökéletesen tisztában volt a nemzetiségi ellentéttekkel³, melyek szokásban, beszédben, magatartásban és törvényekben nyilvánultak meg. Folyékonyan beszélt németül, és járatos volt a magyarban is, sőt még horvátul is tudott olvasni. Küldetései alatt több táblázatot készített a fajokról, a vallásról, a Magyarország lakosai által beszélt nyelvekről és jól tudta, jobban, mint a

1. Pulszky F., versus L. Thun, 'Briefwechsel zwischen Leo Grafen von Thun and Franz von Pulszky' *Vierteljahrsschrift aus und für Ungarn*, vol. 1-2., pt. 1-2. 1843.

2. F. Pulszky, *Aus dem Tagebuch eines Grossbritannien reisenden Ungarn*, Pest, 1837: B. Szemere, *Utazás külföldön*, Pest, 1840.

3. Handbook, pp. 490-495.

legtöbben, hogy habár a magyarok relative többségben vannak – öt és fél millióan a tizenhárom milliós népből és az övék az uralkodó nemzetiség – a nemzeti kisebbségek együttesen messze felülmúlják számszerint őket. A magyar túlsúly a Kárpát-medencében annyira alapvető és természetes volt számára, mint ahogy az volt sok kortársának is, beleértve M. Beudant-ot, Miss Pardoe-t, Mr. Paget-et, M. de Gerandot, hogy szinte semmilyen indoklást nem tartott erre szükségesnek. Már az 1832-36-os országgyűlésről írt, és az Atheneumban 1837-ben kiadott esszéjében Blackwell adottnak veszi ezt. Azonban az 1847-48-as országgyűlésről szóló néhány jelentésének hangvétele semmi kétséget sem hagy affelől, hogy akkorra Blackwell már teljesen meggyőződött arról, hogy a magyar túlsúly, a magyar vezető szerep, nemcsak természetes abban az országban, melynek majd magában kell foglalnia Erdélyt is, hanem fontos is az ország politikai és gazdasági fejlődése szempontjából. Úgy tűnik, hogy a következő tényezők győzték meg Blackwellt efelől: a magyarok birtokolták a Kárpát-medence központját körülbelül egy ezrede már. A Kárpát-medence maga egy rendkívül jól kiegyensúlyozott gazdasági egészet alkotott. A magyarok voltak a legjobb helyzetben ahhoz, hogy ennek az egésznek különböző regionális gazdasági elemeit egybefogják. Történelmileg a magyarok azok a finn-ugor nyelven beszélő 9. századi törzsek voltak, melyek leigázták a kevert, tatár kaukázusi török népelemet. Először alávetették, azután összekeveredtek a Kárpát-medence különböző szláv elemeivel. A Kárpát-medence, mely nagyjából Szent István országával lett azonos, történelmének főárama magyar történelem volt, vagy pedig rendkívül szorosan ehhez kapcsolódó történelem. Az alkotmány kizárólag csak magyar alkotmány volt, a birodalom minden földbirtoka, ipso facto, a Magyar Királysághoz tartozott, és csak a magyar nemes (akár magyar volt etnikailag, akár nem) élvezte az Alkotmány által biztosított jogokat. A kiváltságos osztály élete, melyet Blackwell annyira lelkesen dicsért, mivel a vendégük volt, a jogfosztottak egyik sérelme volt. Blackwell hitt abban a konzervatív elvben, mely azokat a kiváltságokat tartotta fent, amelyeknek megreformálását ugyanakkor támogatta. Az ellentmondás azonban csak látszólagos: Blackwell evolúciós és nem revolúciós (forradalmi) változásokat szeretett volna látni. Blackwell legjobban a társadalmi reformerek társaságát élvezte, és mivel Magyarország szívében tartózkodott, főleg magyarokkal barátkozott. A magyar kultúra, főleg az irodalom, kiváltképpen kiemelkedett szerinte a Szent Istváni ország kultúrái közül. Állandóan használta a német nyelvet, magyar szerzőket olvasott, politikaiakat és szépírókat, és horvát forrásokat tanulmányozott. Saját három felvonásos darabja át van itatva magyar

kultúrával. A feljebbvalóihoz küldött különböző megnyilvánulásaiban Blackwell hallgatólagosan igazolja a magyar túlsúlyt, azáltal, hogy a magyarok alkotmányos, politikai, gazdasági és kulturális felsőbbrendűségéről beszél és arról, hogyan sikerült megalapítaniuk és fenntartaniuk egy időtálló, történeti, alkotmányos államot.

Blackwell nacionalizmusról vallott nézete a távolságtartástól a magyarok elkötelezett támogatásáig fejlődött. Az 1840-es évek elején a nacionalizmusról való véleményét károsan befolyásolta az a sikertelen kísérlet, hogy a szabad kereskedelmet propagálja a térségben. Az évtized közepére úgy tűnik, hogy kialakított egy közbülső álláspontot. Bár elítélte a magyar nacionalisták túlkapásait – melynek legnyilvánvalóbb példája a magyar nyelv erőszakos terjesztése volt –, mégis a nagyobb veszélyt néhány szláv csoport ultranacionalista magatartásában látta. Félelme az oroszok európai uralmától gyanússá tette előtte az északi szlávok nacionalista törekvéseit, akiket egy pánszláv agitáció lehetséges áldozatainak vélt. Ami a déli szlávokat illeti, Blackwell meg volt győződve afelől, hogy azok egy Illir királyság érdekében agitálnak, amely véleménye szerint nem kívánatos lenne Ausztriának – a Szent Római Császárok székhelyének – és a történelmileg és alkotmányosan stabil Magyarországnak. Blackwell 1846-os *Memoir on the political agitation of the Austrian Empire* (Emlékirat az osztrák birodalomban folyó politikai agitációról) című munkája leírja a Habsburg birodalomban levő pánszláv agitációt, a részben hatalmi, részben ideológiai küzdelmet a Magyarországon belül levő magyarok és szláv kisebbségek között, és az egész Birodalmat fenyegető szláv túlsúlyt elemzi. A fent idézett mű megírását feltehetően a birodalmi status quo-t megőrizni vágyó szempontok vezették. Mivel e status quo általánosságban Metternich federalista államkoncepcióját tükrözte – azaz federalizmus, az uralkodó iránti hűség, a német elem uralmának elfogadása – Blackwell bizonyos mértékig egy szövetségi államforma támogatójának is tűnhetett.

1847 végére Blackwell álláspontja közeledett a magyarokéhoz: egyre inkább elfogadta a független magyar állam szükségességét. Habár továbbra is elhatárolta magát Kossuthtól és a túlzóktól, a magyar liberális ellenzék mérsékelt nacionalizmusa elfogadhatóvá vált számára. A változást számos tényező hozhatta létre. Egyre inkább nyitottá vált a magyar irodalom gazdagsága felé; meggyőződött afelől, hogy nagyszabású reformot Bécs vezetésével nem lehet keresztülvinni, és elsőkézből szerzett tapasztalatokat az ősi magyar alkotmány felődéséről és reformjáról. Magyarország mint ahogy azt Blackwell ismételten hangsúlyozta, kiemelkedik szomszédai közül ragyogó alkotmánya és

dicső múltja révén. Mivel nem volt demokrata, "konzervatív elveivel" egybevágott a magyar álláspont, mely szerint egy "történelmi nemzetnek" több joga van a hazafiság minden járulékához, mint egy "nem történelminek". Blackwell tanúja volt egy vértelen forradalomnak az utcákon és egy igazgatási forradalomnak az országgyűlés két házában. A résztvevők lendülete és jószándéka lenyűgözte Blackwellt. Mire befejezte harmadik küldetését 1848 áprilisában, már kész volt a magyar nemzeti törekvéseket támogatni.

Legjobb magyar barátai közül Szemere balfelé tolódott, Szalay elvesztette érdeklődését a napi politika iránt és Eötvös, 1843 és 1850 között, a Duna-medence politikai életével kapcsolatban Blackwell nézeteitől jobbra mozdult el. Blackwell nézetei egyenes vonalban fejlődtek minden nagyobb változás vagy pálfordulás nélkül. Legjobb tudomásom szerint ő volt az első politikai megfigyelő (a "politikai gondolkodó" kifejezés túl erős lenne egy olyan gyakorlati embernek, mint amilyen Blackwell volt), aki nyilvánosan kifejtette azt a gondolatot, hogy a Habsburg Birodalmat egy új államformának kéne felváltani, mely akár konföderáció is lehetne. Egy új "Kárpát-medencei" vagy "Dunai" konföderációt pedig leginkább a magyar királyság vezethetett volna, mivel Blackwell szilárd híve volt a monarchikus államformának. Habár nem bízott a Habsburg-ház egyes tagjaiban, vagy az u.n. "Kamarillában", mégis inkább egy Habsburgot szeretett volna látni Magyarország trónján, mint egy köztársasági kormányzatot. Blackwell konföderációs vagy Közép-Európai Unió terve közelebb hozta volna a magyar, illír és román *államokat* egy magyar korona alatt. Talán tudott Mazzini Európai Federáció tervéről, mely az 1830-as években vált ismertté és mely – köztársasági felfogása ellenére – vonzotta az Itália egyesítését és a nemzeti államok összefogását illető elgondolásban.¹

1843 és 1848 között különböző időkben és különböző feletteseinek – Sir Robert Gordonnak, Lord Ponsonbynak, Lord Palmerstonnak – fejtette ki, kéretlenül, azt, hogy Magyarország kell, hogy legyen egy bármilyen jellegű jövőbeli konföderáció központja, mivel Magyarország van abban a helyzetben, hogy felváltsa Ausztriát, mint uralkodó hatalmat a Duna-medencében. Blackwell utóbbi kijelentéseivel összhangban a konföderáció gondolata előtérbe került Teleki László², a franciaországi teljhatalmú megbízott, párizsi tárgyalásain Nicolae Balcescu román politikussal és Adam Czartoryski herceg, lengyel

1. Kabdebó, T., *Diplomat*, p. 136.

2. Kosáry, D. "Nationalisme et internationalisme dans l'histoire des peuples danubiens", *Revue d'histoire Comparée*, Tom, V, no. 3. pp. 3-21, and I. Gal, "Kossuth, American and the Danubian Confederation", *Hungarian Quarterly*, vol. 6, p. 425-440.

államférfivel.¹ A forradalmak leverése után az ötlet feledésbe merült, de a magyar politikusok még kétszer is felelevenítették azt. 1868-ban a száműzött Kossuth vette elő a konföderációs terveket, mint az 1867-es Kiegyezés egy elkésett alternatíváját, 1918-ban pedig Jászi Oszkár, nemzetiségi miniszter, elevenítette fel a gondolatot mintegy utolsó kísérletként, hogy Magyarországot megmentse a feldarabolástól.

Míg a Blackwelléhez hasonló párhuzamos, vagy azt követő föderációs tervek egyöntetűen a köztársasági államformában látták a lehetséges kormányzati formát, addig Blackwell (a gondolat szülőatyja, vagy legalábbis az eszme legelső hírdetője Magyarországon) soha nem gondolt radikálisabb államformára *Magna Hungaria*-járól szólva, mint az alkotmányos királyságra. Minél inkább belemerült – mint kötelessége is volt – a magyar parlamenti ügyekbe, annál inkább meggyőződött afelől, hogy a magyar parlamenti rendszer, az uralkodó fölötti ellenőrzési jogával, tulajdonképpen hasonló az angol rendszerhez. Mindkét ország parlamentje az alkotmányos szabadság biztosítója volt. Amíg a nemzet rendjei – Magyarországon – rendszeresen gyűléseztek, addig az ország függetlensége nem forgott veszélyben. Évekkel ezelőtt Blackwell szóserintiben megjövendölte, hogy a magyar függetlenség egy erős országgyűlés eredményeként fog eljönni. Még azt is előre látta, hogy egy fegyveres konfliktus megköti majd a Habsburgok kezét és így kényszerítve lesznek arra, hogy a birodalom legerősebb országának felelős minisztériumot biztosítsanak. Ha Blackwell nem jövendölte volna meg jóelőre a Habsburg Birodalom felbomlását 1848-ban – amely, Radeczky győzelmei előtt nem tűnt lehetetlennek – talán elérte volna élete vágyát, a pesti konzulátust.

1848 előtt Metternich keresztezte erőfeszítéseit. 1848-ban a brit kormány nem szorgalmazott egy olyan új kapcsolat kiépítését Magyarországgal, amelyet a magyar kormány támogatásának lehetett volna felfogni. Az ezt követő abszolútizmus hosszú évei alatt bármilyen ilyen irányú kezdeményezés lehetetlen lett volna, de az 1867-es Kiegyezés után Blackwellnek kellett volna megkapnia az első brit konzuli hivatalt Budapesten. Ehelyett addigra már elásta magát Stettinben, ideje java részét pitiáner kereskedelmi ügyekkel töltve, amelyek egy szélfúttá tengeri kikötő hajóival foglalkoztak.

1843-ban Blackwell kinevezése, mint brit diplomáciai ügynöké, egyedülálló volt; az európai hatalmak közül egyiknek sem volt ügynöke, vagy akár

1. J. A. Teslar, "Unpublished letters of Adam Czartorysky... 1832-1861" *The Slavonic and East European Review*, Vol. 29, 1950, pp. 159-176.

megfigyelője hosszabb ideig Magyarországon és csak az Egyesült Államok küldött egy attasét, Dudley Mannt, Magyarországra 1849-ben – aki egyébként a párizsi követséghez tartozott. A háború miatt soha nem érkezett a magyar fővárosba és követének szóló jelentéseit Bécsből küldte.¹

Blackwell elsődleges feladata, mint diplomáciai ügynöknek az országgyűlésről szóló jelentések voltak. Másodsorban, de csak Lord Aberdeen és Sir Robert Gordon idejében, a brit kereskedelmi érdekeket is segítenie kellett Magyarországon. Az ezt követő időszakban Lord Palmerston és Lord Ponsonby alatt, Blackwell hivatalos teendői az országgyűlés ügyeire voltak korlátozva. Ezekről 1848 tavaszának közepéig kellett jelentéseket küldenie. Amikor annak az évnek nyarán a magyar országgyűlés, amely már alkotmányozó gyűlésnek hívta magát, újra összegyűlt, Blackwellt már nem delegálták brit megfigyelőként. Ezt úgy is lehet értelmezni, mint rosszalást azért, hogy nem a hivatalos nézeteket képviselte (t.i. hogy Ausztria az erőegyensúly politikájának tengelye) és úgy is, mint Palmerston azon óhaját, hogy elhatárolja magát diplomáciailag a független Magyarországtól. Mindenesetre nyilvánvaló volt felettesei előtt, hogy Ő nem csak az események pusztja közvetítője, de olyan ember, aki aktívan részt vesz a magyar politikai vitákban, akinek a véleményére a magyar politikusok is adnak és aki a magyar ügy mellett áll. Ez az ellenszegülő – ha nem engedetlen – magatartás majdnem kifizetődött számára 1849 nyarán, amikor is Palmerston kész volt, *mint olyan személyt akit Kossuth és a magyar vezetők jól ismernek*², mint rendkívüli követet Magyarországra küldeni azzal a céllal, hogy béketárgyalásokat kezdeményezzen Magyarország és Ausztria között. Ez azonban túl későn jött; Magyarországot addigra már az orosz és osztrák seregek megtörték.

Azután, látva a független Magyarország ügyének vesztét, Blackwell nekikezdett, rendkívüli kitartással, menteni a menthetőt azáltal, hogy egymás után bombázta Lord Palmerstont levelekkel, jelentésekkel, különböző iratokkal és dokumentumok fordításaival, amelyek a horvát és osztrák kétkulacssóságot bizonygatták. Mint mindig, Blackwell pragmatikus és teljesen tárgyyszerű volt. A Magyarországról készült Kék Könyvet nézve sok feljegyzést találunk, melyeket Blackwell szignált is (noha sokat nem vettek bele a könyvbe Ausztria-ellenessége, vagy súlyos kritikája, vagy erős kifejezések használata miatt). Azonban sok olyan fontos dokumentum is található a Kék Könyvben, melyeket

1. Pivány, J., "Mann Dudley Ambrus jelentései", *Századok*, 1929. pp. 563-590, 653-685.

2. A kifejezést Palmerston használta 1849 júliusában Lord Ponsonbyhoz írott utasításaiban.

Blackwell fordított és juttatott el Lord Palmerstonhoz és amelyeket nem írt alá. Ezekhez a névtelen, de legalább nyomtatásban meglevő írásaihoz sok olyan feletteseihez intézett kevésbé értékes táviratot, levelet és jelentést lehetne hozzáadni, amelyeket sohasem publikáltak. Ezek hitet tesznek egy olyan ügy mellett, melyben Blackwell hitt; és ellenvéleményének és Magyarország iránt érzett szeretetének dokumentumai is ezek. Szerves részei a Blackwell örökség tárgyi és eszmei oldalának.

Ha szemügyre vesszük az embert, céljait, tevékenységét és eredményeit, és mindezekhez hozzáadjuk iratainak – jelentéseinek, leveleinek és fejtegetéseinek tömegét, felmerül a kérdés: mit ért ez, belehelyezve az adott kor történelmébe?

A válasz nagyjából ez lehetne: Blackwellen keresztül a Habsburg Birodalom politikai megértése könnyebbé vált a brit államférfiak számára. A brit diplomáciai körök sokat tudtak meg szolgálatai révén a kor magyar politikai életéről. Néhány kiadott írása számos, a közvéleményben élő tévedést segített tisztázni Magyarországot illetően. Blackwell politikai örökségének kutatásával a magyar történelem 1843 és 1850 közötti korszaka meglehetősen új és érdekes perspektívát kap. Részben azért, mert a kor kérdéseivel frissen találkozott Blackwell és másféleképpen tette fel azokat; részben azért, mivel mentes volt a magyar előítéletektől a kor hírességeinek megfigyelésében, és részben azért, mert olyan magával ragadó részleteket és szempontokat bocsátott az olvasó rendelkezésére, amelyeket az máshol nem találhatott meg.

Mint az országgyűlési események krónikása Blackwell (látszólag) olyan munkát végzett, melyet két fajta embertípus végez: az események krónikása és a kommentátor. Mielőtt Sir Robert Gordon alkalmazta volna Blackwellt 1843-ban, egy ideig a több nyelven beszélő Szalay Lászlót bízta meg, hogy jelentéseket írjon számára a magyar országgyűlésről. Szalay jelentéseit közvetlenül össze lehet hasonlítani (kivéve mesterkélt angoljától) a kor lényegre törő, tényszerű angol Hansardjával, mely az angol parlamenti vitákról tudósított és Blackwell lelkiismeretes jelentéseivel a magyar országgyűlés különböző üléseiről. Azonban az évek múlásával a Hansard-típusú jelentések egyre rövidebbek és súlytalanabbak lettek azokkal a ragyogó és színes jelentésekkel szemben, amelyeket Blackwell alkotott a legfontosabb ügyekről.

Blackwell az *általános adózásról* és a *felelős minisztérium kérdéséről* írt jelentései mélyreható politikai elemzések is voltak a viták ismertetése mellett. Ezeknek és hasonló jelentéseinek szerkesztésében Blackwell felhasználta azoknak a különbizottsági tagoknak az ismeretségét, akiknek munkája általában megelőzte vagy kiegészítette a kérdések fő vitáját és számos magánbeszélgetést

is folytatott olyan, az országgyűlés mindkét házából való politikusokkal, akik vagy támogatták, vagy elleneztek a szóban forgó kérdést. Amikor csak lehetséges volt, Blackwell a közvéleményt is számításba vette a magyar és osztrák sajtójelentések alapján.

Amíg Blackwell jelentéseinek nagy többsége vagy Hansard-típusú volt (a kisebb rész), vagy tematikus típusú (a nagyobb rész), addig létezett egy harmadik típusú hírközlés is: az pedig az úgynevezett "hivatali jelentés" volt. Ezek gyakori és szabályos időközökben küldött különböző hosszúságú jelentések voltak, melyeket Blackwell feljebbvalóihoz küldött az aktuális ügyekről. Tartalmukban ezek a táviratok gyakran hasonlóak voltak a jelentésekhez; formailag alig tértek el Blackwell hivatalos ügyekben küldött leveleitől. Blackwell ezeket a táviratokat időnként jó adag kritikával fűszerezte. A kritikai véna mindig jelen volt Blackwell jelentéseiben; de a gúnyolódó hangnem egyre inkább dominált azokban a levelekben, melyek ha magánszemélyhoz szóltak, ugrató, gondtalan stílusban íródtak.

Elismerve azt a nyilvánvaló tényt, hogy Blackwell véleménye változott, minden levelében az világlik ki, hogy elvei változalanok maradtak. Jelentéseinek kiválóságát angol kortársai elismerték; jellemét Batthyány Kázmér gróf. Blackwell inkább analitikus mint alkotó személyiség volt.

Bármennyire is hiábavaló a "mi lett volna, ha..." a történelemben, mégis érdemes "behatolni" egy olyan ember gondolatvilágába, aki közreműködő szeretett volna lenni egy olyan változásban, amely nem következett be.

Ha Blackwell nézetei keredednek felül, Palmerston megpróbálta volna, Ponsofyn keresztül, rábeszélni Ausztriát, hogy Magyarországot támogassa a Horvátországgal folytatott elmérgesedő vitában. Az uralkodó Pestre jöhetett volna 1848-ban; a forradalmat Bécsben és a tartományok fővárosaiban is lehetett volna csillapítani. Vagy különben maguktól végetérték volna. Ahelyett, hogy Kossuth és a magyar baloldal került volna az élre, Batthyányt, a miniszterelnököt, helyén lehetett volna tartani. A centralisták és a jobboldali liberálisok egyre fontosabb szerepet játszottak volna: elképzelhető, hogy valamilyen módon bátorították volna a hasonló erőket Bécsben és végül a birodalom súlypontját, a kormány székhelyével együtt, Bécsből Pestre tehetőek volna át. A monarchia, ha így alakultak volna a dolgok, államszövetséggé válhatott volna: a részvevő államok közül kettő – Magyarország és Ausztria – több hatalmat birtokolt volna, mint a többi. A keletkező Magyar-Ausztria (Hungary-Austria) kezdettől fogva alkotmányos királyság lett volna. Ha 1910-ben egy ilyen állam csatlakozott volna az angol-ellenes és német-barát

szövetséghez, sorsa ugyanaz lett volna, mint az Osztrák-Magyar Monarchiáé lett. Esetleg azonban el nem kötelezett és semleges maradhatott volna. Blackwell azt remélte, hogy a vezetők Magyar-Ausztriát egyben tartják és így az orosz terjeszkedés egyik akadályá lehet az. Blackwell maga lett volna az első brit konzul Pesten, és később főkonzul Magyar-Ausztriában, vagy, valójában az egész államszövetségben.

Azonban, az ismert, a palmerstoni külpolitika először is megengedte, hogy Oroszország megízlelje az európai intervenció gyümölcsét, és aztán jóváhagyta, hogy Ausztria alávesse a magyarokat. Igaz, Palmerston későbbi erőfeszítései Kossuth, a menekültek és az elnyomott magyar nép érdekében csillapította Ausztria bosszúvágyát. A magyarok értelmezése szerint a palmerstoni politika teljesen elszigetelte őket a Nyugattól és így könnyű prédájává tette őket a német külpolitikai törekvéseknek. Az "erős Ausztria" politikája teljes kudarcot vallott abban a pillanatban, amikor Ausztria és Magyarország hajlandóvá vált együtt harcolni Nagy-Britannia ellenségeivel. Az oroszok Európából való kizárásának politikája neveltségessé vált, mihelyt Anglia szövetséget kötött vele egy olyan európai háborúban, melynek súlypontja Nyugat-Európa volt. Palmerston erőegyensúly politikája a napóleoni kor maradványa volt, mely már az 1848-as zavaros korszakra túlélte önmagát.

Blackwell életének három korszakát töltötte Magyarország vonzó légkörében: először az 1818 és 1842 közötti éveket, amikor különböző szerepekben látogatta meg az országot: hol mint jómódú utazó, hol mint saját magára utalt üzletember, hol mint politikai megfigyelő – bármelyik ezek közül – magánszemélyként. A második korszakban, 1843 és 1849 között, a brit kormány szolgálatában állt (időnként) és a politikai küldetéseiről küldött jelentéseket. 1850 és 1853 között (valamint némileg ezelőtt az időpont előtt és után) Magyarországhoz fűződő kapcsolatának utolsó korszakát élte. Dolgozott a magyar "ügyért" részben úgy, hogy Palmerstont ténszerű, magyar-barát anyaggal látta el és részben úgy, hogy tanácsokat adott néhány magyar 1849-es emigránsnak, hogy hogyan tálalják emlékirataikat. De még ezután is, és munkában töltött éveiben végig, 1854-ig, Blackwell a magyar ügyeket mindig érdeklődéssel figyelte.

Amikor 1854-ben megkapta a lübecki konzulhelyettesi állást, Ausztriában a terror, mely az elmúlt négy évben dühöngött és mely két összeesküvés áldozataival is "dicsekedhetett", kezdett enyhülni. Az osztrák katonai kormányzó általi közvetlen uralmat egy túl-bürokratizálódott, de polgári igazságszolgáltatás váltotta fel. 1854 decemberben Ausztria szövetséget kötött Franciaországgal és

Angliával, akik már a Krími háborút vívták ekkor. Azért, hogy a hátszínre biztosítsa egy esetleges háborúba keveredés esetén, Ausztria lépéseket tett, hogy – hallgatólagosan – elismerje az 1848-as törvényhozás a feudális jogok és köteleességek tekintetében hozott törvényeit Magyarországon és Erdélyben. 1855-ben Bécsben felállítottak egy feljebbviteli bíróságot, mely a korábbi hűbértulokokat érintő peres kérdésekben döntött.

1856-ban sok 1849-ben bebörtönzött és külföldre menekült hazafi kapott kegyelmet a királytól. A magyar gazdasági élet hanyatlása megállt. 1857 május 6-án a politikai foglyok általános amnesztiában részesültek és a függetlenségi háború túlélői visszakapták korábban elkobzott vagyonaikat. Az azévi népszámlálás adatai szerint Magyarország népessége 13,7 millió volt, a statisztikák 5 %-os szaporulatot mutattak az elmúlt 10 évre kivetítve, beleértve az 1848-49-es veszteségeket is.

1858-ban a magyar emigráció vezetői titkos megállapodást kötöttek Cavour piemonti gróffal és III. Napóleon francia királlyal, hogy segíteni fogják a francia-olasz erőfeszítéseket egy esetleges, Lombardia felszabadítására irányuló háborúban. Az emigránsok által nyújtott harcoló erőért és propagandáért cserében a magyarok ígéretet kaptak arra, hogy egy intervenciós hadsereg fogja segíteni őket egy magyar forradalmi mozgalom kitörésekor, hogy felszabadítsák mind Magyarországot, mind Erdélyt.

Habár 1859-ben magyar légió szerveződött Piemontban és sok, az osztrák seregben harcoló magyar állt át a másik oldalra, a Villafranca-ban kötött sietős béke Kossuth és hívei reményét kettétörte. Magyarország számára most már csak a meggyengült Ausztriával való kiegyezés maradt. Az uralkodó elbocsátotta a hírhedt belügyminisztert, Alexander Bach-ot, aki megpróbálta Magyarországot adminisztrátorokkal kormányozni, és tanácsadóként kinevezett néhány befolyásos magyar konzervatív politikust (habár néhányan nem fogadták el a kinevezést). 1860 októberében Ferenc József kibocsátotta az úgynevezett Októberi Diplomát. Az ezt követő Februári Pátenssel együtt a két dokumentum kifejezte a király szándékát, hogy az abszolutizmust felfüggeszse és helyette alkotmányos módon uralkodjon. További hat év, egy elvesztett háború Poroszországgal szemben, számos nemzetgyűlés, két magyar országgyűlés és sok tartományi gyűlés kellett ahhoz, hogy 1867-ben olyan helyzet alakuljon ki, amelyben az alkotmányos uralkodás vált az egyetlen lehetőséggé. A Kiegyezés sokrétű és részletes dokumentumával, amely megerősítette az alkotmányos irányban való toldást, Ausztria és Magyarország a dualizmus ösvényére lépett. Blackwell egyik közeli barátja, Eötvös, és egyik legmegbecsültebb ismerőse,

Deák, az uralkodó fő tanácsadóivá váltak, és a dualizmus, valamint Magyarország ezután következő félévszázados virágzásának megalkotóivá. A "Magyar ügy", ahogy azt Kossuth és egy kisebbedő létszámú emigráns csoport képviselte (akár a felségjogot, akár a függetlenséget és a politikai alkotmányjogi helyzetét tekintve az uralkodóval szemben) helyet adott a "Kiegyezés ügyének" otthon, ahol a király uralmát elismerték, ahol a közösügyi minisztereket (külügy és pénzügy) ő jelölte ki és ahol katonai ügyekben ítélete döntőnek számított. Magyarország nemzeti kisebbségei, mint ahogy a Birodalom minden nemzetisége, eltekintve a némettől és a magyartól, majdnem egyenlő alkotmányos jogokat kapott – papíron, és erősen egyenlőtleneket a gyakorlatban.

A történészek az 1868-1880-as időszakot az Osztrák-Magyar Monarchia első korszakának tekintik. Magyarország kiegyezett Horvátországgal (1868/XXX), amely Magyarországot és Horvátországot egy államnak nyilvánította, de Horvátország megtartotta autonóm önkormányzatát. Nagyszabású vasút- és bank fejlesztés, a bányászat és az építőipar gyors előretörése jellemezte a 60-as évek végi, 70-es évek eleji gazdasági virágzást. 1871 novemberében az uralkodó Andrássy grófot, Magyarország miniszterelnökét nevezte ki birodalmi külügyminiszterré. Az Alkotmány furcsasága folytán a közös külügyminiszter volt gyakorlatilag a király fő tanácsadója. A magyar befolyás mind az udvarban, mind a hadseregben, mind a pénzügyi és gazdasági életben növekedett. A birodalom a magyar búzától függött; a termésátlagok nőttek és az árak nem csökkentek.

Ezalatt Kossuth, 1868-tól kezdődően, mind több és több időt és energiát szentelt a Dunai Konföderáció kérdésének. Ezt már egyszer – embrionális formában – Blackwell is felvetette 1836-ban; valamivel fejlettebb változatban Teleki és Balcescu, ahogy arról már szó volt a fejezet elején. Az ötletet Klapka, Kossuth munkatársa, újította fel, aki 1858-1859-ben egy Duna-menti szövetséget ajánlott az oláh és moldvai vezetőknek. Kossuth új terve, amely visszautasította "Deák Kiegyezését", a Duna-menti államok konföderációját javasolta, a szomszédos legyeleket is beleértve. Tervében az új alakulat központja Magyarország lett volna, habár az államszövetség fővárosa a tagállamok fővárosai lettek volna rotációs rendszerben. Egyetlen felelős állásban levő politikus sem szentelt figyelmet e tervnek 1918-ig.

Az Ellenzéki program 1874-ben magában foglalta azt a követelést, hogy a közös hadsereget nemzeti hadsereggé formálják át. Ez adta meg az alaphangot az Ellenzék követeléseéhez az elkövetkező 30 évben. 1877-ben a két különálló

nemzeti bank, az osztrák és a magyar egyesült és az új Osztrák-Magyar Nemzeti Bank lépett a helyükre. Jellemző ezekre az időkre, hogy amíg a függetlenségre törekvő liberálisok olyan ügyeket támogattak, melyek a *szétválásra* irányultak, a konzervatívok azokat, amelyek *összekapcsolták* a két országot bármilyen szempontból. Így a konzervatív javaslat – mind az osztrák, mind a magyar parlamentben – egy új vámunióra vonatkozó törvény lett 1878. június 22-én. (1878/XX).

Két nappal később, a Berliini Kongresszus határozatának megfelelően, az osztrák-magyar csapatok megszállták Boszniát és Hercegovinát. 1879 augusztusában Bismarck szövetséget ajánlott Németország és Ausztria-Magyarország között Andrásynak, a közös külügyminiszternek.

1889. január 1-én két különálló magyar munkáspárt lépett fel egy egységes kongresszusért, hogy létrehozzanak egy Szociáldemokrata Pártot. A régi Magyarország kiváltságos osztályai elkezdtek fejleszteni azokat a szervezeteket, melyek majd megerősödve a változás hordozóivá váltak.

1. FÜGGELÉK

Andrew Blackwell, Cobridge végrendelete
(J.B. Blackwell édesapjáié)

Hitelesítve 1808. október. (a lichfieldi egyházkerületi nyilvántartó hivatalban)

Cobridge Potter-i Andrew Blackwell. A végrendeletet 1808. február 26-án írták alá.

A végrehajtók, mint "barátok", a következők voltak:

- William Sheperd Kinnersley Newcastle-under-Lyme-ból
- Ralp Hales, Cobridge, könyvelő
- James Stevenson, Cobridge, agyagműves

A birtokot két egyenlő részre kell osztani.

(p.3) egyik fele "szeretett feleségem Hannah Blackwell hasznára és javára élete folyamán..."

(p.4) "a kamatok és osztalékok" fele "egyetlen fiam Joseph Blackwell nevezettnek és fölnevelése költségeire addig, amíg meg nem nőszül, vagy eléri a 21-ik évet, attól függően, hogy melyik következik be előbb, és

(p.5) házasságkötésekor vagy nevezett 21. életév betöltésekor. Nevezett fiamnak teljes osztályrész fizetendő vagy fele a birtokaimból és azok jövedelméből befolyó összegnek, kizárólagos használatra és fent említett feleségem halála után a fennmaradó rész ugyancsak fiamat illeti a fent nevezett módon."

A végrendelet másik része Andrew Blackwell azon rendelkezéseivel foglalkozik, melyek Joseph fia halálára vonatkoznak, annak házasságkötése előtt. stb. Az őt megillető pénzt egyenlően fel kell akkor osztani:

Robert, unokabátyja

John Blackwell¹, Andrew elhunyt testvérének gyermekei

Mary, unokanővére

John, unokatestvére²

az elhunyt Joseph Blackwell

1. J. A. B. nagybátyja.

2. J. A. B. unokatestvére, a *Journals* címzettje.

Teresa és Mary, unokanővérei

gyermekei

Richard Bagnall, unokabátyja

Thomas Bagnall, unokabátyja

Mary Warburton

Martha Bagnall

unokanővérei

Elisabeth Bagnall

között. Mind ugyanekkora részt kell, hogy kapjon.

Hannah Blackwell (felesége) halálával a vagyon reá eső része fiára,
Josephre száll.

Aláírva

1808. február 26-án.

Tanúk

John Wardle, Cobridge

Thos Platt, Burslem

Jno. Tomlinson So^r, Hanley

2. FÜGGELÉK

John Blackwell végrendelete (J. B. nagybátyjáié)

Will of John Blackwell, Cobridge

(Will in Lichfield Diocesan Record Office)

[John Blackwell¹ was the son of Joseph Blackwell, brother of Andrew Blackwell who was the father of Joseph Andrew Blackwell]

Written 28th November 1818

Proved 26th March 1828 (when the personal estate was valued at L5000)

John Blackwell Manufacturer of Earthenware Cobridge

All his property, personal and real i.e. interest and share of a potworks situated at Cobridge (late in the occupation of Mr. Andrew Stevenson) and all his money, securities, household furniture is to go his mother, Mary Blackwell.

Executors:

- Mary Blackwell, mother
- Francis Dillon of Dublin "(husband to my sister Mary Blackwell now Mary Dillon) Dealer in China and Earthware".

1. Leveleinek egy részét J. A. B. úrnak - John - címezte.

3. FÜGGELÉK

J. A. Blackwell küldi Francis Emery részére

Pressburg, '48. január 7.

Kedves Barátom!

Charles Cockson már bizonyára beszámolt Magának találkozásunkról és viharos átkelésünkről. Ő, egyébként, még mindig megőrizte eredeti staffordshire-i szegénylősségét, és ha én nem ismertem volna meg őt, hagyta volna, hogy jó öreg Joseph Blackwell barátja továbbmenjen, anélkül, hogy egyetlen szót is váltanának – hát nem szörnyű? Jómagam már, Istennek hála, régen levetkőztem szegénylősségemet, és mindenhol otthonosan mozgok. Egyik nap hercegekkel, grófokkal és más nagykutyákkal vacsorázom, másnap derék püspökökkel és főpapokkal, akiket alaposan kioktatok a beszélgetés során, a következő napon pedig esetleg olyan díszes csirkefogó kompániával, amelyet még nem látott a világ. Olvassa ezt fel Neki, és mondja meg, hogy ha legközelebb ellátogat a flegmatikus hollandusokhoz és rettenetes hollandus asszonyágokhoz, Ő is ugyanígy cselekedjen. Mondja el Neki továbbá, hogy szándékomban állt találkozni Vele a ghenti vasútállomáson. De amikor megérkeztem Ghentbe, annyira éhes és elcsigázott voltam, hogy azonnal elfogyasztottam egy pompás vacsorát, és magamba töltöttem egy egész üveg remek bordeaux-it, azután mély álomba zuhantam, és mire felébredtem – Ő már kétségtelenül Antwerpenben járt. Másnap reggel, november 20-án, indultam tovább Ghentből, de egy éjszakát – sajnálatos módon, szándékom ellenére – Kölnben kényszerültem tölteni, lévén, hogy az éjszakai gőzösjárat (már két napja) szünetelt. 21-én azonban felhajóztunk a Rajnán, de az alacsony vízállás miatt nem jutottunk Coblentznél tovább. Coblentzből delizsánszon utaztam éjjel-nappal, megállás nélkül, és 27-én reggel 8-kor érkeztem meg Gratzba; ők pont akkor ébredtek, és nagy örömmre mindent rendben találtam. Könnyen elképzelheti, mekkora boldogság volt 14 napot, 14 röpke napot eltölteni Mrs Blackwell, Robert és feleségem nagynyja társaságában. Hivatalos kötelezettségeim azonban ideszólitottak, és a hivatalos kötelezettségeknek eleget kell tenni – különösen ha az ember napi két guineát kap érte. Mindazonáltal vasúton csupán 15.órányi távolságra vagyok Mrs Blackwell-től, és remélem, hogy a jelenlegi megpróbáltatások valamilyen állandósulás felé vezetnek. Bízom benne, hogy legközelebbi küldönc révén kapok Magától néhány sort, ami, biztosíthatom, mindig a legnagyobb gyönyörűségemre szolgál. Jelenleg túlságosan elfoglalt vagyok ahhoz, hogy hosszú levelet írjak, így hát be is

fejezem, mindannyiuknak boldog új évet kívánok. Adja át szíves üdvözetemet minden régi barátomnak, közös barátunknak, Charles Cocksonnak nemkülönben, Neki viszont alapos korholás kíséretében "staffordshireizmusa" miatt, amitől kétségkívül meg kell szabadulnia, higgyen nekem.

Őszinte híve

J. A. Blackwell

Francis Emery úr részére
Cobridge, Staffs.

4. FÜGGELÉK

VITA AZ ÁLTALÁNOS ADÓZÁSRÓL

Pressburg, 1848. február 2.

Excellenciás Uram!*Tisztelettel küldöm Excellenciádnak a vita rövid összefoglalóját, amely az általános adózás kérdését taglalta.Hivatkozással az Összefoglaló 42. oldalára, amely már korábban elküldetett, kitérnek, hogy a Delegátusok Nuntiumában két fajta adóról történik említés – az egyik a comitatus adó, azaz a jelenlegi vármegyeadó, a másik a regnikoláris, vagy általános adó. A vitát megelőzően, a Konzervatív Párt mágnásai több ízben összegyűltek, és, amint arról bizalmas forrásokból értesültem, e gyűléseken sajnálatos módon, teljesen egyértelműen és kétségtelenül ellenséges érületnek adtak hangot azzal kapcsolatban, hogy a nemesség vármegyeadót fizessen.

A régi, elkoptatott érvek, miszerint a nemesség adómentességet élvez, annak fejében, hogy köteles fegyvert ragadni, ha uralkodója szólítja amikor veszélyben a haza, vagy az úgynevezett magyar inszurrekció etc. – ezeket most igazán felesleges lenne elismételni, habár még mindig számos író akad Magyarországon, aki tetemes mennyiségű tintát és papírt pazarol ezek hangoztatására. És miként a hajlíthatatlan öreg római mindig a híres "Carthaginem delendam esse censeo" mondással fejezte be beszédeit a szenátusban, azonképpen ezek a hazafias frástudók általában azzal fejezik be elmélkedéseiket, hogy: "Caterum, avilam Constitutionem intacte conservandam esse censemus"; és véleményük szerint az említett alkotmány megőrzése csakis úgy valósulhat meg, ha a nemesség továbbra is adómentességet élvez, valamint ha az ősiség törvényeit szigorúan betartják. ((és a nemesség adómentes.))

A kérdéses gyűléseken azonban, általában nem efféle argumentumok hangzottak el; jóval tetszetősebb érveket vonultattak fel a tervezett intézkedés ellenzésének indoklására, melyek közül a legfontosabb a megyei pénztárak hirhedt hivatali visszaélése volt. Mi több, számosan a legtehetősebb és legbefolyásosabb mágnások közül azt is kijelentették, hogy hajlandók megfizetni a vármegyeadót, azzal a feltétellel, hogy szigorú intézkedéseket léptetnek életbe a visszaélések megakadályozására, amelyek felettébb gyakoriak az adó kivetése és

* Ennek a jelentésnek az aláhúzott részei megtalálhatók a Blue Book 20. oldalán. A teljes szöveg megtalálható: P.R.O. F.O. 7/346.

ügyintézése terén.

Hosszú, eredménytelen vita után gróf Dessewffy Emil, a párt egyik legtehetségesebb embere, rábírta a többieket, hogy fogadják el az elvet, miszerint a nemesség fizet vármegyeadó. Mint mondta, ugyanazt fogják csupán tenni így is, mint eddig, hiszen aligha van Magyarországon egy megye is, amelyben a nemesek az elmúlt évek során ne járultak volna hozzá, nagy összegekkel, a vármegye céljaihoz, úgynevezett önkéntes szubvenció formájában. (Az új pressburgi Megyeháza építése során felmerült költségeket például, egy, kizárólag a megye nemeseire kirótt adó fedezte.)

Végül úgy határoztak, hogy a Konzervatív Párt ne szálljon szembe határozottan az intézkedéssel, hanem igyekezzen elnapolni a kérdést addig, amíg egy, a megyék koordinálására – vagyis a jelenlegi vármegyei közigazgatási rendszer átfogó reformjára – vonatkozó törvényjavaslat nem kerül az országgyűlés elé: egy olyan törvényjavaslat, ezt ne hagyjuk figyelmen kívül, amely valójában fel sem merült eddig.

A regionális adó fizetése ellen egyetlen jogos ellenvetést sem tudtak felhozni. A Konzervatívok ezért elhatározták, hogy támogatják ezt a javaslatot, vagyis a Delegátusok Nuntiumának azt a részét, amely indítványozza, hogy az országos (regionális) célokra szükséges pénzalapot inkább közvetett, mint közvetlen adóztatás formájában teremtsék meg, lévén hogy ez, a jelek szerint, kivételes egyetértésüket vívta ki. Ez az indítvány azonban arra a feltételezésre épül, hogy a mágnások beleegyeznek a javaslatba, miszerint a nemesek fizetnek vármegyeadó, és a Delegátusoknak kétségtelenül gondja lesz rá, hogy erre a tényre emlékeztesse őket.

Azt a feladatot, hogy a párt nézeteit kifejtse – vagy mondhatnám inkább palástolja – gróf Széchen Antalra bízták, aki olyasféle adottságokkal bír, mint egy törvényszéki ügyvéd, és ezúttal is vállalkozna arra, hogy bebizonyítsa a feketéről, hogy fehér, és a fehérről, hogy fekete.

Hivatkozással az Összefoglalóra, kitűnik, hogy a nemes gróf a tőle megszokott képességeket latba vetve tett eleget feladatának. Hogy vajon beszédei pártjának érdekeit híven szolgálták-e, az már kérdés, amelyre hajlamos lennék tagadó választ adni. Érvei, amelyek egy alapelv elfogadása és alkalmazhatósága közötti skolasztikus disztinkcióra épültek, valójában túl szofisztikusak voltak ahhoz, hogy elérjék a kívánt hatást.

A Konzervatívok egész eljárása a kérdéssel kapcsolatban azt mutatja, véleményem szerint nagyon is nyilvánvalóan, hogy nem áll szándékukban vármegyeadó fizetni. Azt a kijelentést is megkockáztatom, hogy a Liberális Párt

mágnásai – legalábbis azok, akik nagy kiterjedésű földbirtokkal rendelkeznek – ugyanolyan mértékben ellenzik ezeket az adókat, és ugyanannyira örvendeznének, ha a törvényjavaslat nem lépne életbe. Ennélfogva ez az ő játszójuk, és bármely esetben szükségszerűen csak előnyük származhat belőle. Ha a javaslat elfogadást nyer, a sikert az ő erőfeszítéseiknek fogják tulajdonítani – méghozzá jogosan. Ha pedig elutasítatják, a pénzük megmarad a zsebükben, míg ellenfeleiknek kell elviselni a kudarc minden ódiumát. Valójában, ebben az ügyben a Konzervatívok, szerény véleményem szerint, óriási politikai baklövést követtek el. Számolniuk kellett volna azzal, hogy a nemesség nem őrizheti meg adómentessége képtelen privilégiumát már sokáig; és midőn a közvélemény élénken követeli egy nyilvánvaló jogtalanság reformját, különösen egy olyan országban, ahol a politikai nyugtalanság mindennapos, minél hamarabb történik meg a reform, annál mérsékeltőbbek lesznek a feltételek, amelyekhez alkalmazkodniuk kell azoknak, akiknek érdeke fűződik a jogtalanság további fenntartásához. Továbbá azzal is számolniuk kellett volna, hogy amikor egy jogtalanságot meg kell reformálni, mindig helytelen politika egy párt részéről, ha ellenfeleinek engedni át a reform érdemeit. Azonban az önérdék még a legokosabb embereket is rendkívül szűklátókörűvé teszi. Ezért történt, hogy a Magyar Konzervatív Párt kétségtelenül fonák helyzetbe került. Ahelyett, hogy előálltak volna a megyegyűléseken az országgyűlések közötti időszakban, és őszintén bejelentették volna, hogy hajlandók megosztani az adózás terhét a szegény parasztokkal – a "misera contribuens plebs"-szel, ahogy a Corpus juris Hungarici nevezi őket, nagyon találóan –, és ezáltal jól megérdemelt népszerűséget szereztek volna, és nagymértékben növelték volna befolyásukat, engedték, hogy ellenfeleik mintegy kivegyék az ügyet kezükből, és abban a kellemetlenségben lesz részük, hogy nagy előnyt szerezve velük szemben, ellenük fogják fordítani.

Mínt hogy a Bizottság tagjainak kétharmad része valószínűleg a Liberális Párthoz fog tartozni, nem nehéz megjósolni, hogy a Jelentés a Delegátusok Nuntiumával való egyetértést fogja tükrözni, különösen hangsúlyozva a vármegyeadó ügyét. A Konzervatívok által hangoztatott, az adók nem-fizetésére vonatkozó érvek, véleményem szerint, nem nagyon jogosak. Hogy a vármegyei pénzügyeket jelenleg nagyon rosszul intézik, az nem is kétséges. Nem tesznek közzé elszámolásokat, nincs hatékony ellenőrzés; és ha a teljes igazság kitudódna, valószínűleg az derülne ki, hogy a "misera contribuens plebs"-tól kicsikart pénz fele, ilyen vagy olyan módon, a megyei előljárók zsebébe vándorol. De amikor a Delegátusok hangot adnak azon óhajuknak, hogy ezeket

a jogtalanságokat orvosolják, az erre épülő érveket nem tekinthetjük másnak, mint tetszetős ürügyeknek a törvényjavaslat elutasítására. Ezenfelül a szegény parasztok azt mondhatnák, és kétségtelenül lesznek, akik el is mondják helyettük, hogy: "Évszázadok óta fizetjük a vármegyeadókat, és kizárólag ti, nemesek kezeltétek a pénzüsszegeket, és soha nem panaszkodtatok korrupcióra, sikkasztásra és a számtalan többi jogtalanságra, amelyekről most, midőn felszólítanak titeket, hogy osszátok meg velünk a terheket, olyan sokat hangoskodtok. Amennyiben ezek a jogtalanságok léteznek, márpedig tudjuk hogy igen, a mi bőrünkre megy a dolog, és ti, saját beismerésetek szerint, évszázadok óta megraboltok minket. Így hát, annak érdekében, hogy igazságot szolgáltassatok nekünk, vagy vissza kellene fizetnetek a pénzt, amit bezsebeltetek, vagy teljes egészében vállatokra venni a terheket." ("Ez nyilvánvaló")

Természetesen kötelességem, amíg ebben az országban tartózkodom, meghallgatni más emberek véleményét, és nagyon óvatosan fejteni ki a sajátomat. Így tehát, ha a Konzervatívokkal beszélgetek a kérdésről, csupán annyi megjegyzést teszek, hogy a vármegyei közigazgatást kétségtelenül meg kell reformálni, hogy milyen kár, hogy ez nem történt meg már korábban, stb. Azonban ha nyíltan beszélnék ezekkel az urakkal, azt mondhatnám nekik: "Előbb fizessetek, azután lesz jogotok rá, hogy utánanézzetek, vajon a pénzeteket megfelelően kezelik-e." Valójában nyilvánvaló, hogy amennyiben egy megye valamennyi nemesse megfizetné az adókat – a hétszilvafás nemes a parcellányi földjével csakúgy, mint a mágnás a többezer holdjával –, hamarosan megtennék a szükséges lépéseket a fennálló jogtalanságok reformja érdekében, sőt még azt is feltételeznék, hogy a Delegátusok elhanyagolják ennek megtételét.

Habár nyugodtan megjósolható, hogy a Bizottság Jelentése nem fog túlzottan kedvező fogadtatásra találni a felsőházban, mégsem látom át, hogy gróf Széchen, minden szofisztikusságával együtt is, hogyan tudná kikerülni a vármegyeadó kérdését. A nádor feltehetőleg szintén felhasználja majd befolyását, hogy rávegye a Konzervatívokat a rendelkezés elfogadására, és mivel azt egy pillanatig sem tételezhetjük fel, hogy Metternich herceg, Kollawrath gróf és a többi osztrák miniszter ellenzi az adóztatás elvét, legyen az vármegyei vagy regionális, úgy vélem, hogy ők támogatni fogják Őfelségének erőfeszítéseit ebben a tekintetben. Mégis, be kell vallanom, erősen kétlem, hogy a törvényjavaslatot elfogadják. A Konzervatívok kedvenc terve az – bár ezt nyíltan nem ismerik be –, hogy megszavazzanak egy regionális adót, nem több

mint 300.000 font értékben, amelyet kizárólag a nemesekre rónának ki, Nem szabad megfeledkezni arról, hogy az országgyűlés háború idején gyakran megszavazta az úgynevezett önkéntes háborús szubvenciót, ami azt jelenti, hogy a nemesek beleegyeztek abba, hogy meghatározott összeget, meghatározott célra kifizessenek, egy olyan adó formájában, amelyet kizárólag az ősi birtokokra vetettek ki. Ha pedig a javasolt regionális adót szintén kizárólag csak az ilyen birtokra vetik ki, el lehetne nevezni béke-szubvenciónak, és nem állandó adónak tekinteni, hanem önkéntes hozzájárulásnak, amit meghatározott célra, nevezetesen közmunkák céljára szavaztak meg. Ezt a irányvonalat valójában az "avitam Constitutionem conservandam" frók javasolták, lévén, hogy egy ilyen önkéntes béke-szubvenció, ahogy nagy előszeretettel nevezik, az nem adózás, és ilyképpen nem sérti Magyarország lovagias és nincstelen nemességének legnagyobb kiváltságát. Mindeme szofisztika azonban hiábavaló, mivel a Delegátusok kétségtelenül "conditio sine qua non"-ná fogják nyilvánítani a nemesség részvételét a vármegyeadókat fizetésében, és ha ennek következményeként, a javasolt adók egyikét sem fogják megszavazni, az úgy minden ódiúmat, amint azt már korábban említettem, a Konzervatívoknak kell viselni, és közvetett módon az osztrák minisztereknek, habár ők valószínűleg sokkal elégedettebbek lesznek a Konzervatív Párt eljárásával, amennyiben az ilyen szerencsétlen eredményhez vezet, mint sok lármázó patrióta, akik esetleg a későbbiekben a Megyeegyházakon vitatják meg a kérdést.

BIBLIOGRÁFIA

(a) Kéziratok

Blackwell kéziratok. Magyar Tudományos Akadémia:

A "*Bee memoir*" kéziratári másolata a két méhhez a borítón, melyet Emanuel Zichy Ferraris kapott július 15-én 1868/41 f.

Másolatok és kivonatok levelekből és táviratokból, amelyeket J. A. Blackwell hivatalos személyeknek küldött *Magyar küldetései 1843-1851* alatt, után és főleg következményként.

Első rész. Kivonatok levelekből, amelyeket J. G. B. Sir Robert Gordonnak címzett 1843-as első küldetése alatt (s. k. fogalmazványok és másolatok), 69 f.

Második rész. Kivonatok levelekből és táviratokból, amelyeket J. A. Blackwell Sir Robert Gordonhoz intézett 1844-es 2. küldetése idején. (s. k. fogalmazványok és másolatok), 93 f.

Harmadik rész. Kivonatok levelekből és táviratokból, amelyeket J. A. Blackwell Lord Posonby-hez küldött 3. küldetése alatt 1847-1848-ban (s. k. fogalmazványok és másolatok), 150 f.

Negyedik rész. Kivonatok magán- és félhivatalos levelekből, melyeket J. A. Blackwell Lord Ponsonby-hez intézett 4. küldetése idején 1849-ben (s. k. fogalmazványok és másolatok), 29 f.

Ötödik rész. Kivonatok táviratokból, melyeket J. A. Blackwell írt 1849-es 4. küldetése idején (s. k. fogalmazványok és másolatok) 44 f.

Hatodik rész. Levélmásolatok, J. A. Blackwelltől Lord Palmerstonhoz, abból az időszakból, amikor nem állt Ófelsége Kormányának szolgálatában 1846-1851 között, ezek a jelentések magukba foglalják a "*Memoir on the political agitation in the Austrian Empire*" (Az osztrák birodalomban folyó politikai agitációról) és a "*Copy of a private communication to Lord Palmerston/., London, 1850. július 14.*", 238 ff.

J. A. Blackwell által írt jegyzetek és egy Függelék

mely a magyar ügyekre vonatkozó iratok fordítását tartalmazza (kéziratok másolatok), 168 ff.

Levelekből kivonatok, melyeket J. A. Blackwell intézett különböző személyekhez. 1822-1881. (69 sajátkezűleg írt másolat vagy levélkivonat a következő személyekhez):

Lord Odo Russel, Count Kázmér Battyány, Rev. Robert Benson, J. B. Bergne, John Blackwell, Victor Bickley, John Christian, Lord Clarendon, H. N. Dering, Lord Dufferin, Sir Robert Gordon, Lord Granville, Commander R. N. Grenfell, Hon. William Grey, Colonel B. Hodges, M. Horthy, T. V. Lister, Arthur Magenis, M. Morris, John Murray, Lord Palmerston, Hon Francis Plunkett, Lord Ponsonby, Hon. Spencer Ponsonby, Admiral Prevost, Lord Russel, Lord Dudley Stuart, L. Szalay, B. Szemere, L. Tolhausen, Consul Waddilow, Consul White, összesen 222 levél.

Hungarian Characteristics (Magyar jellemképek), vagy jellemvázlatok magyar államférfiakról, politikusokról stb. a reform korszakból és a forradalom korszakából 1830-1849., egy magyar mágnástól (és felesége, valamint Batthyány Kázmér és Augusta), 348 ff.

(*Vegyes, benne*): Magyarország a 16. század végén /a B. M. Harleian kézirat másolata, 7314/.

Ajánlólevelek J. A. Blackwellnek

Egy mágnás portréja (Blackwell tollrajza)

Erklärung (kereskedelmi ügyeket illetően)

1877-re vonatkozóan a tengeri balesetekről szóló törvény (kéziratos jegyzet)

A szolgálat közlései (befolyása) (kéziratos példány).

Tengerhajózási ügyekben illetékes bíróság döntése a Lady Maxwell ügyben (kéziratos jegyzet).

Rechnung 1892, összesen 98 f.

Versek

A. korszak – 1819

B. korszak – 1819-1827

D. korszak – 1836-1852

(Különlenyomat): Rímes levél, 1824

Figulina, 1825 (*Vegyes*) 1862-1878

The duck and the doctor, (A kacska és az orvos) 1823, (nem maradt fent: D korszak), összesen 178 f.

Utazások a 1820-as években, utókönyv John Blackwellnek, hiányos tárgymutatóval, J. A. Blackwell kéziratos naplója lévén. ff. 82-244.

Más tételek: Amptik Papers, Blackwell levelei Lord Odo Russelhez, Amptik első bárójához, berlini követhet. ff. 306, P.R.O. F.O. 918/15.

Blackwell végrendeletei

- (1) Andrew Blackwell végrendelete
 (2) John Blackwell végrendelete, *Lichfield Egyházkerületi Nyilvántartó Hivatal*
- Broadlands Papers*, 2 levél Blackwelltől Palmerstonhoz, 1850, 1851, letétben a *Royal Commission on Historical Manuscripts*-nál
- Emery correspondence*. (Emery levelezés), 14 levél J. A. Blackwelltől Francis Emery-hez, és 2 levél L. Gerard atyától Blackwellhez, 1836 és 1847 közötti időszakból, 23 f. *Gladstone Pottery Museum, Longton* (Gladstone Agyagművészeti Múzeum).
- Eötvös levelezés*, egy levél Blackwelltől Eötvöshöz (nem teljes, 1842), 2 f. *Országos Széchényi Könyvtár, Eötvös levelezés*
- Magyar konzulság kérdése*, (1) Mailáth A. kancellár József nádornak, Bécs, 1840. december 27; (2) József nádor a magyar kancelláriának, 1841. február 11. mindkettő a Magyar Országos Levéltárban; (3) Robbins Perceval Spencer Lord Palmerstonnak, Pest, 1841. április 13.; (4) Kübeck báró Metternich hercegnek, Bécs, 1841. május 18.; a 3-4. levél a Bécsi Állami Levéltárban. /Belügyminisztériumi dokumentumok / Staatkanzlei/. Klauzál Esterháznak, Pest, 1848. április 26; Esterházy Klauzálnak, Bécs, 1848. május 2., O. L. 1848. 61.E.
- A magyar országgyűlés, forradalom és függetlenségi háború*, Blackwell jelentései 1843 és 1849 között, az erre a korszakra vonatkozó a bécsi Brit Követség és a Külügyminisztérium (Foreign Office) közötti levelezéssel. P.R.O. F.O. 7.
- A magyar országgyűlési iratok 1843-1844*, magában foglalva a királyi beszédeket, az uralkodói leiratokat, országgyűlési feliratokat és törvényeket.
- The King's Speech (short version) 24 May 1843, translated by L. Szalay, vol. 310.
- The King's Speech (full vesion) translated by J. A. Blackwell vol. 311.
- Royal Propositions 20 May 1843, translated by J. A. Blackwell, vol. 310.
- Proceedings, (reporter Blackwell) 5 July 1843, vol. 311
- Proceedings, 10 May 1844 (reporter Blackwell), vol. 316
- Acts (shorter version, translator Blackwell) 19 Nov. 1844, vol. 317
- Acts and Royal Resolutions (transl. Blackwell), 27 Nov. 1844, vol. 317
- Proceedings, 11 Oct. – 13 Nov. 1844 (tr. Blackwell) Fiume Railway question (reporter Blackwell) 27 Nov. 1844, vol. 317
- Religious Affairs, (reporter Blackwell), 27 Nov. 1844, vol. 317.
- Proceedings of the 1847-1848 Hungarian Diet*, including the King's Speech, Royal

- Rescripts, Dietal Propositions, Acts and reports of selected debates,
 Proceedings, 20 Nov. 1847 (translation from the Vienna Gazette) vol. 337
 Proceedings, 22 Dec. 1847 (reporter Blackwell), vol. 346
 Appendix, explanatory notes, summary (Blackwell) 22 Dec. 1847, vol. 346
 Supplementary documents, (Blackwell) 22 Dec. 1847, vol. 346
 General Taxation (Blackwell) 2 Feb. 1848, vol. 346
 Summary (Blackwell) 29 Feb. 1848, vol. 347
 Transylvanian Countries (Blackwell) 29 Feb. 347
 Comitatal administration (Blackwell) 29 Feb. 347
 Urbarian question (Blackwell) 9 March 347
 The Famine (Blackwell) 9 March. 347
 Hungarian Language & Nationality Bill (Blackwell) 9 March. 347
 Explanatory Notes (Blackwell) 9 March. 347
 Representation of the delegates, 3 Feb. (Blackwell) 3 March. 347
 Explanatory remarks on above (Blackwell) 3 March. 347
 Responsible Ministry (Blackwell) 15 March. 347
 Acts (Blackwell) 12 March. 349
 Correspondence, including dispatches, letters, notes, transmitted text and
 messages,
 Aberdeen to Magenis, London, 23 June 1845, vol. 321
 Blackwell to Eddisbury, Vienna, 10 July, 1848, vol. 362
 Blackwell to Eddisbury, Vienna, 14 July, 1849, vol. 373
 Blackwell to Eddisbury, Vienna, 5 oct. 1849, vol. 373
 Blackwell to Gordon, Pressburg, 13 April 43, vol. 316
 Blackwell to Gordon, Pressburg, 11 June 44, vol 316
 Blackwell to Palmerston, Pressburg, 11 April 48, vol. 348
 Blackwell to Palmerston, London, 10 July 48, vol. 354
 Blackwell to Palmerston, London, 23 Oct. 48, vol 354
 Blackwell to Palmerston, London, 17 April 49, vol. 354
 Blackwell to Palmerston, London, 11 May 49, vol. 354
 Blackwell to Palmerston, London, 15 June 49, vol. 354
 Blackwell to Palmerston, London, 30 July 49, vol 368
 Blackwell to Palmerston, London, 16 Aug. 49 vol. 373

Blackwell to Palmerston, London, 2 Nov. 51 vol. 396
 Blackwell to Ponsonby, London, 20 Aug. 47, vol. 337
 Blackwell to Ponsonby, Pressburg, 6 Jan. 48, vol. 346
 Blackwell to Ponsonby, Pressburg, 7 Jan. 48, vol. 346
 Blackwell to Ponsonby, Pressburg, 2 Feb. 48, vol. 346
 Blackwell to Ponsonby, Pressburg, 3 Mar. 48, vol. 346
 Blackwell to Ponsonby, Pressburg, 9 Mar. 48, vol. 346
 Blackwell to Ponsonby, Pressburg, 15 Mar. 48, vol. 346
 Blackwell to Ponsonby, Pressburg, 19 Mar. 48, vol. 346
 Blackwell to Ponsonby, Pressburg, 21 Mar. 48, vol. 346
 Blackwell to Ponsonby, Pressburg, 22 Mar. 48, vol. 346
 Blackwell to Ponsonby, Pressburg, 23 Mar. 48, vol. 346
 Blackwell to Ponsonby, Pressburg, 25 Mar. 48, vol. 346
 Blackwell to Ponsonby, Pressburg, 28 Mar. 48, vol. 346
 Blackwell to Ponsonby, Pressburg, 29 Mar. 48, vol. 346
 Blackwell to Ponsonby, Pressburg, 5 April 48, vol. 347
 Blackwell to Ponsonby, Pressburg, 13 April 48, vol. 347
 (Stats data on Hungary) Pressburg, 13 April 48, vol. 347
 Blackwell to Ponsonby, Pressburg, 25 April 48, vol. 349
 Blackwell to Ponsonby, Vienna, 30 July 48 vol. 368
 Blackwell to Ponsonby, Graz, 19 Aug. 48, vol. 368
 E. Grant to Ponsonby, Hermannst, 12 Feb. 49, vol. 365
 Fonblanque to Ponsonby, Semlin, 21 Apr. 49, vol. 367
 Gordon to Aberdeen, Vienna, 3 March 1843, vol. 310
 Gordon to Aberdeen, Vienna, 15 May 1843, vol. 310
 Gordon to Aberdeen, Vienna, 13 June 1843, vol. 310
 Gordon to Aberdeen, Vienna, 12 July 1843, (2 letters) 311
 Gordon to Aberdeen, Vienna, 14 Aug. 1843, vol. 311
 Gordon to Aberdeen, Vienna, 15 Nov. 1843, vol. 311
 Gordon to Aberdeen, Vienna, 20 March 1844, vol. 315
 Gordon to Aberdeen, Vienna, 13 April 1844, vol. 316
 Gordon to Aberdeen, Vienna, 13 May 1844, vol. 316
 Gordon to Aberdeen, Vienna, 2 June 1844, vol. 316

- Gordon to Aberdeen, Vienna, 16 Aug. 1844, vol. 317
 Gordon to Aberdeen, Vienna, 18 Aug. 1844, vol. 317
 Gordon to Aberdeen, Vienna, 19 Nov. 1844, (2 letters) vol. 317
 Gordon to Aberdeen, Vienna, 16 Dec. 1844, vol. 317
 Gordon to Aberdeen, Vienna, 12 May 1846, vol 328
 Gordon to Canning, Vienna, 16 Dec. 1844, vol. 317
 Magenis to Palmerston, Vienna, 16 July 1848, vol. 354
 Magenis to Palmerston, Vienna, 3 Aug. 1848, vol. 354
 Magenis to Palmerston, Vienna, 28 Feb. 1849, vol. 367
 Magenis to Palmerston, Vienna, 1 May 1849, vol. 367
 Magenis to Palmerston, Vienna, 4 May 1849, vol. 367
 Magenis to Palmerston, Vienna, 25 May 1849, vol. 367
 Magenis to Palmerston, Vienna, 27 May 1849, vol. 367
 Magenis to Palmerston, Vienna, 1 June 1849, vol. 368
 Magenis to Palmerston, Vienna, 5 June 1849, vol. 368
 Magenis to Palmerston, Vienna, 12 June 1849, vol. 368
 Magenis to Palmerston, Vienna, 13 June 1849, vol. 368
 Magenis to Palmerston, Vienna, 26 June 1849, vol. 368
 Magenis to Palmerston, Vienna, 30 June 1849, vol. 368
 Magenis to Palmerston, Vienna, 3 July 1849, vol. 368
 Magenis to Palmerston, Vienna, 10 July 1849, vol. 368
 Magenis to Palmerston, Vienna, 14 July 1849, vol. 368
 Magenis to Palmerston, Vienna, 21 July 1849, vol. 368
 Palmerston to Buchanan, London, 17 May, 1849 vol. 65/361
 Palmerston to Gordon, London, 15 Sept. 1846 vol. 327
 Palmerston to Magenis, London, 2 July, 1848 vol. 364
 Palmerston to Ponsonby, London, 18 Sept. 1846, vol. 327
 Palmerston to Ponsonby, London, 20 Dec. 1848, vol. 345
 Palmerston to Ponsonby, London, 2 March 1849, vol. 363
 Palmerston to Ponsonby, London, 2 July 1849, vol. 364
 Palmerston to Ponsonby, London, 30 Aug. 1849, vol. 364
 Palmerston to Ponsonby, London, 31 Aug. 1849, vol. 364
 Palmerston to Ponsonby, London, 2 Sept. 1849, vol. 364

Palmerston to Ponsonby, London, 22 Sept. 1849, vol. 364
 Palmerston to Ponsonby, London, 29 Sept. 1849, vol. 364
 Palmerston to Ponsonby, London, 5 Oct. 1849, vol. 364
 Palmerston to Ponsonby, London, 6 Oct. 1849, vol. 364
 Palmerston to Ponsonby, London, 20 Oct. 1849, vol. 364
 Palmerston to Ponsonby, London, 23 Oct. 1849, vol. 364
 Palmerston to Ponsonby, London, 6 Nov. 1849, vol. 364
 Palmerston to Szalay, London, 13 Dec. 1848, vol. 354
 Palmerston to Szalay, London, 19 Dec. 1848, vol. 354
 Ponsonby to Blackwell, Vienna, 30 March 1848, vol. 347
 Ponsonby to Esterhazy, Vienna, 18 Aug. 1848, vol. 348
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 18 Jan. 1847, vol. 336
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 8 Nov. 1847, vol. 337
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 20 Nov. 1847, vol. 337
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 9 Dec. 1847, vol. 337
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 20 Apr. 1848, vol. 343
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 10 July 1848, vol. 344
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 19 March 1848, vol. 347
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 28 March 1848, vol. 347
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 30 March 1848, vol. 347
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 31 March 1848, vol. 347
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 9 Apr. 1848, vol. 348
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 10 Apr. 1848, vol. 348
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 15 Apr. 1848, vol. 348
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 19 Apr. 1848, vol. 348
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 1 May 1848, vol. 349
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 12 May 1848, vol. (2 letters) 349
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 23 June 1848, vol. 350
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 25 June 1848, vol. 350
 Ponsonby to Palmerston, Innsbruck, 29 June 1848, vol. 350
 Ponsonby to Palmerston, Innsbruck, 8 Aug. 1848, vol. 351
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 26 Aug. 1848, vol. 351
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 31 Aug. 1848, vol. 351

- Ponsonby to Palmerston, Vienna, 18 Sept. 1848, vol. 351
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 20 Sept. 1848, vol. 315
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 27 Sept. 1848, vol. 315
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 30 Sept. 1848, vol. 351
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 2 Oct. 1848, vol. 352
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 5 Oct. 1848, vol. 352
 (The Hungarian Nation to the Constituent Assembly in Vienna, conveyed by):
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 15 Oct. 1848, vol. 352
 Letters: Ponsonby to Palmerston, Hietzing, 25 Oct. 1848, vol. 352
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 14 Nov. 1848, vol. 353
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 21 Nov. 1848, vol. 353
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 6 Dec. 1848, vol. 353
 (The Army Bulletin of the day conveyed by):
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 18 Dec. 1848, vol. 353
 Letters: Ponsonby to Palmerston, Vienna, 6 Jan. 1849, vol. 365
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 7 Jan. 1849, vol. 365
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 11 Jan. 1849, vol. 365
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 19 Jan. 1849, vol. 365
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 3 Feb. 1849, vol. 365
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 21 Feb. 1849, vol. 365
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 3 March 1849, vol. 365
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 12 Apr. 1849, vol. 367
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 15 Apr. 1849, vol. 367
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 17 Apr. 1849, vol. (2 letters) 367
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 18 Apr. 1849, vol. 367
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 25 Apr. 1849, vol. 367
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 29 July 1849, vol. 368
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 31 July 1849, vol. (2 letters) 368
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 7 Aug. 1849, vol. 369
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 9 Aug. 1849, vol. 369
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 14 Aug. 1849, vol. 369
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 16 Aug. 1849, vol. 369
 (Translations of letters from Kossuth to Bem, conveyed by):

- Ponsonby to Palmerston, Vienna, 18 Aug. 1849, vol. 369
 (The proclamations of Kossuth and of Görgei to the Hungarian nation,
 conveyed by):
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 21 Aug. 1849, vol. 369
 Letters: Ponsonby to Palmerston, Vienna, 25 Aug. vol. 369
 Ponsonby to Palmerston, Vienna, 28 Aug. 1849, vol. 369
Statement and questionnaire on F. O. pensions
 Blackwell to F. O., Stettin, October 1897, vol. 64/946

(b) Nyomtatásban megjelent források és egyéb felhasznált munkák jegyzéke.

- Aberdeen. *Correspondence of Lord Aberdeen and Princess Lieven, 1832-1854.*
 London, 1939.
- Anderson, Patrick, *Over the Alps: reflection on travel*, London, 1969.
- Angol Filológiai Tanulmányok, Budapest, 1936-1939.
- Annuaire de l'économie politique, 1845.
- An Austrian Officer. *Success of the Civil War In Hungary*, London, 1850.
- Ashley, Anthony Evelyn Melbourne, *The Life of Henry John Temple Viscount Palmerston*, London, 1876. 2 vols.
- Authentic Life of Louis Kossuth... with a full report of his speeches delivered in England ... to which is added his address to the people of the United States... London, 1851.
- Atheneum, 1837
- Baily, Frank E. 'The economics of British foreign policy, 1825-1850', *The Journal of Modern History*, vol. 12, 1940, pp. 449-484.
- Barante, P. de. 'Les procedes diplomatiques de Palmerston' *Revue d'Histoire diplomatique*, vol 45. 1951.
- Batthyány, Kázmér, 'The Hungarian Revolution'. *The Times*, 21 December, 1851.
- Beattie, William, *The Danube and its history, scenery, topography*. London, 1840.
- Becher, S. *Statistische Übersicht der Österreichischen Monarchie...* Stuttgart, 1841.
- Benda Kálmán. *A magyar jakobinusok*. Budapest, 1957.
- Benda Kálmán. *Magyarország történeti kronológiája*. Budapest, 1982, 4 vols.
- Blackwell, Edward M. *The Blackwell genealogy*. Richmond, (Virginia) 1948.

- Bossy, John. *The English Catholic Community, 1570-1850*, London, 1975.
- Bowly, A. C. *England's foreign trade in the nineteenth century*, London, 1905.
- Breuilly, John *Nationalism and the state*, Manchester, 1982.
- Bulwer, Sir William Henry Lytton Earle, *The life of H. J. Temple, Viscount Palmerston*, 3 vols., London, 1870-74.
- Blackwell, Joseph Andrew. 'Acts of the Hungarian Diet of 1832-1836' *Atheneum*, 1837, Nov. 4, 11, 18 pp. 809-11, pp. 828-830, 845-846.
- Blackwell, Joseph Andrew, *A few remarks to our foreign policy*. London, 1836.
- Blackwell, Joseph Andrew, *Supplementary remarks to our foreign policy*. London, 1837.
- Blackwell, Joseph Andrew, 'Finn Magnussen on Mediaeval Icelandic trade'. A review of the Antiquarian miscellany [translated from the Danish], *Atheneum*, 1837, pp. 595-598.
- Blackwell, Joseph Andrew, 'Hungarian National Song' by Vörösmarty, translated by J. A. Blackwell, *Metropolitan Magazine*, vol. 57, 1850, p. 598.
- Blackwell, Joseph Andrew Mallet's *Northern Antiquities...* translated by Bishop Percy. New edition... edited by J. A. Blackwell London, 1847.
- Blackwell, Joseph Andrew, 'Our weekly gossip on literature and art', [On Walter Scott's Wayland Smith of Kenilworth], *Atheneum*, 1837, pp. 587-588.
- Blackwell, Joseph Andrew. 'Progress and present position of Russia in the East'. *Metropolitan Magazine*, February 1837, p. 46.
- Blackwell, Joseph Andrew, *Rudolf of Varosnay: a tragedy*. London, 1841.
- [Blackwell, Joseph Andrew] and Anon 'History of the Hungarian War', *Fraser's Magazine*, vol. 44-45, November 1851 - June 1852.
- Blackwell Newsletter, 1985
- Bona, Gábor, *Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban*. Budapest, 1983.
- Bowring, John, *The Poetry of the Magyars*, London, 1830.
- Bright, Richard, *Travels for Vienna through Lower Hungary*, London, 1818.
- British and Foreign State Papers 1848/9, Vol. XXXVII, 1848-49, (London, 1862); Vol. XXXVIII, 1849-50 (London, 1862) re: Austria; Turkey; U. S.; Vol. XL, 1850-51 (London, 1863) re: Refugees Turkey. Vol. XII, 1852-53 (London, 1864) re: Austria-Haynau.
- Budapesti Szemle, 1895, 1927-1931, 1936.
- The Cambridge History of British Foreign Policy, 1783-1919* Edited by Sir A. W.

- Ward and G. P. Gooch, vol. 2: 1815-1866.
- Castorina, Camille Palma. *Richard Cobden and the intellectual development and influence of the Manchester School*, Manchester, 1976. Ph. D. Thesis.
- Clapham, J. H. *An economic history of modern Britain*, 2nd ed. vol. 1. 1820-1850. Cambridge, 1930.
- Cobden Club, *Free trade and the European treaties of commerce*. London, 1875.
- Correspondence relative to the affairs of Hungary 1847-49*. Presented to both houses of parliament by command of her Majesty. August 15, 1850. London, 1851 (HC Parliamentary Papers, 1851 vol. 58). The Blue Book on Hungary.
- Further Correspondence* respecting refugees from Hungary, in continuance of papers presented to parliament, August 15, 1850. Presented... April 20, 1852.
- Csaplovics, János, *Ungarns Vorzeit und Gegenwart*, Wien, 1830.
- Csaplovics, János *Ueber Ungarns Magyarisirung*, Wien, 1841.
- Cushing G. F. 'Travel in 18th century Hungary', *Hungarian Studies in English*, 6, 1972, pp. 47-64.
- Czartoryski, Prince A. *Memoirs of Prince Adam Czartoryski*, ed. A. Gielgud. London, 1888.
- Daily News, 1848-1849.
- Dawson, William Herbert, *Richard Cobden and foreign policy*, London, 1926.
- Deák, Ferenc and Kossuth, Lajos, *Párbeszéd a Kiegyezésről*. Budapest, 1981.
- Deák, Imre. 1848: A szabadságharc története levelekben, Budapest, 1943.
- Deák, István. *The lawful revolution*, New York, 1979.
- De Gerando, Agoste, *De l'esprit publique en Hongrie depuis la revolution francaise*, Paris, 1848.
- Deme, László, *The radical left in the Hungarian Revolution of 1848*. Boulder, 1976, East European Monographs 19.
- East European Quarterly, 1986.
- Eckhardt, Tibor *1848 a szabadság éve*. Budapest, 1948.
- Engel, Johann Christie von. *Geschichte des Königreichs Ungarn* Vienna, 1813-1844, 5 pts.
- English Historical Review (egyész számok)
- E. O. S. *Hungary and its revolution*, London, 1854.
- Eötvös, József. *Reform*, Leipzig, 1846.

- Esterházy, Pál 'The Hungarian governor of 1848', *The Times*, 1 December, 1851.
- Fényes, Elek *Magyarország statisztikája* Pest, 1842-1843, 3 köt.
- Ferrero, G. *The Principles of Power*, New York, 1941.
- Fessler, I. A. *Die Geschichte der Ungarn*, Leipzig, 1815-1825. 10 Bd.
- Frank, Tibor, Marx és Kossuth, Budapest, 1985.
- Frankfurter Allgemeine Zeitung, 1846-1848
- Fraser's Magazine, 1848-1851.
- Fynn, Robert, *British Consuls Abroad*, London, 1846.
- Gál, István, 'Erdély angol honpolgára' *Pásztortűz*, 1939, 18-22.
- Gál, István, *Hungary and the Anglo-Saxon World*, Budapest, 1947.
- Ginsburg, Paul. *Daniel Manin and the Venetian Revolution of 1848-49*, London, 1979.
- Görgei, Arthur, *My Life and Activity in Hungary*, London, 1852, 2 vols.
- Görgei, Arthur, *Vindication*, London, 1852.
- Hajnal, István, *A Batthyány Kormány külpolitikája*, Budapest, 1957.
- Hajnal, István, *A Kossuth Emigráció Törökországban*, Budapest, 1927.
- Hajnal, István, 'Metternich és Esterházy', *Századok*, 61, 1927, 31-41.
- Hammond, J. L. and Hammond Barbara, *Lord Shaftesbury*, London, 1923.
- Hansard Parliamentary Debates*, Third series, London, 1848-52. Volumes relating to Hungary: 101, 105, 106, 108, 109, 114, 116, 117, 118, 119, 120.
- Haraszti, Éva *Az angol külpolitika a magyar szabadságharc ellen* Budapest, 1951.
- Hartley, M. *The man who saved Austria*, London, 1912.
- Headley, P. C., *The Life of Louis Kossuth*, Auburn, 1852.
- Henningsen, C. I., *Kossuth and the Times*, London, 1851.
- Hering, George and Paget John, *Sketches on the Danube*, London, 1838.
- Hirst, Margaret Esther, *The Life of Friedrich List* and selections from his writing. New York, 1956 (reprint of 1909 ed.)
- Hobson, J. A. *Richard Cobden the international man*. London, 1918.
- Hóman, Bálint and Szekfű, Gyula *Magyar történet*, Budapest, 1936. 5 köt.
- Horváth, Edit M. 'An unknown Cambridge Poet', *Angol Filológiai Tanulmányok*, 1, 1936, 108-117.
- Horváth, Jenő, 'Anglo-Hungarian documents, 1841-50...' *South Eastern Affairs*, vol. 2, 1932, pp. 28-54; Vol. III., 1933, pp. 91-132, Vol. 4, 1934, pp. 192-218.
- Horváth, Jenő, 'Blackwell András József magyarországi küldetése', *Budapesti*

Szemle, 1827-28, 102-114, 378-416.

Horváth, Jenő, 'Blackwell János angol-magyar kereskedelmi akciója és előzményei, 1840-42', *Közgazdasági Szemle*, XLIX, 1925, 615-624.

Horváth, Jenő, 'A londoni magyar propaganda bizottság 1804-ben'. *Budapesti Szemle*, 242, 1936.

Horváth, Jenő 'Gróf Szécheny Antal londoni köldetése 1849-ben', *Budapesti Szemle*, 1937, 364-367.

Horváth, Jenő, *Magyar diplomácia*, 1815-1918, Budapest, 1928.

Horváth, Jenő, *Történelmi Tanulmányok*, Budapest, 1938.

Horváth, Mihály, *Magyarország függetlenségi harcának története*, Geneva, 1856.

Horváth, Mihály, *Huszonöt év Magyarország történetéből*, Geneva, 1864. 2 vols.

Houghton, Walter E. *Wellesley index to Victorian periodicals 1824-1900* Toronto, 1966-79, 3 vols.

The Household Narrative, 1850

Hungarian Quarterly (egyres számok)

Hungarian Studies in English 1972.

Hungary, The addresses of the Hungarian Diet of 1861, London, 1862.

Jánossy, Dénes, *A Kossuth-emigráció, Angliában és Amerikában*, Budapest, 1940-1948, 2 köt. Fontes Historiae Hungaricae Aevi Recentioris.

Jánossy, Dénes, *Great Britain and Kossuth*, Budapest, 1937. Appendix IV contains: memorandum of eighty-three members of Parliament to Russel and Palmerston on behalf of Hungary. *The Times* December 5, 1849.

Jefferys, James B. *Labour' formative years 1849-79* London, 1948.

Jones, Ernest, 'Kossuth and Hungary', *Notes to the People*, 26 October 1851 – 20 January 1852.

Kabdebó, Tamás 'Blackwell and Hungary', *Blackwell Newsletter*, vol. 7, 1985, pp. 6-10.

Kabdebó, Tamás, *Diplomat in Exile*, Boulder, 1979.

Kabdebó, Tamás, *Hungary* Oxford, 1980 World Bibliographical Series, 15.

Kabdebó, Tamás 'Joseph Blackwell's first Hungarian mission.' *New Hungarian Quarterly*, vol. XXVIII, No. 105, 1987, pp. 151-164.

Kabdebó, Tamás 'Joseph Blackwell's last Hungarian mission, 1849, *East European Quarterly*, vol. XX, No. 1. pp. 55-71.

Kabdebó, Tamás 'Joseph Blackwell és a pesti angol konzulátus terve az 1840-es években', *Századok*, 118. köt. 1985, 1201-1214. oldal.

- Kabdebó, Tamás 'Kossuth és Magyarország' *Századok*, 113, 1979, 659-681.
- Kabdebó, Tamás 'Reception of Kossuth in England and the Magazine Punch in 1851', *Hungarian Studies*, 1-2, 1985, p. 225-234.
- Kabdebó, Tamás 'Travellers to Hungary: Blackwell's predecessors', *Maynooth Review*, vol. 9, December 1983, pp. 31-48.
- Katona, Ágnes, *Two Hungarian reform diets in the official and semi-official papers of J. A. Blackwell*, Budapest, 1981, Typewritten B. A. thesis.
- Károlyi, Árpád, *Németujváry gróf Batthyány Lajos első magyar miniszterelnök főbenjáró pöre* Budapest, 1932, 2 köt.
- Kastnerr, J. C. *Sketches in remembrance of the Hungarian struggle*, London, 1853.
- Király, Béla K. *Ferenc Deák*, Boston, Mass, 1975.
- Kiss, Ernő, *Szemere Bertalan*, Budapest, 1912.
- Klapka, György, *Memoires of the war of independence in Hungary*, London, 1850, 2 vols.
- Komlós, John 'Hungary's economy, 1849-1867', *Hungarian Studies Review*, vol. 9, pp. 29-38.
- Kornis, G. *Education in Hungary*, New York, 1932.
- Kosáry, Domonkos *A Görgei kérdés története*, Budapest, 1930.
- Kossuth, Lajos, *Memoires of my exile*, London, 1880.
- Kovács, E. *Bem a magyar szabadságharcban*, Budapest, 1979.
- Kovács, F. *Az 1843/44-ik évi magyar országgyűlési alsó tábla kerületi üléseinek naplója*, Budapest, 1894.
- Közlöny, 1848-1849.
- Közgazdasági Szemle, 1925, 1927.
- Lane-Poole, Stanley, *The life of the Right Honourable Stratford Canning*, London, 1888. 2 vols.
- List, Friedrich, *The national system of political economy*, London, 1904.
- Loftus, Augustus, *The Diplomatic Reminiscences of Lord Augustus Loftus*, London, 1892.
- Lukács, Lajos *The Vatican and Hungary, 1846-1878*, Budapest, 1981.
- Macartney, C. A. *The Habsburg Empire*, London, 1969.
- McCunn, John *Six radical thinkers*, London, 1907.
- Magyar Irodalmi Lexikon*, Budapest, 1963, 3 köt.
- Magyar Könyvszemle*, 1912.

- Mailáth, János 1786-1855. *Geschichte der Magyaren* Vienna, 1828-31.
 Manchester Guardian, 1848-1849.
- Mankowitz, W. and Hagger, R. G. *The concise encyclopaedia of English pottery and porcelain*, London, 1857.
 Maynooth Review, 1983.
- Metternich, Clemens *Memoires, documents et écrits divers laissés par le prince de Metternich*, Paris, 1880-84.
- Metropolitan Magazine, 1846-1851.
- Morning Post, 1842
- New Hungarian Quarterly, 1982, 1987
- Newman, Francis William, *The crimes of the House of Habsburg*, London, 1853.
- Niederhauser, Emil. *The rise of nationality in Eastern Europe*. Budapest, 1981.
- Pach, Zsigmond Pál (szerk.) *Magyarország története*, 5-6. köt. Budapest, 1979-1980.
- Paget, *John Hungary and Transylvania: with remarks on their condition, social, political and economical*, London, 1850, 2 vols.
- Pallister, David 'Smiley, circa 1848' *Guardian*, 17 Sept. 1982.
- Pardoe, Julian, *The city of the Magyar: or Hungary and her institutions in 1839-40*, London, 1840 3 vols.
- Paton, A. A. *The Goth and the Hun*. Transylvania, Debreczin, Pesth and Vienna in 1850, London, 1851.
- Parliamentary Papers: House of Commons, 1848-1852
 House of Lords, 1849-1850
- Pester Lloyd, 1939
- Pesti Hírlap 1844
- Péter, László *The actecedents of the nineteenth-century state concept: an historical analysis*. Oxford, 1965. D. Phil. thesis.
- Péterfy, Jenő 'Egy angol Magyarországról' *Budapesti Szemle*, 81, 1895,204-236.
- Petőfi, Sándor, *Összes költeményei*, Budapest, 1981, 2 köt.
- Pigot and Co. *Commercial diary*, London, 1822-23.
- Pivány, Jenő 'Dudley Mann küldetése: jelentései' *Századok*, 1910, 563-590, 653-658.
- Politica, 1937-38
- Die Presse, 1849

- Pridham, Charles, *Kossuth and Magyar land*, or personal adventures during the war in Hungary, London, 1851.
- Pulszky, Ferenc, *Aus dem Tagebuch eines in Gross Britannien Reisenden Ungarn*, Pest, 1837.
- Pulszky, Ferenc & Thun, L. 'Briefwechsel zwischen Leo Grafen von Thun und Franz von Pulszky', *Vierteljahrschrift aus und für Ungarn*, 1843, vols. I, pt. 1-2, II, pt. 1.
- Pulszky, Ferenc, *Életem és Korom* 3. kiad. Budapest, 1958, 2 köt.
- Pulszky, Theresa, *Memoirs of a Hungarian Lady*, London, 1850.
- Punch, 1848-1851
- Quin, Michael Joseph, *A steam voyage down the Danube*, London, 1835.
- Revue d'histoire diplomatique, 1842
- Rothenberg, Gunther E. *The Army of Francis Joseph*, West Lafayette, Indiana, 1976.
- Rózsa, György and Spira, György, *Negyvennyolc a kortársak szemével*, Budapest, 1973.
- Seton-Watson, R. W. *The Southern Slav question and the Habsburg monarchy*, London, 1911.
- Seton-Watson, R. W. *Racial problems in Hungary*, London, 1908.
- Sisa, J. 'English influence on Hungarian Romantic architecture' *New Hungarian Quarterly*, vol. XXIII, 1982, pp. 182-186.
- South Eastern Affairs, 1931-1934
- Spira, György '1848 nagyhete Pestén' *Századok*, 108, 1974, 323-369.
- Spira, György and Szűcs, Jenő (editors) *A negyvennyolcas forradalom kérdései*, Budapest, 1976.
- Spittler, L. T. von, *Entwurf der Geschichte der Europäischen Städten*, Berlin, 1793-1794, 2 Bd.
- Sproxton, Charles *Palmerston and the Hungarian revolution*, Cambridge, 1919.
- The Staffordshire Advertiser, 1892
- Standard, 1849
- Stiles, W. H. *Austria in 1848-49*, New York, 1852, 2 vols.
- Szabó, Bártfai, L. *Adatok Gróf Széchenyi István és kora történetéhez*, Budapest, 1943, 2 vols.
- Szalay, László *levelei*, (szerk.) Szalay Gábor, Budapest, 1913.

- Szamota, István, *Régi utazások*, Budapest, 1891.
- Századok, 1910-1981 (egyres számok)
- Széchenyi, István, *Írói és hírlapi vitája Kossuth Lajossal*, Budapest, 1930.
- Széchenyi, István, *Napló*, Budapest, 1978.
- Széchenyi, István *Naplói, 1937-1939*, 6 köt. (Főleg 6. kötet)
- Szemere, Bertalan 'Die Nationalfrage in Ungarn, Österreich und Osten', *Háborús felelősség* 2, 1931, pp. 291-309.
- Szemere, Bertalan 'To Prince Paul Esterházy' *The Times*, 21 January, 1851.
- Szemere, Bertalan *Utazás Keleten a világsi napok után*, Pest, 1870, 2 köt.
- Szemere, Bertalan *Civilisation in Hungary: Seven answers to the seven letters addressed by M. B. de Sz... to R. Cobden, etc.* London, 1860 (The French edition was entitled: *La Question Hongroise, 1848-1860*).
- Szemere, Bertalan *Gróf L. Batthyány, A. Görgei, L. Kossuth: Politische Characterskizzen aus dem Ungarischen Freheitskriege.* Habsburg, 1853.
- Szinnyei, József. *Magyar írók*. Budapest, 1891-1914, 14 köt.
- Takáts, Sándor. *Kémvilág Magyarországon*, Budapest, 1980.
- Taylor, J. A. 'Unpublished letters of Adam Czartoryski... 1832-1861', *The Slavonic and East European Review*, vol. 29, December 1950, pp. 159-176.
- Teleki, László *Válogatott munkái*, Budapest, 1961, 2 köt.
- Temperley, H. and Penson, L. M. *Foundations of British Foreign Policy from Pitt to Salisbury, 1792-1902*, Cambridge, 1938.
- Temperley, H. and Penson, L. M. *A century of diplomatic Blue Books, 1814-1914*. Cambridge, 1938.
- The Times (egyres számok)
- Tóth, Gyula *Küzdelem, bukás, megtorlás*, Budapest, 1978.
- Thomas, John *The rise of Staffordshire potteries*. Bath, 1971.
- Thompson, J. M. *Louis Napoleon and the second empire*. Oxford, 1954.
- Urbán, Aladár. *Batthyány Lajos miniszterelnöksége*. Budapest, 1986.
- Urbán, Aladár. *Négy év sodrában*. Budapest, 1981.
- Urquhart, David. *The Queen and the Premier*, London, 1857.
- Urquhart, David. *Materials for the true history of Lord Palmerston*. London, 1866.
- "Vienna Gazette". 1847-1848
- Vierteljahrschrift aus und für Ungarn, 1843
- Vörösmarty, Mihály.. *Összes művei*, Budapest, 1955, 2 köt.

- Waldapfel, Eszter. *A független magyar külpolitika, 1848-1849*. Budapest, 1962.
- Waldapfel, Eszter *A forradalom és szabadságharc levelestára*, Budapest, 1950-1955, 4 köt.
- Varannai, Aurél. *Angliai visszhang*. Budapest, 1974.
- Warrilow, E. J. D. *A sociological history of the city of Stoke-on-Trent*, Stoke-on-Trent, 1960.
- Webster, C. K. 'Palmerston and the liberal movement 1830-1841', *Politica*, vol. 3, 1937-38, no. 11-14.
- Webster, C. K. *Palmerston, Metternich and the European system*. London, 1934.
- Wedgewood, H. A. *People of the potteries*, Bath, 1970.
- Wesselényi, Polyxena, *Olaszhoni és schweizi utazás*, Pest, 1842.
- Westminster and Quarterly Review, 1848
- Williams, David. *A world of his own: the double life of George Borrow*. London, 1982.
- Würzbach, C. von *Biographisches Lexicon*, Wien, 1886.

Felelős kiadó: az MTA Könyvtárának főigazgatója
Szerkesztette: Fürth Éva
Alak B/5 – Terjedelem: 27,7 A/5 ív
Megjelenés: 1989 – Példányszám: 800
Készült az MTA Könyvtára házi sokszorosító részlegében

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei
(Publicationes Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae)

1. *Haraszthy Gyula*: A 130 éves Akadémiai Könyvtár. Bp. 1956. 23 p.
2. *Berlász Jenő – Sz[akmáryné] Németh Mária*: Az Akadémiai Könyvtár múltja és jelene. Bp. 1956. 30 p.
3. *Csapodi Csaba*: A legrégebb magyar könyvtár belső rendje. A pannonhalmi könyvtár a XI. században. Bp. 1957. 13 p.
4. *Berlász Jenő*: Az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának átalakulása. Bp. 1957. 21 p.
5. *Haraszthy Gyula*: Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a magyar könyvtárügy időszzerű kérdései. Bp. 1958. 16 p.
6. *Gergely Pál*: Arany János és az Akadémia Könyvtára. Bp. 1958. 8 p.
7. *Moravek, Endre*: Die neuen ungarischen Bibliotheksnormen. Wien, 1957. 16 p.
8. *Sz[akmáryné] Németh Mária*: Az Akadémiai Könyvtár, mint a Magyar Tudományos Akadémia célkitűzéseinek könyvtári támogatója. Bp. 1958. 14 p.
9. *Gergely Pál*: Az Akadémia levéltára a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kézirattárában. Bp. 1958. 11 p.
10. *Csapodi Csaba*: Könyvkonzerválás és restaurálás a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában. Bp. 1958. 18 p.
11. *Moravek Endre*: Kiadványtípusok a katalogizálás szempontjából. Bp. 1958. 12 p.
12. *Sz[akmáryné] Németh Mária*: A központi folyóirat címjegyzék kérdései. Bp. 1959. 44 p.
13. *Csapodi, Csaba*: L'avenir des périodiques scientifiques. La Haye, 1958. [2] p.
14. *F[ülöpné] Csanak Dóra*: Az Akadémiai Könyvtár története a szabadságharcig 1826–1849. Bp. 1959. 29 p.
15. *Moravek, E[ndre] – [Weger] Veger, I[mre]*: Kratkij szlovar' vengerszkih bibliograficseszkih terminov i szokascsenij. Bp. 1959. 48 p.
16. *Csapodi, Csaba*: Der geographische Begriff im Katalogsystem der Bibliothek, Wien, 1959. 11 p.
17. *Csapodi Csaba*: A proveniencia elve a könyvtárban. Bp. 1959. 14 p.
18. *Rásonyi László*: Stein Aurél és hagyatéka. Bp. 1960. 40 p. 1 t.
19. *Sáfrán Györgyi*: Arany János és Rozvány Erzsébet. Bp. 1960. 178 p. 11 t.
20. *Rózsa György*: A magyar társadalomtudományok az UNESCO kiadványaiban – Les sciences sociales hongroises dans les publications de l'UNESCO. Bp. 1960. 19 p.
21. *Gergely Pál*: Pápai Páriz-album a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában. Bp. 1961. 9 p.
22. *Gergely Pál*: Bartók Béla ismeretlen levelei a Tudományos Akadémia Könyvtárában. Bp. 1961. 15 p.
23. *Sarlóska Vince Ernő*: Bólyai János házassága a köztudatban és a dokumentumok. Bp. 1961. 14 p.
24. *Csapodi Csaba*: Mikor pusztult el Mátyás király könyvtára? Bp. 1961. 25 p.
25. *Moravek, Endre – Weger, Imre*: Abbreviaturae cyrillicae. Bp. 1961. 138 p.
26. *Rásonyi László*: A magyar keletkutatás orosz kapcsolatai. Bp. 1962. 19 p.
27. *Tőkés László*: Az Akadémiai Könyvtár mikrokönyv gyűjteménye és fotolaboratóriuma. Bp. 1962. 13 p.

28. *Fráter Jánosné*: „Nemzeti részvét emelte”. 100 évvel ezelőtt kezdték építeni az Akadémia palotáját. Bp. 1962. 14 p.
29. *Büky Béla*: Székely Bertalan hagyatéka a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában. Bp. 1962. 24 p.
30. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 2. Instituta scientifica. Bp. 1962. VI, 278 p.
31. *Méreiné Juhász Margit*: Mikszáth Kálmán szellemi és tárgyi hagyatéka a Magyar Tudományos Akadémián és tájmúzeumainkban. Bp. 1963. 65 p.
32. *Rózsa, [György] George*: The documentation of science organization as an emerging new branch of scientific information. Bp. 1962. 13 p.
33. *Gergely Pál – Molnár Zoltán*: Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány repertórium. 1840–1960. Bp. 1962. VI, 377 p.
34. *Csapodi Csaba*: Mikor szűnt meg Mátyás király könyvfestő műhelye? Bp. 1963. 18 p.
35. *Tökés László*: A mikrokártya és a kutatók. Bp. 1963. 18 p.
36. *Büky Béla – Csengeryné Nagy Zsuzsa*: Székely Bertalan illusztrációi egy tervezett Petőfi-életrajzhoz. Bp. 1963. 15 p.
37. *Gergely Pál*: Az Akadémia szerepe a Nemzeti Színház létrehozásában. Bp. 1963. 9 p.
38. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 3. Instituta paedagogica. Bp. 1963. VI, 377 p.
39. *György, [József] Josef*: Die Goethe-Sammlung Balthasar Elischers in der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. Bp. 1963. 29 p. 12 t.
40. *Rózsa György*: Részvételünk és lehetőségek a nemzetközi társadalomtudományi dokumentációban. Bp. 1964. 17 p.
41. *Csapodi Csaba*: Beatrix királyné könyvtára. Bp. 1964. 26 p.
42. *Rózsa György*: Hagyomány és korszerűség: az Akadémiai Könyvtár távlati fejlesztéséről. Bp. 1964. 13 p.
43. *Büky Béla*: A tudományos tájékoztatás egyik feladatköre: témamegoszlási statisztikák készítése és alkalmazása. Bp. 1964. 16 p.
44. *Csapodi, Csaba*: Conservation of the Manuscript and Old Book Collections at the Library of the Hungarian Academy of Sciences: methods and results. (1949–1964). Bp. 1965. 48 p. 16 t.
45. *Fráter Jánosné*: Részletek az Akadémiai Könyvtár történetéből. (1865–1875). Bp. 1965. 59 p. 7 t.
46. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 1. Instituta rerum publicarum. Bp. 1965. 621 p.
47. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 7. Instituta communicationis. Bp. 1966. XXII, 355 p.
48. *Sáfrán, Györgyi*: Lettres de Romain Roland à Marianne Czeke dans la Bibliothèque de l'Académie des Sciences de Hongrie. Bp. 1966. 195 p. 4 t.
49. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 4. Religio. Bp. 1966. XVIII, 211 p.
50. *Rózsa [György] George*: Some considerations of the role of scientific libraries in the age of the scientific and technical revolution. – An essay and approach to the problem. Bp. 1970. 25 p.

51. *Simon Mária Anna*: A Magyar Tudományos Akadémia kutatóintézeti könyvtári hálózata. Bp. 1966. 52 p.
52. *Fráter Jánosné*: A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottságának működése 1854–1949. Bp. 1966. 61 p. 3 t.
53. *Csapodi Csaba*: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának ősnymtatványgyűjteménye. Bp. 1967. 34 p.
54. *H[aranginé] Boros Vilma*: Széchenyi István hátrahagyott iratainak története. Bp. 1967. 57 p. 5 t.
55. *György József*: Az Akadémia Könyvtára egykori Goethe-szobája és nevesebb magyar látogatói. Bp. 1968. 25 p.
56. *Bükyné Horváth Mária*: Az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikumai. Bp. 1968. 50 p.
57. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 6. Instituta oeconomica. Bp. 1969. XIX, 556 p.
58. *Szelei László*: A Magyar Tudományos Akadémia Levéltára az Akadémiai Könyvtárban. Bp. 1970. 60 p.
59. *Sz[abóné] Garai Judit – Ujhelyi Gabriella*: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára orosz és szovjet cserkapcsolatainak vázlatos története. – Ocserki isztoni knigo-obmena Biblioteki Vengerszkoj Akademii Nauk sz ruszszkimi szovetszkimi bibliotekami. Bp. 1970. 46 p.
60. *Molnár Imre*: Peremlyukkártyás dokumentációs rendszerek létesítése kutatóintézeti könyvtárban. Bp. 1970. 134 p.
61. *H[aranginé] Boros Vilma*: Stein Aurél ifjúsága. Hirschler Ignác és Stein Ernő levelezése Stein Aurélról. 1866–1891. Bp. 1971. 148 p.
62. *Apor, [Éva] Eve*: The Persian manuscripts of the Vámbéry-bequest. Bp. 1971. 19 p. 1 t.
63. *Gergely Pál*: A Magyar Tudományos Akadémiára hagyott Vigyázó-vagyon sorsa. Bp. 1971. 97 p. 8 t.
64. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 8. Instituta sanitatis publicae. Instituta caritatis. Instituta varii generis. Bp. 1971. XXI, 559 p.
65. *Bükyné Horváth Mária*: Az Akadémiai Könyvtár periodikumai a tudományos kutatás szolgálatában. Bp. 1971. 232 p. 2 t.
66. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 5. Instituta ad artes litteraturamque spectantia cum siglis periodicorum additis. Bp. 1972. XIX, 477 p.
67. *Vitályos László – Orosz László*: Ady-bibliográfia 1896–1970. Ady Endre önállóan megjelent művei és az Ady-irodalom. Bp. 1972. XXV, 425 p.
68. *Botka Ferenc*: Magyar szocialista irodalom oroszul 1921–1945. Bibliográfia. – Vengerszkaja szocialiszticeszkaja literatura na ruszszkom jazüke 1921–1945 gg. Bibliograficeszkij obzor. Bp. 1972. XIII, 127 p. 9 t.
69. *Szentgyörgyi Mária*: Célkitűzések és reformtörekvések a Magyar Tudományos Akadémián. 1831–1945. Bp. 1973. 170 p.
70. *Fráter Jánosné*: A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai. 1854–1949. Bp. 1974. 430 p.
71. *Bendefy László*: Mikoviny Sámuel megyei térképei, különös tekintettel az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának Mikoviny-térképeire. 1. köt. Bp. 1976. 360 p.

72. *Bendefy László*: Mikoviny Sámuel megyei térképei, különös tekintettel az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának Mikoviny-térképeire. 2. köt. [Térképek.] Bp. 1976. 24 t.
73. Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány indexe 1840–1970. A–L. Szerk. *Darabos Pál és Domsa Károlyné*. Bp. 1975. 473 p.
74. Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány indexe 1840–1970. M–R. Szerk. *Darabos Pál és Domsa Károlyné*. Bp. 1975. 475–846 p.
75. Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány indexe 1840–1970. S–Z. Repertórium 1840–1970. Szerk. *Darabos Pál és Domsa Károlyné*. A repertóriumot összeáll. *Pétervári Lászlóné és Sz[abóné] Garai Judit*. Bp. 1975. 847–1242 p.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei
(Publicationes Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae)

Új sorozat

- 1(76). A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára munkatársainak szakirodalmi munkássága 1950–1975. Bibliográfia. Összeáll. *Fekete Gézané*. Bp. 1976. 80 p.
- 2(77). Fejezetek a 150 éves Akadémiai Könyvtár történetéből. [Cikkgyűjtemény.] Bp. 1976. 62 p.
- 3(78). *Bükyné Horváth Mária*: Az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikum állománya az 1970-es években. Bp. 1977. 78 p.
- 4(79). *Vitályos László*: Ady-Léda-Csinszka. Visszaemlékezések és levelek a költő életrajzához. Bp. 1977. 164 p.
- 5(80). *Scientia et virtus. Un commentaire anonyme de la Consolation de Boèce*. Introduit et publié par *Sándor Durzsa*. Bp. 1978. 87 p.
- 6(81). *Rozsondai Marianne*: Anton Koberger működése és a Koberger-kötések. Bp. 1978. 148 p. 75 t.
- 7(82). *Körmendy Kinga*: A Knauz-hagyaték kódextöredékei és az esztergomi egyház középkori könyvtárának sorsa. Bp. 1979. 150 p. 17 t.
- 8(83). *Bibó István*: A rákoskeresztúri egykori Podmaniczky–Vigyázó kastély története. Bp. 1979. 84 p.
- 9(84). *Vitályos László – Orosz László*: Ady-bibliográfia 1896–1977. 2. bőv. kiad. Bp. 1980. 408 p.
- 10(85). *Rolla Margit*: A fiatal Kafka Margit. Bp. 1980. 178 p.
- 11(86). *Szántó György Tibor*: Az akadémiai könyv- és folyóiratkiadás története. Bp. 1983. 126 p.
- 12(87). *Rolla Margit*: Kafka Margit. 2. köt. Út a révig... Bp. 1983. 226 p.
- 13(88). *Bükyné Horváth Mária*: A periodikumok használatának átalakulása az Akadémiai Könyvtárban (1966, 1973, 1980). Bp. 1983. 244 p.
- 14(89). *Náday Károly – Sáfrán Györgyi*: Történeti kutatások Kufsteinban. Czuczor Gergely rabsága. Bp. 1984. 213 p.
- 15(90). *Csapodi Csaba*: A budai királyi palotában 1686-ban talált kódexek és nyomtatott könyvek. Bp. 1984. 112 p.

- 16(91). *Rózsa György*: "Tudományok és művészségek szeretete..." Írások az MTA Könyvtáráról. Bp. 1986. 168 p.
- 17(92). *Taxner-Tóth Ernő*: A fiatal Vörösmarty barátainak levelezéséből. Bp. 1987. 194 p.
- 18(93). *Fráter Jánosné*: A Magyar Tudományos Akadémia könyvtárosai. Bp. 1987. 158 p.
- 19(94). *F. Csanak Dóra*: Egy debreceni kereskedő Nyugat-Európában. Csanak József úti levelei 1862-ből. Bp. 1987. 78 p.
- 20(95). *Fráter Jánosné*: Az MTA könyvtári bizottságának iratai 1866–1949. Bp. 1988. 148 p.
- 21(96). *Fekete Gézáné*: Az Akadémia 1831–1858 között alapított jutalomtételei és előzményei. Bp. 1988. 230 p.
- 22(97). *M. Kondor Viktória*: A Hornyánszky nyomda és az Akadémia könyvkiadása. Bp. 1989. 214 p.
- 23(98). *Csapodi Csaba–Csapodiné Gárdonyi Klára*: Bibliotheca Hungarica. Kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt. I. Fennmaradt kötetek: 1. A–J. Bp. 1988. 447 p.
- 24(99). Telekiek alapítványa. Az Akadémiai Könyvtár az alapítástól az önálló könyvtáráépületig 1826–1988. Összeállította: Fekete Gézáné. Bp. 1989. 200 p.

Az MTA Könyvtárának legújabb kiadványaiból:

**Staud Géza: A magyarországi jezsuita iskolai színjátékok forrásai III.
1561 – 1773.**

Bp. 1988. MTAK – MTA Irod. tud. Int.

/Fontes ludorum scenicorum in scholis S. J. Hungariae. Pars III./

Ára: 90.- Ft

**Csapodi Csaba-Csapodiné Gárdonyi Klára: Bibliotheca Hungarica.
Kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt. I. köt.**

Bp. 1988. MTAK. 447 p.

/MTA Könyvtárának Közleményei. 23(98)./

Ára: 160.- Ft

M. Kondor Viktória: A Hornyánszky nyomda és az Akadémia könyvkiadása.

Bp. 1989. MTAK. 214 p.

/MTA Könyvtárának Közleményei. 22(97)./

Ára: 72.- Ft

**Bíróné Vasvári Lilian – Braun Tibor – Schubert András: A magyar
természettudományi alapkutatás publikációs és idézettségi adatai 1981-1987.**

Bp. 1989. MTAK. 484 p.

/Informatika és Tudományelemzés. 5./

Ára: 200.- Ft

**Telekiek alapítványa. Az Akadémiai Könyvtár az alapítástól az önálló
könyvtárárpületig 1826 – 1988. Összeállította: Fekete Gézőné.**

Bp. 1989. MTAK. 200 p.

/MTA Könyvtárának Közleményei. 24(99)./

Ára: 70.- Ft

A kiadványok kaphatók:

MAGISZTER AKADÉMIAI KÖNYVESBOLT

Bp. V. Városház u. 1.

STUDIUM AKADÉMIAI KÖNYVESBOLT

Bp. V. Váci u. 22.

281.